ULUSLARARASI BESTSELLER

Fransız Süiti

IRÈNE NÉMIROVSKY

PEGASUS

FRANSIZ SÜİTİ

Peasus Yayınları: 185
Bestseller Roman: 33

FRANSIZ SÜİTİ
IRÈNE NÉMIROVSKY
Özgün Adı: SUITE FRANÇAISE

Yayın Yönetmeni: İbrahim Şener
Yayınevi Editörü: Özkan Özdem
Kitap Editörü: Yusuf Tan
Bilgisayar Uygulama: Meral Gök
Kapak Uygulama: Yunus Bora Ülke
Film-Grafik: Mat Grafik
Baskı-Cilt: Kilim Matbaası
Maltepe Mah. Litros Yolu Fatih Sanayi Sit.
No:12/204-232 Topkapı/İstanbul
Tel: 0212 612 95 59

1. Baskı: Nisan 2009

ISBN: 978-605-5943-73-8

PEGASUS YAYINLARI © ÉDITIONS DENOËL 2004

Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yayıncı Sertifika No: 12177

PEGASUS YAYINLARI
Gümüşsuyu Mah. Osmanlı Sk. Alara Han
No: 27/9 Taksim / İSTANBUL
Tel: 0212 244 23 50 (pbx) Faks: 0212 244 23 46
www.pegasusyayinlari.com / info@pegasusyayinlari.com

IRÈNE NÉMIROVSKY

FRANSIZ SÜİTİ

Fransızca'dan Çeviren:
NURİYE YİĞİTLER

PEGASUS YAYINLARI

Bu kitabı, anne ve babamın hatıraları için kız kardeşim Elisabeth Gille'e, kuşaktan kuşağa aktarmaları için çocuklarım ve torunlarıma ve bugün hoşgörüsüzlüğün dramını yaşamış olan ve tanıyan herkese adıyorum.

DENISE EPSTEIN

İÇİNDEKİLER

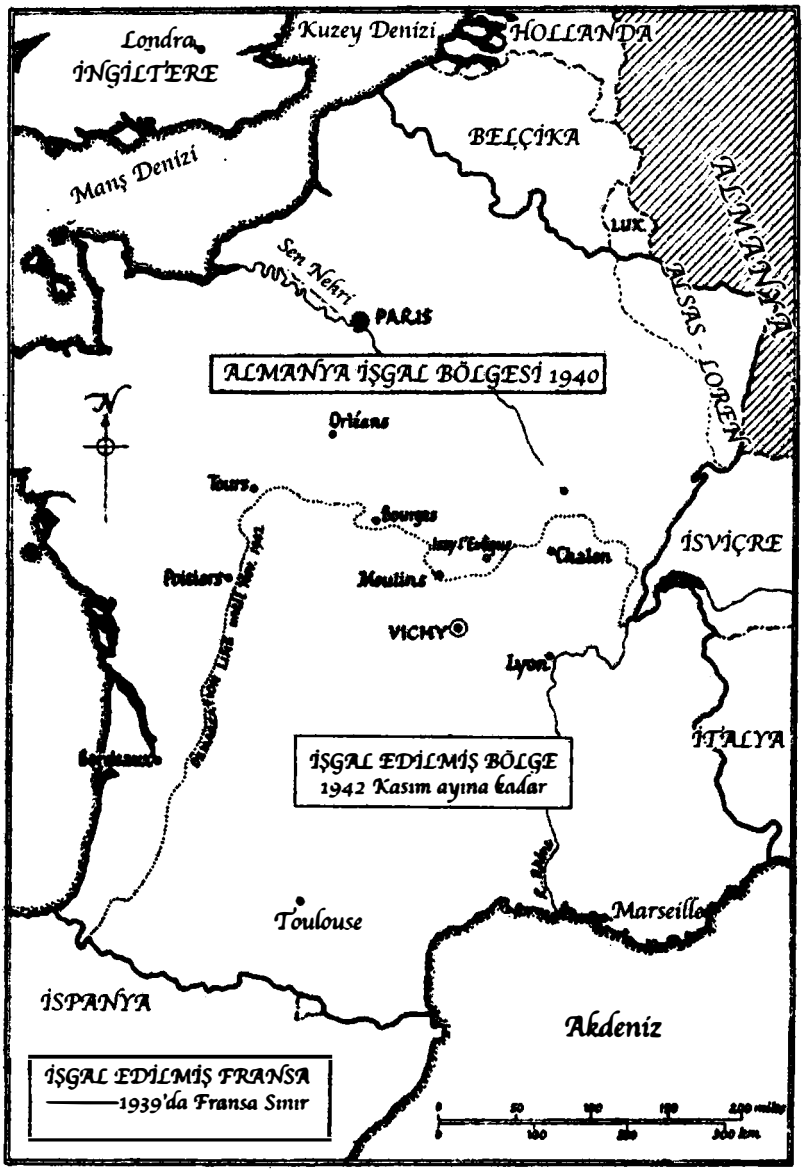
Harita • 8

BİR
Haziran Fırtınası • 9

İKİ
Dolce • 237

EK 1
Fransa'nın Durumu ve projesiyle ilgili
İrène Némirovsky'nin not defterinden alınan notları • 409

EK 2
Yazışmalar (1936-1945) • 429

Londra
İNGİLTERE
Kuzey Denizi
HOLLANDA
BELÇİKA
Manş Denizi
ALMANYA
LUX.
Sen Nehri
PARİS
ALMANYA İŞGAL BÖLGESİ 1940
ALSAS - LOREN
N
Orléans
Tours
Bourges
İSVİÇRE
Poitiers
Moulins
Chalon
VICHY
Lyon
İTALYA
İŞGAL EDİLMİŞ BÖLGE
1942 Kasım ayına kadar
Toulouse
Marseille
İSPANYA
Akdeniz
İŞGAL EDİLMİŞ FRANSA
1939'da Fransa Sınır

BİR

Haziran Fırtınası

1.

Savaş

'Sıcak,' diye düşünüyordu Parisliler. İlkbahar havasıydı, savaş gecesiydi, alarm verilmişti ama gece siliniyordu, savaş uzaklardaydı. Uyuyamayanlar, yataklarındaki hastalar, oğulları cephede olan analar, yaşlardan gözlerinin feri sönmekte olan aşık kadınlar sirenin ilk soluğunu duyuyorlardı. Bu, bastırılmış bir göğüsten çıkan iç çekişi andıran derin bir nefesti. Gökyüzünün bombardıman sesleriyle dolması için bir süre daha geçmesi gerekiyordu. Uzaktan, ufkun sonundan geliyordu, acelesi yok gibiydi! Uyuyanlar rüyalarında, dalgalarını önüne katan denizi, Mart'ta ormanı yerle bir eden fırtınayı, ayaklarıyla toprağı sarsarak hantalca koşan bir inek sürüsünü görüyorlardı, ta ki insan gözlerini yarı açarak zorla uykusundan uyanıp da "Alarm mı veriliyor?" diye soruncaya kadar.

Daha sinirli, daha kanlı canlı kadınlar çoktan ayaktaydı. Bazıları pencereleri ve kepenkleri kapattıktan sonra yine yatıyordu. Bir gün önce 3 Haziran Pazartesi günü bu savaş başladığından beri ilk kez Paris'e bombalar yağıyordu, ancak halk sakindi ama yine de haberler kötüydü. Kimse inanamıyordu buna. Bir zafer haberine de inanılmamıştı. "Hiçbir şey anlamıyoruz," diyordu insanlar. Çocuklar bir cep feneri ışığında giydiriliyordu. Anneler ağır ve sıcak küçük vücutları

kucaklayarak kaldırıyorlardı: "Gel canım, korkma, ağlama." Alarmdı bu. Bütün lambalar söndü ama berrak ve sarı Haziran göğü altında her ev, her sokak görülüyordu. Seine de bütün dağınık ışıkları bağrında topluyor ve ikiyüzlü bir ayna gibi yüz kat arttırarak yansıtıyordu sanki. Yeterince kararmamış pencereler, alacakaranlıkta harelenen çatılar, çıkıntıları hafifçe parlayan kapının demir kısımları, birkaç kırmızı ışık diğerlerinden daha uzun dayanıyordu; nedendir bilinmez, Seine Nehri onları kendine çekiyor, ele geçiriyor ve dalgalarında oynatıyordu. Yukarıdan bir süt nehri gibi bembeyaz aktığı görülebilirdi. 'Düşman uçaklarına hedef tarif ediyor,' diye düşünüyordu bazıları. Bazılarıysa bunun imkansız olduğunu söylüyordu. Aslında, ne olduğunu bilmiyordu kimse. "Yatağımda kalıyorum ben," diye mırıldanıyordu uykulu sesler, "Korktuğum falan yok. Bir kez yeter yine de," diye cevap veriyordu aklı başında olanlar.

Yeni binadaki servis merdivenlerini koruyan büyük camlardan, bir, iki, üç küçük alevin aşağı indiği görülüyordu. Altıncı katta oturanlar yüksekten kaçıyorlardı; kurallara rağmen yaktıkları elektrik fenerlerini önlerine doğru tutuyorlardı. "Doğrusu merdivenlerde kafamı kırmak istemem, geliyor musun, Emile?" Ortalık düşman gözleri ve kulaklarıyla doluşmuş gibi sesler farkında olmadan alçaltılıyordu. Kapalı kapıların birbiri ardına çarpıldığı işitiliyordu. Kenar mahallelerde, metrolarda, pis kokulu sığınaklarda kalabalık vardı her zaman, oysa zenginler kapıcılarının yanında kulakları bombanın düştüğünü belirten patlama seslerinde, dikkatle, av gecesi yaklaşınca ormanda kulaklarını dikmiş hayvanlar gibi dikilmiş vücutlarıyla duruyorlardı; yoksullar da korkaklıkta zenginlerden aşağı değillerdi: Hayatlarına önem verdiklerinden değil, onlardan daha koyun gibiydiler, birbirilerine ihtiyaçları vardı, dirsek dirseğe durmak, topluca sızlanıp gülmek

istiyorlardı. Şafak neredeyse sökmek üzereydi. Kaldırımlara, korkuluklara, rıhtımlara, Notre-Dame'ın çatılarının üstüne gümüşi, açık mor yansımalar düşüyordu. Önemli binaların yarısına kadar kum torbaları yığılıydı, bu yüzden Opera binasının ön cephesinde, Carpeaux dansözleri çuvala konmuş gibi görünüyorlar, Zafer Anıtı'nın üstündeki Marseillaise çığlığını boğuyormuş gibiydiler.

Daha uzaklarda top sesleri yankılanıyor, sonra yaklaşıyor ve karşılık olarak her cam titriyordu. Işık dışarı sızmasın diye pencerelerine keçe gerilmiş sıcak odalarda çocuklar dünyaya geliyor, ağlayışları kadınlara siren seslerini ve savaşı unutturuyordu. Can çekişenlerin kulaklarına da top sesleri hafifçe yansıyordu, bu kötücül uğultuda fazladan bir gürültünün hiçbir anlamı yoktu. Küçükler analarının sıcak göğsüne yapışmış rahatça uyuyor, meme emen bir kuzu gibi ara sıra dillerini şaklatıyorlardı. Alarm sırasında, sokak satıcıları içi taze çiçek dolu arabalarını sokakta bırakmışlardı.

Bulutsuz bir gökte kıpkırmızı yükseliyordu güneş. Bir top atıldı, Paris'e öyle yakındı ki kuşlar her anıtın tepesinden havalandı. En yükseklerde siyah kuşlar süzülüyor, kanatlarını güneşin altına yayıyorlar, sonra besili güvercinler geliyor, serçeler ıssız yollarda sakin sakin zıplıyorlardı. Seine kıyısında her kavak ağacında kahverengi, küçük kuşlar salkımlar halinde olanca güçleriyle cıvıldaşıyordu. Mahzenlerin diplerinde, çok uzaktan üç kademeli bir boru sesi çalındı sonunda. Alarm sona ermişti.

2.

Péricand'larda, hüzünlü bir sessizlik içinde radyodan akşam haberleri dinlenmişti ama kimse yorum yapmadı. Péricand'lar kurulu düzene uygun fikirleri olan insanlardı; gelenekleri, düşünce biçimleri, Katolik ve burjuva mirası, kiliseye bağlılıkları (büyük oğulları Philippe papazdı), her şey, Cumhuriyet hükümetine güvensizlikle bakmalarına neden oluyordu. Öte yandan kendisi milli müzelerin birinde yönetici olan Mösyö Péricand'ın durumu, onları üyelerine onur ve çıkar dağıtan bir rejime bağlıyordu.

Bir kedi, dişlerinin arasında kılçıklı bir balığı dikkatle tutuyordu. Yutmaktan korkuyordu ama tükürmek de üzüntü verirdi ona.

Sonunda Charlotte Péricand, bu kadar ciddi ve garip olayları ancak bir erkek zihni dinginliği ile değerlendirebileceğini düşünüyordu. Oysa ne kocası ne de büyük oğlu evde değillerdi; kocası dostlarında akşam yemeğindeydi, oğlu da Paris'te değildi. Çoğu zaman yaşam söz konusu olduğunda çok sert davranan Madam Péricand, ev işleri, çocukların eğitimi ya da kocasının mesleği söz konusu olduğunda kimsenin fikrini almazdı ama bu ayrı bir konuydu. Otoriter bir sesin neye inanması gerektiğini ona söylemesi gerekirdi. Bir kez doğru yola girince, orada son hızıyla koşar ve hiçbir engel tanımazdı. Düşüncesinin yanlış olduğu kanıtlanırsa, soğuk ve mağrur bir gülümsemeyle şöyle derdi: "Bunu babam söyledi. Kocamın da haberi var." Eldivenli elini bükerek hafif bir hareket yapardı.

Kocasının mevkisi onu şımartırdı, ona kalsa daha çok evde kalmak isterdi ama bizim Yüce Kurtarıcı'mız gibi burada her-

kes kendi çilesini çekmek zorundaydı. Ziyaretlerinin arasında, çocuklarının eğitimi, en küçüğün biberonları, ev işleriyle ilgilenmek için evine dönerdi ama ağır ve gülünç takımlarını çıkarmaya vakti yoktu. Genç Péricand'ların anılarında, anneleri başında şapkası ve beyaz eldivenli elleriyle evinden dışarı çıkmaya her zaman hazırdı. İdareli olduğundan, onarılmış eldivenleri, boyacıdan gelmiş gibi hafifçe benzin kokardı.

O akşam da eve yeni gelmiş, salonda radyonun başında duruyordu. Siyahlar giymişti, başında mevsimin modasına uygun üç çiçek ve alnına düşen bir ponponla süslü küçük bir şapka takmıştı. Yüzü solgun ve endişeliydi; yaş ve yorgunluk izleri taşıyordu. Kırk yedi yaşındaydı ve beş çocuğu vardı. Tanrı'nın açıkça Rus olmak için yarattığı bir kadındı. Teni son derece narin ve yaşının gereği buruşuktu. Sivri burnunda kızıl lekeler vardı. Yeşil gözlerinden kedilerinki gibi sert bir bakış fırlıyordu ama Tanrı son anda tereddüt etmiş, parlak saçlarm Madam Péricand'ın lekesiz ahlakına ve duruşuna uymayacağını düşünmüş olmalı ki ona son çocuğunun doğumundan sonra tutam tutam dökülen soluk ve kahverengi saçlar ihsan etmişti. Mösyö Péricand titiz, çok ciddi bir adamdı. Dini hassasiyeti birçok arzuyu ona yasaklıyor ve şöhretine verdiği değer yüzünden kötü yerlerden uzak duruyordu. Bu yüzden Péricand'ların en küçüğü henüz iki yaşındaydı ve papaz Philippe ile son doğan arasında hepsi yaşayan üç çocuk vardı; Madam Péricand buna üç kaza derdi, gebeliğin son anına kadar taşıdığı çocuk yaşamamış ve onu ölümün eşiğine getirmişti.

O sırada radyonun çaldığı salon çok geniş bir odaydı, dört penceresi Delessert Bulvarı'na bakıyordu. Eski tarz mobilyalarla döşenmişti, büyük koltuklar ve altın sarısı kapitone kanepeler vardı. Balkonun yanında yaşlı, sakat Péricand'ın tekerlekli iskemlesi dururdu, yaşı gereği bazen çocuklaşırdı

adam. Hatırı sayılır serveti söz konusu olduğunda (O bir Péricand-Maltête idi, Lyon'lu Maltête'lerin varisi), zihni tamamen açılırdı ama savaş ve yarattığı değişiklikler onu etkilemiyordu artık. Gümüş rengi güzel sakalını sallayarak, kayıtsızca dinlerdi. Annelerinin arkasında hizmetçinin kucağında en küçük çocuğa kadar bütün çocuklar yarım daire şeklinde dizilmişlerdi. Cephede üç oğlu olan anne, ailesine merhaba demesi için küçüğü getirdi ve spikerin sözlerini endişeli bir dikkatle dinlemek için onu salona alıyordu.

Aralık kapıdan Madam Péricand diğer hizmetçilerin orada olduğunu anladı. Oda hizmetçisi Madeleine endişeyle kapının eşiğine kadar ilerledi ve bu alışılmadık hareket, Madam Péricand'a hayra alamet gibi görünmedi. Bir deniz kazasında bütün sınıfların güvertede toplanması gibi... Ama halkın güçlü bir direnişi yoktu. 'Nasıl da rahatlar,' diye düşündü ayıplayarak. Madam Péricand halka güvenen o burjuvalardandı. "Davranmayı bilince, kötü değiller," derdi hoşgörüyle ve üzülerek; kafesteki bir hayvandan söz ediyormuş gibiydi. Hizmetçilerini, uşaklarını çok uzun süre yanında tutmakla övünürdü. Hasta olduklarında onlara kendisi bakardı. Madeleine anjin olduğunda, Madam Péricand gargarayı kendi elleriyle hazırlamıştı. Gündüz, vakti kalmadığından, akşam tiyatrodan dönünce bu işi yapıyordu. Sıçrayarak uyanan Madeleine iş işten geçtikten sonra minnetini gösteriyordu; hem de oldukça soğuk. İnsanlar böyledir işte, asla memnun edemezsin, kendini ne kadar yırtsan da yaranamazsın, nankörlük ederler. Ancak Madam Péricand yalnızca Tanrı'dan ödül beklerdi.

Giriş holünün karanlığına doğru dönerek büyük bir iyilikle:

"İsterseniz, haberleri dinleyebilirsiniz," dedi.

"Sağ olun, hanımefendi," diye mırıldandı saygılı sesler;

sonra hizmetçiler ayaklarının ucuna basarak salona girdiler.

Madeleine, Marie ve Auguste, oda uşağı ve aşçı Maria balık kokan ellerinden utanarak en son geldi. Zaten o sırada haberler bitmişti. Şimdi durum yorumlanıyordu, "ciddiydi kuşkusuz ama pek o kadar tehlikeli sayılmazdı," diyerek, spiker güven veriyordu. "Fransa, vatan ve ordu" sözcüklerini her söyleyişte biraz sesi yükselmiş olsa da sakin, rahat bir sesle konuşuyordu. "Düşman bizim cephelerimize büyük güçle saldırmaya devam ediyor ama birliklerimizin şiddetli direnişiyle karşılaşıyordu," derken dinleyicilerine iyimserlik aşılıyordu. Cümlenin ilk bölümünü hafif, alaycı, küçümser bir ses tonuyla, "en azından bizi buna inandırmaya çalışıyor" dercesine okuyordu. Buna karşılık ikinci bölümünde, "şiddetli" ve "birliklerimiz" derken, her heceyi üstüne basa basa öyle söylüyordu ki insanlar, 'böyle üzülmekle hata ediyoruz!' diye düşünmekten kendilerini alamıyorlardı.

Madam Péricand soru soran ve umut arayan bakışları görünce, kararlı bir sesle konuştu:

"Durum öyle kötü görünmüyor bana!"

Buna inandığından değildi ama onun görevi çevresindekilerin moralini yükseltmekti.

Maria ile Madeleine iç geçirdiler.

"Hanımefendi inanıyor mu?"

Yalnız, Péricand'ların ikinci oğlu, tıknaz, pembe beyaz, on sekiz yaşındaki Hubert, umutsuz ve şaşkın görünüyordu. Top gibi kıvrılmış mendiliyle sinirli sinirli boynunu siliyor ve tiz bir sesle haykırıyordu:

"Bu mümkün değil! Orada olmamız mümkün değil! İyi, ama anne, bütün erkekleri silah altına almak için daha ne bekliyorlar? On altısından altmışına kadar bütün erkekler askere alınmalı! Bunu yapmak zorundalar, sizce de öyle değil mi, anne?"

Çalışma salonuna koştu, büyük bir harita alıp masanın üzerine açtı, mesafeleri heyecanla ölçtü.

"Mahvolduk, diyorum size, yeter ki..."

Yeniden umutlanıyordu.

"Ben, ne yapılacağını biliyorum," dedi sonunda, beyaz dişlerini açığa çıkarak şen bir gülümsemeyle. "Çok iyi anlıyorum hem de, onların ilerlemesine izin verilecek ve sonra şurada bekleyecekler, bakın anne! Ya da..."

"Evet, evet," dedi annesi. "Git ellerini yıka ve gözüne giren şu kakülü düzelt. Neye benzediğine bir bak."

Öfke içinde, Hubert coğrafya haritasını katladı. Onu ciddiye alan yalnız Philippe'ti, ama Philippe onunla akranı gibi konuşuyordu. 'Bu aileden nasıl da nefret ediyorum,' dedi içinden ve salondan çıkarken, öc almak için küçük kardeşi Bernard'ın oyuncaklarına bir tekme vurdu; Bernard bağırmaya başladı. 'Bu tekme hayatı öğretecek ona,' diye düşündü Hubert. Dadı aceleyle Bernard ile Jacqueline'i dışarı çıkarttı, bebek Emmanuel de omzunda uyuyakalmıştı. İri adımlarla, Bernard'ın elinden tutmuş, aklmdan geçirdiği üçü de ölen oğullarına ağlayarak kapıya doğru yürüyordu. "Felaket ve yoksulluk, yoksulluk ve felaket!" diye tekrarlıyordu alçak sesle, saçları ağarmış başını sallayarak. Banyonun musluklarını açtı, çocukların bornozlarını ısıtmaya başladı, bu arada yalnız politik durumu değil aynı zamanda kendi hayatını dile getiren aynı sözleri durmadan tekrarlıyordu: Gençliğinin toprak işleri, dul kalışı, gelinlerinin kötü huyları ve on altı yaşından beri başkalarının yanında sürdüğü hayatı.

Oda uşağı Auguste sessiz adımlarla mutfağa geldi. Gösterişli ve aptal yüzünde, birçok şeye duyduğu küçümseme ifadesi okunuyordu. Çok işi olan bu kadın, çocukların banyosuyla akşam yemeği arasındaki 15 dakikayı Jacqueline ile Bernard'ın derslerini ezberletmeye harcıyordu. Genç sesler

yükseldi: "Yeryüzü havada duran bir toptur." Salonda yalnız yaşlı Péricand ile kedi Albert vardı; cinsi belirsiz bu gri kedi çocuklarındı ve tatlı bir çılgınlığa kapılmış gibiydi. Halının üstünde sırtüstü yuvarlanıp duruyordu. Şöminenin üzerine atlıyor, bir konsolun köşesinde bronzdan bir kurtağzı kazınmış gece mavisi büyük bir vazonun içindeki bir şakayığı dişliyordu, sonra bir sıçrayışta yaşlı adamın koltuğunun üstüne geldi ve kulağına miyavladı. Yaşlı Péricand her zaman buz gibi, mor ve titrek olan elini ona uzattı. Kedi korkup kaçtı. Birazdan akşam yemeği yenecekti. Auguste göründü, sakat adamın koltuğunu yemek salonuna kadar sürdü. Sofraya otururlarken, ev sahibesi Jacqueline'in kuvvet şurubunu içirdiği kaşığı havada tutarak zınk diye durdu.

"Çocuklar, babanız geldi," dedi kilitte dönen anahtar sesini duyunca.

Gerçekten de gelen Mösyö Péricand'dı; ufak tefek, hoş tavırlı ve biraz sakar biriydi. Genellikle pembe, dinlenmiş, besili yüzü pek solgundu ve korkmuş ya da endişeli olmaktan çok, son derece şaşkındı. Bir kazada acı çekmeye ve korkmaya fırsat bulamadan birkaç saniyede ölenlerin yüzlerindeki anlamı andırıyordu. Bir kitap okurlar, arabanın kapısından bakarlar, işlerini düşünürler, restoran vagonuna giderlerdi ama birden cehennemde bulurlardı kendilerini.

Madam Péricand iskemlesinden hafifçe doğruldu.

"Adrien?" diye bağırdı endişeyle.

"Yok bir şey," diye mırıldandı, bakışlarıyla çocukları, babasını ve uşakları göstererek.

Madam Péricand anladı. Servise devam edilmesini işaret etti. Önündeki yiyeceği yemekte zorlanıyordu. Her lokma katı, taş gibi yavan geliyor ve boğazında kalıyordu. Bununla birlikte otuz yıldan beri her akşam yemeğinde tekrarlanan sözleri tekrarlıyordu:

"Çorbana başlamadan su içme. Yavrum, bıçağını..."

Mösyö Péricand'ın dilbalığı filetosunu ince ince kesiyordu. Kocasına hoş ve karışık yemekler yapılırdı ve Madam Péricand da yemeği kendi eliyle servis eder, suyunu doldurur, ekmeğine yağ sürer, peçetesini boynuna bağlardı çünkü sevdiği bir yemeği görünce salyası akardı kocasının. "Bu zavallı sakat yaşlıların hizmetçilerin dokunmalarından rahatsız olduklarını düşünüyorum," derdi arkadaşlarına.

"Yavrularım büyükbabanıza ilgimizi göstermekte acele edelim," diye öğüt verirdi çocuklarına, yaşlı adama müthiş bir sevgiyle bakarak. Mösyö Péricand olgunluk yaşında, insan sevgisi konusunda eserler vermişti; bunlardan biri, 16. Yüzyılın Küçük Pişmanları idi; bu yüce kurumun amacı yoldan çıkmış çocuklara ahlaki davranışları öğretmekti. İhtiyar Mösyö Péricand'ın ölümünden sonra servetinin bir kısmını bu kuruma bırakacağını herkes biliyordu ama insanı kızdıran, ne kadar bırakacağının bilinmemesiydi. Bir yemek hoşuna gitmeyince ya da çocuklar çok gürültü edince, birden uyuşukluğundan uyanır ve zayıf ama anlaşılır bir sesle konuşurdu:

"Bunlara beş milyon bırakacağım."

Can sıkıcı bir sessizlik olurdu hemen.

Buna karşılık karnını güzelce doyurup pencere önündeki koltuğunda güzel bir uyku çekince, sabah soluk, dalgın ve yeni doğmuş çocukların ve köpek eniklerininkini andıran bulanık gözlerini gelinine doğru kaldırırdı.

Charlotte çok ince düşünceliydi. Bir başkasının yapacağı gibi asla bağırmazdı: "Haklısınız, babacığım" derdi tatlı bir sesle; "bunu düşünecek zamanınız var!"

Péricand'ların serveti çok büyüktü ve onları, yaşlı Péricand'ın mirasını ele geçirmeye can atmakla suçlamak haksızlık olurdu. Paraya önem vermezlerdi ama yine de para onları severdi! Ayrıca hiç harcamamaları ve çocukları ve onla-

rın çocukları için saklamaları gereken birçok şey vardı, Maltête-Lyonnais milyonları dahil. Küçük Pişmanlar kurumuna gelince, onunla öyle ilgileniyorlardı ki Madam Péricand yılda iki kez o zavallılar için klasik müzik konserleri düzenlerdi; kendisi de arp çalardı ve salonun karanlıklarından hıçkırık seslerinin eşlik ettiğini söylerdi kendisine.

Yaşlı Péricand, büyük bir dikkatle gelininin ellerini izliyordu. Kadın öyle dalgın ve sıkıntılıydı ki sos koymayı unuttu. Beyaz sakalı alarm verircesine oynadı. Gerçeğe dönen Madam Péricand balığın sedef rengi etinin üzerine eritilmiş taze tereyağıyla karışık kıyılmış maydanozu hemen döktü, ancak tabağın kenarına bir limon halkasını ekleyince, ihtiyar rahatladı.

Hubert kardeşine eğilerek mırıldandı:

"Rahatsız mısın?"

"Evet," dedi öteki, vücudu ve bakışlarıyla.

Hubert titreyen ellerini dizlerinden aşağı koyuverdi. Düşünceleri savaş ve barış sahnelerine alıp götürüyordu kendisini. İzciydi. O ve arkadaşları, ülkesini sonuna kadar savunacak bir gönüllüler çetesi kuracaklardı. Zihninden bir anda zaman ve yer geçti. O ve arkadaşları, onur ve sadakat niteliklerinin esir aldığı küçük bir grup. Gece savaşacaklardı. Bombalanan, yakılan Paris'i kurtaracaklardı. Ne heyecanlı, hoş bir hayattı! Kalbi yerinden oynadı. Savaş yine de korkunç, vahşi bir şeydi. Bu hayallerle sarhoş oluyordu. Elindeki çatalı öyle kuvvetle sıktı ki kestiği pirzola yere düştü.

"Beceriksiz," diye fısıldadı, yanındaki, örtünün altındaki boynuzları ona göstererek.

O ve Jacqueline burnu havada, kumral, zayıf, on sekiz ve on dokuz yaşlarında iki gençti. Tatlıdan hemen sonra yatmaya gönderildiler ve Mösyö Péricand her zamanki yerinde, açık pencerenin önünde uyudu. Ilık Haziran güneşi yayılıyor,

sönmek istemiyordu. Her ışık titreşimi öncekinden daha zayıf, daha hoştu, sanki hepsi de yeryüzüne sevgi ve hüzünle veda eder gibiydi. Pencerenin kıyısına oturan kedi cam yeşili ufka özlemle bakıyordu. Mösyö Péricand odada aşağı yukarı dolaşıyordu.

"Yarından sonra, belki de yarın Almanlar Paris kapılarına dayanacak. Söylentilere göre Başkomutanlık Paris önünde, Paris içinde, Paris gerisinde çarpışmaya karar vermiş. Henüz bir şey bilmiyoruz, zira yarın insanlar garlara, yollara dökülecek. Anneniz Charlotte'un yanına, Burgonya'ya gitmek üzere yarın sabah erkenden yola çıkmalıyız. Bana gelince," dedi Mösyö Péricand, "bana emanet edilen hazinelerin kaderini paylaşırım."

"Müzenin Eylül'de boşaltılacağını sanıyordum."

"Öyle ama Brötanya'da onun için seçilen geçici sığınak uygun değildi, zira bir şarap mahzeni gibi nemli. Hiçbir şey anlamıyorum. Üç ana, yedi alt gruba bölünen ulusal hazineleri kurtarmak için bir Komite kurulmuştu, bu bölümlerden her birine savaşta sanat eserlerini düzene çekmekle görevli uzmanlardan oluşan bir komisyon seçilecekti; geçen ay geçici müzeden bir bekçi tuvaller üzerinde kuşkulu lekeler belirdiğini bildirdi. Evet, Mignard'ın şaheser bir portresinde eller yeşil renkte oyuklarla yer yer kemirilmişti. Değerli sandıkları Paris'e getirtmek için acele ettik; şimdi de onları daha uzağa göndermek için bir emir bekliyorum."

"Peki o zaman biz nasıl yolculuk edeceğiz? Yani yalnız mı?"

"Yarın sabah çocuklar ve iki arabayla yola çıkarsınız; arabalara mobilya, bagaj gibi götürebileceğiniz her şeyi yükleyin, zira hafta sonuna kadar Paris'in yakılıp yıkılacağı, talan edileceği gerçeğini gizlemeye gerek yok."

"Hayret doğrusu," diye bağırdı Charlotte, "Nasıl böyle sakin konuşabiliyorsunuz?"

Mösyö Péricand henüz öldürülmüş domuzlar gibi gittikçe pembeleşen bir yüzle karısına döndü:

"Buna inanamadığım için böyleyim," diye açıkladı yavaşça. "Sizinle konuşuyor, sizi duyuyorum, evimizi terk etmeye, yollara düşmeye karar veriyoruz ama bunun GERÇEK olduğuna inanamıyorum bir türlü, anlıyor musunuz? Hadi gidip hazırlanın, Charlotte, yarın sabah her şey hazır olsun, akşam yemeğini annenizde yiyebilesiniz. Fırsat bulur bulmaz yanınıza gelirim."

Madam Péricand çaresiz razı gelmiş gibiydi, bu arada çocuklar hastalandıklarında giydiği hemşire önlüğünü de giyiyordu; farklı hastalıklar olsa da aynı anda hepsi hastalanırdı. O gün Madam Péricand elinde termometreyi, şehitlik bayrağı gibi sallayarak çıkarır ve "Son gün çocuklarınızı kabul edeceksiniz, sevgili İsa!" diye bağırırdı sanki, ama sadece sordu:

"Ya Philippe?"

"Philippe, Paris'ten ayrılamaz."

Madam Péricand başı dik dışarı çıktı. Yükün altında bükülmeyecekti. Yarın ev halkının yola çıkmaya hazır olması için ne gerekiyorsa yapacaktı: İhtiyar sakat, dört çocuk, hizmetçiler, kürkler, en değerli servis takımları, çocukların bütün eşyaları, erzaklar, beklenmedik zamanlarda olmayan ilaçlar. Ürperdi.

Salonda babasına yalvarıyordu Hubert.

"İzin verin, ben gitmeyeyim. Burada Philippe ile kalırım. Ama, ama . . . alay etmeyin benimle! Her şeyi yapmaya hazır, genç, sağlam arkadaşlarımı gidip bulursam, bir gönüllü bölüğü kuracağımıza inanmıyor musunuz? Belki de..."

Mösyö Péricand ona bakıp şunu söyledi yalnızca:

"Zavallı yavrum!"

"Bitti mi? Savaşı kaybettik mi?" diye kekeledi Hubert.

"Bu . . . doğru değil, değil mi?"

Birden dehşete kapıldı, hıçkırarak ağlayacağını hissetti. Bir çocuk gibi, Bernard gibi ağlamaya başladı; kocaman ağzı buruşuyor, yanaklarından gözyaşları seller gibi akıyordu. Yumuşak, sakin gece başlıyordu. Karanlık balkonu sıyırarak bir kırlangıç geçti. Kedi açgözlülükle hafif bir çığlık attı.

3.

Yazar Gabriel Corte, kendi terasında, kıpır kıpır ve karanlık ormanla Seine üzerinde sönen günbatımının soluk ışığı arasında çalışıyordu. Çevresi ne kadar sakindi! Hemen yanı başında iyi eğitim görmüş aile yakınları duruyordu; uyumayan ancak hareketsiz duran, burnu döşeme taşlarına dayanmış, gözleri yarı kapalı büyük, beyaz köpeklerdi bunlar. Ayaklarının dibinde metresi düşürdüğü kağıtları topluyordu. Hizmetçileri, sekreteri evin arkasında bir yerlere gizli camların arkasındalarmış gibi görünmüyorlardı ama bir baledeymişcesine hayatı kolaylaştırmak için düzen içinde koşuşturuyorlardı. Elli yaşındaydı ve güne uyarak bazen göklerin efendisi, bazen de zor ve boş bir çalışma altında ezilmiş, zavallı bir yazardı. Yazı masasının üzerine şunları kazıtmıştı: "Böyle ağır bir yükü kaldırmak için cesaretli olmalısın, Sisifos." Meslektaşları kıskanırdı onu, çünkü zengindi. Kendisi bile, Fransız Akademisi'ne ilk seçildiğinde, oy veren seçmenlerden birinin ona sert bir tavırla: "Onun üç telefon hattı var!" dediğini üzülerek anlatırdı.

Kedi gibi acımasız tavırları, yumuşak, karakteristik elleri ve biraz tombul Sezarvari yüzüyle pek yakışıklıydı. Yalnız yatağında sabaha kadar alıkoyduğu metresi Florence (diğerleri onun yanında uyumazlardı), gözkapaklarının altındaki saydam iki torba ve çok ince, sivri kadınsı kaşlarıyla maskelere ne kadar benzediğini söyleyebilirdi ancak.

O akşam her zamanki gibi yarı çıplak çalışıyordu. Saint-Claude'daki evi öyle inşa edilmişti ki geniş, güzel ve mavi ölü külü vazoları bulunan terasına kadar her yeri meraklı gözlerden uzaktaydı. Mavi, Gabriel Corte'un en sevdiği renkti.

Yanında her tarafı mavi lacivert taşından bir kupa olmadan çalışamazdı. Bazen onu seyreder ve bir metres gibi okşardı. Zaten Florence'ta en sevdiği şey, ki bunu sık sık söylemişti, kendisini kupası kadar serinleten açık mavi gözleriydi. "Gözlerin susuzluğumu gideriyor," diye mırıldanırdı. Kadının biraz etli çenesi, hâlâ güzel bir kontralto sesi vardı, bakışları bir sığırınkileri andırırdı. Sevilir böylesi. Bir kadın kaymak gibi bembeyaz vücuduyla, tatlı, güven verici, gönül okşayan haliyle bir ineğe benzemeli, bilirsiniz, yaşlı oyuncuların teni masajlar sayesinde yumuşar ve içine farlar, pudralar sızar. İnce parmaklarını boşluğa uzattı ve kastanyet gibi çatırdattı onları. Florence bir limon uzattı, yazar ısırdı, sonra bir portakal ve birkaç donmuş çilek yedi. Meyveyi çok tüketirdi. Kadın neredeyse önüne, bir kadife pufun üzerine diz çökmüş, ona hayranlıkla bakıyordu. Yorgundu yazar ama "mutlu bir çalışmanın yorgunluğu aşk yorgunluğundan daha iyidir," derdi bazen. Metresine yüreği iyilikle dolu baktı.

"Eh, pek kötü gitmedi sanırım. Bilirsin, merkez (havada bir üçgen çizerek tepesini gösterdi) aşıldı."

Kadın onun ne söylemek istediğini biliyordu. İlham perisi romanın ortasına ok atıyordu. O zaman Corte, tıka basa yüklü arabasını çıkaramayan bir at gibi zorlanırdı. Florence ellerini hayranlık ve şaşkınlıkla bitiştirdi.

"Sahi mi! Seni kutlarım canım. Artık kendi başına ilerler, eminim."

Endişeli bir tavırla mırıldandı Corte:

"Dilerim, ama Lucienne endişelendiriyor beni."

"Lucienne?"

Lucienne diye birini hiç tanımıyordu kadın.

Yalan söyledi.

"Tabii ya! Bilmem ki aklım neredeydi!"

"Ben de bunu düşünüyordum," dedi yazar üzgün, yaralı bir sesle.

Ancak kadın öyle hüzünlü, öyle alçakgönüllüydü ki adam acıdı ona. Tekrar yumuşadı.

"Sana hep söylerim. Konuşmayan oyunculara yeterince önem vermiyorsun. Roman yabancılarla dolu bir sokağa benzer, bunların arasında ancak ikisi üçü iyice tanınır. Proust gibi öteki yazarlara bak, bütün önemsiz kişilerden yararlanabilmiştir onlar. Başkahramanları alçaltmak ya da küçümsemek için onları kullanırlar. Bir romanda kahramanlara verilen bu küçümseme dersinden daha sağlıklı bir şey bulunmaz. Hatırlasana; *Savaş ve Barış*'ta, Prens Andrey'in arabasının önünde yolun karşısına geçen küçük köylüler önce onları konuşurken göreceklerdir, artık o yalnız bir yüz, yalnız bir insan değildir. Enayilerin çokluğunu keşfeder, 'Işığı yak,' der ona, zira karanlık bastırmıştır."

"Uçaklar," dedi Florence, göğü göstererek.

Yazar homurdandı:

"Beni rahat bırakmayacaklar mı yani?"

Savaştan nefret ediyordu, hayatından çok rahatını tehdit ediyordu savaş; her an hayal dünyasını mahvediyordu, kendini mutlu hissettiği tek yerdi burası, kendisiyle dış dünya arasına büyük çabalarla örmüş olduğu yüksek, kristal duvarları, müthiş ve ahenksiz bir trompet sesi gibiydi.

"Tanrım!" diye iç geçirdi. "Ne can sıkıntısı, ne kabus bu böyle!"

Ancak yine yeryüzüne dönmüştü. Sordu:

"Gazetelerin yanında mı?"

Florence bir şey söylemeden gazeteleri getirdi. Terastan ayrıldılar. Yaprakların arasından yüzü asık geçti.

"Yani yeni bir şey yok," dedi.

Hiçbir şey görmek istemiyordu. Rüyasının ortasında uyandırılmış birinin korkunç ve sıkkın hareketiyle gerçeği elinin tersiyle itiyordu. Çok parlak bir ışıktan korunmak için gözlerinin üzerine koyduğu elini kımıldattı.

Florence radyoya yaklaşıyordu. Corte onu durdurdu.

"Hayır, onu rahat bırak."

"Ama, Gabriel..."

Yazar öfkeden sapsarı kesildi.

"Hiçbir şey duymak istemediğimi sana söylemiştim. Yarın, tam zamanı. Şimdi kötü haberlerle (şu . . . bu hükümetle haberler yalnız kötü olabilir) elim ayağım kesildi, ilham perisi kaçtı, belki bu gece bir endişe krizi geçirebilirim. Matmazel Sudre'ü çağırsan iyi olur. Belki bu gece birkaç sayfa yazdırırım!"

İsteği yerine getirmek için koştu. Sekretere haber verdikten sonra salona dönerken telefon çaldı.

"Meclis başkanlığından Mösyö Jules Blanc, beyefendiyle konuşmak istiyor," dedi oda uşağı.

Ses Gabriel ile sekreterin odasına sızmasın diye bütün kapıları özenle kapattı. Bu arada uşak her zamanki gibi efendisinin ağzını bekleyen ikindi hafif yemeği hazırlıyordu. Biraz soğuk keklik artığı, şeftali vardı; birazdan Florence sol kıyıdaki bir dükkandan bir şişe Pommeray ile peynirli, küçük börekler sipariş edecekti. Yıllarca araştırıp düşündükten sonra, şampanyanın karaciğere çok iyi geldiğini anlamıştı. Florence telefonda, Jules Blanc' dinliyordu, sesi bitkin, ifadesizdi, aynı anda evdeki tanıdık sesleri, tabak, bardak tıkırtılarını, Gabriel'in derinden gelen boğuk sesini duyuyor ve kendini karışık bir rüyada sanıyordu. Ahizeyi yerine koydu, uşağı çağırdı. Uzun süredir evde çalışıyordu ve "evin makinesi" olmuştu sanki. 20. yüzyıla duyduğu özenti Gabriel'i büyülüyordu.

"Ne yaparız, Marcel? Mösyö Jules Blanc gitmemizi öğütlüyor bize..."

"Gitmek mi? Nereye gideriz hanımefendi?"

"Nereye olursa olsun. Brötanya'ya. Güneye. Almanlar Seine'i geçmek üzereler. Ne yapalım?" diye tekrarlıyordu.

"Bunu hiç bilmiyorum, hanımefendi," dedi Marcel, soğuk bir tavırla.

Ona fikrini sormanın tam zamanıydı. Düşünceliydi: "Dün gitseydik çok iyi olurdu. Hayvanlar kadar bile akılları olmayan ünlü ve zengin insanları görmek felaket olmasa gerek! En azından hayvanlar tehlikeyi koklayarak sezerler!"

Kendisi, Almanlardan korkmazdı. Onları 1914 savaşında görmüştü. Artık askere alınacak yaşta olmadığımdan, onu rahat bırakırlardı ama eve, gümüş eşyalara, mobilyalara zamanında özen gösterilmemesi bir rezaletti. Belli belirsiz bir iç geçirdi. Kendisine kalsa, uzun zaman önce her şeyi sarıp sarmalar, sandıklara saklar, her şeyi emin bir yere koyardı. Efendilerine karşı, beyaz ama akılsız tavşanlara duyduğuna benzer, sevecen bir küçümseme beslerdi.

"Hanımefendi, beyefendiye haber verse iyi olur," dedi sonunda.

Florence salona doğru ilerledi, ancak kapıyı aralar aralamaz, Gabriel'in sesi kulağına geldi. Kötü günlerinde olduğu gibi ağır, boğumlu (asabi bir öksürükle yer yer kesilen) bir sesti.

Marcel ile oda hizmetçisine emirler verdi, kaçarken yanında götüreceği en değerli eşyaları iyice düşündü. Yatağının üstüne hafif ve sağlam bir sandık koydurdu. Önce kasasından özenle çıkardığı mücevherleri sakladı. Üstlerine biraz çamaşır, tuvalet eşyaları, iki yedek bluz, gelir gelmez bir şey giymek için hafif bir gece elbisesi koydu; zira yoldaki gecikmeleri de hesaba katmak gerekirdi, bir bornoz, tıraş takımı,

far kutusu (çok yer kaplıyordu bu) ve doğal olarak Gabriel'in elyazmaları. Valizi boş yere kapatmaya çalıştı. Mücevher kutusunu çıkarıp yine denedi. Hayır, bir şeyler daha çıkarmak gerekiyordu ama ne çıkaracaktı? Her şey gerekliydi. Dizinin birini valizin üstüne koyup itti, kilidi boşuna çevirdi. Sinirleniyordu. Sonunda oda hizmetçisini çağırttı.

"Bunu kapatabilir misiniz, Julie?"

"Çok dolu, hanımefendi. Kapanmaz."

Florence far kutusuyla elyazması arasında tereddüt etti, sonra farı seçerek valizi kapattı.

Elyazmasını şapka kutusuna tıkıştırırım diye düşündü ama olmazdı! Onu, sinir öfkelerini, endişe krizini ve onun kalp ilacını iyi tanırdı. Yarın bir çaresine bakardı, bu gece hareket için her şeyi hazırlamak daha iyi olurdu. Haberi olmasın da, sonrasını düşünürdü.

4.

Maltête-Lyonnais'ler miras olarak Péricand'lara yalnız servetlerini değil vereme yatkınlığı da bırakmışlardı. Bu hastalık yüzünden Adrien Péricand'ın iki kız kardeşi küçük yaşta öldü. Papaz Philippe de birkaç yıl önce bu hastalığa yakalanmıştı ama dağda geçirdiği iki yıldan sonra, tam papazlık yeterliliği verileceği anda, iyileşmiş gibiydi. Ancak akciğerleri hassastı ve savaş ilan edilince çürüğe ayrıldı oysa. Görünüşte sağlam biri gibi duruyordu. Yüzü renkli, kaşları sık ve siyahtı, sağlıklı bir köylüye benziyordu. Auvergne'nin bir köyünde papazdı. Madam Péricand yeteneği ortaya çıkınca onu Tanrı'ya terk etmişti. Buna karşılık yüksek sosyetede biraz ünlenmek isterdi, ama alnına Puy-du-Dôme'daki küçük çocuklara din bilgisi öğretmek yazılmıştı. Kilisede önemli görevleri olmadığından, kendisi için bu zavallı ruhani çevreye bir manastır isterdi. "Bu savurganlıktır," diyordu ona. "Yüce Tanrı'nın sana verdiği nimetleri heder ediyorsun." Sert iklimin ona iyi geleceğini düşünerek teselli ediyordu kendini. İsviçre'nin yüksek dağlarında iki yıl soluduğu hava ona çok gerekli gibi geliyordu. Paris'te, sokaklarla kucaklaşıyor, gelip geçenleri gülümseten uzun ve yaylanan adımlarla dolaşıyordu; sırtındaki cübbe bu yürüyüşe hiç de uygun değildi.

Bu yüzden o sabah gri bir binanın önünde durdu, lahana kokan bir avluya girdi. XVI. Pişman Çocuklar yurdu yüksek bir evin arkasında inşa edilmiş küçük bir konaktaydı. Madam Péricand'ın yurttaki arkadaşlarına yazdığı yıllık mektupta belirttiği gibi (kurucu üye, yılda 5000 Frank, bağışçı 100 Frank, yardımcı 20 Frank), çocuklar burada maddi ve manevi en iyi koşullarda yaşıyor, farklı meslekleri öğreniyorlar, sağlıklı fi-

ziksel faaliyetlere katılıyorlardı. Evin yanında camlı bir hangar inşa edilmişti; orada bir marangozluk atölyesiyle bir ayakkabıcı tezgahı bulunuyordu. Papaz Péricand camlardan, ayak seslerini duyarak bir an ayağa kalkan kimsesiz çocukların yuvarlak kafalarını gördü. Merdivenli seki ile hangar arasmda, bahçenin bir köşesinde 15-16 yaşlarında iki oğlan gözetmenin emirleri altında çalışıyordu. Üniformaları yoktu. Bazılarının bildiği cezaevlerini hatırlatmak istememişlerdi. Giyecekleri yün, artıklardan yararlanarak hayırseverler tarafından dikilmişti. Çocuklardan birinin sırtında uzun ve zayıf bileklerini örten elma yeşili bir kazak vardı. Toprağı karıştırıyor, otları yoluyor, çiçek saksılarını büyük bir disiplin içinde ve sessizce başka saksılara aktarıyordu. Papaz Péricand'ı selamlayınca, o da onlara gülümsedi. Papazın yüzü sakin, ciddi ve biraz üzgündü ama tatlı, sıkılgan gülümsemesinde biraz yumuşak bir sitem okunuyordu: "Sizi seviyorum, siz neden sevmiyorsunuz beni?" der gibiydi. Çocuklar ona bakıp susuyorlardı.

"Hava ne güzel," diye mırıldandı.

"Evet, sayın Papaz," diye karşılık verdi sesler soğukça.

Philippe onlarla birkaç kelime daha konuştu, sonra hole girdi. Ev gri renkte ve temizdi, bulunduğu oda eşyasız sayılırdı. İçinde iki hasır iskemle vardı; kimsesiz çocukları ziyarete gelenler onlarla burada görüşürdü, buna izin vardı ama aşırıya kaçmamak kaydıyla! Zaten aşağı yukarı hepsi yetimdi. Çok uzaktan, ölmüş ana babalarını tanıyan bazı komşulara, taşraya yerleşmiş, onları hatırlayan ablalara görüşme izni verilirdi. Ancak Papaz Péricand bu konuşma odasında bir Allah'ın kuluna bile rastlamamıştı. Aynı sahanlığa müdürün odası da açılıyordu.

Müdür gözkapakları pembe, ufak tefek, solgun, yiyecek koklayan bir hayvan burnu gibi, sivri burunlu biriydi. Yetimler ona, "fare" ya da "tapir" derlerdi. İki kolunu Philippe'e

uzattı, elleri soğuk ve nemliydi.

"Size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum, sayın Papaz! Yetimlerimizin bakımını üstleniyorsunuz demek."

Çocuklar ertesi gün taşınmak zorundaydı. Kendisi de acilen Güney'de hasta karısının yanına çağrılmıştı.

"Gözetmen tek başına otuz çocuğumuzla baş edemeyeceğinden, bunalacağından korkuyor."

"Pek uysal görünüyorlar oysa," dedi Philippe.

"Ah, iyi çocuklardır aslında! Onları yumuşatır, en asileri adam ederiz. Ancak övünmek gibi olmasın, burada her şeyi ben yaparım. Gözetmenler pısırıktırlar. Zaten savaş tek tek elimizden alıyor onları."

Yüzünü buruşturdu.

"Alışkanlıklarından ayrılmadıkça çok iyi ama en ufak bir sorumluluk alamaz, bir bardak suda boğulacak insanlardan biri. Kısacası, sayın babanız bana buraya uğramayacağınızı, hemen ertesi gün dağlara gideceğinizi ve bize yardım etmek istemediğini söyleyince, bu taşınma işini nasıl yapacağımı kara kara düşünmeye başlamıştım."

"Can-ı gönülden yaparım bu işi. Bu çocukları nasıl götürmeyi düşünüyorsunuz?"

"İki kamyon bulabildik. Yeterince benzinimiz de var. Çekileceğimiz yerin sizin ruhani çevrenizin elli kilometre uzağında olduğunu biliyorsunuz. Bu yüzden yolunuz fazla uzamaz."

"Perşembe'ye kadar boşum," dedi Philippe. "Yerime meslektaşlarımdan biri bakacak."

"Ah, yolculuk o kadar uzun sürmez. Babanızın dediğine göre hayırsever hanımlardan birinin bize vereceği evi biliyor musunuz? Ormanın ortasında büyük bir bina. Mal sahibine geçen yıl miras kalmış, çok güzel mobilyaları varmış ama sa-

vaştan bir süre önce satılmış. Çocuklar parkta kamp yapabilirler. Bu güzel mevsimde onlar için ne büyük sevinç kaynağı! Savaş başında, Correze'de o hanımlardan birinin bağışladığı başka bir şatoda üç ay geçirdiler. Orada ısınma olanağımız yoktu. Sabahları ibriklerdeki buzu kırmak zorunda kalıyorduk. Çocuklar hiç bu kadar sağlıklı olmamışlardı. Zaman geçip gidiyor, ona ayak uydurdukça ve huzur da zevk verdikçe," dedi müdür.

Papaz saate baktı.

"Birlikte yemek yeme zevkini bahşeder misiniz, sayın Papaz?"

Philippe reddetti. Paris'e o sabah gelmişti, bütün geceyi yolda geçirmişti. Korkmuştu, Hubert'in hangi çılgın düşünceye kapıldığını bilmiyordu, buraya onu aramaya gelmişti, oysa aile o gün Nièvre'e hareket edecekti. Philippe onları yolcu etmeyi düşünüyordu. 'Biraz yardım etse, fena olmaz,' diye düşündü gülümseyerek.

"Benim yerime onlarla gideceğinizi yetimlerimize bildireyim," dedi müdür. "Bu gençlerle ilişki kurmak için onlara belki bir şey söylemek istersiniz. Onlarla kendim konuşmayı düşünüyordum, ancak saat dörtte yola çıkıyorum ve..."

"Onlarla konuşurum," dedi Papaz Péricand.

Başını eğdi, parmak uçlarını birleştirip dudaklarına götürdü. Yüzünde ciddi ve üzgün bir ifade belirdi, ikisi de kendi içine, kalbine yönelmişti. Bu zavallı çocukları sevmiyordu. Onlara elinden geldiğince yumuşak ve iyi niyetle yaklaşıyordu, ancak onların yanında soğukluk ve tiksinti hissediyordu, yardım dileyen en yoksul balıkçılarda bile uyandıran o aşırı sevgi, o heyecandan eser yoktu. Böyle yaşlı dinsizin, böyle acımasız huysuzluklarında, bu küçüklerin bakışlarında ya da sözlerindeki kadar tevazu yoktu. Sözde yumuşaklığı korkunçtu. Vaftize rağmen, kutsama ve tövbe ayinlerine rağ-

men, onlara hiçbir kurtarıcı ışık ulaşamıyordu. Karanlıkların çocuklarının, ışığın arzusuna yükselecek kadar bile zihinsel güçleri yoktu; bunu sezinleyemiyorlar, isteyemiyorlar, üzülemiyorlardı. Papaz Péricand kendi din okulundaki çocuklarını sevgiyle düşündü. Ah! Onlar hakkında yanılmıyordu. Bu genç ruhlarda kötülüğün sağlamca katı bir şekilde kök saldığını ama İsa'nın çektiği işkencelerden onlara söz ettiğinde, zaman zaman sevgi patlaması, bilinmeyen iyilik, acıma ve dehşet ürpertileri gördüğünü biliyordu. Onlarla tekrar bir araya gelmek için acele ediyordu. Gelecek hafta yapılması kararlaştırılan ilk kutsama ayini törenini düşündü.

Bununla birlikte yetimlerin toplanmış olduğu salona müdürle gidiyordu. Kepenkler kapalıydı. Karanlıkta bir basamağı atlayınca, sendeledi, düşmemek için müdürün koluna tutunmak zorunda kaldı. Bastırılmış gülme sesi duyacağını umarak çocuklara baktı. Bazen gülünç bir kaza öğretmenlerle öğrenciler arasmdaki buzu kırmaya yeterdi ama hayır! Hiçbir ağızdan ses çıkmadı. Solgun yüzler, dudakları sarkmış, gözleri eğik, yarım daire şeklinde, sırtları duvara dayanmış, en küçükler önde ayakta duruyorlardı. Öndekiler on bir, on beş yaşlarındaydı. Yaşlarına göre hepsi de kısa boylu ve çelimsizdiler. Arkada on beş, on yedi yaşlarındaki yeniyetmeler duruyordu. Bazılarının almları basıktı, elleri katil eli gibi ağır. Yanlarına gelir gelmez, Papaz Péricand yine korku ve tiksintiyle karışık garip bir duygu hissetti. Ne olursa olsun bunu yenmeliydi. Onlara doğru ilerledi; çocuklar duvara sokulmak istermiş gibi geri çekiliyorlardı.

"Çocuklarım, yarından itibaren yolculuğumuzun sonuna kadar sizinle birlikteyiz; sayın müdürün yerine geçiyorum. Paris'ten ayrılacağınızı biliyorsunuz. Sevgili Vatanımızın, askerlerimizin başına neler geleceğini Tanrı bilir; sadece O bilir, sonsuz bilgeliğiyle önümüzdeki günlerde başımıza ne-

ler geleceğini... Ne yazık ki hepimizin yüreklerimizde büyük acılar hissedeceğimiz kesin, zira büyük felaketler birçok küçük felaketlerden oluşur ve bizi, aynı vücudun üyeleri olan bizleri bağlayan şeyin dayanışma olduğunu biliyoruz. Sizden Tanrı'ya güvenmenizi istiyorum. Dudaklarımızla, 'Dualarınız kabul olsun!' diyoruz her zaman, ama içimizden, 'Dualarım kabul olsun, Tanrım,' diyoruz. O anda niçin Tanrı'yı arıyoruz? Çünkü mutluluğu bekliyoruz: İnsan böyledir, mutluluk ister ama bu mutluluğu ölümü, yeniden dirilişi beklemeden bize hemen verebilir; eğer iradesini kabul edersek, bu iradeyi kendi isteğimiz yaparsak verir, çocuklarım: Hepiniz kendinizi Tanrı'ya emanet ederseniz. Hepiniz bir baba gibi O'na seslensin, hayatını O'nun elleri arasına bıraksın, işte o zaman ilahi barış inecektir içine."

Bir an bekledi, onlara baktı.

"Hep birlikte kısa bir dua okuyacağız."

Kayıtsız, canlı otuz ses Babamız duasını okudu, otuz zayıf yüz, papazın çevresini sardı; papaz haç işareti yaptığımda alınlar ani, mekanik bir hareketle eğildi. Kocaman ağızlı bir çocuk gözlerini tek başına pencereye çevirdi, kepenklerden süzülen bir ışık talaş lekeleriyle kaplı ince yanağını ve ince burnunu aydınlattı.

Hiçbiri kımıldamadı, yanıt vermedi. Gözetmen düdüğünü çalınca, sıraya girip salondan ayrıldılar.

5.

Sokaklar boştu. Mağazaların demir kepenkleri kapanıyordu. Mağazalara yalnız madeni gürültüler, ayaklanma ya da tehdit altındaki kentlerde savaş olduğu sabahlardaki gibi kulağa sertçe çarpan sesler hakimdi. Daha uzakta, yolları üzerinde, Michaud'lar bakanlıkların kapısında bekleyen yüklü kamyonlar gördüler. Başlarını salladılar. O sabah şose ıssız olsa bile kol kola girerek büronun karşısındaki Opera Caddesi'ne geçtiler. İkisi de banka memuruydu ve aynı kurumda çalışıyordu ama kocası, on beş yıldır saymanlık yaparken, kadın birkaç ay önce, "savaşta geçici olarak" işe alınmıştı. Şan hocasıydı kadın, geçen Eylül'de bombardıman korkusuyla taşrada tutulan çocukları, bütün öğrencilerini kaybetmişti. Kocasının maaşı geçimlerine hiç yetmemişti ve tek oğulları askere alınmıştı. Bu sekreterlik görevi sayesinde, o zamana kadar başlarının çaresine bakmışlardı: "Zavallı kocacığım, imkansızı istememek gerek!" diyordu. Ana babalarının karşı koymasına rağmen evlenebilmek için evlerinden kaçtıkları günden beri çetin bir yaşam sürdürmüşlerdi. Aradan uzun yıllar geçmişti. Zayıf yüzünde eski güzelliğinden hâlâ bazı izler vardı. Saçları kırlaşmıştı. Erkek, kısa boylu, bıkkın ve kendini salıvermiş gibiydi ama bazen, karısına dönüp baktığında, alaycı ve sevgi dolu bir alev sarardı gözlerini. 'Aynı,' diye düşünüyordu, 'eskiden nasılsa şimdi de öyle neredeyse.' Karısına, kaldırımı tırmanırken yardım etti, düşürdüğü eldiveni aldı. Kadın, uzattığı elini parmaklarıyla hafifçe sıkarak kocasına teşekkür etti. Diğer banka memurları bankanın açık kapısına doğru aceleyle gidiyorlardı. İçlerinden biri Michaud'ların yanından geçerken sordu:

"Sonunda gidiyor muyuz?"

Michaud'lar bilmiyordu. Günlerden 10 Haziran'dı, Pazartesi. İki gün önce bürodan ayrılmışlardı, o zaman her şey sakin görünüyordu. Değerli evraklar taşraya taşınıyordu ama memurlar hakkında hiçbir karara varılmamıştı. Kaderleri, yönetim odalarının bulunduğu birinci katta belirleniyordu; yeşile boyanmış ses geçirmez iki kocaman kapının önüne geçti Michaud'lar sessizce. Koridorun sonunda birbirilerinden ayrıldılar; erkek muhasebeye çıkıyor, kadın da ayrıcalıklı bölgede kalıyordu. Kadm, yöneticilerden birinin, bankanın gerçek şefi Mösyö Corbin'in sekreteriydi. İkinci müdür Kont de Furieres (Salomon Worms adında bir kadınla evliydi), bankanın dış ilişkileriyle görevliydi; müşteri sayısı kısıtlıydı ancak çok saygın insanlardı bunlar. Buraya daha çok büyük toprak sahipleri ve maden sanayinin büyük isimleri kabul edilirdi. Mösyö Corbin, meslektaşı Kont de Furriere'in Jokey Kulübü'ne kabul edilmesine yardım edeceğini umuyordu. Birkaç yıldır bu umutla yaşıyordu. Kont, Furière'in av ve akşam yemeği davetlerinin bazı para sorunlarını oldukça iyileştireceğini umuyordu. Akşam Madam Michaud kocası için iki müdürün konuşmalarını, sert gülümsemelerini, Corbin'in yüz buruşturmasını, kontun bakışlarını taklit ediyor ve bu da günlük işleri tekdüzelikten biraz kurtarıyordu. Ancak bir süreden beri bu eğlence de kalmamıştı: Mösyö Furière Alp cephesine hareket etmişti ve bankayı Corbin tek başına yönetiyordu.

Madam Michaud elinde kuryeyle yönetim odasının yanındaki küçük odaya girdi. Havada hafif bir parfüm kokusu vardı. Bu belirtiden Corbin'in meşgul olduğunu anladı! Bir dansçıyı himayesine almıştı: Matmazel Arlette Corail. Dansözleri asla metres olarak görmezdi. Başka mesleklerle ilgilenen kadınlarla ilgilenmez görünüyordu. Ne kadar genç ve güzel olsa da hiçbir daktilo kız onu bu huyundan vazgeçi-

remezdi. Güzel ya da çirkin olsun, genç ya da yaşlı demez bütün memurlarına hırçın, kaba ve cimri davranırdı. Besili, kocaman bir vücuttan çıkan ince sesiyle konuşurdu; öfkelendiğinde sesi bir kadın sesi gibi tizleşir ve titrerdi.

Madam Michaud'un çok iyi tanıdığı tiz ses bugün kapalı kapılar arkasından geliyordu. Memurlardan biri içeri girerek şöyle dedi:

"Gidiyoruz."

"Ne zaman?"

"Yarın."

Dar koridordan fısıldaşan gölgeler geçiyordu. Pencere köşelerine ve büroların eşiklerine toplanıyorlardı. Corbin sonunda kapıyı açtı, dansçısını dışarı çıkardı. Kadın şeker pembesi bir kostüm giymiş, boyalı saçlarının üstüne hasır bir şapka takmıştı. Vücudu ince ve güçlüydü, far altında yüzü sert ve yorgundu. Yanaklarında ve alnında kırmızı lekeler belirmişti. Kızgın olduğu açıkça belliydi. Madam Michaud kadının:

"Yürüyerek mi gitmemi istiyorsunuz?" dediğini duydu.

"Hemen garaja dönün, sözümü hiç dinlemiyorsunuz. Cimrilik etmeyin de onlara istediklerini ödeyeceğinize söz verin, araba tamir edilecek."

"Size mümkün değil diyorum ya! Mümkün değil! Fransızca anlıyor musunuz?"

"Peki sevgili dostum, ne dememi bekliyorsunuz? Almanlar Paris kapılarına dayandı. Siz de kalkmış Versailles yolundan gitmek istiyorsunuz! Öncelikle, neden oraya gidiyorsunuz? Trenle gidin."

"Garlarda olanlardan haberiniz yok mu?"

"Yollar da aynı durumda."

"Sizin... Hiçbir şeyden haberiniz yok. Gidiyorsunuz, iki arabanız var..."

"Dosyaları ve personelin bir kısmını götürüyorum ya. Personeli bırakayım mı istiyorsunuz yani?"

"Ah! Lütfen kabalaşmayın! Karınızın da arabası var!"

"Karımın arabasına mı binmek istiyorsunuz? Aman ne şahane fikir doğrusu!"

Dansöz ona sırtını döndü, köpeğine ıslık çaldı, hayvan zıplayarak geldi. Öfkeden titreyen elleriyle tasmasını taktı.

"Bütün gençliğim bir şey uğruna..."

"Hadi canım! Zorluk çıkarmayın. Bu akşam telefon ederim size, ne yapabileceğimizi konuşuruz."

"Olmaz, hayır. Yoldaki bir hendekte gebermekten başka çarem yok. Ah, susun artık, beni kızdırıyorsunuz."

Sonunda sekreterin kendilerini dinlemekte olduğunu fark ettiler. Seslerini alçalttılar; Corbin metresini kolundan tutup kapıya kadar götürdü. Geri döndü, yolunun üzerinde bulunan ve huysuzluğundan nasibini alan Madam Michaud'ya bir göz attı.

"Meclis salonuna servis şeflerini toplayın. Lütfen, acele edin!"

Madam Michaud emir vermek için çıktı. Bir süre sonra memurlar şimdiki başkanın ayakta bir portresinin ve karşısında banka kurucusunun mermer bir büstünün bulunduğu büyük odaya giriyorlardı; başkan Auguste-Jean, bir süredir yaşına bağlı olarak beyin sulanmasından rahatsızdı.

Mösyö Corbin onları oval masanın arkasında, ayakta karşıladı; masaya yönetim meclisinin yerlerini belirten dokuz kurutma kağıdı konmuştu.

"Beyler, yarın sabah saat sekizde Tours'daki şubemize hareket ediyoruz. Meclis dosyalarını arabamla götürüyorum. Madam Michaud, siz ve kocanız benimle geleceksiniz. Arabası olanlar personeli alsın ve yarın saat altıda bankanın kapısı-

nın önünde olsunlar; benim seçtiklerim gitmek zorunda. Diğerlerine gelince, onlar için bir şeyler ayarlamaya çalışacağım, yoksa trene binecekler. Teşekkür ederim, beyler."

Hemen çıktı, salonda endişeli mırıltılar yükseldi. Corbin daha iki gün önce gitmeyi düşünmediklerini, ortalığı ayağa kaldıran söylentilerin alçakça söylentiler olduğunu, bankanın görevinin başında olduğunu ve diğerleri olmasa da yoluna devam edeceğini söylemişti. "Geri adım" atılmış olduğuna göre, her şey kuşkusuz mahvolmuştu! Kadınlar gözyaşlarını sildi. Michaud'lar grupların arasına katıldı. İkisi de oğulları Jean-Marie'yi düşünüyordu. Son mektubu 2 Haziran tarihliydi. Tanrım, o zamandan bu yana, her şey olmuş olabilirdi! Endişeleri arasmda onların tek tesellisi birlikte olmalarıydı.

"Birbirimizden ayrılmamamız ne büyük mutluluk," diye fısıldadı kocasına.

6.

Hava yakında kararacaktı ancak Pricand'ların arabası henüz kapıda bekliyordu. Arabanın tepesine yirmi yıldır üzerinde yattıkları yumuşak ve kalın yatak bağlanmıştı. Bir çocuk arabasıyla bir bisiklet, bagaj kasasına tutturulmuştu. İçine bütün çantaları, valizleri, aile sandıklarını, içinde sandviçler, termoslar, çocukların süt şişeleri, soğuk piliç, jambon, ekmek, yaşlı Mösyö Péricand'ın süt tozu kutuları ve kedinin sepeti bulunan sepetleri boş yere sığdırmaya çalışıyorlardı. Gecikmelerinin başlıca nedeni çamaşırcının çamaşırları teslim etmemiş olmasıydı; ona telefon etmeleri de imkansızdı. Péricand-Maltête'lerin atalardan kalan, mücevherler kadar değerli, vazgeçilmez işlemeli çarşafları, gümüş tabakları ve kütüphaneyi bırakmaları imkansız görünüyordu. Bütün sabahı araştırmayla geçirdiler; çamaşırcının kendisi de gidiyordu. Sonunda Madam Péricand'a mallarını paketlenmiş ve ıslak halde teslim etmişti. Madam Péricand öğle yemeğinde çamaşırların paketlenmesiyle bizzat ilgilenmişti. Hubert ve Bernard gibi diğer uşakların da trenle gitmesine karar verildi, ama bütün garlarda parmaklıklar çoktan kapanmıştı ve bir birliğin koruması altındaydı. Halk parmaklıklara hücum ederek sarsıyor, sonra düzensiz halde yine komşu sokaklara akıyordu. Kadınlar kucaklarında çocukları, ağlayarak koşuyorlardı. Son taksiler durduruluyordu: Paris'ten ayrılmak için iki-üç bin frank teklif ediliyordu. "Bari Orléans'a kadar..." diyenleri bile sürücüler kabul etmiyordu, benzinleri yoktu. Péricand'lar evlerine dönmek zorunda kaldı. Sonunda Madeleine, Maria, Bernard ve Auguste'ü götürecek bir kamyonet buldular; Ber-

nard küçük kardeşini kucağına oturtacaktı. Hubert'e gelince, o da bisikletle karavanı takip edecekti.

Uzakta, Delebbert Bulvarı'nda, bir evin eşiğinde bir grup göründü. Grup, el kol işaretleriyle kadınları, yaşlıları ve çocukları önce sakin olmaya çalışarak, sonra aşırı bir kışkırtmayla, en sonunda da çılgınca hareketlerle aileleri ve bagajları bir Renault marka turist otobüsüne sokmaya çalışıyordu. Pencerelerde tek bir ışık yoktu. Yıldızlar, gümüş ışıklar saçan bahar yıldızları belirmeye başlıyordu. Paris, çiçek açmış kestanelerden, benzin ve dişlerin arasında karabiber gibi çatırdayan toz taneciklerinden yayılan tatlı bir koku içindeydi. Karanlıkta tehlike gittikçe artmaktaydı. Sessizlikte endişe kokusu vardı. Genelde çok soğukkanlı ve sakin olan insanlar bu korkunç, ölümcül karışıklığa engel olamıyorlardı. Herkes bir iç burukluğu içinde evine bakarak şöyle düşünüyordu: "Yarın enkaza dönüşecek, yarın hiçbir şeyim kalmayacak. Kimseye bir kötülük yapmadık. Neden?" Aynı zamanda ruhları bir kayıtsızlık dalgasına gömülüyordu "Ne önemi var bunun ki? Alt tarafı taş, tahta, eşya gibi cansız şey bunlar! Önemli olan hayatımızı kurtarmak!" Vatanın içine düştüğü felaket kimin umurunda? Onların, bu akşam yola çıkanların değil. Panik, içgüdüsel olmayan her şeyi, tüyleri ürperten hayvani hareketleri ortadan kaldırıyordu. Dünyada en değerli olan şeyi ele geçirmek ve sonra!... O gece yaşayan, soluk alıp veren, ağlayan şey, değere önem veriyordu! Zenginliklerini bıraktıkları için üzülenler pek azdı: Bir kadın ya da bir çocuk kucaklanıyordu, gerisinin önemi yoktu; alevlerde yok olabilirdi kalanlar.

Kulak kabartınca, gökyüzünde uçakların gürültüsü duyuluyordu. Fransızlar mı yoksa düşmanlar mıydı? Bilinmiyordu. "Daha hızlı, daha hızlı," diyordu Mösyö Péricand. Bazen dantel sandığının, bazen de ütü tahtasının unutulduğunu fark ediyorlardı. Hizmetçilere, uşaklara söz geçirmek

mümkün değildi. Korkudan titriyor, gitmek istiyorlardı ama günlük işler korkudan daha ağır basıyordu; her şeyin, tatil için köye gittikleri zamanlardaki gibi yapılmasını istiyorlardı. Sandıklarda her şey eski yerine yerleştirilmeliydi. Olanları, başlarına gelenleri aslında anlamış değillerdi. Sanki iki zamana göre iş yapıyorlardı, yarısı şimdiki zamanda, yarısı geçmişte; olaylar, en yapayları, bütün yöreyi derin bir endişe uykusu içinde bırakarak, şuurlarının bir kısmına sokulmuştu sanki. Nounou dağınık saçları, sımsıkı kapalı ağzı, ağlamaktan şişmişti gözleri, bu halde, Jacqueline'in yeni ütülenmiş mendillerini şaşırtıcı ve canlı hareketlerle katlıyordu. Otomobile binmiş olan Madam Péricand ona sesleniyor ama yaşlı kadın ona yanıt vermiyor, hatta duymuyordu bile. Philippe sonunda onu bulmak için yukarı çıktı.

Gel, Nounou, neyin var senin? Gitmemiz gerek. Neyin var?" diye tekrarladı yavaşça, elinden tutarak.

"Bırak beni, yavrucuğum!" diye inledi, ona artık "Mösyö Philippe" ya da "Sayın Papaz" dediğini unutarak; eskiden olduğu gibi yine sen diye hitap etti: "Bırak beni, canım. İyisin ama biz mahvolduk!"

"Olmaz, sakın üzülme böyle, zavallı ihtiyarcığım, haydi mendilleri bırak da çabucak giyin; annem seni bekliyor."

"Oğullarımı bir daha göremeyeceğim, Philippe!"

"Görürsün, görürsün," derken, bir yandan da yaşlı kadının saçlarını elleriyle düzeltti, önüne düşenleri kaldırdı ve başına siyah bir hasır şapka taktı.

"Oğullarım için Meryem Ana'ya dua edersin, değil mi?"

Kadını yanağından hafifçe öptü.

"Evet, evet, söz veriyorum. Haydi, şimdi git bakalım."

Merdivende yaşlı Mösyö Péricand'ı aramaya gelen şoförle kapıcıya rastladılar. Son ana kadar onu gürültü patırtıdan

uzak tutmuşlardı. Auguste ve hemşire onu giydirmeyi tamamlamışlardı. Yaşlı adam bir süre önce ameliyat olmuştu. Sargıları karmakarışıktı ve gece serinliğine karşı öyle büyük ve geniş bir kuşak sarılmıştı ki vücudu bir mumyayı andırıyordu. Auguste eski moda çizmelerini düğmeledi, sırtına sıcak tutan, hafif bir kazak, üzerine de ceketini giydirdi. O ana kadar koca bir bebek gibi giydirilmesine ses çıkarmayan yaşlı Péricand rüyadan uyanırmış gibi mırıldandı:

"Yün yelek!"

"Beyefendi terler ama," diye uyardı Auguste, sonra üzerinde durmadı.

Ama adam solgun bakışını üzerine dikti ve biraz daha yüksek sesle tekrarladı:

"Yün yelek!"

Ona istediğini verdiler. Uzun pardösüsü giydirildi, boynuna iki kez dolanan ve arkada çengelli iğneyle bağlanan atkısı sarıldı. Tekerlekli koltuğa oturtularak beş kat aşağı indirildi. Koltuk asansöre girmiyordu. Kızıl saçlı, iri kıyım hastabakıcı merdivende geri geri giderek koluyla değerli yükünü arkasından hafifçe tutarak taşıyordu. İki adam her sahanlıkta alınlarından akan teri silmek için durdu, bu arada Mösyö Péricand sakin sakin tavanı seyrediyor, güzel sakalını hafifçe sallıyordu. Bu ani gidiş hakkında ne düşündüğünü anlamak imkansızdı. Bununla birlikte düşünenin aksine, son olaylar hakkında bilgisi yoktu. Giydirirlerken şöyle mırıldanmıştı:

"Güzel, yıldızlı bir gece... Hiç şaşırmam..."

Uyuyormuş gibiydi ve ancak birkaç dakika sonra, eşikte cümlesini tamamladı:

"Yolda bombalanırsak da hiç şaşırmam!"

"Nasıl böyle düşünürsünüz Mösyö Péricand!" diye bağırmıştı hastabakıcı mesleği gereği iyimserlik içinde.

Oysa yaşlı adam derin kayıtsızlığına çoktan bürünmüştü. Sonunda tekerlekli koltuğu evden çıkardılar. Mösyö Péricand'ı sağ köşeye, hava akımından uzağa yerleştirdiler. Gelini, onu, sabırsızlıktan titreyen elleriyle uzun saçaklarını örmekten hoşlandığı kareli bir şala sardı.

"Her şey tamam mı?" diye sordu Philippe. "Eh, öyleyse yola çıkın şimdi."

'Yarın sabah Paris kapılarından çıkarlarsa şanslı sayılırlar,' diye düşündü.

Eldivenleri giydirildi. Yün kazaklarla kalınlaşmış bileği yüzünden zorla bağladılar. Mösyö Péricand bir kopçayı bile ihmal ettirmedi. Sonunda her şey hazırdı. Emmanuel dadısının kucağında bağırıyordu. Madam Péricad oğlunu ve kocasını öptü, ağlamadan sıkıca kucakladı, oysa yüreklerinin altında yüreğinin delice çarptığını hissediyorlardı. Şoför arabayı çalıştırdı. Hubert bisikletine sıkı sıkı sarıldı. Yaşlı Péricand elini kaldırdı.

"Bir dakika," dedi zoraki, sakin, güçsüz bir sesle.

"Ne var, babacığım?"

Bunu gelinine söyleyemeyeceğini işaret ediyordu.

"Bir şey mi unuttunuz?"

Başını eğdi. Araba durdu. Sapsarı kesilen Madam Péricand arabanın kapısından eğildi.

"Baba bir şey mi unuttu acaba?" diye bağırdı, kaldırımda duran kocasına, Philippe'e ve hastabakıcıya doğru.

Araba geri dönüp de kapının önünde durunca, yaşlı adam gizlice hastabakıcıyı çağırdı ve kulağına bir şey fısıldadı.

"Ne oluyor böyle? Acelemiz var! Yarın orada olmamız gerek," diye bağırdı Madam Péricand. "Ne istiyorsunuz, babacığım? Ne istiyormuş?" diye sordu.

Hastabakıcı bakışlarını indirdi.

"Beyefendi yukarı çıkmak istiyor . . . küçük şeyi için..."

7.

Charles Langelet, eşyasız salonunda, parkenin üstüne diz çökmüş, porselenlerini sarıp paket yapıyordu. Şişman ve kalp hastasıydı; soluk alırken göğsü hırıldardı. Boş dairede yalnızdı. Paris halkı kül yağmuru gibi yağan yapay sis altında uyandıklarında, sabah yedi yıldır hizmetine bakan karı-koca paniğe kapılmıştı. Erkenden erzak almaya gitmelerine rağmen henüz dönmemişlerdi. Mösyö Langelet acı acı hizmetçi aylıklarını ve evinde kaldıkları sürede onlara verdiği sayısız armağanları düşünüyordu; bu aylık ve armağanların parasıyla hiç kuşkusuz doğduğu memleketin bir köşesinde huzurlu bir ev veya küçük bir çiftlik satın alabilirdi.

Mösyö Langelet'nin çok önceden gitmiş olması gerekirdi. Bunu şimdi itiraf ediyordu kendine ama şef olarak eski alışkanlıklarına çok bağlıydı. Soğuğa hiç dayanamazdı, dünyada tek sevdiği şey dairesi ve yerde, ayaklarının dibine saçılmış eşyalardı. Halılar naftalinlenerek mahzene saklanmıştı. Bütün pencereler açık mavi ve pembe yapışkan bantlarla sarılmıştı. Mösyö Langelet tombul ve yumuşak elleriyle onları yıldız, gemi, at başı şeklinde yerleştirmişti. Dostlarının hayranlığını kazanmışlardı ama bayağı ve soluk bir dekor içinde yaşayamazdı. Evinde çevresinde, yaşadığı yerde her şey güzel, bazen sıradan, bazen değerliydi ama özel, yumuşak, ışıklı bir ortam yaratıyorlardı yine de; bunların uygar bir insana layık olduğunu düşünürdü. Yirmi yaşında, içinde *This thing of Beauty is a guilt for ever* yazılı bir yüzük takmıştı. Çocukça bir şeydi bu. Mücevheri elden çıkarmıştı (Mösyö Langelet kendi kendine İngilizce konuşurdu. Bu dil şiirselliği, gücüyle bazı ruh hallerine çok uygun geliyordu) ancak isteklerini dile geti-

ren sözleri kullanırken ona sadık kalıyordu.

Bir dizinin üzerinde doğruldu, çevresindeki her şeye derin ve üzgün bakışlarla baktı. Pencerelerinin altında Seine, iki salonu ayıran orta direk, eski ocak ızgarasıyla şömine ve suyun aksi yüzünden yeşile dönüşmüş bir ışığın yayıldığı yüksek tavanlar; çünkü ışık balkondaki storların arasından süzülüyordu.

Ara ara telefon çalıyordu. Paris'te hâlâ, bir mucize olur diye bekleyen, gitmekten korkan kararsızlar ve çılgınlar vardı. Mösyö Langelet ağır ağır, iç geçirerek almacı kulağına kaldırdı. Burundan gelen sakin bir sesle konuşuyordu; dostları onun sesini pek Parisli bulur ve "taklit edilemez" bir ses olduğunu söylerlerdi hafif bir alayla. Evet, gitmeye karar vermişti. Hayır, hiçbir şeyden korkmuyordu. Paris'i savunmazlardı. Başka yerlerde olaylar hiç farklı olmazdı. Tehlike her yerde vardı ama onun asıl kaçtığı tehlike değildi. "İki savaş gördüm," diyordu. Gerçekten de 1914 savaşını Normandiya'daki konağında yaşamıştı, çünkü kalp hastasıydı ve askerlikten muaftı.

"Sevgili dostum, altmış yaşmdayım ve ben ölümden korkmam!"

"O halde neden gidiyorsunuz?"

"Bu düzensizliğe, bu kine, bu utanca, bu manzaraya dayanamam. Köyde sakin bir köşeye çekileceğim. Bu insanlar tekrar uslanıncaya kadar elimde kalan birkaç kuruşla geçineceğim."

Hafif bir alayla cevap geldi: "Charlie mi? O bütün eski elbiselerine altın liralar diker." Acı ve buz gibi bir gülümseme. Dopdolu ve çok huzurlu hayatına imrendiklerini biliyordu. Dostu bağırıyordu:

"Ah! Mutsuz olmazsınız ama herkes sizin kadar zengin değil, ne yazık ki!"

Charlie kaşlarını çattı. Kadın arkadaşı incelikten yoksundu, anlayamazdı.

"Nereye gidiyorsunuz?" diye sordu karşıdaki.

"Ciboure'daki kır evime."

"Sınırın yakınında mı?" dedi kadın arkadaşı, ölçüyü kaçırarak.

Soğuk bir şekilde ayrıldılar. Charlie yarı dolu sandığın başına tekrar diz çöktü, saman ve ipek kağıtların arasından porselenlerini, Nankin fincanlarını, özellikle Wedgwood masasını, Sèvres vazolarını okşadı. Bunlardan ölünce ayrılırdı ancak ama yüreği kan ağlıyordu; odasında bulunan, güllerle süslü bir tuvalet masasını, bir Saksonya porselenini, bir müze parçasını yanında götüremiyordu. Ciğeri beş para etmez insanlara atmak demekti bu! Yere çömelmiş, bir an hareketsiz durdu, bir kordona bağlı monoklu yere sarkıyordu. Uzun boylu ve güçlüydü; kafatasının ince derisinin üzerinde tek tük saç kalmıştı. Yüzünde, fırının köşesinde homurdanan yaşlı bir kedininki gibi iyilik taslayan, güvensiz bir anlam okunuyordu. Son günün yorgunluğu sert bir şekilde belli oluyordu, gevşek çenesi bir ölününki gibi sarkıyordu. O densiz kadın ne demişti telefonda? Onun, Fransa dışına kaçmak istediğini kafasına sokmuştu! Zavallı budala! Onu üzmek, utandırmak istiyordu ama hiç kuşkusuz gidecekti. Hele bir Hendaye'e ulaşsın, sınırı aşmanın yolunu nasılsa bulurdu. Lizbon'da biraz kalacak, sonra korkunç Avrupa'dan ayrılacaktı. Zihninde onu, binlerce yarayla parçalanmış, yarı çürümüş ceset olarak canlandırdı. Ürperdi. Ona uygun değildi. Bu leşten, bir mezardan çıkan solucan gibi doğacak bu dünya için yaratılmamıştı. İnsanın kendini dişleriyle savunduğu acımasız ve yırtıcı bir dünyada yaşıyordu. Hiç çalışmamış, yalnız heykeller, eski mücevher parçaları, ciltler ya da bazen Elizabeth dönemine ait mobilyaları okşayan güzel ellerine baktı. Kendisi, Charles Langelet

incelikli tutumları, yetenekleri, kişiliğinin temelini oluşturan, tanıdığı o elit tabakayla, bu saçma halkın arasmda ne yapacaktı? Kurtlara terk edilmiş bir köpek gibi soyup soğana çevirecekler, öldüreceklerdi onu. Kendini bir cangılda kaybolmuş altın tüylü küçük bir köpek gibi düşününce, acı acı gülümsedi. İnsanlarla ortak bir yanı yoktu. Onların hırsları, korkuları, alçaklıkları, yaygaraları yabancıydı ona. Bir ışık ve barış evreninde yaşıyordu. Herkes ondan nefret eder ve aldatırdı, kaderi böyleydi. Hizmetçileri aklına gelince alay etti. Yeni zamanların şafağı, bir uyarı ve kehanetti bu! Zorla doğruldu, zira diz eklemleri ağrıyordu, ellerini böğrüne koyarak, sandığını çivilemek için ofisten çekiç ve çivi almaya gitti. Daha sonra onu kendisi otomobile götürdü. Kapıcıların, onun ne götürdüğünü bilmesine gerek yoktu.

8.

Michaud'lar, ayrılmadan önce daireyi iyice düzeltmek için sabah saat beşte kalkmışlardı. Paris'e ilk bomba düşer düşmez yok olmaya mahkum, değersiz eşyalara bu kadar özen göstermek garipti doğrusu ama Madam Michaud, toprakta çürümeye mahkum ölülerin bile giydirildiğini düşünüyordu. Değer verilen kişiye karşı son saygı, son sevgi gösterisiydi bu. Ayrıca bu küçük daire onların gözünde çok değerliydi. Burada on altı yıldır yaşıyorlardı. Yanlarında bütün anılarını götüremezlerdi ki. Ne yaparlarsa yapsınlar, en iyileri bu zavallı duvarların arasında kalacaktı. Kitaplarını ve bir çekmecenin köşesinde rengi atmış, kıvrılmış duran ve hep bir albüme yapıştırılmayı bekleyen o amatör fotoğrafları bir dolabın altına yerleştirdiler. Jean-Marie'nin çocukluk resmi valizin içinde, bir elbisenin kıvrımları arasına önceden sokulmuştu. Banka da yanlarına yalnız çok gerekli eşyalarını almalarını öğütlemişti; biraz çamaşır ve birkaç tuvalet eşyası. Sonunda her şey hazırlandı. Kahvaltı etmişlerdi. Madam Michaud biraz eski pembe ipek yüzünü tozdan korumak için yatağı büyük bir çarşafla örttü.

"Gitme zamanı geldi," dedi kocası.

"Sen in, birazdan yanına gelirim," dedi kadın sakin bir sesle.

Kocası onu yalnız bırakarak aşağı indi. Madam Michaud, Jean-Marie'nin odasına girdi. Kapalı kepenklerin arkasında her şey sessiz, karanlık, uğursuzdu. Yatağın önüne diz çöktü, yüksek sesle: "Tanrım, onu koruyun," dedi, sonra kapıyı kapatıp aşağıya indi. Kocası merdivende bekliyordu. Karısını kendine doğru çekti, tek söz etmeden sıkıca kucakladı, öyle ki

kadın hafif bir çığlık attı.

"Ah! Maurice, canımı acıtıyorsun!"

"Önemli değil," diye mırıldandı, boğuk bir sesle.

Bankada, memurlar toplanmış alçak sesle son haberleri konuşuyorlardı, hepsinin dizlerinde küçük birer çanta vardı. Corbin orada değildi. Personel şefi sıra numaraları dağıtıyordu. Herkes çağrıya göre kendine ayrılan arabaya binecekti. Hareket öğleye kadar sessizce ve düzen içinde gerçekleşecekti. Öğlenleyin Corbin yüzü asık, aceleyle geldi. Bodrumda bulunan kasa odasına indi ve paltosunun altında gizlemeye çalıştığı bir paketle tekrar çıktı. Madam Michaud kocasının kulağına şunu söyledi:

"Bunlar Arlette'in mücevherleri. Yani karısının; önceki gün almıştı onları."

"Bizi unutmaz inşallah," diye iç geçirdi Maurice, alaycı ve endişeli bir sesle.

Madam Michaud Corbin'in önüne çıktı.

"Biz de sizinle geliyoruz, değil mi Müdür Bey?"

Başıyla "evet" dedi ve kendisini izlemelerini söyledi. Mösyö Michaud valizi kaptı, üçü dışarı çıktı. Mösyö Corbin'in arabası oradaydı ama yaklaştıkları zaman Michaud miyop gözlerini kırpıştırarak, tatlı sesiyle:

"Gördüğüm kadarıyla bizim yerimiz tutulmuş," dedi.

Arlette Corail, köpeği, sandıkları otomobilin dibini kaplamıştı. Kapıyı öfkeyle açtı ve bağırdı:

"Yoksa beni kaldırıma mı atacaksınız?"

Bir yer kavgası başladı. Birkaç adım uzaklaşan Michaud'lar yine de her kelimeyi işitiyorlardı.

"Ama Tours'da karımla buluşmamız gerek," diye bağırdı Corbin sonunda, köpeğe bir tekme atarak. Köpek inledi ve Arlette'in bacakları arasına sığındı.

"Kaba herif!"

"Ya, susuyorsunuz demek! İki gün önce o İngiliz havacılarla sürtüp durmasaydınız... suyun dibinde yine ikisini görmek isterdim..."

Kadın, gittikçe tizleşen sesiyle, "Kaba herif! Kaba herif!""diye bağırıyordu. Sonra birden çok sakin bir sesle açıkladı:

"Tours'da bir dostum var. Size ihtiyacım olmayacak artık."

Corbin ona korkunç bir bakışla baktı ama kesin kararını vermiş gibi görünüyordu. Michaud'lara döndü.

"Üzgünüm, size yerim yok, görüyorsunuz. Madam Corail arabasıyla kaza yapmış, Tours'a kadar onu yanıma almamı rica ediyor. Geri çeviremem. Bir saat sonra bir tren var. Biraz itilip kakılırsınız belki ama inanın, yolculuk pek kısa sürecek. Ne olursa olsun, en kısa sürede yanımıza gelmeye çalışın. Size güveniyorum, Madam Michaud. Siz kocanızdan daha hareketlisiniz, ha bu arada Michaud, şu son zamanlarda göründüğünüzden daha dinamik (hecelerin üstüne basa basa söyledi) olmalısınız. Böyle devam etmenize izin veremem. Yerinizi korumak isterseniz, ikiniz de en geç yarından sonra Tours'da olun. Personelimi tam görmek isterim."

Eliyle hafifçe bir işaret yaptı, dansçının yanına bindi ve araba hareket etti. Kaldırımda kalakalan Michaud'lar bakıştılar.

"İyi bir çözüm yolu," dedi Michaud omuzlarını hafifçe silkerek. "Sizden yakınacak insanları azarlamak, her zaman işe yarar!"

Ellerinde olmadan gülmeye başladılar.

"Peki, şimdi ne yapacağız?"

"Yemek için eve dönelim," dedi karısı öfkeyle.

Daire serindi, mutfağın stor perdeleri inik, mobilyalar örtülü duruyordu. Her şeyde gizemli, dostça ve tatlı bir hava vardı; sanki karanlıkta bir ses: "Sizi bekliyorduk. Her şey düzen içinde," diye fısıldıyordu.

"Paris'te kalalım," diye önerdi Maurice.

Salondaki divana oturmuşlardı; Madam Michaud ince, zayıf elleriyle kocasının şakaklarını okşuyordu.

"Zavallı yavrum, bu imkansız, yaşamak gerek, biliyorsun, benim ameliyatımdan beri köşemizde tek kuruşumuz kalmadı. Kumbaramda 175 frankım kalmış. Hem Corbin bizi kovmak için fırsat kolluyor. Böyle bir darbeden sonra, bütün kurumlar personel azaltmaya başlayacak. Ne pahasına olursa olsun, Tours'a ulaşmalıyız."

"Bunun imkansız olduğunu sanıyorum."

"Gerekiyor," diye üsteledi Madam Michaud.

Ayağa kalkmış, şapkasını giyiyordu, valizini tekrar eline aldı. Dışarı çıkıp gara doğru yürüdüler.

Kapalı, sürgülü, aceleci halk ve birlik tarafından savunulanlar büyük avluya asla giremezlerdi, halk parmaklıklara hücum etmişti. Boşuna savaşarak akşama kadar kaldılar. Çevrelerindeki insanlar:

"Olsun, biz de yürüyerek gideriz," diyorlardı.

Yorgun bir şaşkınlıkla söylüyorlardı bunu. Açıkça söylediklerine de inandıkları yoktu. Çevrelerine bakınıyor, bir mucize bekliyorlardı: Bir araba, bir kamyon, kendilerini alıp götürecek herhangi bir şey, ama görünürde hiçbir şey yoktu. Bunun üzerine Paris kapılarına doğru yürüyor, onları aşıyor, yüklerini arkalarından sürükleyerek tozların içinde yürüyor, kenar mahalleye, sonra köylere dalıyor ve "Hayal kuruyorum!" diye düşünüyorlardı.

Diğerleri gibi Michaud'lar da yola koyulmuştu. Sıcak bir Haziran gecesiydi. Önlerinde yas tutan, ak saçlarını şapkayla örten bir kadın yoldaki taşlar yüzünden sendeliyor ve çılgın hareketlerle homurdanıyordu:

"Kaçışımız kışa rastlamasın diye dua edin... Dua edin. Dua edin..."

9.

Gabriel Corte ve Florence, 11 Haziran'ı 12'ye bağlayan geceyi arabalarında geçirdiler. Saat akşam altıya doğru gelmişlerdi ve otelde çatıların altında yalnızca iki küçük ve sıcak oda kalmıştı. Gabriel öfkeyle odaları gezdi, pencereleri sertçe açtı, bir an aydınlık parmaklıklardan sarktı ve kesin bir dille:

"Burada kalmam ben!" dedi.

"Üzgünüm bayım, başka yerimiz yok. Bu sığınmacı kalabalığını bilardo masalarında yatırıyoruz," dedi müdür sapsarı bir yüzle. "Hoşunuza giderse!"

"Burada kalmayacağım," diye tekrarladı Gabriel, kelimelerin üzerine basarak; kapının eşiğine kadar geçirerek yayıncılarla da böyle bitirirdi tartışmayı: "Bu koşullarda, anlaşmamız mümkün olmaz, bayım!" Bunun üzerine yayıncılar yelkenleri suya indirir ve 80'den 100.000 franga çıkarlardı.

Ancak müdür başını üzgün üzgün sallamakla yetindi.

"Başka yerim yok, hiç yok."

"Kim olduğumu biliyor musunuz?" diye sordu tehlikeli bir sakinlikle. "Adım Gabriel Corte; size şunu söyleyeyim: Bu fare kapanında uyumaktansa gidip arabamda uyumayı yeğlerim."

"Bayım, buradan çıkınca, sahanlıkta bekleyen ve onlara bu odayı kiralamam için yalvaran on aileyle karşılaşırsınız," dedi müdür üzüntüyle.

Corte buz gibi, küçümsercesine, yapmacık bir kahkaha attı.

"Bunu onlarla tartışmam. Elveda bayım."

Kimseye, kendisini holde bekleyen Florence'a bile bu oda-

yı neden reddettiğini açıklamayacaktı. Pencereye yaklaşınca, alacakaranlıkta otelin hemen yakınında bir benzin haznesi, biraz ilerideki alanda park etmiş, tankı ve makineli tüfekleri andıran şeyler görmüştü.

"Bizi bombalayacaklar!" diye düşündü, çok sarsıldı, titremeye başladı: "Ben hastayım, ateşim var!" diye düşündü. Korku muydu bu? Gabriel Corte ha? Hayır, korkuyor olamazdı! Boş ver canım! Görünmeyen birine yanıt verircesine küçümsemeyle karışık acımayla gülümsedi. Kuşkusuz korkmuyordu ama bir daha eğilince, kararmış gökyüzünü gördü, üzerine her an ateş ve ölüm yağabilirdi; içini yine o korkunç duygu kapladı, kemiklerine kadar ürperdi, sonra bu bulantı, bu zayıflık, karnındaki bu burkulma bayılacağının belirtisiydi. Korksa ya da korkmasa, ne önemi vardı! Şu anda Florence ve oda hizmetçisiyle kaçıyordu.

"Otomobilde yatacağız," dedi, "bir gece, ne olacak çabucak geçer!"

Daha sonra başka bir otel seçebileceğini düşündü ama tereddüt geçirirken vakit geçmişti: Paris yolunda dur durak demeden, otomobillerden, at arabalarmdan, kamyonlardan, bisikletlerden oluşan bir ırmak akıyordu; bunlara çiftliklerini terk edip arkasında sürüleri ve çocuklarıyla güneye doğru giden at arabaları karışıyordu. Gece yarısı bütün Orléans'da boş bir oda, yatak yoktu. İnsanlar kafelerde, sokaklarda, garlarda, başlarmı valizlerine dayamış yatıyorlardı. Yollar öyle tıkanmıştı ki şehirden çıkmak olanaksızdı. Bazıları birliklerin geçmesi için yollarda barajlar kurulduğunu söylüyordu.

Sessizce, farları sönük otomobiller, bagajlar, mobilyalar, çocuk arabaları, kuş kafesleri, sandıklar, çamaşır sepetleriyle tepeleme dolu arabalar birbiri ardına geçiyordu; her arabanın üstüne bir yatak bağlanmıştı sıkıca; motorsuz, alana kadar eğimli uzun yolların ağırlığıyla kendiliğinden yol alıyormuş

gibiydiler. Şimdi bütün çıkışları kapatıyorlardı; balık avlama sepetine yakalanmış balıklar gibi sıkış tepiştiler, hatta bir ağ atılsa hepsini toplayıp korkunç bir kıyıya atabilirdi sanki. Hıçkırıklar. Çığlıklar duyulmuyordu, çocuklar bile susmuşlardı. Çok sakindi ortalık. Zaman zaman kapalı bir camdan bir yüz görünüyor ve gökyüzünü uzun uzun inceliyordu. Bu kalabalıktan tutulmuş soluklardan, alçak sesle yapılan konuşmalardan oluşan zayıf ve boğuk bir uğultu yükseliyordu. Bazıları alınları bir valizin köşesine çarparak, dar bankette bacakları ağrımış, bir yanağı cama dayanmış halde uyumaya çalışıyordu. Gençler ve kadmlar arabadan arabaya sesleniyor, bazen neşeyle gülüyorlardı ama yıldızlarla parlayan gökyüzünde gri bir leke görününce, gülmeler duruyor, herkes dikkat kesiliyordu. Tam bir endişe denemezdi; daha çok insanlık dışı garip bir hüzündü, zira ne cesaret ne umut vardı, hayvanların ölümü beklediği gibi. Kısacası ağa takılan balığın, balıkçının gölgesinin tekrar tekrar geçtiğini gördüğü gibi.

Birden tepelerinde uçak görünmüştü, bazen uzaklaşıp kaybolan, bazen kentin binlerce sesini bastıran hafif gürültüsü duyuluyor, bütün solukları kesiyordu. Irmak, metal köprü, demiryolu rayları, gar, fabrikanın bacaları "stratejik noktalar" düşman için hedef yerleri gibi hafifçe parlıyordu. Bu sessiz kalabalığa bunca ölüm! İyimserler: "Galiba bu bir Fransız uçağı!" diyorlardı. Fransız mı yoksa düşman mı, kimse bilmiyordu. Bazen uzakta bir patlama sesi çınlıyordu: "Bize değilmiş," diye düşünüyordu insanlar, rahat bir nefes alarak: "Bize değilmiş, başkalarına. Şansımız varmış!"

"Ne gece, ama!" diye inliyordu Florence.

Sıkılı dudaklarının arasından çıkan belli belirsiz bir sesle, Gabriel, ona haykırdı:

"Ben uyumuyorum, değil mi? Benim gibi yap sen de."

"Ama mademki bir odamız vardı! Mademki bir oda edinme gibi beklenmedik bir şansa kavuştuk!"

"Sen buna beklenmedik bir şey mi diyorsun? Tahtakurusu ve lağım kokan berbat bir tavanarası. Hem mutfakların üstünde olduğunu fark etmedin mi? Ben nasıl girerim? Nasıl girerim oraya?"

"Ama canım, Gabriel, bunu öz saygı sorunu haline getiriyorsun."

"Rahat bırak beni, tamam mı? Bunu çok düşündüm, ince farklar var..." Kelimeyi aradı... "senin hissetmediğin utanma..."

"Kıçımın ağrıdığını hissediyorum," diye bağırdı Florence, hayatının son beş yılını birden unutarak; yüzük dolu elini poposuna vurdu. "Of, of! Usandım artık!"

Gabriel öfkeden sapsarı kesilmiş yüzünü karısına çevirdi.

"Defol! Haydi, defol! Seni dışarı atıyorum!"

Tam o anda, ani ve kuvvetli bir ışık, alanı aydınlattı. Uçaktan atılan bir füze patlamıştı. Kelimeler Gabriel'in ağzında donup kaldı. Füzenin alevleri gözden kayboldu ama gökyüzü uçaklarla doldu. Acele etmeden alanın üzerinden defalarca geçtiler. İnsanlar homurdanıyordu:

"Ya bizimkiler, onlar nerede?"

Corte'un solunda çatısında yatak dışında yuvarlak, ağır, bronz süslü bir salon sehpası taşıyan zavallı, küçük bir araba bulunuyordu. İçinde kasketli bir adamla iki kadın oturuyordu, birinin kucağında bir çocuk, diğerininkinde de bir kuş kafesi vardı. Kuşkusuz yolda bir kaza geçirmişlerdi. Kaporta ezilmiş, farlar göçmüştü ve kafesi göğsüne bastıran şişman kadının başı bezle sarılıydı.

Gabriel, sağında bir kafes taşıyan bir kamyonet gördü; kafesin içi kümes hayvanlarıyla doluydu, köylüler panayıra götürüyordu onları; kendi kapısına çok yakın araba kapısında

Gabriel, alnı dar, gözleri boyalı, dağınık turuncu renkli saçları olan yaşlı bir fahişe gördü. Bir ekmek kabuğunu çiğneyerek ona ısrarla bakıyordu kadın. Gabriel ürperdi.

"Ne kadar çirkin," diye mırıldandı, "Ne korkunç yüzler var böyle!"

Yorgundu, otomobilin köşesine doğru döndü, gözlerini yumdu.

"Ben açım," dedi Florence, "ya sen?"

Başıyla aç olmadığını işaret etti.

Kadın küçük sandığı açtı, içinden birkaç sandviç çıkardı.

"Bu akşam bir şey yemedin. Hadi. İyi düşün."

"Yiyemem," dedi. "Galiba bir lokma bile yiyemeyeceğim. Yanda, elinde kuş kafesi, elbiseleri kan içinde olan o yaşlı ve korkunç kadını gördün mü?

Florence bir sandviç aldı ve diğerlerini şoförle oda hizmetçisine pay etti. Gabriel hizmetçilerin dişleri arasında çatırdayan ekmek sesini işitmemek için iki uzun eliyle kulaklarını tıkadı.

10.

Péricand'lar bir haftadır yollardaydı. Tam anlamıyla sefilleri oynamışlardı. Bir arıza yüzünden iki gün Gien'de kalmışlardı. Daha sonra otomobil bu akıl almaz sıkışıklık ve karışıklık içinde hizmetçileri ve bagajları taşıyan kamyonete çarpmıştı. Olay aşağı yukarı Nevers dolaymda olmuştu. Bereket versin burası, güzel bahçeleri, içi dolu dolapları olan büyük evlerden, dost evlerinden uzakta değildi. Ailenin Maltête-Lyonnais kolundan bir kuzen onları evinde iki gün ağırlamıştı. Ancak panik gittikçe büyüyor, bir alev gibi şehirden şehire yayılıyordu. Araba iyi kötü tamir edildi ve Péricand'lar yola koyuldu. Cumartesi öğle üzeri arabanın tekrar gözden geçirilip onarılmadan yola devam edemeyeceği anlaşıldı. Péricand'lar ulusal yoldan uzaktaki küçük bir kasabada durdular, burada boş bir oda bulmayı umuyorlardı. Ancak yollar her türlü arabayla tıka basa doluydu; havada fren gıcırtıları çınlıyordu; yorgunluktan tükenmiş insanlar yerde uyuyorlardı; ırmağın önündeki alan çingene kampına dönmüştü, bazıları çimenlerin üzerine tuvaletini yapıyordu. Genç bir kadın bir ağaca ayna asmış, ayakta yüzünü pudralıyor, saçını tarıyordu. Başka biri çeşmede kundak bezleri yıkıyordu. Kasaba halkı kapı önüne çıkmış, büyük bir şaşkınlıkla bu manzarayı seyrediyordu.

"Zavallı insanlar! Şu hallerine bakın!" diyorlardı acıyarak, öte yandan içlerinden gizlice seviniyorlardı. Bu sığınmacılar savaş ve istila yüzünden Paris'ten, Kuzey'den, Doğu'dan, taşradan geliyorlardı. Oysa kendileri çok rahattı, askerler dövüşecekti, oysa ana caddedeki hırdavatçı, tuhafiyeci Matmazel Dubois tencerelerini, kurdelelerini satmaya, mutfakta sıcak çorbalarını içmeye, akşamları bahçelerini dış dünyadan ayı-

ran tahta çiti kapatmaya devam edeceklerdi.

Gündüz arabalara benzin almak için bekliyorlardı. Benzin yoktu. Sığınmacılardan haberleri soruyorlardı. Bir şey bildikleri yoktu. Birisi, Almanların Morvan Tepeleri üstünde beklediklerini söyledi. Bu sözler kuşkuyla karşılandı.

"Bak hele, 1914'te bu kadar yakına gelmemişlerdi," dedi şişko eczacı başını sallayarak; hepsi de 1914'te akan kanın düşman için sonsuza kadar bir engel oluşturduğunu onayladılar.

Daha başka arabalar durmadan geliyordu.

"Ne kadar yorgun görünüyorlar, çok terlemişler!" diyordu insanlar ama hiçbiri de kapısını açmayı, o zavallılardan birini evine davet etmeyi, onu evin arkasmda belli belirsiz görünen, güllerin arasındaki bir sıraya, o gölgeli küçük cennetlerden birine almayı düşünmüyordu bile. Ter içinde, saydam, yorgun yüzler, birçok ağlayan çocuk, "Acaba nereden bir oda bulabiliriz?", "Bize bir lokanta tarif edebilir misiniz hanım?" diye soran titrek dudaklar vardı. İyiliğin önünü kesiyordu bunlar. Bu yoksul çoğunluğun insanlıkla ilgisi yoktu; yoldan çıkmış bir sürüyü andırıyordu; üzerilerinden garip bir başıbozukluk akıyordu. Buruşmuş elbiseleri, mahvolmuş yüzleri, boğuk sesleri aynıydı. Hepsi aynı hareketleri yapıyor, aynı sözleri söylüyordu. Arabadan çıkınca şarap içmiş gibi biraz sendeliyorlar, ellerini alınlarına, ağrıyan şakaklarına götürüyorlardı. İç çekiyorlardı: "Tanrım, ne yolculuk ama!" Dalga geçiyorlardı: "Yakışıklıyız, değil mi?", "Galiba orada işler daha iyi olacak," diyorlardı, omuz üstünden görünmeyen bir noktayı işaret ederek.

Madam Péricand karavanını garın yanındaki küçük kafede durdurmuştu. Bir erzak paketi açıldı. Bira ısmarlandı. Yandaki masada, pek şık giyinmiş küçük bir oğlan keyifle yağlı ekmek yiyordu; yeşil paltosu kırışmıştı. Yanındaki bir iskem-

lede çamaşır sepetine yatmış bir bebek ağlıyordu. Madam Péricand tecrübeli gözlerle, bu çocukların iyi ailelere mensup olduklarını fark etti, onlarla konuşulabilirdi. Bu yüzden küçük çocuğa iyilikle yaklaştı, annesi görününce de onunla konuşmaya başladı; kadın Reims'liydi; genç Péricand'ların yedikleri besleyici yiyeceklere imrenerek baktı.

"Ekmeğimin yanında çikolata olsaydı sevinirdim anne," dedi yeşilli çocuk.

Genç kadm bebeğini yatıştırmak için dizlerine alarak:

"Zavallı yavrucuğum!" dedi, "yanımda yok, satın almaya zamanım olmadı, bu akşam büyükannenin evinde bol bol tatlı yersin."

"İzninizle birkaç bisküvi verebilir miyim?"

"Ah, hanımefendi! Çok naziksiniz!"

"Rica ederim..."

Büyük bir neşeyle, zarifçe konuşuyorlar, küçük bir kurabiye ya da bir fincan kahve alırken eskiden olduğu gibi davranıyorlardı ama bebek bağırıyordu o sırada; kahve salonuna birbiri ardına ellerinde çocukları, bagajları ve köpekleriyle sığınmacılar giriyordu. İçlerinden biri sepetindeki Albert kokusunu duydu ve Péricand'larm masasına neşeyle havlayarak atılıverdi; yeşilli oğlan o sırada bisküvisini yiyordu.

"Jacqueline, çantanda arpa şekeri var," dedi Madam Péricand eliyle gizlice bir işaret yapıp, "Biliyorsun, bir şeyi olmayanlarla paylaşmak ve yardımlaşmak gerek kötü anlarda. Din derslerinde öğrendiklerini uygulamanın tam sırası," dercesine baktı.

Kendini hem her açıdan zengin hem de acınacak durumda görmenin sevincini yaşıyordu. Öngörülü ve iyi yürekli olduğu için gurur duyuyordu. Hem küçük çocuğa hem de tavuk kafesi yüklü bir kamyonetle gelen Belçikalı bir aileye

arpa şekerlerinden verdi. Çocuklara üzümlü kek uzattı. Kaynar su getirterek yaşlı Mösyö Péricand için bir bitki çayı hazırladı. Hubert oda aramaya gitmişti. Madam Péricand dışarı çıktı. Yolu sordu; kentin ortasında bulunan kiliseyi arıyordu. Aileler kaldırımlarda ve geniş taş basamaklarda kamp kurmuşlardı.

Kilise beyaz, yepyeniydi; henüz taze boya kokuyordu. İçinde çifte bir hayat yaşıyordu, her zamanki hayhuy ve çılgınca, garip bir hayat vardı. Bir köşede bir rahibe Meryem Ana'nın ayakları dibindeki çiçekleri değiştiriyordu. Acele etmeden, sakin bir gülümsemeyle solmuş sapları kesiyor ve yeni koparılmış leylakları büyük bir demet halinde bağlıyordu. Taş döşemenin üstünde bahçıvan makasının şakırtıları duyuluyordu. Sonra mumlarm yanık fitillerini kesti. Yaşlı bir rahip günah çıkarma kabinine doğru gidiyordu. Bir iskemlede elinde tespihi, yaşlı bir kadın uyumaktaydı. Jeanne d'Arc'ın heykeli önünde yanmış birçok mum vardı. İçerideki güneş, duvarların beyazlığı, bütün bu solgun ve saydam ışıklar oynaşıyordu. İki pencere arasındaki mermer ve plakanın üstünde 1914 savaşında ölenlerin isimlerinin yaldızlı harfleri parlıyordu.

O sırada gittikçe kalabalıklaşan halk kilisenin duvarlarına bir dalga gibi çarpıyordu. Kadınlar, çocuklar buraya kadar gelebildikleri için Tanrı'ya şükretmeye ya da yolculuğun kalan kısmı iyi geçsin diye dua etmeye geliyordu; bazıları yaralıydı, bazıları ağlıyordu, başları ya da bir kolları sargı içindeydi. Bütün yüzler kırmızı lekeli, elbiseler buruşuk, yırtık, pisti, bunları giyenler soyunmadan gecelerce uyumuş gibiydiler. Tozdan grileşmiş bazı solgun yüzlerden gözyaşlarını andıran iki ter damlaları akıyordu. Kadınlar paldır küldür içeri dalıyor, dokunulmazlığı olan bir barınakmış gibi atılıyorlardı. Öyle heyecanlı ve ateşliydiler ki hareketsiz duramıyorlardı

sanki. Bir dua yerinden diğerine gidiyor, diz çöküyor, tekrar kalkıyor, birkaçı karanlıktan aydınlık bir odaya dalan kuşlar gibi korkmuş halde iskemlelere çarpıyorlardı ama yavaş yavaş sakinleşiyor, elleriyle yüzlerini saklıyor ve ağlayıp güç harcadıktan sonra sonunda siyah tahta haçın önünde huzur buluyorlardı.

Madam Péricand dua ettikten sonra kiliseden çıktı. Dışarıda eli açıklığı yüzünden azalan bisküvi yedeğini yenilemek istedi. Büyük bir bakkala girdi.

"Hiçbir şeyimiz kalmadı, hanımefendi," dedi işçi kadın.

"Nasıl olur? Bisküvi, baharatlı ekmek de mi yok?"

"Hiçbir şey kalmadı bayan. Hepsi bitti."

"Bana yarım kilo Seylan çayı verir misiniz?"

"Hiçbir şey yok, bayan."

Madam Péricand başka mağazalara da gitti ama hiçbir şey alamadı. Sığınmacılar şehri talan etmişlerdi. Kahvenin yanında Hubert yanma geldi. Oda bulamamıştı o da.

Madam Péricand bağırdı:

"Yiyecek yok, dükkanlar tamtakır!"

"Ben, içi dolu iki dükkan keşfettim," dedi Hubert.

"Sahi mi? Nerede?"

Hubert güldü.

"Biri piyano, diğeri de cenaze levazımatı satıyordu!"

"Ne aptalsm oğlum," dedi annesi.

"Sanırım gideceğimiz trende incili taçlar pek revaçtaymış," dedi Hubert. "Onları stok yapabilir miyiz anne?"

Madam Péricand omuz silkti. Kahvenin eşiğinde Jacqueline ile Bernard'ı gördü. Elleri çikolata ve şeker doluydu, çevresindekilere dağıtıyorlardı bunları. Madam Péricand hemen koştu.

"İçeri girin! Ne yapıyorsunuz orada? Erzaklara dokunmanızı yasaklıyorum. Jacqueline, sana ceza vereceğim. Bernard

babana anlatacağım bunu," diyordu iki şaşkın suçluyu sertçe ellerinden tutup çekerek. Hıristiyan hayırseverliği, uygarlık hoşgörüsü, ruhunu çıplak bırakan boş süsler gibi düşüyordu üzerinden. Düşman bir dünyada çocuklarıyla yalnızdı. Yavrularını beslemek ve barındırmak zorundaydı. Geri kalanlarınsa hiç önemi yoktu.

11.

Maurice ve Jeanne Michaud iki yanı kavak ağaçlarıyla çevrili geniş yolda arka arkaya yürüyorlardı. Önlerinde ve arkalarında kaçaklar vardı. Yolları yer yer engebeli hale getiren o hafif yükseltilerden birine geldiklerinde, göz alabildiğine uzakta, ta ufka kadar, toz içinde sürünen büyük bir karışıklık görüyorlardı. En şanslılarda bir el arabası, bir çocuk arabası, dört tekerleğin üstündeki tahtaya yükler bağlanmış yük arabası vardı, çantaların partalların, uyuyan çocukların ağırlığı altında iki büklüm yürüyorlardı. Bunlar yoksullar, talihsizler, zayıflar, beceriksizler, her yerde en arkaya itilenler, bilet parası, masraflar ve yolculuğun tehlikeleri karşısında son ana kadar gerileyen cimrilerdi ama diğerleri gibi onlar da paniğe kapılmışlardı. Neden kaçtıklarını bilmiyorlardı. Bütün Fransa alev alevdi, her yerde tehlike kol geziyordu. Nereye gideceklerini de bilmiyorlardı. Kendilerini toprağa attıklarında, bir daha kalkamayacaklarını, orada ölüp kalacaklarını, sakin kalmak zorunda olduklarını biliyorlardı. Aralarmda acıma, yardımlaşma, halktan insanların yalnız yoksullara, kendi yakınlarına, olağanüstü korku ve yoksulluk anlarında birbirlerine gösterdikleri o canlı sevgi vardı. Daha önce belki on kez, iki şişman teyzecik yürümesine yardım etmek için Jean Michaud'ya el uzatmışlardı. Çocukları elinden tuttuğu sırada, kocası omzuna bazen bir çamaşır dengi, bazen içinde canlı bir tavşan ve patates bulunan bir sepeti omzuna alıyordu. Yorgunluğa, açlığa, endişeye rağmen, Maurice Michaud kendini pek o kadar mutsuz hissetmiyordu. Garip bir anlayışı vardı, kendine fazla önem vermiyordu; her insanın kendisini düşündüğünde fark ettiği o ender ve yeri doldurulmaz biri gibi görmüyordu

kendini. Acı çeken yol arkadaşlarına acıyordu ama tepkisiz ve soğukkanlıydı bu acıma. Ne de olsa böyle büyük insan göçlerinin doğal yasaların gereği olduğunu düşünüyordu. Hiç kuşkusuz, yaylaya çıkma sürüler için ne kadar gerekliyse, insanlar için periyodik olarak topluca yer değiştirmek de gerekliydi. Bunda garip bir huzur buluyordu. Çevresindeki bu insanlar, kaderin kendileri gibi sefil kuşaklara saldırdığını sanıyorlardı; oysa kendisi gözlerin her zaman var olduğunu hatırlıyordu. Kanlı gözyaşları içinde, yanan kentleri bırakarak düşmandan kaçan, çocuklarını bağrına basan ne kadar insan vardı bu toprakta (dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi): Kimse o sayısız ölüleri sevgiyle düşünmemişti hiç. Kendi soyundan gelenlerin gözünde, boğazlanan tavuklar kadar bile değerleri yoktu onların. Yolda ayağa kalkan, ona eğilen, acınası gölgelerinin kulağına "Senden önce hepimiz bunları gördük. Neden bizden daha mutlu olacaksın?" diye fısıldadığını düşündü.

Yanında şişman bir teyzecik şikayet ediyordu:

"Böyle bir dehşet hiç görülmemiştir!"

"Görüldü hanım, görüldü," dedi yavaşça.

Üç günlük yürüyüşten sonra, bozguna uğramış ilk birlikleri gördüler. Fransızlarda güven öylesine kök salmıştı ki askerleri görünce, sığınmacılar savaşa gittiklerini, henüz ulaşılmamış ordu kuvvetlerine katılmak için küçük gruplar halinde sapa yollardan geçme emrinin başkomutanlık tarafından verildiğini sanıyorlardı. Bu umutla dayanıyorlardı. Askerler çenesi düşük değillerdi. Aşağı yukarı hepsi düşünceli ve üzgün görünüyordu. Hafif brandalarla kamufle edilmiş tanklar toz içinde ağır ağır ilerliyordu. Ateşli güneşin soldurduğu yaprakların arasında, solgun, öfkeli ve son derece yorgun yüzler gözüküyordu.

Madam Michaud aralarında durmadan oğlunu tanır gibi oluyordu. Birliğinin numarasını gördüğünü sanıyordu sürekli. Tanımadığı her yüz, her bakış, kulağına gelen her genç sesle ürperiyor, birden duruyor, elini kalbine götürerek:

"Ah, Maurice, bu şey değil..." diye mırıldanıyordu.

"Ne?"

"Yok bir şey!"

Ama kocası kanmıyor, başını sallıyordu:

"Her yerde oğlunu görüyorsun, zavallı Jeanne'cığım!"

İçini çekiyordu kadın.

"Ona benziyor da, sence de öyle değil mi?"

Böyle şey olabilirdi elbet. Ölüme giden oğlu Jean-Marie birden yanında belirebilir, neşeyle ona bağırabilirdi; o erkeksi ve tatlı sesi hâlâ kulaklarındaydı: "Canım, ikiniz ne yapıyorsunuz böyle?"

Ah, onu bir görebilse, göğsünde sıkabilse, taze yanağını öpüp koklayabilse, gözlerini yakından görebilse! Uzun kirpikli gözleri fındık renginde gözleriyle, delici ve canlı bakışlarıyla neler görmezdi ki! Daha küçükten ona insanların komik ve heyecan veren yanlarını bulmasını öğretmişti. Kendisi gülmekten hoşlanır, insanlara acırdı, "Dickens'vari esprin var, annecik," derdi oğlu. İkisi ne kadar da iyi anlaşırdı! Acınacak durumda olanlarla neşeyle, bazen acımasızca alay ederlerdi; sonra bir kelime, bir hareket, bir iç çekiş yatıştırırdı onları. Maurice farklıydı; daha serinkanlı ve soğuktu. Maurice'i sever ve beğenirdi Madam Péricand, ama Jean-Marie şey... Aman Tanrım! Olmak istediği her şey, hayalini kurmuş olduğu her şey ve onda bulunan en iyi şey, neşesi, umudu... "Oğlum, canım oğlum, Jeannot'ım," diye düşündü; ona yine beş yaşındayken kucaklamak için kulaklarından yavaşça tutup başını arkaya çekerek dudaklarıyla gıdıkladığı sırada taktığı bu isimle sesleniyordu; o sırada oğlu kahkahalar atardı.

Yolda ilerledikçe, düşünceleri daha ateşli, daha karmaşık oluyordu. İyi bir yürüyüşçüydü: Kendisi ve Maurice daha gençken, sırtlarında çanta, kırda kısa tatillerde sık sık yürüyüş yaparlardı. Otele ödeyecek yeterli paraları olmayınca, yanlarında erzak ve uyku tulumlarıyla yaya giderlerdi. Bu yüzden yol arkadaşları kadar yorgunluk hissetmiyordu ama durmadan değişen bu manzara, önünden geçen tanımadığı, uzaklaşan, yaklaşan, kaybolan o yüzler, fiziksel yorgunluktan daha çok acı veriyordu ona. "Bir tuzaktaki bir gösterişli resmi geçit," diye düşünüyordu. Kalabalık içinde otomobiller, çevresinde burgaç varken görünmez bağlarla bağlanan, su yüzünde akıntıya kapılmış otlar gibi görünüyordu. Onları görmemek için başını çeviriyordu Jeanne. Benzin kokularıyla havayı zehirliyor, yayalar yol versin diye, boş yere çaldıkları klaksonlarıyla yürüyenlerin kulaklarını sağır ediyorlardı. Çaresiz sürücülerin öfkesini ya da kabullenişlerini görünce sığınmacıların içlerine su serpiliyordu. Birbirilerine: "Bizden hızlı gidemiyorlar artık," diyorlardı ve bu ortak duygu hoşlarına gidiyordu.

Kaçanlar küçük gruplar halinde ilerliyordu. Paris kapılarında kaderin onları nereye savuracağını bilmiyorlardı ama şu anda kimse yanındakinin adını bile bilmediği halde, birbirilerinden ayrılamıyorlardı. Michaud'larm yanında eski bir manto giymiş, sahte mücevher takmış, zayıf, uzun boylu bir kadın vardı. Jeanne, 'kulaklarında toz elmaslar bulunan sahte inci küpeler, parmaklarında yeşilli kırmızılı yüzükler, göğsünde küçük topazlarla süslü bir broş bulunan birini hangi güç kaçmaya zorlayabilir?' diye dalgın dalgın düşünüyordu. Yanında kızıyla bir kapıcı kadın vardı; anne ufak tefek, soluk yüzlü, çocuk güçlü ve topluydu; ikisi de siyahlar giymişti, bagajları arasında siyah, uzun sakallı şişman bir adamın resmi vardı. "Bu, kocam, mezarlık bekçisidir," diyordu kadın.

Hamile olan kız kardeşi, içinde bir çocuğun uyuduğu arabayı çekiyordu. Pek gençti kadın! O da ne zaman bir askeri konvoy görse titriyor, kalabalıkta birini arıyordu. "Kocam orada," diyordu; "orada ya da belki burada . . . her şey mümkün." Jeanne de yüzüncü defa ona güveniyordu ama ne dediğini pek bilmiyordu artık: "Benim oğlum da, benimki de..."

Henüz yaylım ateşine tutulmamışlardı. Böyle bir şey olduğunda, önce hiçbir şey anlamadılar. Bir patlama sesi duyuldu, sonra bir daha, ardından çığlıklar: "Kaçabilen kaçsın!" "Yere yatın! Yatın!" Hemen yere attılar kendilerini, Jeanne anlaşılmaz bir şekilde, "Bu halimizle ne kadar kaba görünüyoruz!" diye düşünüyordu. Korkmamıştı, ancak yüreği öyle hızlı çarpıyordu ki soluk soluğa kalmış, iki eliyle bir taşa tutunmuştu. Pembe renkli küçük bir çan üstüne takılmış bir ota değiyordu ağzı. Daha sonra yere uzanmış yatarlarken, bunun acele etmeden çiçekten çiçeğe atlayan bir kelebek olduğunu hatırladı. Sonra bir sesin kulağına, "Bitti artık, onlar gitti," dediğini işitti. Başını kaldırdı, tozlanmış etekliğini farkında olmadan silkeledi. Kimse isabet almadı sanırım, diye düşündü ama bir süre yürüdükten sonra, ilk ölüleri gördüler: İki erkek ve bir kadın. Vücutları delik deşikti, oysa şans eseri yüzlerine bir şey olmamıştı; başına gelenleri anlamaya çalışıyormuş gibi aptalca, şaşkın bir ifade vardı yüzlerinde; Tanrım ölen askerlerde bu pek ender görülürdü. Kadm, bütün hayatı boyunca, "pırasalar yine yükseldi" ya da "domuz karolarımı mı pisletmiş ne?" sözleri dışında başka bir şey söylememiş olmalıydı.

'Ben ne bilirim ki?' diye düşündü Jeanne. Bu basık alnın gerisinde, soluk saçların altında zeka ve sevgi hazineleri vardı belki de. Bizler sıradan memuruz ama insanların gözüne Maurice ve ben kim bilir nasıl görünüyoruz? Bir anlamda gerçekti bu, başka anlamıyla değerli ve ender insanlarız biz. Bunu ben de biliyorum. 'Ne rezil bir savurganlık?' diye düşündü yine.

Titreyerek, yanakları yaş içinde Maurice'in omzuna dayandı.

"Daha uzağa gidelim," dedi kocası, onu hafifçe sürükleyerek.

İkisi de "Niçin?" diye düşünüyordu. Tours'a asla ulaşamazlardı. Banka var mıydı hâlâ? Mösyö Corbin dosyalarıyla birlikte toprağın altına gömülmemiş miydi? Değerli şeyleri? Dansçı kadını? Karısının mücevherleriyle hem de! 'Çok iyi olurdu hani bu,' diye düşündü Jeanne acımasızca. O sırada Maurice ile ağır aksak yürüyorlardı. Yürümekten ve kendini Tanrı'nın ellerine bırakmaktan başka çareleri yoktu.

12.

Michaud'lar ve yol arkadaşları cumartesi akşamı toplandı. Bir askeri kamyon onları aldı. Gece sabaha kadar sandıkların arasına yatarak gittiler. İsmini hiç öğrenemedikleri bir şehre geldiler. Demiryoluna zarar vermedikleri söylendi onlara. Doğruca Tours'a gidebilirlerdi. Jeanne kenar mahallelerde yolunun üstüne çıkan ilk eve girdi ve yıkanmak istediğini söyledi. Mutfak, evyede çamaşır yıkayan sığınmacılarla doluydu ama Jeanne'ı bahçeye aldılar, orada tulumbada temizliğini yaptı. Maurice'in küçük bir zincire bağlı küçük tası vardı; onu bir ağaç dalına takarak tıraş oldu. Sonra kendilerini daha iyi hissettiler; çorba dağıtılan kışlanın kapısı önünde ve ardından garda üçüncü mevki bilet gişelerinin önünde uzun bir bekleyişe hazırlandılar. Yemek yemişlerdi; tam gar meydanında karşıya geçerlerken bomba patladı. Düşman uçakları üç gündür şehir üzerinde uçup duruyorlardı. Durmadan alarm çalıyordu. Sireni çaldıran eski bir itfaiyeciydi zaten; otomobil gürültüleri, çocuk çığlıkları, şaşkın halkın gürültüsü arasında, o zayıf ve gülünç çınlama zar zor duyuluyordu. İnsanlar geliyor, trenden iniyor ve soruyorlardı: "Bu alarm mı?" "Yok canım, alarm bitişini bildiriyor," diye yanıt alıyorlardı; beş dakika sonra tekrar o zayıf çınlama duyuluyordu. Gülüyordu insanlar. Burada henüz açık mağazalar vardı, küçük kızlar kaldırımda seksek oynuyorlardı, köpekler katedralin yakınında tozların içinde koşturuyordu. Kent üzerinde yavaşça süzülen Alman ve İtalyan uçaklarına aldırmıyorlardı bile. Sonunda bunlara alışmışlardı.

Uçaklardan biri birden gökyüzünden ayrıldı, halkın üzerine inişe geçti. Jeanne: "Düşüyor," sonra "Ateş açıyor, açacak,

mahvolduk..." diye düşündü. Çığlığını boğmak için farkında olmadan eliyle ağzını kapattı. Bombalar garın ve biraz ötede demiryolunun üstüne düşmüştü. Camlar kırıldı, parçaları meydana yağdı, orada bulunanları yaraladı, öldürdü. Paniğe kapılmış kadınlar çocuklarını dolu paket gibi fırlatarak kaçıyorlardı. Bazıları da çocuklarını yakalıyor ve içine sokmak istercesine kuvvetle göğüslerine bastırıyorlardı, orası emin bir sığınak gibiydi. Zavallı bir kadın Jeanne'm ayakları dibine yuvarlandı. Mücevherleri sahte olan bir kadındı bu. Taşlar boynunda pırıl pırıl yanıyordu, ezilmiş parmakları ve elleri kan içindeydi. Bu sıcak kan Jeanne'm elbisesine, çoraplarına ve ayakkabılarına sıçramıştı. Bereket versin çevresindeki ölüleri seyretmeye zaman bulamadı! Yaralılar taşların ve kırık camların altından imdat diye bağırıyorlardı. Maurice'in ve enkazı kaldırmaya çalışan bazı insanların yanına gitti. Ona göre zor işti bu. Başaramıyordu. O zaman annelerini arayarak meydanda dolaşan çocukları düşündü. Onları çağırıyor, ellerinden tutuyor, katedralin kapı sundurması altına topluyor, sonra kalabalığa dönüyordu ve meydandan meydana bağırarak koşan bir kadın görünce öyle sakin ve yüksek sesle bağırıyordu ki kendisi bile haline şaşıyordu.

"Küçükler kilisenin kapısında. Gidip oradan alın. Çocuklarını kaybedenler, gidip kilisede arasınlar."

Kadmlar katedrale koşuşturuyorlardı. Bazen ağlıyor, bazen kahkahayla gülüyor, bazen vahşice boğazlanıyormuş gibi çığlık atıyorlardı. Çocuklar çok daha sakindiler. Gözyaşları hemencecik kuruyordu. Anneleri göğüslerine bastırarak alıp onları götürüyorlardı. Hiçbirinin aklma Jeanne'a teşekkür etmek gelmedi. Meydana döndü, orada kendisine kentin fazla acı çekmediğini ama bir sağlık konvoyunun gara girdiği sırada bombalandığını söylediler; buna rağmen Tours hattı sağlamdı. O sırada tren hazırlanıyordu ve on beş dakika son-

ra hareket edecekti. İnsanlar ölüleri ve yaralıları unutarak, valizlerine, şapka kutularına kurtarma yeleklerine sarılan kazazedeler gibi sarılmış, gara doğru koşturuyorlardı. Bir yer bulmak için savaşılıyordu. Michaud'lar, ilk sedyeleri gördüler, üstlerinde yaralı askerler yatıyordu. Öyle itiş kakış vardı ki yüzlerini görmek için yaklaşamadılar. Aceleyle istenen sivil ve askeri arabalara, kamyonlara bindiriyorlardı. Jeanne bir papaz gözetiminde çocuk dolu bir kamyona doğru giden bir subay gördü.

"Çok üzgünüm, sayın papaz ama kamyonu almak zorundayım. Yaralılarımızı Blois'ya götürmemiz gerekiyor," dediğini duydu.

Papaz inmeye başlayan çocuklara işaret etti.

Subay tekrarladı:

"Çok üzgünüm, sayın papaz. Burası bir okul, değil mi?"

"Öksüzler yurdu."

"Benzin bulursam kamyonu size gönderirim."

Çocuklar, 14-18 yaşlarındaki gençler her birinin elinde bir valizle aşağı iniyor, papazın çevresine toplanıyorlardı. Maurice karısına döndü:

"Geliyor musun?"

"Evet, bekle."

"Ne var yine?"

Kalabalık arasında arka arkaya geçen sedyeleri görmeye çalışıyordu ama çok kalabalıktı, hiçbir şey göremiyordu. Yanında başka bir kadın ayaklarının ucunda yükseliyordu. Dudakları kımıldıyordu ancak hiç ses çıkmıyordu; muhtemelen ya dua ediyor ya da bir isim tekrarlıyordu. Jeanne'a baktı.

"İnsan her an oğlunu gördüğünü sanıyor, öyle değil mi?" dedi.

Hafifçe iç geçirdi. Gerçekten de geçenlerden birinin oğlu,

aşkı olması hiçten bile değildi. Acaba sakin bir köşede olamaz mıydı? En korkunç savaşlar, dokunulmamış, alev engelleri arasmda kalmış alanlarda yapılır.

Yanındaki kadına sordu:

"Bu tren nereden geliyor, biliyor musunuz?"

"Hayır."

"Çok kurban var mı?"

"İki vagonun ölülerle dolu olduğu söyleniyor."

Kendisini sürükleyen Maurice'e direnmekten vazgeçti. Kendilerine gara kadar zorla yol açtılar. Bazen molozların, taş blokların ve kırık cam yığınlarının üzerinden atlayarak sonunda üçüncü perona ulaştılar; peron isabet almamıştı, dumanlar püskürten siyah, sakin Tours treni bekliyordu.

13.

Jean-Marie iki gün önce yaralanmıştı. Bombalanan trende bulunuyordu. Bu kez bir şey isabet etmemişti, ancak vagon yanıyordu. Yerinden kalkıp kapıya gitmekte zorlanınca, yarası tekrar açıldı. Onu bulup kamyona aldıklarında yarı baygındı. Sedyesine uzanmış, başı yana kaymıştı; her sarsıntıda boş bir sandık gibi çarpıyordu. İçi asker dolu üç araba, bombalanmış, üstünkörü düzeltilmiş bir yolda birbiri ardına ağır ağır gidiyordu. Konvoyun üzerinden düşman uçakları gelip geçiyordu. Jean-Marie bir ara uyuşukluğundan kurtularak, 'Atmaca uçarken, bir tavuk böyle hissediyordur kendini...' diye düşündü.

Alnı sandığa öyle hızla çarptı ki isyan etti... Bağıracak gücü yoktu ama bacağından hafifçe yaralanmış olması yanında yatan arkadaşın ilgisini çekmişti.

"Şey, Michaud nasıl? Daha iyi ya?"

'Bana içecek bir şey ver, başım daha iyi, gözümün önünden şu sinekleri kov," demek istiyordu Jean-Marie, ama sadece iç çekebildi.

"Hayır..."

Gözlerini yumdu.

"Bunları veriyorlar," diye homurdandı arkadaş.

O sırada konvoyun çevresine bombalar düştü. Küçük bir köprü yıkıldı. Blois yolu kesilmişti; geri dönmek, sığınmacıların arasından bir yol açmak ya da Vendôme'dan geçmek gerekiyordu, geceden önce varılamazdı yoksa.

'Zavallı çocuklar,' diye düşündü binbaşı, Michaud'ya bakarak. Ona bir iğne yaptı. Tekrar hareket ettiler. İçi hafif

yaralılarla dolu iki kamyonla Vendôme'a doğru çıktılar. Jean-Marie'nin bulunduğu kamyon yolu birkaç kilometre kadar kısaltan bir yola saptı. Çok geçmeden benzin bitince durdu. Binbaşı, askerlerini yerleştirebileceği bir ev aradı. Burası trafikten uzaktaydı, arabalar daha aşağıdan gidiyordu. Binbaşı tepeye ulaştı, buradan yumuşak, ılık Haziran şafağının söktüğü, uyumsuz sesler çıkaran siyah bir kütle görünüyor, korna sesleri, çığlıklar, sesler, iç burkan bir uğultu duyuluyordu.

Binbaşı birbirine yakın inşa edilmiş birkaç çiftlik gördü. Burada yaşayanlar vardı ama yalnızca kadınlar ve çocuklar... Erkekler cephedeydi. İçlerinden biri Jean-Marie'yi kabul etti. Komşu haneler diğer askerleri aldı; bir bisiklet ödünç alan binbaşı yardım istemek için en yakın şehre gideceğini, benzin, kamyon ve ne bulursa alacağını bildiriyordu.

Çiftliğin mutfağında sedyesine uzanmış olan Michaud'dan izin alırken, 'Acaba ölür mü?' diye düşünüyordu; o sırada kadınlar yatak hazırlıyorlardı, 'Yolda kalmaktansa temiz çarşafların arasında olması daha iyi...'

Vendôme'a doğru pedal çeviriyordu. Bütün gece yol almıştı, şehre gireceği sırada, Almanlara yakalanarak tutuklandı. Onun dönmediğini gören kadmlar kasabaya koşup doktoru ve hastanedeki rahibeleri çağırdılar. Hastane de doluydu, zira son bombardımanda yaralananlar tahliye edilmişti. Askerler köyde kalıyordu. Kadınlar yakınıyorlardı: Erkekler gidince, hayvanlarla, tarlalarla ilgilenmek onlara kalmıştı; bir de yaralıların bakımı vardı üstelik! Jean-Marie, ateşten yanan gözlerini zorla açınca, yatağının önünde örgü ören ve ona bakarken, iç çeken uzun, sarı burunlu yaşlı bir kadın görünce "Ah, benim ihtiyar burada olsaydı, bu oğlana iyi bakardı..." dedi. Rüyasında çelik iğnelerin şıkırtısını duydu; ayak ucuna bir yumak yuvarlandı, sayıklarken yumağın sivri kulakları ve bir kuyruğu olduğunu hayal etti, okşamak için elini uzattı.

Zaman zaman çiftçi kadının gelini ona yaklaşıyordu; gençti, kırmızı, kaba hatlı bir yüzü vardı; biraz şişmandı, kahverengi gözleri canlıydı. Bir gün ona bir salkım kiraz getirip yastığının üstüne koydu. Jean-Marie'nin onları yemesi yasaktı, alev gibi yanan yanaklarına koymuştu ve kendini huzurlu ve mutlu hissediyordu.

14.

Corte'lar Orléans'dan ayrılmışlardı, Bordeaux'ya doğru yollarına devam ediyorlardı. Nereye gittiklerini bilmediklerinden kafaları karışıktı. Önce Brötanya'ya yönelmişler, sonra güneye inmeye karar vermişlerdi.

"Buradan sağ çıkamayacağız," diyen Florence kendini fazla yorgun hissetmiyor, korku duymuyordu ama öfkeliydi, çılgın bir öfke onu boğuyordu sanki. Gabriel'in, onları birbirine bağlayan imzasız sözleşmeyi bozduğuna inanıyordu. Bunca yıldan sonra erkek ve kadın olarak aralarındaki aşk takasa dönüşmüştü. Maddi ve zihinsel bir koruma bulduğu için kendini ona adamıştı ve şimdiye kadar karşılığında paraya, mevkiye sahip olmuştu; kocası borçlu gibi bedelini ödemişti ona ama birden kadın ona zayıf ve aşağılık görünmeye başlamıştı.

"Bu yabancı diyarda ne yapacağımızı söyler misin? Bütün paran burada, çünkü onları Londra'dan getirtmekle aptallık ettin, nedenini asla anlamadım!"

"Çünkü İngiltere'nin bizden daha fazla tehdit altında olduğunu sanıyordum. Ülkeme, ülkemin ordusuna güvendim, bu yüzden bana sitem etmiyorsun umarım. Hem neden endişe ediyorsun? Tanrı'ya şükür, her yerde beni tanıyorlar!"

Birden durdu. Başını kapıdan çıkardı, sonra öfkeyle arkaya attı.

"Yine ne var?" diye mırıldandı Florence, gözlerini havaya kaldırarak.

"Bu insanlar..."

Onları sollayan arabayı gösterdi. Florence içindekilere bakıyordu: Geceyi onlarla birlikte meydanda geçirmişlerdi;

araba eskiydi, kadının başı sargılı, kucağında çocuğu ve kuş kafesiyle oturuyordu; kasketli erkek rahatça tanınacak durumdaydı.

"Sen bakma onlara," dedi Florence sinirle.

Kolunu dayadığı sedef ve altın yaldızlı kutuya defalarca hızla vurdu.

"Başımıza gelenlerin bir bozgundan farkı yok. Çok canımız yandı. Göç etmek insana soyluluk ve büyüklük katmazsa, yaşamayı hak etmiyoruz demektir! Bu dükkancıların, bu kapıcıların zırlamaları, dedikoduları, kabalıklarıyla bir tragedya havası yaratıyorlar. Şunlara baksana! Baksana! Bak, yine klakson çalıyor bana!"

Şoföre bağırdı:

"Henri, biraz hızlanın canım! Bu kalabalıktan kurtulamıyor musunuz?"

Henri cevap bile vermedi. Otomobil üç metre gidiyor, araba, bisiklet ve yaya karışıklığına kapılıp duruyordu. Gabriel iki adım önünde yine o başı sargılı kadını gördü. Kaşları gür ve koyu renkli, beyaz dişleri sıkılmıştı, üst dudağı tüylüydü. Sargılar kanlıydı, saçları astara ve çamaşırlara yapışmıştı. Gabriel iğrendi, başını çevirdi ama kadın sahiden ona gülümsüyor, konuşmaya çalışıyordu.

İnik camın gerisinden:

"Hızlı gitmiyoruz, değil mi?" dedi kadın. "Neyse ki buradan geçmişiz. Öte yaka bombalanmış bayım, Loire üzerindeki bütün şatolar yıkılmış."

Sonunda Gabriel'in soğuk, sabit bakışını fark ederek sustu.

"Anlamıyor musun, onlardan kurtuluş yok..."

"Bir daha bakma onlara!"

"Sanki kolaymış gibi! Ne kabus! Ah, şu halk ne kadar rezil, adi ve korkunç derecede alçak!"

Tours'a yaklaşıyorlardı. Gabriel bir süreden beri esniyordu, karnı acıkmıştı. Orléans'dan beri pek bir şey yememişti.

Byron gibi sebze, meyve ve soda ile yetinerek yaşadığını söylüyordu ama haftada iki ya da üç kez şöyle ağır, yağlı bir yemek gerekiyordu ona. Şu anda ihtiyaç hissediyordu. Hareketsiz, sessiz, gözleri kapalı; aklında kitaplarının ilk sert, arı cümlelerini oluştururken solgun, yakışıklı yüzünde acı çekiyormuş gibi bir ifadeyle öylece duruyordu. Cırcırböceği gibi hafif ve gürültülü olmalarını istiyordu cümlelerinin, ardından "kemanlarım" adını verdiği boğuk ve tutkulu ses geliyordu; daha sonra kemanlarımı öttürelim, derdi ama bu akşam başka düşünceler vardı aklmda. Florence'ın Orléans'da ona ikram etmiş olduğu sandviçler aklını kurcalıyordu. O sırada sıcaktan biraz yumuşamış olduklarından, pek iştah açıcı gelmemişlerdi. Kaz ciğerli küçük şişler, esmer ekmeğin üzerine konmuş bir marul yaprağı ve bir halka salatalığın tadı hoştu, biraz ekşiydi. Tekrar esnedi, sandığı açtı, lekeli bir peçeteyle bir kavanoz turşu buldu.

"Ne arıyorsun?" diye sordu Florence.

"Bir sandviç."

"Kalmadı."

"Nasıl olur? Az önce üç tane vardı ya."

"Mayonez bozulmuş, sandviçler yenmeyecek haldeydi, ben de attım. Umarım Tours'da yemek yiyebiliriz," diye ekledi.

Ufukta Tours'un kenar mahalleleri görünüyordu; yol kavşaklarında bir barikat kurulmuştu. Sıra beklemek gerekiyordu. Öylece bir saat geçti. Gabriel'in yüzü sararıyordu. Artık hayalini kurduğu bir sandviç değil, hafif, sıcak çorbalar, bir gün Biarritz'den dönerken Tours'da yemiş olduğu tereyağında kızartılmış küçük böreklerdi (O zaman yanında bir kadın vardı. İlginçti, kadının adını, yüzünü hatırlamıyordu artık;

aklında kalan yalnızca ayçöreklerinin içindeki koyu ve parlak hamurdu). Sonra eti düşündü; yanında erimekte olan bir topak tereyağıyla yarı pişmiş, kırmızı kocaman bir dilimdi, çok nefisti... Evet, ona bir rozbif gerekiyordu, bir koyun pirzolası. Derin derin iç çekti.

Hafif, parlak, esintisiz, ılık bir akşamdı; tarlalarda ve yollarda bir kanat kadar hafif bir gölge yayılıyordu, çok hoş bir gün sonuydu. Yakındaki ormandan hafif bir çilek kokusu geliyordu. Duman ve petrol buharları arasmda zaman zaman hissediliyordu koku. Arabalar bir köprünün altında iki tekerlek mesafesinde ilerliyorlardı. Irmakta kadınlar sakin sakin çamaşırlarını yıkıyorlardı. Huzur veren bu görüntüler, olayların garipliğini ve dehşetini hafifletiyordu. Daha uzakta bir değirmenin çarkı dönüyordu.

"Orası balıklarla doludur herhalde," dedi Gabriel, dalgın dalgın. İki yıl önce, Avusturya'da hızlı akan duru bir ırmağın yanında alabalık yemişti. Mavi, sedef rengi suyun içinde derisi bir çocuk derisi gibi pembeydi. Ya o buharda pişmiş patatesler . . . yanında kıyılmış maydanoz ve taze tereyağıyla ne kadar basitti öyle. Kentin duvarlarına umutla baktı. Sonunda içeri giriyordu ama başını pencereden çıkarır çıkarmaz, sokakta ayakta sıra halinde beklemekte olan sığınmacıları gördüler. Sanki biri bedava çorba dağıtıyordu ama başka yenecek bir şey yoktu.

İyi giyimli, bir çocuğu elinden tutmuş bir kadın Gabriel ve Florence'e doğru döndü.

"Dört gündür buradayız," dedi. "Çocuk da bağırıyor, ne kötü..."

"Çok kötü," diye tekrarladı Florence.

Arkalarında başı sargılı kadın çıktı ortaya.

"Zahmet edip beklemeyin. Kapatıyoruz. Hiçbir şey kalmadı."

Eliyle kesermiş gibi hafif bir işaret yaptı.

"Yok, yok, hiçbir şey kalmadı. Benimle birlikte olan hanım üç hafta önce doğum yaptı, dünden beri ağzıma lokma koymadı, oysa bebeğini emziriyor. Bir de kalkmış: 'Çocuk doğurun,' diyorlar bize. Yazıklar olsun! Bir de çocuk ha, güleyim bari!"

Kuyruk boyunca hüzünlü mırıltılar yükseliyordu.

"Yok, hiçbir şey yok. 'Yarın gelin,' diyorlar. Almanların yaklaştığını, bu gece alayın intikal edeceğini söylüyorlar."

"Kente gidip baktınız mı, orada var mı?"

"Ne demezsiniz! Herkes gidiyor ama ölü bir şehir adeta. Bir düşünün, stokçular bile baş göstermiş."

"Korkunç bir şey," diye inledi Florence yine.

Heyecanından eski arabada bulunanlara söylüyordu. Dizlerinde çocuk olan kadın ölü gibi sapsarıydı. Diğeri başını üzgünce sallıyordu.

"Ah, bu bir şey değil. Zenginler paçayı kurtarıyor, en fazla işçiler acı çekiyor."

"Ne yapacağız?" dedi Florence, umutsuz bir tavırla Gabriel'e dönerek.

Kocası uzaklaşmak için işaret etti ona. İri adımlarla yürüyordu. Ay az önce yükselmişti, şehre kolayca gidilebilirdi; orada kepenkler kapalı, kapılar sürgülüydü, hiçbir lamba yanmıyordu, pencerelerde kimse yoktu.

"Görüyorsun," dedi alçak sesle; "bunların hepsi yalan. Parayı sayınca bile yiyecek bulmak imkansız. İnan bana, sürüyle açıkgöz var, kötüler erzaklarını sağlam yere saklamışlardır. Önemli olan o hayırsızları bulup ortaya çıkarmak."

Durdu.

"Burası, Paray-le-Monial, değil mi? Gel, ne aradığımı gör. İki yıl önce bu lokantada yemek yemiştim. Patron beni hatırlar kesinlikle, bekle."

Kapıya üst üste vurdu ve buyurgan bir sesle:

"Kapıyı açın, dostum! Ben, dostunuz!"

Ve mucize gerçekleşti. Ayak sesleri duyuldu; kilitte bir anahtar döndü ve endişeli bir yüz göründü.

"Beni tanıdınız, değil mi? Ben, Corte, Gabriel Corte. Açlıktan geberiyorum, azizim. Evet, evet, biliyorum bir şey yok ama belki... Benim için ararsanız. Yiyecek bir şeyiniz kalmıştır belki, ha? Şimdi hatırlıyor musunuz?"

"Bayım, çok üzgünüm, sizi evime buyur edemem," diye fısıldadı adam, "yoksa basarlar evimi. Sokağın köşesine inip beni orada bekleyin. Birazdan gelirim. Sizi memnun etmekten başka isteğim yok, ama biz de öyle sefalet, yokluk içindeyiz ki. Belki arayınca bir şeyler..."

"Evet, ararsanız iyi olur."

"Ama kimseye söylemezsiniz, değil mi? Bugün olanları dünyada tahmin edemezsiniz. Çıldırdı millet, karım da rahatsızlandı bu yüzden. Her şeyi alıp para ödemiyorlar!"

"Size güveniyorum, dostum," dedi Gabriel, adamın eline para sıkıştırarak.

Beş dakika sonra, Florence ve kendisi, üzeri peçeteyle örtülü bir sepetle arabalarına dönüyorlardı.

"İçinde neler var bilmiyorum," dedi Gabriel ilgisiz ama dalgın bir tavırla. "Bilmem ama kaz ciğeri ezmesi kokusu geliyor burnuma."

Aynı anda Gabriel ile Florence'ın arasından bir gölge geçti, ellerindeki sepeti yakaladı, onlara bir yumruk atıp sepeti alarak kaçtı. Çok şaşıran Florence iki eliyle boynunu tutarak, "Kolyem, kolyem!" diye bağırdı ama kolyesi yerindeydi hâlâ, mücevher kasası da; oysa hırsızlar yalnız erzakları çalmışlardı. Florence sağ salim kurtulmuştu ancak yanındaki Gabriel ağrıyan çenesiyle burnunu ovuştururken:

"Bir cangılda kapana kısıldık, burası tam bir cangıl!" diyordu.

15.

"Bunu yapamazsın," diye iç çekti, kucağında yeni doğmuş bir çocuk tutan kadın.

Yanakları biraz kızarıyordu. Yarısı göçük eski bir Citroën kargaşadan kurtulmak için oldukça ustaca bir manevra yapmıştı ve içindekiler küçük bir ormanın kıyısında dinleniyordu. Yuvarlak ve parlak bir ay parlıyordu ve ay yokken, ufukta parlayan bir yangın sahneyi yeterince aydınlattı. Çamların altında şuraya buraya yatmış gruplar ve hareketsiz arabalar, kasketli erkekle genç kadının yanında yarı boş erzak sepeti ve tıpası açılmış bir şampanya şişesinin yaldızlı ağzı görünüyordu.

"Hayır, yapmayacaktın, o zavallıya zor kullanmandan rahatsız oluyorum, Jules!"

Ufak tefek, çelimsiz alın ve gözleri yüzünü kaplamış, küçük ağızlı, çenesi çukurlu adam karşı çıktı:

"Nedenmiş? Geberelim mi yani?"

"Bırak canım, Aline haklı. Vay, vay!" dedi başı sargılı kadın. "Ne yapmamızı istiyorsun? O ikisi yaşamayı hak etmiyor, diyorum sana!"

Sustular. Kadın eski bir hizmetçiydi; Renault'da çalışan bir işçiyle evlenmişti. Savaşın ilk aylarında onu Paris'te saklamayı başarmıştı ama sonunda Şubat ayında gitmişti ve şimdi Tanrı bilir nerede dövüşüyordu. Kendisi başka bir savaşa katılmıştı, dört çocuğun büyüğüydü ama hiçbir şey yapmamıştı! İmtiyazlar, torpiller, her şey burjuvalar içindi. Yüreğinin derinliklerinde kat kat nefretler birikmişti; içgüdüsel olarak şehir halkından nefret eden köylü kadının nefreti, başkaları-

nın yanında yaşayan yorgun, bıkkın hizmetçi nefreti, son olarak kadın işçi nefretiydi bunlar, zira şu son aylarda fabrikada kocasının yerine geçmişti, bu da ruhunu ve kollarını sertleştirmişti.

"Ama onlara iyi ettin, Jules," dedi kardeşine, "emin ol bunu yapacağına inanmıyordum."

"Gözü dönmüş Aline'i, ellerinde şişe ve kaz ciğeri dolu o serserileri görünce, kendimi tanımıyordum artık."

Daha sıkılgan ve daha yumuşak görünen Aline:

"Biraz yiyecek isteyebilirdin onlardan, öyle değil mi, Hortense?"

Kocası ve görümcesi bağırdılar:

"Öyle mi? Hah, onları bilmezsin sen! Köpek gibi gebermemizi ister onlar. Onları çok iyi tanırım, Hortense. Köpeklerden bile kötüdürler. Kontes Barral du Jeu'de gördüm onu; tiyatro piyesleri ve kitaplar yazar. Delinin biri olduğunu söylüyordu şoför, hayvanın tekiymiş." Hortense konuşurken, bir yandan da kalan erzakları yerleştiriyordu. Kocaman kırmızı elleri son derece hafif ve becerikliydi. Sonra bebeği aldı, altını açtı.

"Zavallı yavrum, ne yolculuk ama! Ah, hayatı erkenden tanıyacak bu! Böylesi daha iyi olur belki. Onu zor koşullarda yetiştirdiğime üzülmüyorum. İnsanın işini kendi elleriyle görmesi kadar güzel bir şey var mı? Hatırlarsın Jules, annemiz öldüğünde on üçünde ya var ya da yoktum; sürekli çamaşırhaneye gider, kışın buzu kırar ve çamaşır yığınlarını sırtımda taşırdım... Çatlak ellerime bakar bakar ağlardım ama böylece işlerin üstesinden gelmesini, korkmamasını öğrendim."

"Hiç de sıkılmadığına eminim," dedi Aline hayranlıkla.

Bebeğin altını değiştirdi, yıkadı, kuruladı. Aline, göğsünün düğmelerini çözdü ve bebeği memesine bastırdı; diğerleri gülümseyerek bakıyordu ona.

"Zavallı yavrucuğumun ağzına alacağı bir şey var en azından!"

Şampanya başlarını döndürüyordu; hoş, karışık bir sarhoşluk içindeydiler. Alevlere uzaktan büyük bir hayretle bakıyorlardı. Bazen bu garip yerde neden bulunduklarını, Lyon Garı yakınlarındaki küçük dairelerinden neden ayrıldıklarını, yollarda koştuklarını, Fontainebleau ormanından geçtiklerini, Corte'u soyduklarını unutuyorlardı. Her şey bir rüyadaymış gibi karanlık ve sisliydi. Kafes alçak bir dala asılıydı, sonra kuşlar beslendi. Hortense giderken onlara bir paket yem getirmeyi unutmamıştı. Cebinden birkaç parça şeker alıp kaynar kahvenin içine attı. Termos kazadan etkilenmemişti. Kalın dudaklarını uzatarak, höpürdete höpürdete içti, leke olmasın diye bir elini geniş göğsünün üzerine koymuştu. Birden gruplar arasında bir söylenti yayıldı: "Almanlar bu sabah Paris'e girdi."

Hortense yarı dolu fincanı elinden düşürdü, koca suratı daha da kızarmıştı. Başını eğdi, ağlamaya başladı.

"Bana bir şey oluyor... bana bir şey oluyor," dedi kalbini göstererek.

Gözyaşları katı ve yakıcıydı, sert, ne kendisine ne de başkalarına acımayan bir kadının gözyaşlarıydı. İçini öf
ke, üzüntü ve utanç duygusu kaplıyor, yüreğine iğneler batıyordu adeta. Sonunda konuştu:

"Bilirsin, kocamı severim. Zavallı Louis, onun gözünde ikimizden başkası yoktur, içmez, koşmaz, birbirimizi severiz, benim için yalnız o var ama bana bir daha göremeyeceğimi söylüyorlar onu, şu anda öldü ama zafer kazandık. Böyle olmasını isterdim. Hiç yalanım yok, böyle olmasını isterdim ben!"

"Ya, yok, tabii," dedi Aline, daha anlamlı, güçlü bir şey söylemeye çalışarak.

Savaştan ve askerlikten kaçmasını sağlayan yarı felçli kolunu düşünerek susuyordu Jules. İçinden: "Ne oldu bana," diyordu, içini bilmediği, vicdan azabını andıran bir şey karıştırmaktaydı.

"Eh, böyle işte, elimizden bir şey gelmez," dedi kadınlara üzgünce.

Tekrar Corte'tan söz etmeye başladılar. Onun yerine yemiş oldukları harika akşam yemeğini düşünüyorlardı. Yine de hakkında daha iyi şeyler düşünüyorlardı. Kontes Barral du Jeu'nün evinde yazarları, akademisyenleri, hatta bir gün Kontes de Noailles'i görmüş olan Hortense onlar hakkında bildiklerini anlatarak hepsini güldürdü.

"Kötülüklerinden değil, hayat nedir, bilmiyorlar," dedi Aline.

16.

Péricand'lar şehirde bir yer bulamamışlardı ama komşu kasabada, kilisenin tam karşısında evde kalmış iki yaşlı hanımın oturduğu bir evde boş oda buldular. Yorgunluktan bitkin halde, çocukları üst başlarıyla yatırdılar. Jacqueline, titrek bir sesle kedinin sepetini yanma koymalarını istedi. Yollarda kaybolacağı, unutulacağı, açlıktan ölüp gideceği düşüncesi zihnini kurcalıyordu. Elini sepetin parmaklıklarının arasından soktu; küçük bir pencereyi andıran açıklıktan şimşek saçan yeşil bir göz ve öfkeyle dikilmiş uzun bir bıyık görünce ancak sakinleşebildi. Emmanuel, iki yaşlı kızın korkmuş böcekler gibi köşeden köşeye koşuştururken "Hiç böylesi görülmemiş... İnsanın acıyası geliyor... Ne kadar da masum ve zavallı görünüyorlar... Ey Ulu Tanrım..." diye yakındıkları o tanımadığı, büyük odadan ürkmüştü. Sırtüstü yatan Bernard gözlerini kırpmadan, bir şeker parçasını emerek hayretle onları seyrediyordu; üç gündür cebinde duran şeker, sıcaktan, bir tükenmez kalem, bir pul ve bir parça sicimle karışmıştı. Odadaki diğer yatakta yaşlı Mösyö Péricand vardı. Madam Péricand, Hubert ve hizmetçiler geceyi yemek salonundaki iskemlelerin üzerinde geçireceklerdi.

Açık pencerelerden ayın aydınlattığı küçük bir bahçe görülüyordu. Parlak ve insana huzur veren bir ışık, üstünde bir kedinin sessizce yürüdüğü ağaçlıklı yolun ve beyaz leylak salkımları üzerinde oynaşıyordu. Yemek salonunda toplanmış sığınmacılarla kasaba sakinleri radyo dinliyorlardı. Ağlıyordu kadınlar. Erkekler sessiz, başlarını eğmişlerdi. Açıkça söylemek gerekirse umutsuz değillerdi; daha çok şaşkındılar; rüyada, uykunun karanlıkları dağılıp da güneşin doğu-

şu yakınken, her varlığın ışığa doğru yönelerek: "Bu bir kabus, birazdan uyanacağım," diye düşündüğü anda duyulan bir şaşkınlık, anlamak istememe duygusuydu. Birbirlerinin bakışlarını görmemek için başlarını çevirmiş, kımıldamadan duruyorlardı. Hubert radyoyu kapatınca, erkekler hiçbir şey demeden kalkıp gitti. Odada tek başına bir grup kadın kaldı. Mırıltılar, iç çekişler duyuluyordu. Vatanın üzerine çöken felakete ağlarken, hâlâ savaşan oğullarının, sevgili kocalarının yüzlerinin altında onu görüyorlardı. Acıları, arkadaşlarınınkinden daha hayvansı, daha basit ve aynı zamanda daha sesliydi. "Ah, öyle zor ki... Bu duruma gelmek felaket değil... Asıl felaket ihanettir, hanımefendi. Bizi sattılar, şimdi de acı çeken biziz..." diye bağırarak bu duyguyu yatıştırıyorlardı.

Hubert yumruklarını sıkarak, yüreğinde nefretle dinliyordu onları. Ne yapıyordu orada? Bir yığın yaşlı sofu kadın, diye düşünüyordu. Ah, iki yaş daha büyük olsaydı ne olurdu sanki? O zamana kadar yaşından daha naif ve daha incelikli olan zihninde birden olgun bir erkeğin tutkuları, acıları uyanıyordu: Vatan endişesi, ateşli fedakarlık isteği, utanç, acı ve öfke. Hayatında ilk kez ciddi bir serüvenin sorumluluğu onu esir alıyordu. Ağlamak, ihaneti haykırmak değildi bu, o bir erkekti; savaşmanın meşru bir yaşı olmazdı ama savaşa gönderilmiş olan 35-40 yaşlarındaki o yaşlılardan daha güçlü, yorgunluğa daha dayanıklı, daha becerikli, daha kurnaz olduğunu biliyordu; o özgürdü. Bir ailesi ve bir gönül bağı yoktu!

"Hayır! Gitmek istiyorum," diye mırıldandı. "Gitmek istiyorum!"

Annesine atıldı, elinden tutup sürükledi.

"Anne, bana erzak, sizin çantanızda duran kırmızı kazağımı verin ve... Beni kucaklayıp öpün. Gidiyorum," dedi.

Boğuluyordu. Yaşlar yanaklarından süzülüyordu. Annesi

yüzüne bakınca durumu anladı.

"Vay yavrum, aklını yitirmişsin sen..."

"Anne, gidiyorum. Burada kalamam artık. Burada böyle elim kolum bağlı kalırsam ölürüm, kendimi öldürürüm . . . başkaları . . . Yakında Almanların geleceğini, çocukları zorla alıp kendileri için savaşmaya zorlayacaklarını bilmiyorsunuz. İstemiyorum! Bırakın da gideyim."

Farkında olmadan sesini yükseltmişti, şimdi bağırıyordu, çığlıklarını tutamıyordu. Çevresinde titrek, dehşet içindeki yaşlı kadınlar toplanmıştı. Kendisinden biraz büyük bir delikanlı, mal sahibinin yeğeni, pembe beyaz, kıvırcık saçlı, sağ, iri mavi gözlü birisi yanına gelmiş ve hafif bir güney aksanıyla durmadan bağırıyordu. (Annesiyle babası memurdu—Tarascon'da doğmuştu.)

"Hemen bu gece gitmeliyiz! Bakın, Sainte ormanında bir birlik var, orası buradan fazla uzakta değil. Bisikletlere atlayıp kaçmak için fazla zaman kalmadı."

"René," diye inledi teyzeleri, yanına yaklaşarak, "René, yavrum, anneni düşün!"

"Bırak beni, teyze, kadın işi değil bu," dedi onları iterek; sevimli yüzü zevkten kızardı. Bu kadar güzel konuştuğu için kendisiyle pek gururlanıyordu.

Gözlerindeki yaşlar kurumuş, kararlı ve üzgün bir tavırla pencerenin önünde dikilen Hubert'e baktı, yanma yaklaşarak kulağına fısıldadı:

"Gidiyor muyuz?"

"Tamam, gidiyoruz," dedi Hubert yavaşça.

Bir an düşündükten sonra:

"Gece yarısı, kasaba çıkışında buluşalım," dedi.

Gizlice el sıkıştılar. Çevrelerinde kadınlar bir ağızdan konuşarak pek değerli hayatlarını, geleceklerini düşünmeleri

için onları ikna etmeye çalışıyor, ana babalarına acımalarını istiyorlardı. O sırada üst kattan Jacqueline'in tiz çığlıkları duyuldu.

"Anne, anne, hemen gelin! Albert kaçmış!"

"Albert, ikinci oğlunuz mu? Aman Tanrım!" diye bağırdı yaşlı kızlar.

"Hayır, Albert, kedimiz," dedi bir an delireceğini sanan Madam Péricand.

Bu sırada boğuk ve derin sesler havada uğulduyordu. Uzaklarda toplar gürlüyordu, ölüm her yerde kol geziyordu! Madam Péricand bir iskemleye yığıldı.

"Hubert, beni iyi dinle! Baban yokken emirleri ben veririm! Sen henüz on yedi yaşında bir çocuksun, senin görevin gelecek için kendini korumaktır..."

"Gelecekteki bir savaş için mi?"

"Gelecekteki bir savaş için," dedi Madam Péricand, hiç düşünmeden. "Bu arada sesini çıkarmayacak ve sözümü dinleyeceksin. Gitmeyeceksin! Sende biraz acıma duygusu olsa, böyle saçma şeyleri acımasızca aklma bile getirmezsin. Ben yeterince mutlu muyum sanıyorsun? Her şeyin mahvolduğunu anlamıyor musun? Almanların geleceğini, daha yüz metre gitmeden öldürüleceğini ya da hapsedileceğini anlamıyor musun? Kes sesini! Seninle tartışmaya bile girmem, cesedimi çiğnemeden buradan çıkamazsın!"

"Anne, anne," diye sızlanıyordu o sırada Jacqueline. "Albert'i istiyorum! Albert'i gidip arasınlar! Almanlar alacak onu! Bombalanacak, esir düşecek, ölecek! Albert! Albert! Albert!"

Herkes bir ağızdan bağırıyordu. Hubert, titreyen dudaklarla bağırıp çağıran, saçlarını yolan, el kol sallayan bu yaşlı kadın grubundan uzaklaştı. Hiçbir şey anlamıyorlar mıydı?

Hayat hayranlık uyandırıcı ve trajikti, zevkle onu alçaltıyorlardı. Bir dünya yıkılacak, enkaz ve kalıntı haline gelecekti ama değişmiyordu onlar. Aşağılık yaratıklar, kahramanlık, büyüklük, akıl ve fedakarlık anlayışı diye bir şey yoktu onlarda. Dokundukları her şeyi sadece küçültüyorlardı. Tanrım! Bir erkek görmek, elini sıkmak ne hoştu! Özellikle 'babam, sevgili babam,' diye düşünüyordu. Kardeşinin yanında olmasına öyle ihtiyacı vardı ki o aklına gelince gözlerine yaş doldu yine. Top atışlarının sürekli gürültüsü onu endişeye sürüklüyor ve tahrik ediyordu; vücudu titriyor, sarsılıyor, başını ansızın korkmuş bir keçi yavrusu gibi sağa sola çeviriyordu. Yok canım! Korkmuyordu! Ölüm fikrini benimsiyor, kabul ediyordu. Kaybedilmiş bu dava için güzel bir ölüm olurdu. 1914'te olduğu gibi sınırlarda çürümek daha iyiydi. Şimdi açık havada, güzel Haziran güneşinin altında ya da parlak ay ışığı altında savaşıyorlardı.

Annesi Jacqueline'in yanına çıkarken önlemini de almıştı. Hubert bahçeye inmek isteyince, kapının kilitli olduğunu gördü. Kapıya vurdu, salladı, sarstı. Odalarına çekilmiş olan ev sahipleri karşı çıktı:

"Kapıdan ne istiyorsunuz, bıraksanıza, beyefendi! Geç oldu. Yorgunuz, uykumuz geldi. Bırakın da uyuyalım."

Kadınlardan biri ekledi:

"Haydi, gidip yatın, küçük bey."

Öfkeyle omuz silkti.

"Hıh, küçük beymiş, yaşlı saksağan sen de!"

Annesi dönüyordu.

"Jacqueline bir sinir krizi geçirdi," dedi. "Neyse ki çantamda bir şişe portakal çiçeği vardı. Tırnaklarını yemesene! Hubert, beni sinirlendiriyorsun. Gel, şu koltuğa otur ve uyu."

"Uykum yok."

"Canın isterse, uyu," dedi buyurgan bir sesle, Emmanuel ile konuşuyormuş gibi.

Hubert içi isyanla dolu, kendini deri kaplı eski bir koltuğa attı, ağırlığıyla koltuk gıcırdadı. Madam Péricand gözlerini havaya kaldırdı.

"Ne kadar sakarsın, yavrucuğum! Koltuğu kıracaksın! Sakin ol biraz."

"Peki, anne," dedi uysal bir sesle.

"Arabadan yağmurluğunu çıkarmak aklına geldi mi?"

"Hayır, anne."

"Hiçbir şeyi düşünmüyorsun!"

"Ona ihtiyacım olmayacak nasılsa. Hava güzel."

"Yarın yağmur yağabilir."

Çantasından örgüsünü çıkardı. Şişleri şıkırdamaya başladı. Hubert küçükken, piyano derslerinde onun yanına oturup örgü örerdi. Hubert gözlerini yumdu, uyur gibi yaptı. Bir süre sonra annesi de uyudu. Bunun üzerine Hubert açık pencereden atladı, bisikletini bırakmış olduğu hangara kadar koştu, bariyeri sessizce aralayarak dışarı sıvışıverdi. Herkes uyuyordu o anda. Top gürültüsü kesilmişti. Çatılarda kediler ağlıyordu. Mavi camlarıyla çok güzel bir kilise eski, tozlu bir avlunun ortasında yükseliyordu; sığınmacılar buraya arabalarını park etmişlerdi. Evlerde yer bulamayanlar, arabalarının içinde ya da otların üstüne yatmışlardı. Endişeden terleyen solgun yüzlerde, uykudayken bile korkulu bir anlam vardı. Bununla birlikte öyle derin uyuyorlardı ki güneş doğmadan önce hiçbir şey uyandıramazdı onları. Bunu iyi biliyorlardı. Farkına bile varmadan uykudan ölüme geçebilirlerdi.

Hubert aralarından geçerken acıyarak, hayretle onlara bakıyordu. Yorgunluk duymuyordu. Aşırı heyecanı kendi-

sine destek oluyor, güç veriyordu. Terk ettiği ailesi, vicdan azabı ve üzüntüyle çaresizce atılmıyordu; vatanı uğruna yalnız kendi hayatını değil ailesininkini de feda ediyordu. Lütuf yüklü bu genç, bir tanrı gibi kaderinin önünde ilerliyordu. En azından böyle görüyordu kendini. Köyden çıktı, kiraz ağacının altına geldi ve dallarının arasında kendini yere attı. Ateşli bir heyecanla çarpıyordu kalbi şimdi: Duyacağı gururu ve ölümü paylaşacağı yeni arkadaşını düşünüyordu. O sarı saçlı çocuğu pek tanımıyordu, ancak kendisini olağanüstü bir güç ve sevgiyle ona bağlı hissediyordu. Kuzeyde bir köprüden geçerken bir Alman birliğinin, savaşta ölmüş arkadaşlarının üzerlerinde yürüdükleri ve bu arada, "Bir arkadaşım vardı..." diye şarkı söylediklerini duymuştu. Bu saf, vahşi duyguyu çok iyi anlıyordu. Çok sevdiği ve ondan sevgiyle ayrılmış olduğu Philippe'i arıyordu; bunun çok kutsal bir duygu olduğunu düşünüyordu.

Şu son iki yıldan beri Hubert kendini gerçekten çok yalnız hissetmişti. Sınıfında arkadaş olarak yalnız kaba ve züppe öğrencilerin olması sanki kasıtlı bir şey gibiydi. Hiç farkında olmadan, fiziksel güzelliğe duyarlıydı ve bu René'nin de meleksi bir yüzü vardı. Kısacası onu bekliyordu. Ürperiyordu, her sese kulak kabartıyordu. Saat on ikiye beş vardı. Binicisiz bir at geçti. Zaman zaman savaşı ve felaketi hatırlatan garip görüntüler hareketleniyordu ama bunlar dışında ortalık sakindi. Uzun bir ot koparıp ısırdı, sonra cebindekileri inceledi: Az ekmek kabuğu, bir elma, fındık, biraz baharatlı ekmek, bir çakı, bir yumak sicim, küçük kırmızı defteri. İlk sayfaya şunu yazdı: "Ölürsem, babam Mösyö Péricand'a haber verilsin; adres: 18, Boulevard Delessert, Paris. Ya da anneme..." Nîmes adresini ekledi. Akşam duasını etmediğini düşündü. Otlara diz çöktü ve ailesinin niyetine bir kredo okudu. Derin derin iç çekerek kalktı. İnsanlar ve Tanrı ile barış içinde hissediyordu kendini. Dua ederken gece yarısı çanı çalmıştı. Artık gitmek

için hazır olmalıydı. Ay, yolu aydınlatıyordu. Hiçbir şey görmüyordu. Yarım saat kadar sabırla bekledi, sonra içini bir endişe kapladı. Bisikletini hendeğe yatırdı, René'yi karşılamak üzere köye doğru ilerledi ama kimse görünmüyordu. Geri döndü, kiraz ağacının altına geldi, tekrar beklemeye başladı, diğer cebindekileri inceledi: Biraz buruşmuş sigara, para. Hiç zevk almadan bir sigara içti. Tütünün tadına alışamamıştı bir türlü. Elleri sinirden titriyordu. Çiçek koparıp attı. Saat biri geçiyordu, acaba René... Sözünde durmamak söz konusu olmazdı. Belki teyzeleri kendisini engellemiş, alıkoymuş olabilirdi, oysa o, Hubert annesinin engellemelerini hiçe sayarak kaçmıştı. Annesi. Şu anda uyuyordu ama uyanınca ne yapardı? Her yerde aratırdı onu. Bu yüzden kasaba yakınlarında kalması doğru olmazdı ama ya René gelirse?.. Güneş doğuncaya kadar bekler, sonra hemen yola çıkardı.

Günün ilk ışıkları yolu aydınlatırken, Hubert oradan ayrıldı. Bir tepenin üzerinde bulunan Sainte ormanına gitti. Bisikletini elinde tutarak askerlere söyleyeceği sözleri hazırlayarak bayırı dikkatle tırmandı. Sesler, gülüşmeler ve bir at kişnemesi duyuyordu. Birisi bağırdı. Hubert durdu, soluğu kesildi. Almanca konuşulmuştu. Kendini bir ağacın arkasına attı, birkaç adım ötesinde bir üniforma gördü, bisikletini bırakarak bir tavşan gibi gizlendi. Bayırın altında yönünü şaşırdı, dosdoğru koştu, tanımadığı bir köye vardı. Sonra şehirlerarası yola geri döndü ve sığınmacıların otomobilleriyle karşılaştı. Deli gibi hızlı gidiyorlardı. Bir tanesi (üstü açık, gri bir otomobil) bir kamyoneti hendeğe devirmişti, sürücü bir an bile durmadan kaçıyordu. Daha ileride otomobil akıntıları bir filmdeymiş gibi hızla gidiyorlardı. Asker dolu bir kamyon gördü. İşaret etti ama nafile. Durmadan, biri elini uzattı ona ve yapraklarla kamufle edilmiş topların ve sandıkların arasına çekti.

"Sizi uyarmak istiyordum," dedi Hubert sıkılarak, soluk soluğa. "Buraya çok yakın bir ormanda Almanlar gördüm."

"Her yerde Almanlar var," dedi asker.

"Sizinle gelebilir miyim?" diye sordu Hubert, sıkılarak. "Savaşmak (sesi heyecan yüzünden kesildi), savaşmak isterdim ben de."

Asker ona baktı, ses çıkarmadı. Bu askerleri hiçbir söz ve görüntü ne şaşırtıyor ne de heyecanlandırıyordu. Yol boyunca, hamile bir kadın, bir bombardımanda yaralanmış, terk edilmiş ya da kaybolmuş bir çocuk ve ayağı kırık bir köpek alındı. Hubert, niyetlerinin düşmanın ilerlemesini geciktirmek ve mümkün olursa ırmağı geçmelerine engel olmak olduğunu anladı.

"Sizlerden ayrılamam artık," diye düşündü Hubert. "Tamam, artık savaştayım."

Sığınmacılarla büyüyen akıntı yürüyüşünü engelleyerek kamyonun çevresini sarıyordu. Zaman zaman askerlerin ilerlemesi imkansızlaşıyordu. O zaman kol kola giriyorlar ve kendilerine yol verilmesini bekliyorlardı. Hubert kamyonun arkasına oturmuştu, bacakları boşlukta sallanıyordu. Olağanüstü bir uğultu, karışık düşünceler ve tutkular heyecanlandırıyordu onu ama yüreğine egemen olan, bütün insanlığa karşı duyduğu küçümsemeydi. Bu duygu fiziksel gibiydi. Hayatında ilk kez, birkaç ay önce arkadaşları onu içirmişlerdi; berbat şarap o korkunç safra ve kül tadını ağzında bırakmıştı, şimdi ağzında yine aynı tat vardı. Çok uysal küçük çocuk olmuştu yine! Dünya gözüne basit ve güzel, insanlarsa saygın görünüyordu. İnsanlar . . . yok, yok onlar vahşi ve alçak bir hayvan sürüsüydü. Onu kaçmaya özendiren şu René kalmıştı ve yatağında yine horul horul uyuyordu. Oysa Fransa yok oluyordu. Sığınmacılardan bir bardak suyu, bir yatağı esirgeyen o insanlar, yumurtayı altın fiyatına satanlar, arabalarını yükler, paketler, erzak, hatta mobilyalarla dolduranlar, yorgunluktan ölen kadınlara, Paris'ten yürüyerek gelen çocuklara; "Binemezsiniz... Görüyorsunuz ya, yer yok..." diye cevap

veriyorlardı. O yabani hayvan derisinden yapılmış valizler ve subay dolu bir kamyonun üstündeki o boyalı kadınlar, bunca bencillik, alçaklık, zulüm midesini bulandırıyordu. En korkuncu da bazılarının fedakarlığını, kahramanlığını, iyiliğini anlamazdan gelmekti. Örneğin Philippe bir azizdi, yiyip içmeyen (levazım subayı sabah gitmiş ve henüz dönmemişti) ve umutsuz bir dava uğruna savaşmaya giden bu askerler kahramandılar. Cesaret, özveri, fedakarlık, sevgi vardı askerler arasında ama bu aynı zamanda korkutucuydu. "İyilerin yeri cennette hazırdır," diye söylendi Philippe kendince. Konuşurken yüzü parlıyordu ve heyecanlıydı; sanki katıksız bir kor onu ışıtıyordu; oysa Hubert ruhani bir kuşku krizi içindeydi ve Philippe uzaklardaydı. Çirkin dış dünya, cehennem renklerine boyanmıştı, İsa'nın hiç inmeyeceği bir cehennemin renklerine... 'Çünkü onları parçalara ayıracaklar,' diye düşünüyordu Hubert.

Konvoy makineli tüfek ateşine tutuldu. Ölüm havada geziyordu ve birden yol boyunca tırmanmakta olan siyah böceklerden oluşan titrek kuyruğa doğru, gökten katlanmış kanatlar, çelik ağızlar gök kubbeden kusmaya başladı. Ateş kesilince, ekinlerin biçildiği fırtınalı bir günde yıkılan ağaçların yatırdığı buğday demetlerinin derin çizgileri kalıyordu geriye. Kısa bir sessizliğin ardından, iniltiler ve bağırışlar yükseliyor, kimsenin aldırmadığı çığlıklar birbirlerine yanıt veriyordu, bağrışmalar boşunaydı.

Yol kenarında durmuş otomobillere tekrar biniyor ve gidiyorlardı ama birkaçı açık kapıları ve tepeye bağlı bagajlarıyla terk edilmiş; bazı sürücüler kaçma ve bir yere sığınma heyecanıyla bir tekerleği çukura batmış halde öylece kalıyorlardı ama geri dönmeyecekti. Arabada, unutulmuş paketlerin arasında, bağırarak tasmasını çekiştiren bir köpek ya da kapalı sepetinin içinde öfkeyle miyavlayan bir kedi görülüyordu.

17.

Başka bir çağa ait yansımalar Gabriel Corte'a çarpıyordu yine: Ona bir kötülük yapıldığında, ilk hareketi şikayet etmek, ikincisi kendini savunmaktı. Aceleyle, Florence'ı da kendisiyle birlikte sürükleyerek, Paray-le-Monial'de belediye başkanını, jandarmaları, bir vekili, valiyi, herhangi bir yetkiliyi kaybettiği akşam yemeği geri verilsin diye aradı. Ancak garipti, sokaklar boş, evler sessizdi. Bir kavşakta amaçsız gezinen bir grup kadına rastladı; sorularına yanıt buldu.

"Bilmiyoruz, biz buralı değiliz. Sizin gibi sığınmacıyız biz de," dedi kadınlardan biri.

Ilık Haziran rüzgarının taşıdığı hafif bir duman kokusu onlara kadar geliyordu.

Bir süre sonra arabalarının nerede olduğunu birbirilerine sordular. Florence onu garın yanına bırakmış olduklarını sanıyordu. Gabriel kendilerine yol gösterebilecek bir köprüyü hatırlıyordu; sakin ve şahane bir ay ortalığı aydınlatıyordu ama bu eski küçük şehirde bütün sokaklar birbirine benziyordu. Her yerde cumbalar, antik anıtlar, yana eğrilmiş balkonlar, çıkmaz sokaklar vardı.

"Berbat bir opera dekoru," diye iç geçirdi Corte.

Koku bile kulis kokuları gibi yavan ve tozluydu. Hava çok sıcaktı, alnından ter süzülüyordu. Geride kalan Florence'ın çığlıklarını duydu: "Beni bekle! Dursana, serseri, alçak! Gabriel nerede? Sen neredesin? Seni göremiyorum. Domuz!" Küfürleri eski duvarlara çarpıyor, duvarlar onları kurşun gibi geri yansıtıyordu: "Domuz, ihtiyar serseri, alçak!"

Sonunda garın yanına gelebildi. Kocasının üzerine atıldı, vurdu, tırmaladı, yüzüne tükürdü; adam tiz çığlıklarla karşı-

lık veriyordu karısına. Gabriel Corte'un alçak ve yorgun sesinin bu kadar kadınsı, bu kadar vahşice, bu kadar titrek ve tiz olabileceği hayal bile edilemezdi. Açlık, korku ve yorgunluk deli etmişti onları. Bakınca, Gar Caddesi'nin ıssız olduğunu görmüşler ve şehri boşaltma emri verildiğini anlamışlardı.

Diğerleri ayın aydınlattığı köprünün üzerindeydi. Birkaç yorgun asker kaldırım taşları üstüne küçük gruplar halinde oturmuştu. İçlerinden biri, kocaman gözlüklü, yüzü solgun bir genç zorla ayağa kalktı ve gelip Florence ile Corte'u birbirinden ayırdı.

"Haydi beyefendi... Yapmayın hanımefendi, hiç utanmıyor musunuz?"

"Arabalar nerede?" diye bağırdı Corte.

"Gittiler, bir emir verildi de."

"Kim verdi? Neden ama? Bagajlarımız, benim yazılarım! Benim adım Gabriel Corte!"

"Yazılarınızı bulursunuz canım! Şunu söylememe izin verin: Diğerleri sizden daha fazla şey kaybetti!"

"Filistin!"

"Elbette bayım, ama..."

"Bu saçma emri kim verdi?"

"Şey, efendim... İtiraf edeyim ki bundan daha saçma birçok emir daha verildi. Otomobilinizi ve yazılarınızı bulacağınızdan eminim. Bu arada burada kalmayın. Almanlar her an gelebilir. Garı havaya uçurma emri aldık."

"Nereye gideceğiz?" diye sızlandı Florence.

"Kente dönün."

"İyi, ama nerede kalırız?"

"Yer var. Herkes kaçıyor," dedi askerlerden biri; yanlarına yaklaşmıştı ve Corte'un birkaç adım ötesinde dikiliyordu.

Ay boğuk, mavi bir ışık yayıyordu. Askerin yüzü ciddiydi: Etli yanaklarından aşağı iki kırışık iniyordu. Gabriel'in omzuna dokundu ve fazla çaba göstermeden onu döndürdü.

"Haydi, tamam artık. Yeterince görüşmedik mi?"

Gabriel bir an askerin üzerine atılmayı düşündü ama omzundaki elin sert baskısı yüzünden iki adım geriledi.

"Pazartesiden beri yoldayız, karnımız aç..."

"Karnımız aç," diye iç çekti Florence.

"Sabaha kadar bekleyin. Hâlâ burada olursanız, çorba içersiniz."

Kocaman gözlüklü asker tatlı, yorgun sesiyle tekrarladı:

"Burada durmaym, beyefendi. Haydi, gidin artık." Corte'u elinden tutup hafifçe itiyordu. Tıpkı çocukları yatmaya göndermenin onları salondan çıkarmaya yeteceğini düşünen bir yetişkin gibi...

Meydanın karşısına geçtiler ama artık yorgun ayaklarını sürüyerek yan yana yürüyorlardı; öfkeleri dinmişti, onlarla birlikte kendilerini ayakta tutan öfkeli kuvvetleri de... Moralleri öyle bozuktu ki kendilerinde bir kez daha bir lokanta arayacak güç bulamadılar. Açılmayan kapıları çaldılar. Sonunda kilisenin yanındaki bir sıraya çöktüler. Florence yüzü acıdan gerilmiş halde ayakkabılarını çıkardı.

Gece geçiyor ama bir şey olmuyordu, Gar hâlâ yerli yerinde duruyordu. Yandaki sokakta ara sıra asker adımları duyuluyordu. Askerler bir iki kez sıranın önünden geçti ama sessiz karanlıkta ağır başları birbirine yakın, bir sıranın üstüne büzülmüş Gabriel ile Florence'a bakmadılar bile. Bir et kokusu geldi burunlarına. Kenar mahallelerdeki mezbahalar atılan bombalarla yanıyordu; içleri geçti. Uyandıklarında, sefertası taşıyan askerlerin geçtiğini gördüler. Florence hafifçe seslendi, askerler bir kase çorbayla bir parça ekmek verdi.

Aydınlıkla birlikte Gabriel insanca saygısına kavuşuyordu: Biraz çorba ve bu ekmek parçası yüzünden karısıyla tartışmayı göze alamadı! Florence ağır ağır içiyordu. Yine de durdu, Gabriel'e doğru geldi.

"Kalanını sen al," dedi sevgilisine.

Kocası kendini savundu.

"Olmaz canım, ancak sana yeter bu!"

Lahana kokan ılık suyla dolu kaseyi uzattı. Kocası iki titrek eliyle kaseyi kaptı, ağzını kenarına dayayarak çorbayı, nefes almak için arada bir durarak içti, bitirince mutlulukla iç çekti.

"İyi geldi mi?" diye sordu asker.

Dün kendilerini gardan kovan askeri tanıdılar ama yeni doğan güneşin ışınları yüzündeki vahşi ve sert anlamı yumuşatıyordu. Gabriel cebinde sigara olduğunu hatırlayınca, onları askere ikram etti. İki erkek bir süre sessizce sigaralarını tüttürürken, Florence de ayakkabılarını boş yere giymeye çalışıyordu.

"Yerinizde olsam," dedi asker sonunda, "gitmek için acele ederdim, çünkü Almanlar kesinlikle gelecek. Henüz gelmemiş olmaları şaşırtıcı ama ecele etmelerine gerek yok ki," diye ekledi acı acı, "Artık Bayonne'a kadar işler çok kolay."

"Sizce her şey bitti mi yani?" diye sordu Florence.

Asker cevap vermeden yanlarından hemen ayrıldı. Onlar da palas pandıras, kentin kenar mahallelerine doğru yürüdü. Issız gibi görünen bu sitede şimdi bagajlarını yüklenmiş sığınmacılar küçük gruplar halinde ortaya çıkıyorlardı. Her yer onlarla doluydu ve fırtınadan sonra birbirine arayıp da buluşan kaybolmuş hayvanlar gibi kaynaşıyorlardı. Askerlerin koruduğu köprüye gittiler, askerler geçmelerine izin verdi. Corte'lar oradaydı. Üzerlerinde uçaksız, bulutsuz, pırıl pırıl,

mavi bir gök parlıyordu. Ayaklarının dibinde güzel, parlak bir ırmak akıyordu. Karşılarında, güneye inen yolu ve yeşil yapraklı genç bir ormanı görüyorlardı. Birden orman kımıldamaya, onlara doğru ilerlemeye başladı sanki. Kamufle edilmiş Alman kamyonları ve toplar onlara doğru geliyordu. Corte önlerinde, kollarını kaldırmış, koşarak geri dönen insanlar gördü. Aynı anda Fransızlar ateş etti, Alman makineli tüfekleri karşılık verdi. İki ateş arasında kalan sığınmacılar dört bir yana koşuyor, bazıları delirmiş gibi meydanda dört dönüyordu; bir kadın korkuluğu aştı, kendini ırmağa attı. Florence Corte'u kolundan tuttu, tırnaklarını batırdı, bağırdı:

"Geri dönelim, gel!"

"Olmaz, köprü havaya uçacak," diye bağırdı Corte.

Karısını elinden tuttu, öne doğru sürükledi, birden garip, katı, acı bir fikir geçti aklından: Ölüme koşuyorlardı. Karısını kendine çekti, başını zorla eğdirdi, ölüme götürülen bir mahkumun gözlerini bağlarcasına, paltosunun altına sakladı onu, titriyordu, nefes nefese kalmıştı, onu yarı taşıyarak karşı kıyıyla aralarındaki birkaç metreyi aştı. Kalbi göğsünde bir kilise çanı gibi vurmasına rağmen, gerçek bir korku duymuyordu. Büyük ve vahşi bir istekle Florence'ı kurtarmak istiyordu. Görünmeyen bir şeye, kendine uzanan koruyucu bir ele güveniyordu; öyle zavallıydı, öyle küçüktü ki fırtınanın önüne katıp sürüklediği bir saman gibiydi sanki. Köprüden geçtiler, Almanlara iyice yaklaştılar, makinelileri ve yeşil üniformaları kıl payı aştılar. Yol boştu, arkalarında ölüm vardı, birden –evet, yanılmıyorlardı, onu tanıdılar– küçük bir orman yolunun girişinde arabalarını fark ettiler; arabaları ve sadık hizmetkarları onları bekliyordu. Florence, "Julie, Tanrı'ya şükürler olsun, Julie!" diye inleyebildi. Şoförün ve oda hizmetçisi kadının sesleri Corte'un kulaklarına, baygınlığın sisini yaran garip, boğuk sesler gibi geliyordu. Florence ağlıyordu.

Ağır ağır, inanmadan, gittikçe yavaşlayarak. Corte arabasının geri verildiğini, yeniden hayat bulacağını, artık sıradan, acı çeken, aç, cesur ve aynı zamanda alçak bir insan değil ayrıcalıklı ve her türlü kötülükten korunan biri olacağını anlıyordu—Gabriel Corte!!!

18.

Hubert yolda rastladığı askerlerle Allier'nin kıyısına varmıştı sonunda. 17 Haziran Pazartesi günü saat on ikiydi. Yolda gönüllüler de askerlere katılmıştı. Mekanize birlikler, Senegalliler, birlikleri dağılmış, boş yere toplamak isteyen ve umutsuzca bir cesaretle her direniş noktasına tutunmaya çalışan askerler, kaçan ailelerinden ayrılmış ya da "birliğe katılmak" için gece evlerinden kaçmış Hubert Péricand gibi çocuklardı bunlar. Bu sihirli kelimeler köyden köye, çiftlikten çiftliğe yayılmıştı. On altı yaşındaki bu çocuklar "Birliğe katılacak, Almanlardan kaçacak, Loire'ın arkasmda tekrar toplanacağız," diyorlardı durmadan. Bu çocuklar sırtlarında bir denk taşıyordu (aceleyle bir kazağa sarılmış, bir gün önceki kahvaltıdan kalanlar, bir annenin gözyaşları içinde sardığı bir gömlek); pembe yüzleri yuvarlaktı, parmaklarında mürekkep lekesi vardı, sesleri çatallıydı. İçlerinden üçünün babaları yanlarındaydı; 1914'te savaşmışlardı bunlar; yaşları, eski yaraları ve aile durumları yüzünden Eylül'den beri savaştan uzak kalmışlardı. Tabur komutanı geçidin yanındaki taş bir köprünün altındaydı. Hubert yolda ve sahilde yaklaşık iki yüz asker saydı. Deneyimsiz olduğundan, şu anda güçlü bir ordunun düşmana karşı koymakta olduğunu sandı. Taş köprünün üzerine tonlarca melinit yerleştirildiğini gördü; yalnız ateşlemek için Pickford kordonu bulunmadığını bilmiyordu. Askerler hiç konuşmadan çalışıyor ya da yere yatmış uyuyordu. Dünden beri bir şey yememişlerdi. Akşama doğru bira şişeleri dağıtıldı. Hubert'in karnı aç değildi ama acımsı tadı ve köpüğüyle bu sarı bira onda mutluluk hissi yarattı. Kendini cesaretlendirmek için ona gerek duyuyordu. Aslında herkes cesurdu, buna gerek

yok gibiydi. Yavaş yavaş elden ele servis yapıldı; karşılık verilmiyor, bakılmıyordu bile. İki askerin köprüye doğru saman balyalarını ve yükleri sürüklediğini gördü, başka birisi de bir zift fıçısını yuvarlıyordu. Hubert, koca bir denk yakaladı ama öyle beceriksizdi ki keskin yerleri ellerini yırttı, canı yanınca hafifçe çığlık attı. Bir süre sonra kimsenin kendisini duymadığını düşünerek, utançtan öleceğini sandı, o sırada yükünü köprünün önüne atınca, askerlerden biri ona bağırdı:

"Ne halt ediyorsun orada? Sıkıntı yarattığını görmüyor musun, ha?"

İçi burkulan Hubert uzaklaştı. Allier'nin karşısında, Saint-Pourçain yolu üstünde kımıldamadan dikilmişti, anlamadığı bir işin yapılmakta olduğunu gördü: Zifte bulanmış samanlar, köprüde elli litrelik bir benzin bidonunun yanına yerleştiriliyordu; bu barajla düşman kuvvetlerinin durdurulacağı düşünülüyordu, oysa 75'lik bir top barut patlatabilirdi.

Günün kalan kısmı böyle geçti, gece ve bütün sabah. Boş, garip, ateş gibi karışık saatler... Yiyecek içecek bir şey yoktu hâlâ. Genç köylülerin benizleri bile solmuştu, açlıktan sararmış, tozdan kararmış, saçları karmakarışık, alev alev yanan gözlerle daha yaşlanmış, daha büyümüşlerdi sanki inatçı, sert ve acılı görünüşleriyle.

Karşı yakada ilk Almanlar göründüğünde saat ikiydi. O sabah Paray-le-Monial'den geçmiş olan motorize konvoyuydu bu. Hubert ağzı bir karış açık, sakin kırın arasından fışkıran vahşi ve savaşçı bir şimşek gibi inanılmaz bir hızla köprüye dalışlarını seyrediyordu. Bu göz açıp kapayıncaya kadar devam etti. Bir top mermisi patladı ve baraj görevi gören barut fıçıları havaya uçuverdi. Köprü üstüne fırlayan insan parçaları kuş ağına düştü. Hubert önünde askerlerin koştuğunu gördü.

"Tamam! Saldırıya geçiyorlar," diye düşündü ve çocukken ilk askeri havaları duyduğunda olduğu gibi her tarafı

buz kesti, boğazı kurudu. Kendini öne doğru attı ve yakılan saman ve balyalara çarptı. Ziftin siyah dumanı ağzına ve burun deliklerine doluyordu. Bu koruyucu perdenin arkasında, mitralyözler Alman tanklarını durduruyordu. Hubert'in nefesi kesildi, aksırıp öksürerek birkaç adım geriledi. Umutsuzdu. Silahı yoktu. Elinden bir şey gelmiyordu. İnsanlar çarpışıyor, o ise eli kolu bağlı, kımıldamadan, boş yere duruyordu. Çevresinde düşman ateşi karşısında bir şey yapamayanları görünce biraz teselli buldu. Askerlerin yok denecek kadar az cephaneleri bulunduğunu görünce, bunun bir taktik gereği olduğunu sandı. Bununla birlikte bizi burada beklettiklerine göre, 'biz gerekliyiz, kim bilir belki de Fransız ordusunun büyük kısmını koruyoruz,' diye düşündü. Saint-Pourçain yolunda kendilerine doğru gelirken "Yetiştik arkadaşlar, üzülmeyin! Onları yeneceğiz!" diye bağıran yeni birlikleri görmeyi umuyordu her an ama gelen giden yoktu. Yanında başı kanlı, şarap içmiş gibi sallanan ve sonunda düşen, bir sedyede çenesi göğsünde ve dizleri iki büklüm oturan birini gördü. Bir subayın öfkeyle bağırdığını işitti:

"Hekim yok, hastabakıcı yok, ambulansçı yok! Ne yapmamı istiyorsunuz?"

Birisi ona cevap verdi:

"Oktroi bahçesinde bir yaralı var."

"Ben ne yapabilirim Tanrım?" diye tekrarladı subay. "Bırakın onu."

Obüsler kentin bir bölümünü ateşe vermişti. Haziran'ın göz kamaştıran ışığında, alevler pembe ve saydam bir renk alıyordu, uzun bir duman sütunu güneş ışınları arasından geçerken kükürt ve kül yağdırıyordu havaya.

"Aslanlar gidiyor," dedi bir asker Hubert'e, demir köprüden ayrılan mitralyözleri göstererek.

"Neden?" diye bağırdı Hubert hayretle. "Artık savaşmayacaklar mı?"

"Ne ile?"

"Bu bir felaket," dedi Hubert içinden. "Bozgun bu! Waterloo'dan daha kötü bir bozguna tanık oluyorum. Hepimiz mahvolduk, ne annemi ne de ailemi bir daha göremeyeceğim artık. Öleceğim." Kendini mahvolmuş, her şeye kayıtsız, yorgun ve umutsuz hissetti. Geri çekilme emri verildiğini duymadı. Askerlerin mitralyöz kurşunları altında koştuklarını gördü, ileri atıldı, bir bahçenin bariyerine tırmandı; burada bir çocuk arabası vardı ama yine de savaş durmamıştı. Tanksız, topsuz, cephanesiz birkaç metre kare toprağı ve bir köprübaşını savunuyorlardı hâlâ; oysa galip Almanlar dört bir yandan Fransa'ya saldırıyorlardı. Kaçmayı, görevinin Alman tabancalarının, mitralyözlerine inatla karşılık veren o tabancalara, mitralyözlere doğru, ateşe doğru dönmek ve onlarla birlikte ölmek olduğunu düşündü. Yeniden her an ölümle burun buruna, küçük bahçeyi geçti, ayaklarının altında şuraya buraya dağılmış oyuncakları eziyordu. Küçük evde oturanlar neredeydi? Kaçmışlar mıydı? Kurşun yağmuru altında metal çiti tırmandı, isabet almadan yola indi ve elleri, dizleri kan içinde ırmağa doğru çıkmaya başladı. Oraya hiçbir zaman varamadı. Yarı yola geldiği sırada her şey sustu. O zaman havanın karardığını fark etti, yorgunluktan bayılacağını anladı. Bu ani, inanılmaz suskunluk kendine getirmişti onu. Oturdu. Boş kafasında çanlar çalıyordu. Parlak bir mehtap yolu aydınlatıyordu ama bir ağacın gölgesi altındaydı. Villars mahallesi hâlâ yanıyordu ve silahlar susmuştu.

Almanlarla karşılaşma korkusuyla yoldan ayrılan Hubert, küçük bir koruluktan geçti. Zaman zaman duruyor, nereye gittiğini düşünüyordu. Motorize birlikler beş günde Fransa'nın yarısını istila etmişti ve hiç kuşkusuz yarın İtalya,

İsviçre, İspanya sınırlarına dayanırlardı. Onlardan kaçamazdı. Sırtında üniforma olmadığını ve savaşmaya geldiğine dair belirti bulunmadığını unutmuştu. Tutuklanacağından emindi. Kendisini savaş alanlarına alıp getiren, bu yangından, bu yıkılmış köprülerden hayatında ilk kez görmüş olduğu bu rüyadan, ölülerden uzağa sürükleyen aynı içgüdüyle kaçıyordu şimdi. Almanların yarına kadar aşacağı yolu heyecanla hesaplıyordu. Bu şehirlerin birbiri ardına düşeceğini, bu askerlerin yenileceğini, bu silahların atılacağını, yapılışlarına hayran kaldığı bu tanksavarların ve bütün her şeyin düşmanların eline düşeceğini düşünüyordu. Dizlerinin üstünde, iki eli ayın aydınlattığı tarlalarda ilerlerken tir tir titriyor, ağlıyor ama o anda bozguna uğradıklarına inanmıyordu. Böyle genç ve sağlıklı biri ölüm korkusunu zihninden uzaklaştırır. Askerler biraz ileride buluşuyor, tekrar gruplaşıyor, dövüşmeye başlıyorlardı, kendisi de onlarla birlikteydi. O ve onlar... 'Peki ben ne yaptım?' diye düşündü birden. 'Bir kurşun bile atmadım ki!' Kendinden öylesine utandı ki acı veren, ateşli gözyaşları akmaya başladı yeniden. 'Suç bende değil, bir silahım bile yok, ellerimden başka.' O anda o yükü ırmağa doğru boş yere sürüklediğini düşündü. Evet, bunu bile yapamazdı, oysa askerler peşinde köprüye doğru ilerlemek, düşman tanklarının üzerine atılmak, "Yaşasın Fransa!" diye haykırarak ölmek isterdi. Yorgunluk ve umutsuzluktan sarhoş gibiydi. Bazen aklından garip düşünceler geçiyordu: Felaketi, kendi büyük davalarını, geleceği, ölümü düşünüyordu. Sonra ne olacağı konusunda kendini sorguluyor, sonra gerçeği yavaş yavaş görmeye başlıyordu: "Annem ne der bana?" diye mırıldanıyordu; solgun yüzü buruşuyor; iki günde daha zayıflamış, yaşlanmıştı, o anda yüzü bir an çocuksu, saf bir gülümsemeyle aydmlanıyordu.

İki tarla arasmda köye uzanan daracık bir sokak buldu. Burada hiçbir şey savaştan söz etmiyordu. Kaynaklar akıyor,

bir bülbül ötüyor, saat başı bir çan çalıyordu, bütün çitlerin üzerinde çiçekler, ağaçlarda taze, yeşil yapraklar vardı. Ellerini ve ağzını bir dereye soktuğundan, iki elini kupa gibi kullanarak su içtiğinden beri daha iyi hissediyordu kendini. Dallarda umutsuzca meyve arıyordu. Mevsimi olmadığını biliyordu ama mucizelere inanılacak yaştaydı. Dar sokağın sonunda yola çıkılıyordu. Yoldaki bir taşta şöyle yazıyordu: Cressange, 22 Km. Hayret içinde durdu, sonra çiftliği gördü ve uzun süre tereddüt ettikten sonra kepenge vurdu. Evin içinden ayak sesleri duydu. Kim olduğu soruldu. Yolunu kaybettiğini, aç olduğunu söyledikten sonra, içeri alındı. Uyumakta olan üç Fransız askeri gördü. Tanıdı onları. Moulins Köprüsü'nü savunmuşlardı. Şimdi sıraların üstüne yatmış horluyorlardı, solgun, çamurlu yüzleri ölü yüzü gibi arkaya kaymıştı. Başlarında örgü ören bir kadın duruyordu, kedi yerde yuvarlanan yumakla oynamaktaydı. Hem tanıdık hem de garip bir görüntüydü bu; Hubert sekiz günden beri böylesini görmemişti. Masanın üstünde askerlerin kasklarını gördü, ay ışığında yansımasın diye yapraklara sarılmışlardı.

Askerlerden biri uyandı, dirseğine dayandı.

"Onları gördün mü, süt kuzusu?" diye sordu boğuk bir sesle.

Hubert, Almanlardan söz ettiğini anladı.

"Hayır, hayır," dedi aceleyle, "Moulins'den beri tek kişi bile görmedim."

"Galiba," dedi asker, "artık kimseyi tutuklamıyorlar. Yığınla var. Silahlarını alıyor, sonra da salıveriyorlar."

"Galiba," dedi kadın.

Bir sessizlik çöktü. Hubert yemek yedi: Önüne bir tabak çorba ve peynir konmuştu. Bitirince askere sordu:

"Şimdi ne yapıyorsunuz?"

Yoldaşı gözlerini açmıştı. Tartıştılar. Biri Cressange'ı ele geçirmek istiyordu, diğeri şöyle diyordu ona:

"Neden? Her yerdeler, her yerdeler..." çevresine bir kuş gibi ürkek ve acı bakışlarla bakarak.

Onu yakalamaya hazır o Almanları çevresinde görüyormuş gibiydi. Yüzünde ara sıra insanı sarsan, acı bir gülüş beliriyordu.

"Tanrım, 1914 savaşından sonra bunları görmek..."

Kadın sakin sakin örgüsünü örüyordu. Çok yaşlıydı. Beyaz bir başlık takmıştı.

"Ben 70 savaşını gördüm. O zamanlar..." diye geveledi.

Hubert onları dinliyor, korkuyla seyrediyordu. Hayaletleri, Fransa tarihinden fırlamış inleyen gölgeleri andırıyorlardı, gerçekle ilgileri yokmuş gibiydi. Tanrım! Şu an ve felaketler geçmişe uzanan o kan kokusundan ölü zaferlerden çok daha iyiydi. Hubert pek koyu, pek sıcak bir fincan çay içti, kadına teşekkür etti, askerlere veda ettikten sonra sabah Cressange'a varma umuduyla yola çıktı. Orada ailesiyle ilişki kurabilir, kendini güvenceye alabilirdi. Saat sekize kadar yürüdü, Cressange'a birkaç kilometre kala küçük bir köye geldi, bir otelin önünde, nefis bir kahve ve sıcak ekmek kokusu geldi burnuna. Hubert daha ileriye gidemeyeceğini anladı, ayakları kendisini taşımıyordu artık. Hanın salonuna girdi, içerisi sığınmacılarla doluydu. Bir oda istediğini söyledi. Kimse bilgi veremiyordu. Ona, kadın patronun bunca açа yiyecek aramak için çıktığını ve birazdan döneceğini söylediler. Sokağa çıktı, birinci katın penceresinde yüzüne allık süren bir kadın gördü. Elinde tuttuğu kırmızı kalem kadının elinden kayıp Hubert'in ayaklarının dibine düştü; Hubert kalemi almak için seğirtti. Kadın pencereden eğildi, onu görünce gülümsedi:

"Onu almak için ne yapayım" diye sordu.

Çıplak kolunu, solgun elini pencereden sarkıttı. Boyalı tırnakları güneşte parlıyordu, bu küçük parıltılar Hubert'in gözünü aldı. Süt gibi teni, kızıl saçları çok sert bir ışık gibi yaraladı Hubert'i.

Hemen başını eğdi ve geveledi:

"Ben . . . isterseniz size getirebilirim onu, hanımefendi."

"Evet, lütfen," dedi kadın.

Yine gülümsedi. Hubert eve girdi, kahve salonundan geçti, siyah, kısa bir merdivenden çıktı ve pespembe bir odanın kapısının açık olduğunu gördü. Zavallı görünen kırmızı bir perdeden güneş giriyordu içeri, oda bir gül bahçesi gibi kokulu, canlı, sıcak bir gölge içindeydi. Kadın onu içeri buyur etti, tırnaklarını cilalıyordu. Ruju aldı, ona baktı: "Ama bayılacaksın!" Hubert kadının kendisini elinden tuttuğunu, iki adım ötedeki koltuğa kadar yardım ettiğini, başının altına bir yastık sıkıştırdığını hissetti. Yine de bilincini kaybetmemişti, kalbi hızla çarpıyordu. Denizdeymiş gibi başı dönüyor, çevresindeki her şey hareket ediyor, koca dalgalar üst üste üzerine geliyordu sanki.

Sıkılıyordu ama kendisiyle gurur duyuyordu. Kadın kendisine, "Aç mısın? Yorgun musun? Neyin var, zavallı yavrum?" diye sorunca, cevap verirken sesini titretti yine de.

"Önemli değil, hanımefendi ama Moulins'den beri yürüyorum, orada bir köprüyü savunduk."

Kadın hayretle baktı ona.

"İyi, ama yaşın kaç senin?"

"18."

"Asker değil misiniz?"

"Hayır. Ailemle yolculuk ediyordum. Onlardan ayrıldım. Birliğe katıldım."

"Çok iyi canım," dedi.

Beklediği gibi hayran olunacak bir sesle konuşuyordu kadın, nedenini bilmiyordu ama bakışları altında kızardı Hubert. Yakından genç görünmüyordu kadın. Özenle boyalı yüzünde hafif çizgiler vardı. Pek ince, pek şıktı, bacakları şahaneydi.

"Adınız ne?" diye sordu.

"Hubert Péricand."

"Péricand, Güzel Sanatlar Müzesi'nde bekçi değil mi?"

"O benim babamdır hanımefendi."

Konuşurken kadın ayağa kalkmış, ona çay ikram ediyordu. Az önce kahvaltı etmişti, yarı dolu kahvelikle tepsi, krema kasesi ve ızgaralar masanın üstünde duruyordu hâlâ.

"Pek sıcak değil ama için yine de, size iyi gelir."

Hubert içti.

"Aşağısı şu sığınmacılar yüzünden öyle karıştı ki! Herhalde Parislisiniz?"

"Evet, siz de mi?"

"Evet. Tours'dan geçtim, orada bombalandım. Şimdi Bordeuax'ya gitmeyi düşünüyorum. Sanırım Opera, Bordeaux'ya taşındı."

"Oyuncu musunuz, efendim?" diye sordu Hubert saygıyla.

"Dansçıyım. Arlette Corail."

Hubert, Châtelet sahnesi dışında dansöz görmemişti hiç. Elinde olmadan bakışlarını merakla uzun ayak bileklerine, parlak çoraplar içindeki gergin, kaslı baldırlara çevirdi. Altüst olmuştu. Sarı bir tutam perçem gözünün önüne düştü. Kadın eliyle onu hafifçe kaldırdı.

"Peki, şimdi nereye gidiyorsunuz?"

"Bilmiyorum," diye itiraf etti Hubert. "Ailem 30 kilometre ilerideki küçük bir kasabada durdu. Yanlarına gidecektim ama her yer Alman dolu sanırım."

"Buraya da her an gelebilirlermiş."

"Buraya mı?"

Korkmuş gibi bir hareket yaptı, kaçmak için kalktı. Kadın bağırarak tuttu onu.

"İyi, ama size ne yapabilirler ki? Sizin gibi bir çocuğa..."

"Yine de savaştım ben," diye karşı çıktı, yaralanmıştı.

"Şey tabii ama kimse bunu söylemez onlara, öyle değil mi?"

Kaşlarını hafifçe çatmış, düşünüyordu.

"Dinleyin. Şöyle yaparsmız. Aşağı inip size bir oda isterim. Burada tanırlar beni. Küçük bir oteldir ama mutfağı harika, daha önce birkaç hafta sonu geçirdim burada. Size askere alman oğullarının odasını verirler. Bir-iki gün dinlenir, anne babanıza haber verebilirsiniz."

"Size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum," diye mırıldandı.

Kadın onu bıraktı. Bir süre sonra geri döndüğünde Hubert'i uyur buldu. Başını kaldırmak, kollarını geniş omuzlarına ve hafifçe inip kalkan göğsüne dolamak istedi. Ona dikkatle baktı, alnına dökülen parlak saçlarını yerine koydu, bir dişi kedinin bir fareye baktığı gibi, dalgın ve aç gözlerle seyretti.

"Bu ufaklık fena değil..."

19.

Köy, Almanları bekliyordu. Bazıları kendilerini yenen insanları ilk kez göreceğinden büyük bir utanç duyuyor, bazıları da endişeleniyor ama çoğu yeni ve şaşırtıcı bir gösteri haberi gibi, ürkek bir merak duyuyordu. Bir gün önce memurlar, jandarmalar ve posta memurları hareket emri almışlardı. Belediye başkanı kalıyordu. Hiçbir şeyden heyecanlanmayan, sakin ve yaşlı bir köylüydü. Köy, başsız kalacaktı ama iyi kötü kendini idare ederdi. Öğleyin Arlette Corail'in yemek yediği gürültülü yemek salonunda, yolcular ateşkes haberini getirdiler. Kadınlar hıçkırmaya başladı. Durumun karışık olduğu, bazı yerlerde askerlerin hâlâ direndiği ve sivillerin de onlara katıldığı söyleniyordu; bu haberlerin yalan olduğu, her şeyin mahvolduğu ve geri adım atmaktan başka yapacak bir şey kalmadığı hakkında fikir birliğine varıldı. Herkes aynı anda konuşuyordu. Salonda boğucu bir hava vardı. Arlette tabağını itti ve otelin küçük bahçesine çıktı. Sigaralarını, bir iskemle ve bir kitap almıştı yanına. Bir hafta önce deliliğe yakın bir korkuyla Paris'ten ayrılmıştı, sayısız tehlikeler atlattıktan sonra şu anda çok sakin ve soğukkanlıydı; üstelik her zaman her yerde paçasını kurtaracağına ve her durumdan en iyi, en rahat şekilde sıyrılma konusunda yetenekli olduğuna inanıyordu. Bu esneklik, bu sakinlik, bu ilgisizlik mesleğinde ve duygusal hayatında çok işine yaramıştı ancak günlük hayatında ve olağanüstü durumlarda şimdiye kadar bu niteliklerinin bir yararını görmemişti.

Corbin'e kendisini koruması için yalvardığını düşününce, acı acı gülümsüyordu. Tours'a tam bombardıman olduğu gün gelmişlerdi; Corbin'in, içinde kişisel eşyaları ve banka

evrakları bulunan valizi enkaz altına gömülürken, kendisi bombardımandan ne bir tek mendilini, ne far kutularını ne de bir çift ayakkabısını kaybetmişti. Corbin'in korkudan mahvolduğunu görmüştü ve bu anları ona sık sık hatırlatacağını zevkle düşünüyordu. Daha sonra onun bir ölününki gibi düşen çenesini düşündü; desteklemek için bir çenelik takmak istiyordu ona. Zavallı! Tours'da kendisini, kentin korkunç karmaşası ve gürültüsü içinde bırakmış, arabayı almış, benzin bulmuş ve çekip gitmişti. İki gündür bu köydeydi, karnını güzelce doyurmuş, içmiş, güzelce uyumuştu, oysa halk meydanda ve ambarlarda acınacak durumda yatıp kalkıyordu. Hatta odasını o kibar çocuğa, küçük Péricand'a bırakarak büyük bir iyilik etmişti; Péricand? Saygın, pek zengin, politika dünyasında parlak ilişkileri olan, Maltête'ler ve Lyon'lu o insanlarla yakınlık kuran bir burjuva ailesiydi. İlişkiler... Bir süre önce Kont de Furierès'in kayınbiraderi Gérard Salomon-Worms'u ayartmak için çektiği zahmetleri ve bundan sonra dikkat etmesi gerektiğini düşünerek içini çekti. Çok yararsız ve zaman ve özen kaybına neden olan fetih.

Arlette kaşlarını hafifçe çatarak tırnaklarına baktı. On küçük aynanın görünüşü kendisini somut düşüncelere yöneltiyordu. Aşıkları, ellerine böyle düşünceli ve kötü niyetli bir tavırla baktığında, sonunda politika, sanat, edebiyat ve moda gibi konularda fikrini açıklayacağını bilirdi ve fikri de genellikle doğru ve etkileyici olurdu. Bu küçük bahçede bir süre daha kaldı, çevresinde arılar uçuşuyordu, dansçı geleceğinin hayalini kurdu. Sonunda hiçbir şeyin değişmeyeceği sonucuna vardı. Serveti, değerleri de artabilecek olan mücevherleriydi. Savaştan önce Güney'de birkaç kârlı şey almıştı. Zaten bütün bunlar aksesuvardı. Başlıca varlığı bacakları, boyu, kurnazlığıydı ve bunlar da yalnız zamanla değer kaybederdi. Kör bir noktadaydı... Yaşını hatırlayınca, nazar değmesin diye, çanta-

sından aynasını çıkardı, yüzüne dikkatle baktı. Aklından hoş olmayan bir fikir geçti: Çok iyi bir Amerikan farı kullanıyordu. Bunu burada birkaç haftadan önce bulması olanaksızdı. Keyfi kaçtı. Olaylar yüzeysel değişir, asıl aynen kalırdı! Yeni zenginler bulunur, yıldızlar değişir, zevklerini yüksek fiyata satın almaya hazır erkekler çıkardı ortaya çünkü para kolayca kazanılır ve aşk da öyle kalırdı. Aman Tanrım, bu karışıklık inşallah çabuk sona erer! Yeni bir hayat, hangisi olursa olsun, yerli yerine otursun; bu savaş, bu devrimler, bu büyük tarihi çalkantılar erkekleri ama aynı zamanda da kadınları heyecanlandırabilirdi. Ah! Yalnız sıkıntı duyardı kadınlar. Bütün kadınlar gibi o da sıkıntıyla ağlamayı, büyük duygular ve sözler karşısında esnemeyi düşünüyordu. Erkekler hakkında bir diyeceği yoktu, bazı açılardan bu basit yaratıklar anlaşılmazdı ama elli yaşında iyileşirlerdi... Gözlerini kaldırdı, pencereden eğilmiş bir şey seyreden otel patronunu gördü.

"Ne var, Madam Goulot?" diye sordu.

Öteki kadın haşmetli ve titrek bir sesle cevap verdi:

"Matmazel, bunlar şey... Geliyorlar..."

"Almanlar mı?"

"Evet."

Dansöz kalkıp sokağın göründüğü parmaklığa gitmek için bir hareket yaptı, ancak o yokken biri gelip koltuğunu, gölge yerini kapacağından korkarak yerinde kaldı.

Gelenler henüz Almanlar değil bir Alman motorlu birliğiydi. Bütün köy, kapalı kapılar ardında, yarı kapalı dükkanları aralayarak ya da bir çatı penceresinden gelişini seyrediyordu. Boş meydanda motosikletini durdurdu; ellerinde eldiven vardı; yeşil üniformalıydı, başını kaldırınca, kaskının siperliğinin altından pembe, zayıf, çocuksu bir yüz gördü kadınlar. "Ne kadar gençmiş!" diye mırıldandılar. Nedenini anlamadan, bir Apokalipso, garip ve korkunç bir yaratık göre-

ceklerini umuyorlardı. Asker çevresine bakınıyor, birisini arıyordu. 1914 savaşına katılmış ve eski gri ceketinin astarında askeri madalya taşıyan tütüncü dükkanından çıkıp düşmana doğru ilerledi. İki adam bir ara karşı karşıya, hiç konuşmadan öylece durdu. Sonra Alman sigarasını gösterdi ve berbat bir Fransızcayla ateş istedi. Tütüncü de kötü bir Almancayla karşılık verdi, zira 1918'de Mayence'de işgale katılmıştı. Öyle derindi ki sessizlik içinde (bütün köy nefesini tutmuştu) sözlerinin her kelimesi duyuldu. Alman yolu sordu. Fransız cevap verdi, sonra cesaretlenerek:

"Ateşkes imzalandı mı?" diye sordu.

Alman kollarını iki yana açtı.

"Henüz bilmiyoruz. Umuyoruz," dedi.

Bu sözün insani tınısı, bu tavır, kana susamış biriyle değil diğerleri gibi bir askerle karşı karşıya olduklarını gösterdi; bu da köy ile düşman, köylü ile işgalci arasındaki buzları kırdı.

"Pek öyle kötü birine benzemiyor," diye fısıldaştı kadınlar.

Alman elini kasketine götürdü ama gülümseyerek, hafifçe, bitmemiş, belirsiz bir hareketle, bu tam bir askerce bir selam değildi, sivil bir selam da olmamakla birlikte veda eden birinin selamına da benzemiyordu. Kapalı pencerelere merakla şöyle bir baktı, motorunu çalıştırarak gözden kayboldu. O anda kapılar birbiri ardına açıldı, bütün köy meydana çıktı, elleri ceplerinde, kaşlarını çatmış uzaklara bakan tütüncünün çevresine toplandı. Yüzünde ters bir ifade vardı; her şeyin bitmesinin verdiği rahatlama, hüzün, her şeyin böyle bitmiş olmasının öfkesi, geçmişin anıları, gelecek korkusu; bütün bu duygular diğerlerinin yüzlerine de yansımış gibiydi. Kadınlar gözyaşlarını sildi; sessiz erkekler şaşkın ve sertti. Bir an oyunlarını unutan çocuklar bilyelerine, seksek oyunlarına döndüler yine. Gök gümüş rengi, aydınlık bir ışıkla parlıyordu; çoğu

zaman güzel bir gün ortasında olduğu gibi havada belirsiz, yumuşak ve parlak bir buhar dalgalanıyor, Haziran'ın bütün taze renkleri, bir su prizmasmdan geçiyormuş gibi daha zengin ve daha yumuşak gibiydi.

Saatler sakin, olaysız geçiyordu. Yolda otomobiller azalmıştı. Bir haftadır kuzeydoğudan esen ve birlikte o insan felaketlerini sürükleyen rüzgarla itiliyormuşçasına hızla gidiyordu. Biraz sonra şaşırtıcı bir manzarayla, birkaç araba bir haftadır gittikleri yönün aksi yönünde göründü; Paris'e geri dönüyorlardı. İnsanlar bunu görünce, her şeyin bittiğine gerçekten inandılar. Herkes evine döndü. Ev kadınlarının yemek pişirdiği mutfaklarda tabak çanak tıngırtıları, tavşanlara ot götüren yaşlı bir kadının ayak sesleri, hatta tulumbadan su çekerken şarkı söyleyen küçük bir kızın şarkısı yeniden duyuldu. Köpekler tozların içinde yuvarlanarak birbirleriyle dövüşüyorlardı.

Güzel, hoş bir akşamdı, hava berrak, mavi bir gölge, batan güneşin son ışınları gülleri okşuyor, kilisenin çanı inananları dua etmeye çağırıyordu; o sırada yolda gittikçe artan ve son günlerdekine benzemeyen, boğuk bir gürültü duyuldu. Bu uğultu acele etmeden, ağır ağır ilerliyordu. Kamyonlar köye doğru geliyordu. Bu kez gelenler Almanlardı. Kamyonlar meydanda durunca, askerler indi; ilk kamyonların arkasından diğerleri, sonra diğerleri geldi. Kısa sürede büyük gri meydan kiliseden belediye sarayına kadar demir renginde araçlardan oluşan karanlık ve hareketsiz bir kütle haline geldi; üzerilerinde yer yer solmuş birkaç dal, kamuflaj kalıntıları görülüyordu.

Bir yığın asker! Tekrar kapılarının eşiklerine çıkan insanlar sessizce ve dikkatle onlara bakıyor, dinliyor, bu akıntının sayısını kestirmeye çalışıyorlardı boş yere. Almanlar her yerden çıkıyor, alanları ve sokakları kaplıyor, her an yenileri ge-

liyordu. Eylül'den beri ayak sesine, gülmelere, genç seslere alışkın değildi köy. Bu yükselen yeşil üniforma akıntısı, sağlıklı insan kokusu, taze et kokusu ve özellikle o garip dilin sesleriyle şaşırmış, soluğu kesilmişti. Almanlar evleri, mağazaları, kahvehaneleri istila ediyordu. Çizmeleri mutfakların kırmızı karoları üstünde çınlıyordu. Yiyecek, içecek istiyorlardı. Geçerken çocukları okşuyorlardı. El kol hareketleri yapıyorlar, şarkı söylüyor, kadınlara gülüyorlardı. Mutlu halleri, zaferin sarhoşluğu, heyecanları, çılgınlıkları, kendilerinin bile inanmakta zorlandığı mutlulukları, bütün bunlar bir gerginliğin, bir ürpertinin belirtileriydi, öylesine ki galipler bir süre üzüntülerini ve kinlerini unutmuşlardı. Ağızları açık bön bön bakıyorlardı.

Küçük otelde, Hubert'in hâlâ uyumakta olduğu odanın altındaki salon çığlıklar ve şarkılarla inliyordu. Almanlar hemen şampanya istemişti (Sekt! Nahrung!) ve şişe tapaları ellerinde dolaşıyordu. Bazıları bilardo oynuyor, bazıları çiğ, pembe et dilimleri taşıyarak mutfağa giriyor, onları ateşe atıyor, cızırdayan etlerden çevreye yoğun bir duman yayılıyordu. Askerler bira mahzenlerinden bira fıçıları çıkarıyor, sabırsızlıkla kendilerine yardım etmek isteyen garson kadını yana itiyorlardı; kırmızı yüzlü, sarı saçlı bir genç bir fırının köşesine yumurtaları kendi elleriyle kırıyor, bir başkası bahçede, ilk çilekleri topluyordu. Yarı çıplak iki oğlan kafalarını kuyudan çekilmiş soğuk suya batırıyordu. Karınlarını doyuruyorlar, toprağın bütün güzel nimetlerini yiyorlardı; ölümden kurtulmuşlardı, genç, canlıydılar, galip gelmişlerdi! Kötü Fransızcayla berbat cümlelerle çılgın sevinçlerini aceleyle dile getiriyorlar, kendilerini dinlemek isteyen herkesle konuşuyorlar, çizmelerini göstererek, "Biz yürümek, yürümek, arkadaşlar ölmek ve hep yürümek..." diyorlardı durmadan. Salondan bir silah, palaska, kask şıkırtısı yükseliyordu. Hubert

rüyasında bunu seziyor, bir gün önceki anılarla karıştırıyor, Moulins köprüsünde savaşırken görüyordu kendini. Kımıldıyor, iç çekiyor, görünmeyen birini itiyordu; yakınıyor ve acı çekiyordu. Bilmediği bu odada uyandı. Bütün gün uyumuştu. Şu anda açık pencereden dolunayın parladığı görülüyordu. Hubert hayretle bir hareket yaptı, gözlerini ovuşturdu ve kendisi uyurken içeri girmiş olan dansçıyı gördü.

Birkaç teşekkür ve özür sözü geveledi ağzında.

"Karnınız acıkmıştır şimdi, değil mi?" dedi kadın.

Evet, gerçekten açlıktan ölüyordu.

"Benimle yemek istemez misiniz? Aşağısı asker dolu."

"Ya, demek askerler var!" dedi kapıya atılarak. "Ne diyorlar? Almanlar nerede?"

"Almanlar mı? Hepsi burada, canım. Onlar Alman askerleri."

Hayret içinde yana çekildi, kovalanan bir hayvan gibi korkmuştu.

"Almanlar mı? Yo, olamaz, yalan bu, değil mi?"

Boş yere başka bir kelime arandı, sonra alçak ve titrek sesle: "Yalan, değil mi?" diye tekrarladı.

Kapıyı açtı; o anda salondan yoğun, keskin bir duman, galip gelen askerlerin çıkardığı o unutulmaz gürültü yükseldi: Çığlıklar, bağırışlar, türküler, çizme sesleri ve mermer masaya atılan ağır tabancaların çarpma sesleri, palaskaların metal kısımlarına vurulan kask gürültüleri ve mutlu, gururlu, zafer sarhoşu insanlardan çıkan neşeli uğultulardı... 'Galip rugby oyuncuları gibi,' diye düşündü Hubert. Gözyaşlarını ve ağzına gelen küfürleri zorla tuttu. Pencereye koştu, dışarı baktı. Sokak boşalmaya başlıyordu ama dört asker evlerin kapılarını yumruklayarak yürüyordu; "Işıkları söndürün!" diye bağırıyorlardı; birbiri ardına sönüyordu ışıklar sakince. Kask-

larda ve tabancaların namlularında mavi bir ışık yansıtan ay ışığı vardı yalnız. Hubert iki eliyle perdeyi tuttu, çırpınarak ağzına götürüp bastırdı ve hıçkırdı.

"Sakin ol, sakin ol," diyordu kadın, omzunu acıyarak hafifçe okşarken. "Elimizden bir şey gelmez, öyle değil mi? Ne yapabiliriz ki? Dünyadaki bütün gözyaşları bile hiçbir şeyi değiştiremez. Çok iyi günler göreceğiz. Bunu görmek için yaşamalıyız, yaşamak, dayanmak gerek ama çok iyi davrandınız siz . . . herkes bu kadar cesur olsaydı. O kadar gençsiniz ki! Bir çocuk gibi..."

Hubert başını salladı.

"Değil misiniz?" dedi kadın alçak sesle. "Erkek misiniz?"

Sustu. Parmakları hafifçe titriyordu, taze bir av yakalamak istercesine tırnaklarını oğlanın koluna batırdı, biraz ovuşturduktan sonra dişlerine götürdü, açlığını giderdi. Sakinleşmiş bir sesle:

"Ağlamamak gerek," dedi. "Çocuklar ağlar. Siz bir askersiniz, bir erkek mutsuzken ne bulabileceğini iyi bilir."

Bir cevap bekledi ama beklediği gelmedi. Hubert gözkapaklarını indiriyordu, açık ağzı acı içindeydi ama burnu büzülüyor, burun delikleri titriyordu. O zaman zayıf bir sesle konuştu:

"Aşk..."

20.

Péricand'ların çocuklarının uyuduğu odada kedi Albert kendine bir yatak yapmıştı. İlk önce Jacqueline'in çiçek desenli yatak örtüsünün üstüne çıktı, örtüyü yavaşça yoğurmaya, hafifçe dişlemeye başlamış, bir kola ve meyve kokusu yayıldı ama tam o sırada Nounou çıkıp gelmiş ve onu kapı dışarı atmıştı. O sırtını döner dönmez daha üç kere sessizce atlayarak eski yerine gitmiş ama sonunda savaşı terk ederek, bir koltuğun köşesine atılmış Jacqueline'in sabahlığının altına yatmıştı. Odada herkes uyuyordu. Küçükler sakin sakin dinleniyorlardı ve Nounou da tespihini çekerken uyuya kalmıştı. Hareketsiz kedi, ay ışığında parlayan tespihe tek yeşil gözünü dikmişti, diğer gözü kapalıydı. Vücudu pembe flanelden sabahlığın altına gizlenmişti. Yavaş yavaş, son derece yumuşak hareketlerle bir patisini çıkardı, sonra diğerini çıkarıp uzattı ve yumuşak tüylerinden sert ve saydam pençelerinin ucuna kadar hafifçe ürperdiğini hissetti. Gerildi, Nounou'nun yatağına sıçradı, kımıldamadan ona uzun uzun baktı; yalnızca ince bıyığının ucu titriyordu. Patisini uzattı, tespih taneleriyle oynamaya başladı; önce zorla kımıldattı, sonra pençelerinin arasından kayan o minik yuvarlaklara dokundu; öyle sarstı ki tespih yere düştü. Kedi korktu ve koltuğun altına girdi.

Biraz sonra Emmanuel uyanınca çığlık attı. Hem pencereler hem de kepenkler açıktı. Ay, köyün çatılarını aydınlatıyordu; kiremitler balık pulları gibi yanıyordu. Bahçe sakindi ve güzel kokular geliyordu; gümüş rengi ışık saydam bir su gibi meyve ağaçlarından yavaşça dökülüyordu.

Kedi, burnuyla koltuğun saçaklarını kaldırarak ciddi, şaşkın ve dalgın bir tavırla bu manzarayı seyrediyordu. Yal-

nız şehri tanıyan pek küçük bir kediydi bu. Orada Haziran geceleri uzaktan hissedilirdi ancak; bazen ılık ve sarhoş edici kokusu duyulurdu, oysa burada güzel koku bıyıklarına kadar yükseliyor, onu sarıyor, etkiliyor, içine doluyor, şaşırtıyordu. Gözleri yarı aralık, hafif çürümüş son leylakların, ağaçlara yürüyen özsuyun, karanlık ve serin toprağın, hayvanların, kuşların, farelerin kan kokusunun güçlü ve tatlı dalgalar halinde sardığını hissediyordu kendini. Esnedi, pencerenin kıyısına atladı. Yağmur olukları boyunca ağır ağır gezindi. İşte orada önceki gün güçlü bir el kendisini yakalayıp hıçkıran Jacqueline'in yatağına fırlatmıştı ama bu gece yakalanmayacaktı. Yerle oluk arasındaki mesafeyi gözüyle ölçtü. Burayı aşması çok kolaydı ancak bu sıçrayışın zorluğunu abartarak gerilemek istedi. Arkasını vahşice salladı, uzun kuyruğuyla oluğu süpürdü, kulaklarını geri yatırdı, atladı ve kendini yeni sürülmüş toprakta buldu. Bir an duraksadı, burnunu toprağa gömdü, artık merkezde, en derin çukurdaydı. Toprağı hissetmesi önemliydi; koku burada, kökler ve taşların arasındaydı, henüz uçmamışlardı. Göğe doğru yükselmemiş ve insan kokularında eriyip gitmemişti. Gizli, sıcaktılar. Canlıydılar. Her birinden gizli, mutlu küçük bir hayat yayılıyordu. Hamamböcekleri, tarlafareleri, cırcırböcekleri ve gözleri yaşlı gibi görünen şu küçük kurbağa... Kedinin uzun kulakları, gümüşi tüylü pembe kornetler bir çiçek gibi içine hafifçe kıvrılmış kulakları dikildi; pek karanlık, pek ince, pek gizemli, yalnız pek açık hafif gürültüleri dinliyordu: Kuşun kuluçkaya yattığı yuvalarda saman çöplerinin hışırtısı, tüylerin titremesi, bir ağaç kabuğuna vurulan hafif gaga darbeleri, toprağı hafifçe eşen farelerin pati sesleri ve çatlayan tohumların boğuk patlama sesi. Karanlıkta sarı gözler kaçıyordu, yaprakların altında uyuyan serçeler, iri siyah tarla kuşu, dişi bülbül; erkeği tamamen uyanmış ötüyor ve ormanda, ırmağın üstünde ona karşılık veriyordu.

Başka sesler de duyuluyordu: Düzenli aralıklarla duyulan bir patlama, havada pencereden pencereye uçan endişeli sesler, açık ve kapalı kepenklerin çarpması kesilince bütün camları titretiyordu. Kedi ilk önce her patlamada sıçramıştı; tüylerinin üzerinde bir ürperti dolaşıyordu, bıyıkları heyecandan kaskatı kesilmişti ama sonra gittikçe yaklaşan ve gök gürültüsüne karışan o patırtıya alışmıştı. Çiçek tarhında birkaç kez şaha kalktı, pençeleriyle bir güle hafifçe dokundu: Solmuştu gül, koklayınca bir nefeste düşebilirdi toprağa. Kedi birden bir ağacın tepesine tırmandı; bir sincap gibi öyle hızla sıçramıştı ki ağacın kabuğu yırtıldı. İki kuş korkarak havalandı. Bir dalın en ucunda, küstah, savaşçılara özgü, cesurca oynamaya başladı, gök, yer, hayvanlar, ay vız geliyordu ona. Ara sıra dar, derin ağzını açıyor, çevredeki bütün kedilere meydan okurcasına, tiz bir sesle miyavlıyordu.

Kümeste, güvercinliktekiler uyandı, titredi, başını kanatlarının altına gizledi, taşın ve ölümün kokusunu duydu; küçük, beyaz bir tavuk aceleyle çinko bir kovaya tırmandı, onu devirdi ve gıdaklayarak kaçıp gitti. Kedi artık otların üstüne atlamıştı, kımıldamıyordu, bekliyordu. Karanlıkta sarı, yuvarlak gözleri ışıl ışıl yanıyordu, yapraklarda kımıldanmalar oldu. Ağzında cansız, küçük bir kuşla döndü; yarasından akan kanı yalıyordu. Gözleri kapalı, pençelerini hayvanın kalbine geçirmiş, kâh gevşeterek kâh taze ete, kemiklere batırarak, kuşun kalbi duruncaya kadar bu sıcacık kanı zevkle içti. Acele etmeden kuşu yedi, kalktı, kuyruğunu parlattı, gecenin nemiyle ıslanmış güzel kuyruğunun ucunu parlattı. İyilik yapmaya hazırdı artık: Patilerinin arasından bir böcek geçti ama ona dokunmadı, bir başkası geçerken başına vurdu, yarı ölü halde bıraktı, fazla ileri gitmedi. Burun delikleri hafifçe çarparak seyretti onu ama dokunmadı. İçinde başka bir açlık uyanıyordu. Böğürleri oyulmaya başladı. Başını kaldırdı, bir

kez miyavladı, görkemli bir çığlıkla sonlandı. Kümesin çatısında, ay ışığında kızıl, yaşlı bir dişi kedi belirdi. Kısa Haziran gecesi sona eriyor, yıldızlar sönüyor, hava süt ve ıslak ot kokuyordu; ormana yarı gizlenmiş ayın tek boynuzu siste kaybolduğu sırada, ağzında bir sap ot, bıkkın, çiye batmış, muzaffer kedi Jacqueline'in odasına süzüldü, yatağının üzerinde ılık ayakların arasında kendine bir yer açtı. Bir çaydanlık gibi horuldamaya başladı.

Bir süre sonra, pudralık yere düştü.

21.

Pudralık zıpladı, patlamanın korkunç yansıması henüz kesilmişti ki (yörenin bütün havası yer değiştirmişti; bütün kapılar, pencereler titriyordu ve mezarlığın alçak duvarı yıkıldı) çan kulesinden ıslık çalarak bir alev yükseldi. Köy bir anda alevler içinde kaldı. Arabalıklarda kuru ot, ambarlarda saman vardı, hepsi kül oldu; çatılar düştü, döşemeler ikiye ayrıldı; sığınmacılar kendilerini sokağa attılar; köylüler de hayvanlarını kurtarmak için ağıllara, ahırlara koştu; patlamadan ürken atlar kişniyor, şaha kalkıyordu; dışarı çıkmak istemiyor, kafalarını ve nallarını yanan duvarlara vuruyorlardı. Bir inek boynuzlarında alev almış bir saman balyasıyla kaçmıştı, balyayı atmak için öfkeyle sarsıyor, acı ve korkuyla böğürüyordu; alev almış saman parçaları her yana uçuyordu. Bahçede çiçek açmış ağaçlar kan kırmızısı bir ışıkla aydınlanıyordu. Başka zaman olsaydı yardıma koşarlardı. İnsanlar ilk dehşet anı geçince, biraz sakinleşirdi ama başka felaketlerden sonra gelen bu felaket yüzünden insanların akılları başlarında değildi. Üstelik itfaiyecilerin üç gün önce malzemeleriyle gitme emri aldıklarını biliyorlardı. Mahvolmuş hissediyorlardı kendilerini. "Ah, en azından erkekler burada olsaydı!" diye bağırıyordu köylü kadınlar ama erkekler uzaktaydı, çocuklar koşuyor, haykırıyor, çalışıyor, düzensizliği daha da arttırıyorlardı. İçlerinde Péricand'lar da vardı, yarı giyinmiş, yüzleri kararmış, saçları dağılmış halde. Bombadan sonra yolda olduğu gibi seslenmeler duyuluyor, herkes bağırıyordu—köy uğultu içindeydi: "Jean! Suzanne! Anne! Büyükanne!" diye bağırıyordu herkes aynı anda. Karşılık veren yoktu. Yanan ambarlardan bisikletlerini çıkarabilen birkaç genç onları sert

bir şekilde kalabalığın arasına sürüyorlardı. Garipti ama insanlar soğukkanlı olduklarını, gerektiği gibi davrandıklarını sanıyorlardı. Madam Péricand, Emmanuel'i kucağına almıştı, Jacqueline ile Bernard eteğine yapışmıştı (Annesi yataktan çekip alınca kediyi de kurtarmayı başarmıştı ve onu şu anda göğsüne bastırıyordu). Madam Péricand aklından durmadan, "En değerli şey kurtuldu. Tanrım, sana şükürler olsun!" diye geçiriyordu. Mücevherleriyle parası karaca derisinden bir keseye dikilmişti, gömleğinin iç kısmına iğnelenmiş halde duruyordu, kaçarken sallandıklarını hissediyordu. Aklına başucunda tuttuğu gümüş eşya dolu bir sandıkla kürk mantosunu almak gelmişti ilkin. Çocuklarının üçü de oradaydı! Ara sıra diğer iki büyüğün cephede, tehlike altında oldukları geliyordu aklına: Philippe ile deli Hubert. Hubert'in kaçmasına çok üzülmüştü ama aynı zamanda gurur duyuyordu onunla. Düşüncesiz, disiplinsiz bir davranıştı ama tam bir erkeğe göreydi. Philippe ile Hubert için elinden bir şey gelmezdi ama üç küçük çocuğu! Üç yavrusunu kurtarmıştı! Dün akşam böyle bir şey olacağı içine doğmuş, çocuklarını yarı giyinik yatırmıştı. Jacqueline'in elbisesi yoktu, çıplak omuzlarında bir ceket vardı; üşümezdi; gecelikten daha iyiydi bu; bebek bir battaniyeye sarılıydı; Bernard'ın başında da beresi vardı. Kendisi çorapsızdı, çıplak ayaklarında kırmızı terlikler giymişti, dişlerini sıkmıştı, kollarını ağlamayan ancak korku dolu gözlerle yürüyen bebeğine sarmış, paniğe kapılmış halkın arasında kendine yol açıyordu, nereye gittiğini bilmiyordu, o anda gökte kendisini sayısız gibi görünen (aslında yalnız iki taneydi) uçaklar kötücül homurtularla döne döne geçiyordu.

"Yeter ki bizi artık bombalamasınlar! Yeter ki bizi artık bombalamasınlar! Yeter ki..." Bu sözler sürekli alçak başının içinde dönüp duruyorlardı. Yüksek sesle: "Elimi bırakma, Jacqueline! Bernard, zırlamayı kes artık! Sen kız değilsin! Be-

beğim, yok bir şey canım, annen burada!" diyordu. Bu sözleri içinden, "Bizi bombalamasınlar artık! Tanrım, başkalarını bombalasınlar artık, bizi değil! Üç çocuğum var, Tanrım, onları kurtarmak istiyorum! Ne olursun onları bombalatma!" diye dua ederken yüksek sesle söylüyordu.

Sonunda köyün dar sokağından geçtiler; kıra çıktılar; yangın arkalarında kalmıştı; alevler gökte yelpaze şeklinde yükseliyordu. Obüsün çan kulesine düşmesinin ardından bir saat bile geçmemişti. Yolda da Paris, Dijon, Normandiya, Lorraine, bütün Fransa'dan kaçan otomobiller hâlâ geçiyordu. İçlerinde insanlar uyukluyordu. Bazen başlarını kaldırıyor, yanmakta olan ufka umarsızca bakıyorlardı. Öyle şeyler görmüşlerdi ki! Nounou Madam Péricand'ın arkasında yürüyordu, dehşet yüzünden dili tutulmuş gibiydi; dudakları kımıldıyordu ama hiçbir ses çıkmıyordu. Muslin bağcıklı yeni ütülenmiş takkesi elindeydi, Madam Péricand ona öfkeyle baktı. "Eh yani Nounou, yanınızda getirmek için daha yararlı bir şey bulamadınız mı?" Yaşlı kadın konuşmak için büyük çaba harcadı. Yüzü morardı, gözleri yaşla doldu. "Tanrım," diye düşündü Madam Péricand, "çıldırıyor galiba! Benim halim nice olur?" Ancak patronunun ciddi sesi mucize kabilinden Nounou'nun dilini çözmüştü. Cevap verirken her zamanki iğneleyici havasına büründü: "Hanımefendi onu bırakacağımı mı düşünüyor? Beş para etmez bu!" Bu takke sorunu aralarında bir anlaşmazlık konusu oluyordu, zira Nounou kendisine zorla başlık giydirilmesinden nefret ederdi; 'öyle yakışıyor ki,' diye düşünüyordu Madam Péricand, 'hizmetçiler için çok elverişli!' Zira mağazalarda fiyatların gösterildiği gibi, her sosyal sınıfa mensup olanların üzerinde durumunu belirten bir işaret taşımalarını isterdi. "Bu eski şeyi yıkayıp ütüleyenin o olmadığı belli!" diyordu Nounou, kilerde. Titrek bir elle büyük bir gece takkesinin üstüne dantel papyonu taktı. Madam Péricand

ona baktı, üzerinde garip bir şey vardı ama ne olduğunu anlayamıyordu. Her şey inanılmazdı. Dünya korkunç bir düştü. Kendini koyuverdi, Emmanuel'i Nounou'nun kucağına verdi, "Artık bu işten kurtulmalıyız," dedi büyük bir güçle; otururak mucize olmasını bekledi. Beklediği mucize olmadı ama bir eşek arabası geçti. Arabacının ona ve çocuklarına baktığını görünce, Madam Péricand'm içinde bir umut belirdi, nerede, ne zaman alışveriş yapmayı bile zenginlik içgüdüsüyle bağırdı, Madam Péricand:

"Durun! En yakın gar neresi?"

"Saint-Georges'da."

"Sizin hayvanla oraya gitmek ne kadar sürer?"

"Şey, dört saat çeker."

"Trenler işliyor mu hâlâ?"

"Öyle söylüyorlar."

"Güzel. Ben biniyorum. Gel, Bernard. Nounou küçüğü alın."

"Hanım, iyi ama bu yöne gidersem, dönüşle birlikte sekiz saat çeker."

"Ne tutarsa parasını öderim size," dedi Madam Péricand.

Trenler normal çalışırsa yarın Nîmes'de olacaklarını hesaplayarak arabaya bindi. Annesinin eski eve, yatak odası ve bir banyo; bu düşünceyle içi bir hoş oldu. Trende onlara yer var mıydı acaba? 'Üç çocukla,' diye düşündü, 'oraya her zaman ulaşırım.' Neşeli birisi gibi, kalabalık bir aile anası olarak Madam Péricand'ın her yerde, normal olarak birinci sınıf bir yeri olurdu ve kimseye ayrıcalıklarını unutturacak kadınlardan değildi o. Kollarını kavuşturdu ve galip bir tavırla kırları seyretti.

"Ama hanımefendi, araba ne olacak?" dedi Nounou.

"Şu anda kül haline gelmiştir," dedi Madam Péricand.

"Ya denkler, küçüğün eşyaları?"

Denkler uşakların kamyonetine yüklenmişti. Felaket anında üç valiz kalmıştı, içi çamaşır dolu yalnızca üç valiz.

"Onları feda ediyorum," diye iç çekti Madam Péricand, gözleri havada, değerli eşyalarını Nîmes'deki dolabın derinliklerinde tatlı bir rüyadaymış gibi görerek.

Demir kasnaklı koca sandığını ve sahte deriden el çantasını kaybetmiş olan Nounou ağlamaya başladı. Madam Péricand bunun Tanrı'ya nankörlük olacağını söylediyse de kadın aldırmadı. "Canınız sağ ya, bunu düşünün, Nounou'cuğum, gerisini boş verin!" Eşek tırıs gidiyordu. Köylü sığınmacılarla dolu yan yollardan gidiyordu. Saat on birde, Saint-Georges'a vardılar; Madam Péricand Nîmes yönüne giden bir trene binmeyi başardı. Çevresindekiler ateşkes imzalandığını söylüyordu. Bazıları aksini söylüyorduysa da artık top ve bombardıman sesleri duyulmuyordu. "Acaba bu kabus sona mı erdi?" diye düşündü Madam Péricand. Yanında getirdiği şeylere baktı, "bütün kurtardığı bunlardı!" Çocukları, sandığı. Göğsünün içine dikmiş olduğu mücevherlerine, parasına dokundu. Evet, bu korkunç anlarda kararlı, cesur ve soğukkanlı davranmıştı. Aklını yitirmemişti! Yitirmişti... Yitirmemişti... Birden tiz bir çığlık kopardı. Ellerini boynuna götürdü, arkaya yaslandı ve boğazından boğuluyormuş gibi bir hırıltı çıktı.

"Aman Tanrım, Hanım fenalaşıyor!" diye bağırdı dadı.

Madam Péricand ölgün bir sesle inledi sonunda:

"Nounou'cuğum, unuttuk..."

"Neyi? Neyi?"

"Kayınpederimi unuttuk," dedi Madam Péricand, hıçkırarak.

22.

Charles Langelet bütün gece Paris ile Montargis arasında direksiyon başında kalmıştı, böylece o da halkın felaketlerinden payını almıştı. Bununla birlikte çok metin görünüyordu. Yemek için durduğu handa çevresindeki bir grup sığınmacı gibi yoldaki tehlikelerden yakınırken onu tanık gösteriyordu: "Öyle değil mi beyefendi? Siz de bizim gibi gördünüz mü? Abarttığımız söylenemez!" diyenlere sert bir sesle cevap veriyordu:

"Ben bir şey görmedim!"

"Nasıl olur? Bir bombardıman bile mi?" dedi kadın patron hayretle.

"Hayır, hanımefendi."

"Bir yangın bile mi?"

"Hatta bir araba kazası bile."

"Çok iyi doğrusu," dedi kadın, bir an düşündükten sonra kuşkulu bir tavırla omuz silkti, "Tipik biri işte," der gibiydi.

Langelet kendisine getirilen omleti dudaklarının ucuyla tattı, alçak sesle, "yenecek gibi değil," diyerek tabağı itti ve kalkıp gitti. Kendisine sorular soran o iyi insanları üzmekten büyük zevk alıyordu, zira ONLAR, o adi, çirkin yaratıklar acıdıklarını sanıyorlardı ama aşağılık bir melodram merakıyla ürperiyorlardı. 'Herkesin bayağılık içinde olması inanılmaz bir şey,' diye düşündü Charlie Langelet üzülerek. Gerçek evrenin hayatlarında ne bir katedral ne bir heykel, ne bir tablo görmemiş insanlardan oluştuğunu gördüğünde çok üzülüyor ve utanıyordu. Zaten ait olmakla övündüğü mutlu azınlık da mütevazılar kadar aptalca bir kaderi paylaşıyorlardı. Tanrım!

Daha sonra insanların "göç" edeceklerini düşünün. Onları, miyavlayan yaşlı kaknem kadını duyduğunu sanıyordu: "Almanlardan korkmadım ben, onlara doğru ilerledim ve; 'Beyler, bir Fransız subaymın annesinin evindesiniz' dedim. Pipo içmediler." Kadın şunu anlatırdı: "Çevreme kurşunlar yağıyordu ama gariptir ki beni korkutmuyordu bunlar." Korkunç sahneleri anlatırken herkes aynı fikirde olacaktı. Oysa o şöyle diyecekti: "Ne ilginç, her şey pek sıradan geldi bana, yollarda birçok insan, hepsi bu kadar." Şaşkınlıklarını düşündü, gülümsedi ve içi rahatladı. Rahatlamaya ihtiyacı vardı. Paris'teki dairesini düşününce, kalbi parçalanıyordu. Bazen arabanın içine dönüyor, porselenlerinin, en değerli hazinelerinin bulunduğu sandıkları bakışlarıyla okşuyordu adeta. Kendisini endişelendiren bir grup Capio de Monte vardı: Çevresine yeterince ipek kâğıt ve yonga koyup koymadığını düşündü. Ambalajının sonuna doğru ipek kâğıt bitmişti. Özellikle aşklar ve karaca yavrularıyla dans eden genç kızları gösteren tablolarından biriydi bu. İç çekti. Lavdan kaçan bir Romalı ile tutsaklarını, evini, altınını bırakarak yanında uzun gömleğinin kıvrımları arasında pişmiş topraktan birkaç küçük heykel, çok hoş biçimli birkaç vazo, güzel bir göğüs üzerine dökülmüş bir kupayı götüren Pompei küllerini zihninde karşılaştırıyordu. Kendisinin diğer insanlardan çok farklı olduğunu hissetmek hem teselli edici hem de acı bir duyguydu. Solgun gözlerini yere indirdi. Araba dalgaları akıyordu hâlâ ve kararmış, endişeli bütün yüzler birbirine benziyordu. Zavallı, hayvan adamlar! Neyle ilgileniyorlardı? Yiyip içtikleriyle mi? Kendisi Rouen katedralini, Loire şatolarını, Louvre'u düşünüyordu. Gien'e yaklaşıyordu. Gökte bir şimşek hızıyla kara bir nokta göründü, bu sığınmacıların bir düşman uçağı için iyi bir hedef tahtası olabileceklerini düşündü ve kendini aksi yöne attı. Birkaç metre ilerisinde, on beş dakika sonra yolu terk etmek

isteyen otomobiller şaşkın bir sürücünün yanlış manevrasıyla karşı karşıya gelmişlerdi. Otomobiller tarlalara kadar sıçradı, bagajlar, yataklar, kuş kafesleri, yaralı kadınlar saçıldı etrafa. Charlie anlaşılmaz gürültüler duydu ama arkasına dönmedi. Sık bir ormana doğru kaçıyordu. Arabasını oraya park etti, bir an bekledikten sonra kırların arasına daldı, zira ulusal yol gerçekten tehlikeli oluyordu.

Bir süre Rouen katedralini bekleyen tehlikeleri düşünmeyi bırakıp kendisini bekleyen tehlikeleri düşündü, Charles Langelet. Zihnini oraya vermek istemiyordu ama en acı, en üzücü görüntüler canlanıyordu zihninde. Kibar, büyük ve direksiyonun üstünde kasılmış elleri titriyordu biraz. Bulunduğu yerde pek az araba, insan vardı, yalnız nereye gitmekte olduğunu bilmiyordu. Şoförsüz yola çıkmaya alışkın değildi. Bir süre Gien etrafında dolaştı. Benzini bitecek diye sinirleniyordu. İç çekerek başını salladı. Başına gelecekleri biliyordu: Kendisi, Charlie böyle kaba bir yaşam sürmek için yaratılmamıştı. Günlük hayatın bir yığın sıkıntısı ona göre değildi. Araba durdu. Benzin kalmamıştı. Zavallı cesaret karşısında eğilir gibi eliyle hafifçe şükran işareti yaptı. Yapacak bir şey yoktu, gece ormanlardan geçecekti.

"Bana verecek bir bidon benzininiz yok mu?" diye sordu geçen bir şoföre.

Adam reddetti ve Charlie hüzünle, acı acı gülümsedi. "İnsanlar böyle işte!" bencil ve katı soydan. Kimse kardeşiyle felaket anında ekmeğini, bir şişe birasını, bir bidon benzinini paylaşmaz." Şoför dönüp bağırdı:

"On metre ileride, şey . . . kasabasında..."

Kasabanın adı uzaktan duyulmadı ama kendisi de ağaçların arasında gidiyordu zaten. Charlie bir iki ev gördüğünü sandı.

"Ama araba? Arabayı bırakamam ki!" diye düşündü

Charlie, umutsuzca. "Tekrar deneyelim." Hiçbir sonuç alamadı. Tozdan bir tebeşire döndü ve sarhoş görünen gençler bağırıyor, içerideki sinekler gibi pedala ve zorla ilerleyen bir arabanın çatısına asılıyorlardı.

"Ne serseri suratları var," diye düşündü Langelet ürpererek ama yine de en anlayışlı sesiyle onlara seslendi.

"Beyler, biraz benzininiz yok mu? Yerimden kımıldayamıyorum."

Frenlerine basarak korkunç bir gıcırtıyla durdular. Charlie'ye alay ederek baktılar.

"Kaç para ödüyorsunuz?" dedi biri sonunda.

Charlie, "Ne kadar isterseniz," diye karşılık vermesi gerektiğini hissediyordu ama cimriydi, ayrıca kendini zengin gösterince bu serserilerin iştahını kabartmaktan korkuyordu. Aldatılmaktan da ödü patlardı öte yandan.

"Makul bir fiyat öderim," dedi böbürlenerek.

"Yok," dedi çok gürültü çıkaran arabanın sahibi.

Tozla kaplı orman yoluna saptığı sırada, çok şaşıran Langelet kollarını sallayarak bağırdı:

"Durun canım, dursanıza! Bekleyin! Hiç olmazsa bir fiyat söyleyin bari!"

Adamlar cevap bile vermediler. Charlie yalnız kaldı. Yalnızlığı uzun sürmedi, zira akşam oluyordu ve başka sığınmacılar ormanı istila etmeye başladı. Otellerde yer bulamamışlardı, özel evler bile dopdoluydu, onlar da geceyi ormanlarda geçirmeye karar vermişlerdi. Çok geçmeden orasının Elisabethville'de bir Temmuz kampına dönüştüğünü düşündü Langelet. Yumurcaklar bağrıştı, yosunların üstü gazeteler, ıslak çamaşırlar ve boş konserve kutularıyla kaplandı. Kadınlar ağlıyor, bağırıyor ya da gülüyorlardı; kirli, yaramaz çocuklar Charlie'ye yaklaştı, Charlie onları bağırıp çağırmaya gerek

duymadan, yalnız öfkeyle bakarak kovdu çünkü ana babalarıyla tartışmak istemiyordu. "Burada oturanlar Belleville'in en aşağı tabakasından," diye mırıldanıyordu dehşetle, "Nereye düştüm böyle?" Çok geçmeden hava iyice karardı; sık ağaçların altında saydam Haziran gölgesi ay beyazlığında buzlu alanlarla kesilen karanlıklara dönüşüyordu. Bütün gürültüler değişik ve garip bir ses çıkarıyordu. Gökte uçan bu uçaklar, geciken kuşlar, top gürültüsü mü yoksa patlayan lastik mi olduğu anlaşılmayan o boğuk patlamalar. Bir iki kez çevresine gelip gezindikleri, ona yakından baktıkları görüldü. Halkın anlayışı eskisi gibi değildi. Canlarını ve altınlarını güvenceye almak için kaçan ve yolları dolduran zenginlerden söz ediliyordu; oysa zavallı birinin yürümek ve ölmek için sadece bacakları vardı. 'Böylece otomobillerde değiller,' diye düşünüyordu Charlie isyan ederek, 'Arabalar kesin çalıntı.'

Yanına, içinde diğer sığınmacılardan daha iyi durumda oldukları belli olan genç bir erkekle genç bir kız bulunan bir araba yanaşınca çok rahatladı. Genç adamın kolu biraz biçimsizdi; önünde, üstünde büyük harflerle "Malul Gazi Değildir" yazılı pankartı gösteriş olsun diye taşıyordu. Kadın genç, güzel ve pek solgundu. Sandviçlerini paylaştılar, direksiyon başında omuz omuza, yanak yanağa uyudular. Charlie de böyle yapmak istiyordu ama yorgunluk, aşırı heyecan ve korku yüzünden uyuyamıyordu. Bir saat sonra, komşusu genç adam gözlerini açtı, yavaşça çekilerek bir sigara yaktı. Uyuyamayan Langelet'yi gördü.

"Rahatsız mısınız?" dedi yavaşsa, ona doğru eğilerek.

"Evet, pek rahatsızım."

"Bir gece hemen geçiverir. Yarın, dar yollardan Beaugency'e varabileceğimi umuyorum, çünkü aşağıdaki yoldan geçmek mümkün değil."

"Sahi mi? Galiba ciddi bir bombardıman geçirmişsiniz.

Şansınız varmış," dedi Langelet. "Benim bir damla benzinim bile kalmadı."

Duraksadı.

"Sizden biraz arabama göz kulak olmanızı istesem ('gerçekten namuslu biri gibi görünüyor,' diye düşündü), komşu köye gideceğim, orada benzin olduğunu söylediler."

Genç adam başını salladı.

"Ne yazık ki beyefendi, hiç kalmadı. Son bidonları fahiş fiyata satın aldım. Benim de ancak Loire'a gidecek kadar benzinim var," dedi arka kasaya bağlı bidonları göstererek, "Havaya uçurulmadan önce köprülerden geçmek istiyorum."

"Nasıl? Bütün köprüleri uçuracaklar mı?"

"Evet. Herkes böyle diyor. Loire'a saldıracaklar."

"Yani artık hiç benzin kalmadı mı?"

"Elbet, bundan eminim! Size vermeyi çok isterdim ama ancak bana yeter. Nişanlımı güvenli bir yere, ailesinin yanına götürmem gerek. Bergerac'ta oturuyorlar. Loire'ı aşmca, umarım daha kolay benzin buluruz."

"Ya, demek o Madam nişanlınız!" dedi Charlie aklı başka yerde.

"Evet. 14 Temmuz'da evleneceğiz. Her şey hazır, davetiyeler dağıtıldı, yüzükler alındı, gelinlik bu sabah teslim edilecekti."

Derin bir hülyaya daldı.

"Kendini avutmadan başka bir şey değil bu," dedi Charles kibarca.

"Ah, beyefendi, yarın ne olacağımızı kim bilebilir? Yakınmaya bile hakkım yok. Bu yaşta asker olmam gerekirdi ama şu kolum yüzünden... Evet, bir okul kazası, ama sanırım bu savaşta siviller de askerler kadar tehlikede. Dediklerine göre bazı kentler..."

Sesini alçalttı.

"Kül halinde cesetlerle, ölü çukurlarıyla doluymuş. Bana korkunç olaylar anlattılar. Biliyorsunuz, hapishaneler, akıl hastaneleri boşaltıldı, evet, efendim. Bizi yönetenler çıldırmış. Bir mahkum sokaklarla cirit atıyor. Bana söylendiğine göre bir hapishane müdürü, mahpuslar tarafından öldürülmüş, boşaltma emri aldı diye; buraya çok yakın bir yerde olmuş olay. Tepeden tırnağa soyulup talan edilmiş villalar gördüm bizzat. Yolculara saldırıyor ve otomobilcileri soyup soğana çeviriyorlar."

"Ya, soyuyorlar demek..."

"Göç sırasında neler olduğu bilinmez ki. Şimdi, "Evinizde kalmaktan başka çareniz yoktu!" diyorlar. Pek kibarlar. Evde kalalım da uçaklar ve topçular bizi öldürsün. Düğünden sonra sakin bir ay geçirmek için Montfort-l'Amaury'de küçük bir ev kiralamıştım. 3 Haziran'da yok edildi, efendim," dedi öfkeyle.

Çok konuşuyordu, yorgunluktan sarhoş gibiydi. Parmaklarını uyumakta olan nişanlısının yanağına sevgiyle değdirdi.

"Yeter ki Solange'ı kurtarabileyim!"

"İkiniz de pek gençmişsiniz."

"Ben 22 yaşındayım, Solange da 20."

"Böyle çok kötü," dedi birden Charles Langelet, tatlı, tanımadığı bir sesle, bal gibi tatlı bir sesle, o sırada kalbi göğsünde hızla çarpıyordu. "Neden ikiniz de biraz uzağa gidip otlara uzanmıyorsunuz?"

"Peki, ama otomobil ne olacak?"

"Ben otomobile gözkulak olurum, içiniz rahat etsin," dedi Charlie bastırmaya çalıştığı hafif bir gülüşle.

Genç adam hâlâ tereddüt ediyordu.

"Mümkün olduğunca erken gitmek istiyordum. Hem uy-

kum çok ağırdır."

"Canım, sizi uyandırırım. Saat kaçta gitmek istersiniz? Bakın, gece yarısı olmuş," dedi saatine bakarak. "Saat dörtte size seslenirim."

"Ah, çok iyisiniz, efendim!"

"Canım, yirmi yaşındayken ben de aşıktım, halden anlarım..."

Genç adam belirsiz bir hareket yaptı.

"14 Temmuz'da evlenmek zorundaydık aslında," diye tekrarladı iç çekerek.

"Elbette, elbette. Korkunç bir dönem geçiriyoruz ama inanın bana, direksiyonunuzun başında kalmanız çok saçma. Nişanlınız iki büklüm olmuş. Battaniyeniz var mı?"

"Nişanlımın büyük bir seyahat mantosu var."

"Otların üstü pek hoştur. Romatizmalarımın azmasından korkmasaydım ben de... Ah, delikanlı, 20 yaşında olmak öyle güzeldir ki!"

"22 yaş," diye düzeltti nişanlı genç.

"Daha güzel günler görecek, işin içinden her zaman sıyrılacaksınız, oysa benim gibi zavallı bir ihtiyar..."

Mırıldanan bir kedi gibi gözlerini indirdi. Sonra ayın altında ağaçların arasında belli belirsiz görünen bir alana doğru elini uzattı.

"Orası kim bilir ne kadar hoştur... Her şeyi unutur insan."

Durdu, sonra suni bir kayıtsızlıkla konuştu:

"Bülbülü duyuyor musunuz?"

Çok yüksek bir dala tünemiş olan kuş epeydir ötüyordu, gürültülere, sığınmacıların çığlıklarına, nemi gidermek için otun üstüne yaktıkları büyük ateşlere aldırdığı yoktu. O ötüyor, diğer bülbüller ona karşılık veriyordu. Genç adam başı eğik, kolunu uyuyan nişanlısına dolamış kuşu dinledi.

Bir süre sonra kulağına bir şeyler fısıldadı. Kız gözlerini açtı. Delikanlı daha yakından, aceleyle bir şeyler daha söyledi. Charlie arkasına döndü. Yine de sözler ona kadar geldi. "Bu bey otomobile gözkulak olacağını söyledi ya..." Sonra: "Beni sevmiyorsunuz, Solange, hayır, sevmiyorsunuz işte, ama yine de siz..."

Charlie duyulacak şekilde uzun uzun esnedi, kötü bir aktör gibi abartılı tavırlarla konuştu:

"Galiba uyuyacağım ben..."

Bunun üzerine Solange tereddüt etmedi. Hafif, sinirli gülüşler, hemen boğulan aksi sözlerle, öpücüklerle:

"Annem bizi görse... Ah, Bob! Müthişsiniz. Sonra bana kızmayacaksınız ama, değil mi Bob?"

Nişanlısının kolunda uzaklaştı. Charlie ağaçların altında gördü onları, birbirlerinin bellerine sarılmış öpüşüyorlardı. Derken gözden kayboldular.

Charlie bekledi. Aradan hayatından daha uzun görünen bir yarım saat geçti ama düşünmüyordu o. Endişe ve büyük sevinç duyuyordu, kalbi öyle hızlı öyle acı atıyordu ki, "Bu hasta kalp dayanamaz buna!" diye mırıldandı.

Oysa cinselliğin ne olduğunu hiç bilememişti. Kadife yastıkların arkasında yatan kedi piliç etini yedi, kader onu kırlara, kırağıdan donmuş bir ağacın kuru dalına atmış, ağzına kanlı ve çırpınan bir kuş koymuştu, onun da aynı dehşeti, aynı acımasız sevinci hissetmesi gerekir, diye düşündü, çünkü içinde olanları anlamayacak kadar zekiydi. Kapıları çarptırmamak için yavaşça otomobilin içine girdi, bidonları çözdü (yağ da aldı), ellerini zorlayarak çıkardı, benzin doldurdu, gitmekte olan otomobillerden yararlanarak hareket etti.

Ormanın dışında başını arkaya çevirdi, ay ışığında gümüşü yeşile boyanan ağaçların tepelerini seyretti. 'Ne de olsa 14 Temmuz'da evlenecekler...' diye düşündü.

23.

Sokağın gürültüsü yaşlı Péricand'ı uyandırdı. Tek gözünü, sitem ve öfke dolu, dalgın ve solgun olan tek gözünü açtı. 'Neden böyle bağırıp duruyorlar acaba,' diye düşündü. Yolda olduklarını, Almanları, savaşı unutmuştu. Bakışlarını tanımadığı bir odaya dikmesine rağmen kendini Delessert Bulvarı'ndaki evinde sanıyor, neler olduğunu anlamıyordu. İç gözünün gerçek gözünden daha keskin olduğu yaştaydı; Paris'teki yatağının yeşil perdelerini hayal ediyordu. Özenli bir elin her gün üzerine uyanınca yemesi için yulaf bulamacı ve perhiz bisküvilerini koyduğu masaya titrek parmaklarını uzattı. Masa yoktu, fincan da yoktu, hatta masada... O zaman yandaki evlerden ateşin homurtularını duydu, duman kokusunu da hissedince neler olduğunu anladı. Sudan çıkarılan bir balık gibi ağzını açtı ama sesi çıkmadı ve bayılıverdi.

Neyse ki evde ciddi bir yangın çıkmamıştı. Yalnızca çatının bir kısmı yıkılmıştı. Epey korkunç zararlar verdikten sonra, yangın sona erdi. Meydandaki enkaz altında ateş için için yanıyor, yavaşça çatırdıyordu ama han zarar görmemişti ve akşama doğru, yaşlı Mösyö Péricand'ı yatağında yalnız gördüler. Kendini hastaneye götürmelerine ses çıkarmadı.

"Orada sağlığı daha iyi olur, onunla ilgilenecek zamanım yok!" dedi kadın patron; "Düşünün bir, sığınmacılar var, gelen Almanlar, yangın..."

Yüreğini burkan şeylerden, kocasının ve iki oğlunun yokluğundan söz etmiyordu; üçü de askere alınmış ve gitmişlerdi. Üçü de "savaş" denen çok yakın, korkunç ve hareketli, sınırı belli olmayan o berbat meydandaydı.

Bakımevi pek temizdi, Saint-Sacrement rahibeleri ora-

yı çok iyi yönetiyordu. Mösyö Péricand'ı pencere yanında rahat bir yatağa aldılar; camdan yemyeşil kocaman ağaçları görebiliyordu; çevresinde beyaz çarşaflarının arasına yatmış sakin sessiz 15 yaşlı vardı ama Péricand'ın gözü bir şey görmüyordu. Kendini evinde sanıyordu hâlâ. Ara sıra, gri çarşafın üstündeki zayıf, morarmış elleriyle konuşuyor gibiydi. Onlara kesik kesik, ciddi bazı kelimeler söylüyor, sonra başını uzun uzun sallıyor, soluğu kesilince de gözlerini yumuyordu. Alevlere yakalanmamıştı, yaralı değildi ama çok ateşi vardı. Hekim, komşu şehirde bombardımanlarda yaralananları tedavi ediyordu. Gece geç vakit, Mösyö Péricand'ı sonunda muayene edebildi; fazla bir şey demedi. Yorgunluktan sallanıyordu, iki gündür uyumamıştı ve elinden 60 yaralı geçmişti. Bir iğne yaptı, ertesi gün geleceğini söyledi. Rahibelere göre sorun çözülmüştü; bir iç çekişten, bir iniltiden, boncuk boncuk dökülen soğuk terlerden, o cansız parmaklardan ölümü tanıyacak kadar deneyim kazanmışlardı can çekişenlere bakarak. Hekimle gitmiş olan ve uykusuz kalan Papaz efendiye haber gönderdiler. Mösyö Péricand için ayin yaptı. O zaman yaşlı adam kendine gelir gibi oldu. Papaz bakımevinden ayrılırken rahibelere, zavallı yaşlı adamın Tanrı ile arasının iyi olduğunu ve Hıristiyan bir şekilde öleceğini söyledi.

Rahibelerden biri ufak tefek, zayıf bir kadındı; derin, kurnazca ve cesurca bakan mavi gözleri beyaz başlığının altından parlıyordu; diğeri hoş, sıkılgan, kırmızı yanaklıydı; şiddetli bir diş ağrısı çekiyordu, tespih çekerken Tanrı'nın böyle üzüntülü günlerde yararsız kaldığından utanıyor gibiydi, hafifçe gülümseyerek elini ağrıyan diş etlerine götürüyordu bazen. Vakit gece yarısını geçmiş ve günün patırtısı azalmıştı; manastırın bahçesinde kedilerin ağladıkları duyuluyordu sadece. O sırada Mösyö Péricand birden ona şunları söyledi:

"Kızım, kendimi iyi hissetmiyorum... Gidip noteri getirin."

Onu gelini sanıyordu. Yarı sayıklama anında, kendisine bakmak için onun bir başlık takmış olmasma şaşırmıştı. Sabırla, yavaşça tekrarladı:

"Nogaret Efendi . . . noter . . . son arzular..."

"Ne yapalım?" diye sordu Saint-Sacrement başrahibesi, Kerubilerin başrahibesine.

İki beyaz başlık eğilerek tekrar uzanmış vücudun yanına uzandı.

"Noter bu saatte gelmez, beyefendi... Uyuyun... Yarın vaktiniz olur."

"Hayır... Zaman yok," dedi alçak ses. "Noter Nogaret gelecek... Lütfen, ona telefon edin."

Rahibeler tekrar toplandılar, içlerinden biri kayboldu, sonra çok sıcak bir bitki çayıyla döndü. Birkaç yudum içirmeye çalıştı ama yaşlı adam hemen ağzındakini geri çıkardı; çay beyaz sakalından aşağıya süzüldü. Birden çırpınmaya, inlemeye başladı.

"Acele etmesini söyleyin ona... Söz vermişti çağırınca gelecekti... Lütfen, Jeanne (zira aklı o anda gelininde değil kırk yıl önce ölen karısındaydı)."

Çürük dişinin birden ağrımasıyla Saint-Sacrement başrahibesi kendinde karşı çıkacak güç bulamadı. Başıyla "evet" dedi, mendiliyle yanağına bastırdı, durdu ama arkadaşı kararlı bir tavırla ayağa kalktı.

"Gidip noteri çağırmalıyız kardeşim."

Doğuştan mücadeleci, istekliydi; bir şey yapamamak rahatsız ediyordu onu. Doktor ve papazla birlikte şehre gitmek istemişti, ancak bakımevindeki 15 yaşlıyı bırakamazdı (Saint-Sacrement başrahibesine). Yangın sırasında başlığının altında titremişti. 15 yatağı salondan çıkarmayı başarmış, kendisi merdivenler, ipler ve su kovaları hazırlamıştı ama yangın,

bombalanan kiliseden iki kilometre uzaktaki bakımevine sıçramamıştı. Korkan halkın çığlıkları, duman kokusu ve alevler karşısında ürpermiş ancak yine de görevini bırakmamıştı. Neyse ki bir şey olmamıştı. Felaketzedelere sivil hastanede bakılmıştı. 15 yaşlıya çorba hazırlamaktan başka işleri kalmamıştı; bu yüzden Mösyö Pericand'ın ani gelişi bütün enerjisini adeta sömürmüştü.

"Oraya gitmeliyiz."

"Buna inanıyor musunuz, kardeşim?"

"Belki söyleyeceği önemli son istekleri vardır."

"İyi ama ya Noter Charbœuf evinde değilse?"

Kerubilerin başrahibesi omuz silkti.

"Gecenin saat yarımında mı?"

"Gelmek istemeyebilir."

"Bunu öğreniriz! Onun görevi bu. Gerekirse yatağmdan çeker çıkarırım," dedi rahibe öfkeyle.

Dışarı çıkınca tereddüt etti. Manastırda dört rahibe vardı, bunlardan ikisi Haziran başında Paray-le-Monial manastırında inzivaya çekilmiş ve henüz dönmemişlerdi. Manastırda bir bisiklet vardı ama şimdiye kadar hiçbir rahibe bunu kullanmaya cesaret etmemişti, halk ayıplar diye korkuyorlardı ve Başrahibe de "Tanrı'nın karşımıza acil bir durum çıkarması gerek. Örneğin ölmekte olan bir hastaya hekim ve papazı çağırmak gibi! Her dakika çok değerli, bisikletimi sürerim, insanlar hayretle bakar ama ikinci kez artık şaşırmazlar!" diye düşündü. Şu anda durum acil değildi henüz. Bununla birlikte Kerubilerin başrahibesi, bu araca binmek için büyük istek duyuyordu! Eskiden, beş yıl kadar önce rahibelerle neşeli partiler, gezintiler, piknikler yapılırdı. Kara peçesini geriye attı; 'ya şimdi ya hiçbir zaman,' diye düşündü; büyük bir sevinçle gidonu yakaladı.

Bir süre sonra köye vardı. Uykusu çok ağır olan Noter Charbœuf'u zorla uyandırdı, özellikle de hemen bakımevine gelmesi için ikna ederken epey ter döktü. Kocaman pembe yanakları yüzünden genç kızların "Koca bebek" dedikleri Noter Charbœuf iyi biriydi ve kendisini dehşete düşüren bir de karısı vardı. İç çekerek giyindi, bakımevinin yolunu tuttu. Mösyö Péricand'i iyice uyanmış, kıpkırmızı ve ateşten cayır cayır yanar halde buldu,

"Noter geldi," dedi rahibe.

"Oturun, oturun," dedi yaşlı adam. "Zaman kaybetmeyelim."

Noter tanık olarak bakımevinin bahçıvanıyla üç oğlunu getirmişti. Mösyö Péricand'ın acele ettiğini görünce, cebinden kâğıt çıkardı ve yazmaya hazırlandı.

"Sizi dinliyorum, efendim. Önce bana adınızı, soyadınızı ve ne iş yaptığınızı söylemek lütfunda bulunur musunuz?"

"Bu Nogaret değil ki!"

Péricand kendine geldi. Bakımevinin duvarlarına, yatağının karşısındaki Aziz Joseph heykeline, rahibenin koparıp pencerenin önünde mavi bir vazoya koyduğu iki güle baktı. Nerede olduğunu, buraya neden geldiğini, neden yalnız olduğunu anlamaya çalıştı ama sonra vazgeçti. Ölecekti, hepsi buydu, kaidelere uygun ölmeliydi. Bu son anı, ölümü, bu vasiyetnameyi ne kadar düşünmüştü! Péricand-Maltête'in dünya sahnesine yaraşacak şekilde olmalıydı her şey. Yıllarca sümküren, giydirilen bir adam değildi artık; önemini, değerini birden anlamıştı! Cezalandırmak, ödüllendirmek, vermek, kendi arzusuna göre mallarını paylaştırmak. Başkalarına hükmetmek. Başkaları üzerinde ağırlığını koymak. İlk planda olmak... Bundan sonra, ancak kara bir kutu içinde, çiçekler arasındaki bir teneşirin üzerinde, ilk planda ama bir simge

ya da kanatlanmış bir ruh olacaktı bir törende, oysa şu anda canlıydı henüz.

"Adınız nedir?" dedi alçak sesle.

"Noter Charbœuf," dedi noter alçakgönüllü bir tavırla.

"Güzel, zararı yok. Haydi."

Ağır ağır, zorlanarak, yalnız kendisi için çizilmiş, yalnız kendisi için okunan satırlar okuyormuş gibi yazdırmaya başladı.

"Noter Charbœuf'ün önünde... Noter bilmem kimin huzurunda... Mösyö Péricand..."

İsmi güzelleştirmek, genişletmek için zayıf bir çaba gösterdi yine. Ancak nefesini fazla harcamaması, gösterişli kelimeleri bağırarak söylememesi gerekiyordu, morarmış elleri çarşafın üstünde kuklalar gibi oynadı bir an; beyaz kâğıdın üstünde eskiden olduğu gibi kartların, bonoların, satış belgelerinin, kontratların alt kısmına yaptığı gibi, siyah, kalm işaretler çiziyormuş gibiydi: Péricand... Pé-ri-cand, Louis Auguste.

"Adresi?"

"Paris, Delessert Bulvarı, 89."

"Bedenen hasta ama aklı başında, noterin ve tanıkların huzurunda," dedi Charbœuf, kuşkulu bir tavırla bakışlarını hastaya çevirerek.

Bu ölmekte olan adamdan kuşku duyuyordu. Biraz deneyimi vardı: Müşterileri özellikle çevredeki çiftçilerdi ama zengin insanlar da böyle vasiyet yaparlardı. Bu adam zengindi, yanılmış olamazdı, sırtında bakımevine ait bir gecelik giydirilmiş olmasına rağmen, önemli biri olmalıydı! Onunla böyle ölüm yatağının başucunda bulunduğu için noter Charbœuf'ün göğsü kabardı.

"Beyefendi, oğlunuzu yasal varis olarak göstermek mi istiyorsunuz?"

"Evet, taşınabilir ve taşınamaz bütün mallarımı Adrien Péricand'a bırakıyorum; kurucusu olduğum Petits Repentis hayır kurumuna derhal beş milyon vermesi kaydıyla. Petits Repentis Kurumu benim ölüm yatağımdaki halimin normal boyutlarda bir portresini ya da yetenekli bir sanatçıya benim bütün hatlarımı gösteren bir büst yaptıracak ve bunu adı geçen kurumun girişine koyacak. Çok sevdiğim kız kardeşim Adèle-Emilienne-Louise'e değerli annem Henriette Maltête'in mirasını paylaşırken uğradığı zararı tazmin etmek üzere 1912'de Dunkerque'de kazanılmış bütün arazilerimi, oradaki bütün mobilyaları ve bana ait dokları bırakıyorum. Oğlumu bu sözü yerine getirmekle görevlendiriyorum. Calvados'ta, Vorhange kasabasındaki Bléoville adındaki şatom, savaşta ağır yaralananlar, özellikle felçliler ve zihinsel özürlüler için bir bakımevine dönüştürülecek. Duvarlarına, üzerinde "Champagne'da Öldürülen İki Oğlunun Anısına, Péricand-Maltête Yardım Kuruluşu" yazılı basit bir levha konmasını istiyorum. Savaş sona erince..."

"Sarırım... sarırım bitti," dedi noter Charbœuf yavaşça.

Oysa Mösyö Péricand'ın aklına, iki oğlunu elinden alan ve servetini üç katına çıkaran öteki savaşın geldiğini bilmiyordu. 1918 Eylül ayıydı, zaferin eşiğinde, bir zatürree, başına toplanmış ailesinin huzurunda (haberi duyunca güney ve kuzeyin bütün milisleri koşup gelmişti) onu götürmek üzereyken, yine aynı şeyi yapmış, mallarını toplamıştı. O zaman da son arzularını yazdırmıştı, şimdi bu vasiyetname aynen aklındaydı.

"Savaş bitip de ölenler için bir anıt dikilince, varisimden üç bin frank alınsın ve anıt Bléoville Meydanı'na dikilsin. Önce altından büyük harflerle iki büyük oğlumun isimleri, sonra bir aralık, sonra..."

Tükenmiş gibi gözlerini yumdu.

"... sonra küçük harflerle diğerleri..."

Öyle uzun süre sustu ki noter rahibelere baktı endişeyle. Acaba?.. Her şey bitmiş miydi yoksa? Ancak Kerubilerin rahibesi başlığını havalı şekilde salladı. Henüz ölmemişti o. Derin düşüncelere dalmıştı. Hareketsiz vücudunda uzun zaman aralıklarıyla anıları dolaşıyordu:

"Bana iyi gelir getirdiği söylenen Amerikan varlıklarından oluşan servetimin aşağı yukarı tamamı. Artık buna inanmıyorum."

Uzun sakalını üzgünce salladı.

"Artık inanmıyorum. Oğlumun bunları derhal Fransız frangına çevirmesini istiyorum. Altın da var, onu saklama zahmetine değmez şu anda. Satılsın. Portremin bir kopyası da Bléoville şatosundaki aşağıdaki büyük salona asılsın. Sadık oda uşağıma yılda bin frank gelir bağlansın. Doğacak bütün torunlarıma, erkekseler Louis-Auguste, kızsalar Louise-Augustine isimleri verilsin, bu isimleri ebeveynleri versin."

"Bu kadar mı?" diye sordu noter.

Uzun sakalı aşağı inerek evet diye işaret etti, hepsi bu kadardı. Notere, tanıklara ve rahibelere her şey kısacık geldi, oysa bir yüzyıl gibi, bir sayıklama gibi, uzun bir rüya gibi gelen ve bu dünyada kat etmesi için ona verilen yolda ters yönde giden Mösyö Péricand-Maltête için çok uzundu: Aile yemekleri, Delessert Bulvarı, salondaki uyuklamaları, dizlerindeki kedi Anatole; ölesiye küs oldukları ağabeyi ile son görüşmesi (el altından onun iş ilişkilerini öğrenmişti) uzun geldi ona. Ve Bléoville'de romatizmadan iki büklüm, bahçede elinde kâğıt bir yelpazeyle şezlonga uzanmış karısı Jeanne ... 35 yıl önce, düğünlerinin ertesi günü Bléoville'de arılar açık pencereden içeriye girmiş, gelinin buketini ve yatağın ucuna atılmış portakal çiçeklerinden yapılmış tacını yiyorlardı. Jeanne gülerek kollarına sığınmıştı.

Sonra ölümün kesinkes geldiğini hissetti; hafif, çok dar bir kapıdan geçermiş gibi dengesiz bir hareket yaparken "Hayır. Siz önden buyurun, lütfen," diyordu sanki. Yüzünde bir hayret ifadesi belirdi.

"Böyle mi olur?" der gibiydi. "Böyle mi olur?"

Şaşkınlık silindi, yüzü ciddi, karanlık bir ifadeye büründü ve noter Carboeuf aceleyle yazdı:

"...Vasiyetnameyi yazdırana vasiyetnamenin altını imzalaması için kalem uzatıldığı anda, başını kaldırmak için gayret etti ama hemen o anda son nefesini verdi; bu sahne noter ve tanıklarca da görüldü ve onlar hakları gereği okuduktan sonra imzaladılar."

24.

Jean-Marie o sırada kendine geliyordu. Dört gün boyunca bilinçsiz ve ateşli bir halde uyuklamıştı. Ancak bugün daha güçlü hissediyordu kendini. Bir gün önce bir hekim gelebilmiş, pansumanı yenilemişti ve ateşi artık düşüyordu. Bulunduğu yerden, yatmış olduğu yataktan, biraz loş, büyük bir mutfak, bir köşeye oturmuş yaşlı bir kadının beyaz takkesini, duvara asılı pırıl pırıl tencereler, öteki savaşın anısı olarak iki genç Alsace'lı kıza sarılmış, pembe yanaklı tombul bir Fransız askerinin bulunduğu bir takvim görüyordu. Onur köşesinde, üniformalı dört askerin portresi, üç renkli küçük bir kurdele, bir köşeye bağlı küçük bir krep kokart, oyalanması için yanına konmuş, *Illustration* dergisinin siyah-yeşil ciltli 1914-1918 sayıları...

Duyduğu konuşmalarda durmadan, "Verdun, Charleroi, Marne..." "İnsan öteki savaşı yaşayınca..." sözleri geliyordu. Şimdiki savaştan, bozgundan fazla söz edilmiyordu, henüz zihinlere girmemişti, ancak aylar, yıllar sonra, belki de Jean-Marie'nin kapının önündeki küçük sundurmanın üzerinden gördüğü şu yumurcaklar büyüyüp de adam olacak yaşa gelince canlı biçimini alacaktı. Yırtık hasır şapkalar, esmer ve pembe yanaklar, elde uzun, yeşil sopa, korkmuş, merakla tahta ayakkabılarının üzerinde içerideki yaralı askeri daha iyi görmek için yükseliyorlardı ve Jean-Marie bir hareket yapınca, kurbağalar gibi suya dalarak kayboluyorlardı. Bazen açık kalmış küçük kapıdan bir tavuk, ciddi bir yaşlı köpek, iri bir hindi giriyordu. Jean-Marie ev sahiplerini ancak yemek saatlerinde görüyordu. Gündüz takkeli yaşlı kadına emanetti. Akşam olunca iki genç kız yanına oturuyordu. Birinin adı Cécile,

diğerininki Madeleine'di. Bir süre onların kardeş olduklarını sandı. Oysa Cécile çiftlik sahibesinin kızı, Madeleine ise onun yardımcısıydı. İkisi de güzel değil ama hoş kızlardı. Cécile'in kırmızı, yuvarlak kocaman bir yüzü vardı; sarışın olan Madeleine daha zarifti, yanakları elma çiçeği gibi pespembeydi.

Bu genç kızlardan haftanın olaylarını öğrendi. Biraz kaba ve boğuk dillerinden geçen bütün bu olaylar, trajik ses uyumlarını kaybediyordu. "Çok acı", "bunları görmek hoş değil...", "Ah, beyefendi, canımız çok sıkılıyor," diyorlardı. Bu konuşma biçiminin kasaba halkına özgü mü olduğunu, yoksa daha derinlerde, bu genç kızların ruhunda, gençliklerinde yer alan bir içgüdü mü onlara, savaşların gelip geçtiğini, istilacının uzaklaştığını, bozuk, sakatlanmış olsa da hayatın devam ettiğini söyletiyordu onlara. Annesi elinde örgüsü, iç geçiriyor, o sırada ateşte çorba pişiyordu: "1914 mü? Babanla ben o yıl evlenmiştik. Sonumuz gelecek diye pek mutsuzduk ama yeni bir hayata başlayacağımıza seviniyorduk." Bununla birlikte o felaket yılı, aşklarının yansımasıyla renklenmiş, yumuşamıştı.

Aynı şekilde, 1940 yazının her şeye rağmen belleklerinde bir yirmi yaş anısı olarak kalacağını düşünüyordu. Düşünmek istemezdi; düşünce fiziksel rahatsızlıktan daha kötüydü ama her şey aklına geliyor, bıkıp usanmadan dönüp duruyordu: 15 Mayıs'ta askere çağrılması, Angers'te geçirdiği o dört gün, artık çalışmayan trenler, tahtaların üstüne yatmış askerler, sonra alarmlar, bombardımanlar, Rethel Savaşı, ricat, Somme Savaşı, yine geri çekilme; komutansız, emirsiz, silahsız olarak şehirden şehire kaçtıkları günler ve sonunda alev alev yanan bu vagon. O zaman hareket ediyor ve iniliyordu. Gerçekte mi yoksa susuzluk ve ateşten kaynaklanan bir rüyada mı çırpındığını bilmiyordu. Bak hele, mümkün değil bu... Mümkün olmayan şeyler vardır. Birisi Sedan'dan söz etmedi mi? 1870

yılıydı, kırmızı bez ciltli bir tarih kitabında sayfanın yukarısında yazıyordu, hâlâ görüyordu. Kelimelere hafifçe basıyordu: "Sedan, Sedan bozgunu... Uğursuz Sedan Savaşı, savaşın kaderini belirledi..." Duvarda takvimdeki resim, o gülen pembe yanaklı asker, beyaz kollarını gösteren iki Alsace'lı kız. Evet, rüya, geçmişti bu ve o... Titremeye başlıyor ve: "Teşekkür ederim, bir şey değil, teşekkür ederim, ne zahmeti..." diyordu; o anda ağır ve kaskatı ayaklarının altına çarşafların altına, sıcak bir top sıkıştırıyorlardı.

"Bu akşam daha iyi görünüyorsunuz."

"Daha iyi hissediyorum kendimi," diye yanıt verdi.

Bir ayna istedi, çenesinde kolye şeklinde siyah bir sakal bittiğini görünce gülümsedi.

"Yarın tıraş olmam gerekecek..."

"Gücünüz olursa elbet. Kimin için güzelleşmek istiyorsunuz?"

"Sizin için."

Güldüler, sonra yanına yaklaştılar. Nereden geldiğini, nerede yaralandığını merak ediyorlardı. Ara sıra utanınca, susuyorlardı.

"Ah, sizi konuşturmamalıyız, yoruluyorsunuz. Sonra tartışırız biz. Adınız Michaud muydu? Yoksa Jean-Marie mi?"

"Evet."

"Parisli misiniz? Ne iş yapıyorsunuz? İşçi misiniz? Değil mi? Ellerinizden anlıyorum. Belki de memur ya da ücretlisiniz?"

"Yalnızca üniversite öğrencisiyim."

"Ya, okuyorsunuz demek? Niçin?" "Aslında," dedi düşünerek, bunu ben de soruyorum kendime!"

Garipti... O ve arkadaşları çalışmış sınava girmiş ve sınavları kazanmışlar, diploma almışlardı, hem de bütün bun-

ların yararsız olduğunu bilerek, savaş vardı, bu yüzden hiçbir işe yaramayacaktı. Gelecekleri önceden çizilmiş, eskiden "Evlilikler Tanrı'nın işidir," dendiği gibi meslekleri de Tanrı'ya kalmıştı. 1915'te bir izinle dünyaya gelmişti. Savaştan ve onun için doğmuştu (başından beri biliyordu bunu). Kendi yaşında, aklı başında birçok oğlanla paylaştığı bu fikirde karamsar bir şey yoktu, 'ama şimdi en kötüsü geçtiğine göre, her şey değişir,' diye düşündü. Yine bir gelecek var. Savaş korkunç, utanç verici bitmiş olsa da bitti... Umut var artık.

"Kitaplar yazmak isterdim," dedi sıkılarak. Kalbinin gizli köşesinde, bu köylü kadınlara, tanımadığı bu kadınlar için belli belirsiz dile gelen bir dilek bulunduğunu sezdi.

Sonra bulunduğu yerin ve çiftliğin adını öğrenmek istedi.

"Ah, burası her şeye uzaktır," dedi Cécile, "ıssızdır. Ah, her gün eğlenmeyiz! Hayvanlara bakmaktan hayvanlaşırız, değil mi Madeleine?"

"Epeydir mi buradasınız, Matmazel Madeleine?"

"Geldiğimde üç haftalıktım. Annesi beni Cécile ile birlikte büyüttü. Biz ikimiz sütkardeşiz."

"Bunu görüyorum zaten."

"Her zaman aynı fikirde olmayız," dedi Cécile. "O, rahibe olmak istiyor!"

"İnançlar..." dedi Madeleine gülümseyerek.

Ağır ve biraz sıkılgan bir gülümsemesi vardı.

"Nereli acaba?" diye düşündü Jean-Marie. "Elleri kırmızı, ama zarif, bacakları ve ayak bilekleri de öyle. Bir Yardım Kurumu çocuğu..." Biraz merak duydu, biraz acıma. İçinde uyandırdığı belli belirsiz hülyalar için ona şükran duyuyordu. Bu onu oyalıyor, kendini ve savaşı düşünmesine engel oluyordu. Kendini bu kadar güçsüz hissetmesi çok yazıktı

doğrusu. Onlarla pek gülemiyor, şakalar yapamıyordu. Ancak ondan da bunu bekledikleri apaçıktı! Köylerde kızlarla oğlanlar arasında takılmalar, alay etmeler normaldi. İyiydi bu, hoş görülürdü böyle şeyler. Onlarla birlikte gülmezse, üzülürdü kızlar sonra.

Gülümsemek için çaba gösterdi.

"Bir oğlan gelip fikrinizi değiştirecektir, Matmazel Madeleine, artık sör olmak istemezsiniz!"

"Size dedim ya, çoğu kez aklıma gelir bu..."

"Ne zamanlar?"

"Ah, bilmem ki... Hüzünlü olduğum günler..."

"Burada çok oğlan yoktur," dedi Cécile. "Dedim ya size, her şeyden uzaktayız diye. Hem sonra onları alıyor savaş. Ne dersiniz? Kız olduğumuza yanıyoruz işte!"

"Herkes yanıyor, herkes mutsuz," dedi Madeleine.

Yaralının yanında oturuyordu; birden kalktı.

"Cécile aklm nerede? Karolar yıkanmadı."

"Sıra sende."

"Öyle mi! Yüzsüzlüğü elden bırakmıyorsun! Senin yaptığına böyle denir!"

Bir süre tartıştıktan sonra işi birlikte yaptılar. Son derece atılgan ve becerikliydiler. Çok geçmeden kırmızı döşeme taşları suyun altında pırıl pırıl parlıyordu. Eşikten ot, süt, yabani nane kokusu geliyordu. Jean-Marie yanağını eline dayamıştı. Bu tam sessizlikle içindeki uğultu arasındaki zıtlık garipti, zira şu son altı günün cehennemi gürültüsü kulaklarındaydı hâlâ ve bir anlık sessizlik, bükülen metal gürültüsü ve kocaman bir örsün üzerine ağır, boğuk darbeler indiren çekiç sesini yine duymasına yetiyordu. Ürperdi, vücudu ter içinde kaldı. Taranan vagonların, dağılan kalasların ve insan çığlıklarını bastıran çelik gürültüsüydü. Yüksek sesle konuştu:

"Yine de her şeyi unutmamız gerekmez mi?"

"Ne diyorsunuz? Bir şeye mi ihtiyacınız var yoksa?"

Ses çıkarmadı. Cécile'i ve Madeleine'i tanımıyordu artık. Üzgün üzgün başlarını salladı kızlar.

"Ateşi yükseliyor."

"Onu çok konuşturdun da ondandır!"

"Öyle mi! O, hiçbir şey söylemiyordu. Asıl sürekli konuşan bizdik!"

"Bu da yordu onu."

Madeleine ona doğru eğildi. Jean-Marie çilek kokulu yanağını kendi yanağının yakınında hissetti. Onu öptü! Kız kıpkırmızı kesilerek, gülerek, saçlarını düzelterek doğruldu yine.

"Ah, beni korkuttunuz... Pek o kadar da hasta değilsiniz!"

"Bu kız neyin nesi?" diye düşünüyordu. Dudaklarını bir bardak serin suya değdiriyormuş gibi öpmüştü kızı. Yanıyordu. Boğazı, ağzının içi sıcaktan hafifçe çatlamış, bir alevin sıcaklığıyla kurumuş gibiydi sanki. Bu parlak ve yumuşak ten susuzluğunu gideriyordu. Aynı zamanda zihni uykusuzluk ve açlık yüzünden uyanıktı. Bu genç kızların adını ve kendi adını unutmuştu. Tanımadığı bu yerde şu andaki durumunu anlamak için çaba göstermek ona zor geliyordu. Bitkindi, ama ruhu, denizde bir balık, rüzgâra kapılan bir kuş gibi yüksekler-de uçuyordu. Artık kendini Jean-Marie Michaud olarak değil, adı sanı belirsiz, mağlup, boyun eğmeyen, ölmek istemeyen bir yaralı, umutsuzluğa kapılmak istemeyen bir zavallı gibi görüyordu. "Her şeye rağmen bu durumdan kurtulmalıyım. Buradan, bu kan içinden, battığım bu bataktan çıkmak gerek. Öyle değil mi? Çok aptalca... Tutunmak, asılmak gerek..." diye mırıldandı, gözleri faltaşı gibi açılmış, çarşafını yakala-

mış, yataktan yükselmiş, dolunayı, kokulu geceyi, sessiz, parlak geceyi seyrederken buldu kendini; o sıcak günden sonra çiftlik yaralı sakinleşip serinlesin diye her zamankinin aksine, kapılarını ve pencerelerini ardına kadar açmıştı.

25.

Köy papazı Péricand, peşinde ellerinde birer battaniye ve birer yem torbası taşıyan, toz içinde ayaklarını sürüyerek yürüyen oğlanlarla yola çıktı, ormanlar için tehlikelerle dolu Loire'dan ayrılarak ülkenin içine doğru yönelmişti; papaz çok geçmeden askerlerin uçaklar tarafmdan görüleceğini ve kıyıların bayırlardan daha tehlikeli olduğunu düşündü. Bu yüzden ulusal yoldan ayrıldı, taşlı bir yola girdi, dağda kayakçı ekibine siste ya da kar fırtınasında kaybolmuş bir barınak bulmak üzere kılavuzluk ettiği gibi, bu çocuklara bir sığınak bulma konusunda içgüdüsüne güveniyordu yine. Güzel bir Haziran günüydü, hava öyle sıcak ve pırıl pırıldı ki çocuklar adeta sarhoş olmuşlardı. O ana kadar sessiz, çok uslu olmalarına rağmen itişip kakışıyor, bağrışıyorlardı; bastırmaya çalıştıkları şarkıları ve gülmeleri, papaz Péricand'a kadar geliyordu. Kulak kabarttı, yarı aralık dudaklardaki mırıltılar gibi sürekli bir nakarat duydu. Topluca bir yol şarkısı söylemelerini önerdi. Şarkıya başladı, ancak ona birkaç ses dışında katılan olmadı. Bir süre sonra da hepsi sustu. O da konuşmadan, bu ani özgürlüğün bu zavallı çocuklarda hangi karmaşık arzuları uyandırdığını düşünerek yürüdü. Hangi hayalleri? Çocuklardan birisi birden durup bağırdı: "Bir kertenkele! Bakın, bakın bir kertenkele!" Güneş altında iki taş arasında hareketli kuyruklar bir görünüp bir kayboluyordu; ince, yassı kafaları ortaya çıkıyor, boğazları kalkıyor ve hızla ve korkuyla tekrar eğiliyorlardı. Çocuklar büyülenmiş gibi seyrediyordu. Hatta içlerinden birkaçı patikada diz çöktü. Papaz bir süre bekledi, sonra hareket işareti verdi. Çocuklar uslu uslu kalktılar ama aynı anda parmaklarının arasından taşlar öyle ustalıkla atıl-

maya başlandı ki en güzel, en iri, maviye çalan gri renkli iki kertenkele hemen öldürüldü.

"Neden böyle yaptınız?" diye bağırdı papaz öfkeyle.

Kimseden ses çıkmadı.

"Neden? Bu bir alçaklık!"

"Ama bir yılan gibi ısırırlar," dedi, sivri burunlu, solgun bir çocuk.

"Bu ne aptallık böyle! Kertenkeleler zararsızdır."

"Ya, bilmiyorduk, sayın rahip," dedi, sahte bir masumiyet gösterisiyle; ama papazı kandıramadı.

Üste çıkmanın ne yeri ne de zamanı olmadığını düşündü papaz; aldığı cevap kendisine yetmiş gibi başına hafifçe eğmekle yetindi ama şunu da eklemeden edemedi:

"Şimdi öğrendiniz işte."

Onları sıraya soktu. Şimdiye kadar serbestçe yürüsünler diye serbest bırakmıştı onları ama birden bazılarının kaçabileceği geldi aklına. Bir düdük sesiyle sıra olurlarken, zorunlu bir sessizlikle öyle düzgün, öyle mekanik bir şekilde itaat etmişlerdi ki yüreği burkuldu. Yüzlerine baktı, bir ölümde ya da boş kalınca kapatılan, kilitlenen bir ev gibi gerçekten kapalı, sönmüş, üzgün yüzlerinde bakışlarını gezdirdi.

"Gece için bir sığınak bulmak istiyorsak, acele etmemiz gerek," dedi. "Ama nerede yatacağımızı ve nerede yiyeceğimizi –zira birazdan acıkacaksınız– öğrenir öğrenmez, bir kamp ateşi yakabilir ve canınız ne kadar isterse, dışarıda kalabiliriz."

Auvergne'deki çocuklardan, kayaktan, dağda yürüyüşlerden söz ederek, ilgilerini çekmeye ve onlarla yakınlaşmaya çalışarak, aralarında yürüdü ama boşuna. Onu dinlemiyorlardı bile; o zaman onlara söylediği bütün sözlerin, yüreklendirmelerin, suçlamaların, bilgilerin kafalarına giremeyeceğini

anladı, zira kapalı, duvar çevrilmiş, sağır ve dilsiz bir ruhla ona karşı koyuyorlardı.

"Sizi yanımda uzun süre tutabilsem keşke," diye düşündü. Ancak bunu yürekten istemediğini biliyordu. İstediği tek şey, onlardan olabildiğince çabuk kurtulmak, sorumluluğundan ve üzerine çöken yüklerinden sıyrılmaktı. Şimdiye kadar Tanrı yardımıyla kolayca baş ettiği bu aşk yasası ona ağır geliyordu; artık ona itaat edemiyordu. "Oysa belki hayatında ilk kez benim için övgüye değer bir çaba, gerçek bir fedakarlık olacaktı. Ne kadar zayıfım!" Sürekli arkada kalan küçüklerden birini çağırdı.

"Yoruldun mu? Ayakkabıların ayağını mı sıkıyor?"

Evet, doğru görmüştü. Çocuğun ayakkabıları çok sıkı olduğundan ayağını acıtıyordu. Çocuğun elinden tutarak yürümesine yardım etti, bu arada tatlı tatlı konuştu; kamburunu çıkarmış duran çocuğun boynunu iki parmağının arasında tutarak dik durmasını sağladı. Çocuk kendini savunmadı. Aksine gözleri uzaklara dikilmiş, kayıtsız bir tavırla boynunu bu ele dayadı, bu garip karşılıklı ısrarlı okşayış, özellikle bir okşama beklentisi yüzünden, papazın yüzüne kan hücum etti. O zaman çocuğu çenesinden tuttu, bakışlarını gözlerine dikti ama gözkapakları kapalıydı, gözleri görünmüyordu.

Adımlarını hızlandırdı, hüzünlü olduğunda her zaman yaptığı gibi, içinden bir vaaz verircesine düşüncelere dalmaya çalıştı; aslında tam bir dua değildi bu. İçinde sevinçli ve huzurlu olarak gelen bir içe bakıştı bu. Ancak bugün ikisi de kaçıyordu. Duyduğu merhamet, biraz endişe ve acı yüzünden bozuluyordu. Bu zavallı varlıklarda merhamet denen şey eksikti açıkça. Kendi merhameti. Bunu onların üstüne akıtmak, çorak yürekleri sevgi ve inançla sulamak isterdi. Kuşkusuz bu mucizenin gerçekleşmesi için Tanrı'nın bir nefesi, meleklerin kanat çırpması yeterdi ama o, Philippe Péricand,

Tanrı tarafından, ruhları huzura erdirmesi, özgürleştirmesi, onları Tanrı'nın gelişine hazırlaması için seçilmemiş miydi? Bunu yapamamanın acısını çekiyordu. Kuşku duyduğu anlar olmuştu ve inananı saran bu ani duyarsızlık onu bu dünyanın prenslerine teslim etmiyor ama yarı yolda şeytan ve tanrı arasında derin karanlıklar içinde bırakıyordu.

İçindeki arzu başkaydı: Dayanılmaz bir sabırsızlık, kurtulmuş ruhları çevresine toplama isteği, Tanrı'nın kalbini kazanır kazanmaz onu her zaman kendisinden memnun olmayan, tatminsiz, üzgün halde bırakıp başka savaşlara doğru iten bu ürkek acelecilik. Yeterli değildi bunlar, hayır, yeterli değildi! Günah çıkarmış, son saatinde kudas ayini geçirmiş bu inançsız ihtiyar, kötülüğünden vazgeçmiş bu günahkar kadın, vaftiz olmak istemiş bu dinsiz. Hayır, yetmez, yetmezdi bu kadarı! O sırada servetini biriktiren bir cimrinin açlığında buna benzer bir şey görüyordu ama hayır, aynısı değildi bu. Küçükken ırmak kıyısında geçirdiği bazı anları hatırlatıyordu ona: Her balık tuttuğunda sevinçten ürperirdi (bu zalim oyunu nasıl sevdiğini anlamıyordu şimdi; hatta balık yemek zor gelmişti ona. Kaşıkta diri duran sebzeler, süt ürünleri, taze ekmek, kestane karnını doyurmaya yetiyordu) ama çocuk biraz öfkeli bir balıkçıydı ve güneş suyun arkasında gizlenip de yakaladığı balığın küçük olduğunu ve tatil günü onun için bittiğini anladığında çektiği o üzüntüyü hatırlıyordu. Aşırı utangaç olduğu için ayıplamışlardı onu. Bunların Tanrı'dan değil de bir Başka'sından gelmemesinden korkuyordu. Her şeye rağmen, bugünkü gibi bu yolda, ölüm saçan uçakların parladığı bu gökyüzü altında, yalnız vücutlarını kurtarabileceği bu çocuklar arasında hiç duymamıştı bunu.

Uzun uzun yürüdükten sonra bir köyün ilk evlerini gördüler. Küçük köy, hasarsız ve boştu, köy halkı kaçmıştı. Bununla birlikte kaçmadan önce kapıları ve pencereleri sağlam-

ca kapatmışlar; tavşanları, köpekleri ve tavukları yanlarında götürmüşlerdi. Sadece birkaç kedi kalmıştı, onlar da alçak çatıların üstünde sakin sakin geziniyordu. Gül mevsimi olduğundan, her kapı sundurmasının üzerinde bir çiçek sere serpe açılmış, özsuyunu almaları için arıları davet ediyordu. Sesleri ve kır gürültüleri duyulmayan –el arabalarının gıcırtıları, güvercin kuğurdamaları, kümes hayvanlarının gıdaklaması– insanların terk ettiği bu köy; kuşlarm, arıların ve eşek arılarının krallığına dönüşmüştü. Philippe, hiç bu kadar dokunaklı ve neşeli şarkı duymamış, çevresinde bu kadar çok arı kovanı görmemiş gibiydi. Saman arabaları, çilekler, frenküzümleri, çiçekliklerin iki yanında güzel kokulu küçük çiçeklerden her demetten, her ot sapından hoş bir mırıltı yükseliyordu. Bu küçük bahçelere sevgiyle ve itinayla bakılmıştı; hepsinde güllerle kaplı bir kemercik, son leylakların bulunduğu bir çardak, yaldızlı iki demir iskemle vardı. Frenküzümleri iri, etli ve parlaktı.

"Bu akşam tatlı ziyafeti var," dedi Philippe. "Kuşlar da bizimle bunu paylaşmak zorunda, bu meyveleri koparark kimseye haksızlık etmeyeceğiz. Hepinizin erzak torbası dolu, açlıktan acı çekmeyeceğiz. Sözgelimi, yataklarda uyumayı aklınıza getirmeyin. Herhalde açık havada bir gece uyumaktan korkmazsınız? Battaniyeleriniz kalın. Başka ne istiyorsunuz? Bir çayırlık, bir kaynak mı? Ambarlar ve ahırlar sizi ilgilendirmez umarım. Beni de... Hava çok güzel. Hadi bakalım, cesaret toplamak için biraz meyve yiyin, sonra beni izleyin, güzel bir yer bulmaya çalışırız."

Çocuklar çilekleri mideye indirirken, çeyrek saat kadar bekledi; çiçekleri ve sebzeleri ezmesinler diye dikkatle izliyordu onları, neyse ki uyarmak zorunda kalmadı, gerçekten pek usluydular. Bu kez düdük de çalmadı, yalnız sesini yükseltti.

"Haydi, biraz da akşama kalsın. Beni izleyin. Yolda ayak

sürümezseniz, sizi sıraya sokmak zorunda kalmam ben de."

Bir kez daha sözünü dinlediler. Ağaçlara, gökyüzüne, çiçeklere bakıyorlardı; ne düşündüklerini anlayamadı Philippe. Onların hoşuna giden, kalplerine hitap eden şey bu görünen dünya değil, soludukları ve kendileri için pek yeni olan özgürlüğün ve temiz havanın baş döndüren o kokusuydu.

"Hiçbiriniz köy nedir bilmiyor mu?" diye sordu Philippe.

"Hayır, Sayın Rahip, hayır, efendim," dediler, birbiri ardına ve yavaşça.

Birkaç saniye sonra Philippe onlardan bir cevap alamayacağını fark etmişti, ne istediklerini yine tam olarak anlamadıklarından bir yalan, bir oyun bulmaya çalışıyorlardı sanki. 'Yine her zamanki gibi pek insani olmayan varlıklarla anlaşamama izlenimi,' diye düşündü. Sesini yükselterek:

"Haydi, acele edelim," dedi.

Köyden çıkınca, bakımsız büyük bir park, derin, duru bir gölcük ve bir tepenin üstünde bir ev gördüler.

'Herhalde şatodur,' diye düşündü Philippe. Oturulan bir ev bulma umuduyla parmaklıklı kapıyı çaldı ama bekçi kulübesi kapalıydı ve çağrısına kimse yanıt vermedi.

"Tam bizim için yapılmış görünen bir çayırlık," dedi Philippe eliyle gölcüğün kıyılarını göstererek. "Daha ne istiyorsunuz, evlatlar! Fazla zarar vermeyiz buraya, kuşkusuz bu küçük soyunma kabinlerinde barınabiliriz."

Parkın etrafı dikenli tellerden bir çitle çevrilmemişti; bu yüzden kolayca aştılar.

"Unutmayın," dedi Philippe gülerek, "size kapı nasıl kırılır, gösteriyorum, aynı zamanda sizden bu mülke kesinlikle saygı göstermenizi istiyorum; hiçbir dal kırılmayacak, otların üzerinde bir gazete bile unutulmayacak, boş konserve kutu-

su bırakılmayacak. Tamam mı? Uslu durursanız, yarın gölette yıkanmanıza izin veririm."

Otlar öyle yüksekti ki dizlerine kadar çıkıyor, çiçekleri eziyordu; Philippe altı beyaz taç yapraklı Meryem çiçeğini, hafif, pembeye çalan Aziz Joseph leylağını gösterdi onlara.

"Bunları toplayabilir miyiz efendim?"

"Evet. İstediğiniz kadar. Biraz güneş ve yağmurla tekrar yeşerirler. Çok çaba ve özen isteyenler de şuradakiler," dedi şatonun çevresine dikilmiş sık bitkileri göstererek. Yanında duran gençlerden biri, kare şeklinde, solgun ve kemikli yüzünü kapalı pencerelere doğru çevirdi.

"İçeride bir şeyler vardır!"

Alçak sesle konuşmuştu ama özentili sesi papazı altüst etti. Yanıt gelmeyince oğlan ısrar etti.

"Öyle değil mi, efendim, orada bir şeyler vardır, değil mi?"

"Biz hiç böyle evler görmedik," dedi bir başkası.

"Herhalde güzel şeyler, mobilyalar, tablolar, heykeller vardır ama bu küçük sahiplerinin çoğu iflas etmiştir; harika şeyler görmeyi düşünüyorsanız, hayal kırıklığına uğrarsınız belki," dedi Philippe neşeyle. "Sanırım sizi en çok ilgilendiren şey erzak. Bu ülke insanları sanırım tedbirlidir, her şeyi yanlarında alıp götürmüş olabilirler. Hem zaten ne olursa olsun, hiçbir şeye dokunmayacağız, zira onlar bize ait değil, bunu aklımızdan çıkaralım ve elimizdekilerle yetinelim. Sizi üç gruba ayırıyorum: Birinci grup kuru ağaç toplayacak, ikincisi kuyudan su çekecek, üçüncü grup da karavanaları hazırlayacak."

Onun talimatıyla hızlı ve güzel çalıştılar. Göletin kıyısına kocaman bir ateş yakıldı; yediler, içtiler, ormandan çilek topladılar. Philippe oyunlar oynatmayı düşündü, ancak çocuklar

çığlık atmadan, gülmeden, zorla, isteksizce oynuyordu. Gölet, güneşte pek parlamıyordu artık, kıyılarda kurbağa sesleri duyuluyordu. Hareketsiz, battaniyelerine sarınmış çocukları ateş aydınlatıyordu.

"Uyumak ister misiniz?"

Kimseden ses çıkmadı.

"Üşümüyorsunuz, değil mi?"

Yine sessizlik.

Rahip, yine de hepsinin uyumadığını düşündü. Kalktı, sıraların arasında yürüdü. Bazen eğiliyor, diğerlerinden daha çelimsiz daha narin bir vücudu, düz saçlı, kulakları yapışık bir kafayı örtüyordu. Ya uyuyormuş gibi yapıyorlardı ya da gerçekten uyuyorlardı. Philippe, ateşin yanına dua kitabını okumak için yanaştı. Zaman zaman gözlerini kaldırıyor, sudaki yansımaları seyrediyordu. Böyle sessiz düşündüğü anlarda bütün yorgunluğu gidiyor, sıkıntıları geçiyordu. Sevgi, kalbine çorak bir toprakta yağmur gibi önce damla damla, taşların arasından kendine bir yol açarak, sonra kalp yolunu bulunca hızla akan bir sel halinde giriyordu.

Zavallı çocuklar! İçlerinden biri rüya görüyor, uzun, tekdüze iniltiler çıkarıyordu. Papaz karanlıkta elini kaldırdı, onları kutsadı, bir dua mırıldandı. "Pater amas vos," diye fısıldadı. Dua etmeye, söz dinlemeye, tövbeye davet ettiğinde, din dersine giren çocuklarına böyle söylemekten hoşlanırdı. "Baba sizi seviyor." Bu zavallılarda Tanrı yardımı olmadığına nasıl inanabilmişti? Belki kendisini daha az sevecekler, daha az bağışlayıcı olacaklar, ilahi sevgiyi daha az mı tadacaklardı? Ey, İsa, bağışla beni! Bu bir gurur belirtisi, şeytanın tuzağıydı! Kimim ben? Bir hiç, tapılası ayaklarının altında bir toz zerresiyim, Tanrım! Evet, hiç kuşkusuz seni seven, çocukluğumdan beri korunan, sana götürülen ben, bunu istemeye hakkım var mı, ama bu çocuklar . . . seçilecek . . . diğerleri . . . Azizler satın

alacak onları yine. Evet, her şey iyi, her şey güzel, her şey bağışlayıcı. Tanrım, üzüntümü bağışla!

Kalbi yavaş atıyordu, gece görkemli ve sakindi. Dışında yaşayamadığı bu varlık, bu nefes, bu bakış karanlıkta onun üzerindeydi. Karanlıkta, annesinin göğsünde uyuyan bir çocuğun sevgili yüzlerini, ellerini, yüzüklerini tanıması için ışığa ihtiyacı yoktur! Hafifçe, zevkle güldü. "Yüce İsa, yine orada, yanımdasın. Yanımda kal, sevgili Dost!" Siyah bir odundan uzun, pembe bir alev yükseldi. Vakit geçti, ay yükseliyordu ama uykusu yoktu. Bir battaniye aldı, çimenlere uzandı. Gözleri açık, yanağında bir çiçeğin dokunuşunu hissederek yatıyordu. Dünyanın bu köşesinde hiçbir gürültü yoktu.

Bir şey duymadı, bir şey görmedi, altıncı hissiyle şatoya doğru uzaklaşan iki gencin sessizce koşuşmasını fark etti. Öyle hızlı oldu ki önce rüya gördüğünü sandı. Seslenmek ve uyuyan öteki çocukları uyandırmak istemedi. Kalktı, cübbesine takılmış kuru otları ve çiçek yapraklarını temizledi ve şatoya yürüdü. Sık ve yüksek otlar ayak seslerini boğuyordu. O anda pencerelerden birinin kepenginin yarı aralık olduğunu gördüğünü hatırladı. Evet, yanılmamıştı! Ay, binanın ön yüzünü aydınlatıyordu. Gençlerden biri kepengi itmeye çalışıyordu. Philippe bağırmaya, onları durdurmaya fırsat bulamadan, bir taş camı kırıyordu; cam parçaları çevreye yayıldı. Gençler kedi gibi sıçrayarak içeride kayboluverdi.

"Ah, haylazlar, durun, size yardıma geliyorum!" diye bağırdı Philippe.

Cübbesini dizlerine kadar sıvadı, onların gittiği yoldan yürüdü, kendini parlak soğuk parkeli, üstleri örtülü mobilyaların bulunduğu bir salonda buldu. Elektrik düğmesini bulmak için uzun süre el yordamıyla arandı. Işığı yakınca, kimseyi göremedi. Duraksadı, çevresine bakındı (çocuklar ya bir yere gizlenmiş ya da kaçmışlardı); kanepeler, o piyano, kılıf-

lanmış koltuklar, pencerelerde asılı İran perdeleri, hepsi saklanmak için biçilmiş kaftandı. Derin bir deliğin altına yürüdü, çünkü duvar örtüsü kımıldamıştı; onları birden açtı; büyük çocuklardan biri, neredeyse erkek yüzlü, güzel gözlü, geniş çeneli çocuk oradaydı.

"Burada ne işiniz var?" dedi papaz.

Arkasında bir gürültü işitince döndü; odada başka bir genç vardı, hem de tam arkasında; o da 17-18 yaşlarındaydı; sarı yüzünde, dudakları küçümser gibi sıkılmıştı; derisinin altında bir hayvan yaşıyordu sanki. Philippe tetikteydi ama onlar daha hızlı davrandılar; bir anda üzerine çullandılar, biri çelme takarak onu devirdi, diğeri boğazına sarıldı. Philippe sessizce, gayretle mücadele ediyordu. Gençlerden birini yakasından yakalayıp boynunu sıkmaya başladı, genç sonunda onu bırakmak zorunda kaldı. Kurtulmak için yaptığı hareket yüzünden ceplerinden bir şey düşerek yuvarlandı: Paraydı bu.

"Övgülerim boşa gitti," dedi Philippe, yere oturmuş, soluk soluğa. 'Önce hiç kuşkulanmadım, onları buradan çıkaracak ve küçük köpekler gibi peşime takacağım. Yarın görüşürüz!' diye düşündü. "Bu kadar saçmalık yeter artık, haydi kaybolun şimdi!"

Bu sözler ağzından çıkmıştı ki çocuklar tekrar vahşice, umutsuz bir sıçrayışla üzerine atıldı; içlerinden biri onu ısırdı, kan fışkırdı.

'Beni öldürecek bunlar,' diye düşündü Philippe, hayretle. Ona kurt gibi yaklaşıyorlardı. Gençlere kötülük yapmak istemiyordu ama kendini savunmak zorundaydı; yumrukla, tekmeyle püskürtmesine rağmen, onlar daha hırslanmış, insanlıktan çıkmış halde hayvan gibi, şeytan gibi üzerine doğru geliyorlardı. Her şeye rağmen daha güçlü olmalıydı Philippe ama kafasına bir eşya, bronz bir sehpanın ayağı indirilince

yere düştü, düşerken çocukların pencereye koşarak düdük çaldıklarını duydu. Başka bir şey görmedi: Birden uykudan uyanan yirmi sekiz çocuğun koşarak çimenliği geçtiğini, pencereden atladığını, mobilyaları talan ederek pencereden attıklarını görmedi. Sarhoştular, yerde yatan rahibin çevresinde dans ediyor, şarkı söylüyor, bağırıyorlardı; kız yüzlü küçük bir oğlan, bir sofanın üstünde hopluyor, eski yaylarını gıcırdatıyordu. En büyükleri bir likör dolabı bulmuştu, onu salona sürükleyip tekmelerle ittiler; açınca boş olduğunu gördüler, ama sarhoş olmak için içmeleri gerekmiyordu. Kan dökmek bile yeterdi onlara, bundan korkunç şekilde mutlu oluyorlardı. Philippe'i bacaklarından tutup şatonun dışına sürüklediler, pencereden aşırtarak çimenlerin üstüne attılar. Göletin kenarına gelince, onu yakalayıp bir paket gibi fırlattılar. "Hop! Kaldır! Gebersin!" diye bağırıyorlardı boğuk sesleriyle; birkaçının sesi kalınlaşmıştı. Suya düştüğünde Philippe henüz ölmemişti. Kendini koruma içgüdüsüyle ya da son anın cesaretiyle kenara tutundu; iki eliyle bir ağaç dalına tutunmuş, başını sudan çıkarmaya uğraşıyordu. Yüzü yumruk ve tekmelerden çürük içinde kalmıştı. Onu taşladılar. Önce iyi dayandı, var gücüyle çatırdayan dala tutundu. Karşı kıyıya çıkmaya çalıştı, ancak taşlar yağmur gibi yağıyordu üstüne. Sonunda iki kolunu kaldırdı, yüzüne siper etti; çocuklar onun siyah cübbesinin içinde, dimdik gömüldüğünü gördüler. Boğulmamıştı: Çamur yutmuştu onu. Böylece beline kadar gelen suyun içinde, başı geriye kalkılmış halde öldü; atılan taş tek gözünü çıkarmıştı.

26.

Nîmes'deki Notre-Dame katedralinde her yıl Péricand-Maltête ailesinin merhumları için bir ayin yapılırdı, ama Nîmes'de yalnız Madam Péricand'm annesi kaldığından, bu iş genellikle yandaki bir küçük kilisede yarı kör, şişman ve soluğu papazın sesinde boğulan yaşlı hanımla 30 yıldır evde çalışan bir aşçı kadının karşısında çırpıştırılıverirdi. Madam Péricand, yağ ticareti sayesinde zenginleşmiş Marsilyalı Craquant ailesiyle akrabaydı, Craquant adıyla doğmuştu. Böyle bir kökten gelmesi ona saygın görünüyordu kuşkusuz (drahması iki milyondu, savaş öncesinin iki milyonu) ama yeni akrabalarının görkemi karşısında kıskançlıktan kuduruyordu. Annesi yaşlı Madam Craquant bu görüşü paylaşıyor ve Nîmes'e çekilip Péricand'ların bütün geleneklerine büyük bir sadakatle uyuyor, ölüler için dualar ediyor, yaşayanların düğünlerini, vaftizlerini kutluyordu, Londra'da kraliçenin doğum günü kutlandığında, sömürgelerde tek başlarına sarhoş olan o İngilizler gibi.

Ölülere yapılan bu ayin, özellikle Madam Craquant'ın hoşuna gidiyordu, çünkü törenden sonra katedralden gelirken, bir pastaneye uğrayıp bir fincan çikolata içiyor, ayçöreği yiyordu. Pek tombul olduğundan doktoru ona sıkı bir rejim yaptırıyordu ama her zamankinden daha erken kalktığından ve oymalı büyük kapıdan sırasına kadar bütün katedrali baştan sona geçtiğinden ve bu da onu çok yorduğundan, kuvvet verici besinleri düşünmeden yutuyordu. Hatta bazen korktuğu aşçı kadın kapının yanında elinde iki ayin kitabı, kolunda Craquant efendinin şalıyla, sessizce sırtını dönünce, bizimki önüne bir pasta tabağı çekiyor, dalgın bir tavırla bazen kre-

malı bir pasta, bazen kirazlı turta, bazen de ikisini yalayıp yutuyordu.

Dışarıda iki yaşlı atın koşulduğu ve neredeyse Madam Croquant kadar şişman bir arabacının sürdüğü araba güneşin ve sineklerin altında bekliyordu.

O yıl her şey altüst olmuştu: Haziran olaylarından sonra Nîmes'e kapanan Péricand'lar, yaşlı Péricand-Maltête ile Philippe'in öldüğünü duymuşlardı. Yaşlı adamın ölüm haberini son anlarını yaşadığı bakımevinin rahibeleri bildirmişti. "İhtiyar çok sakin, çok teselli edici, çok Hıristiyan'ca ölüp gitti," diye yazıyordu iyiliğini, vasiyetnamenin olabildiğince çabuk ve ayrıntılarıyla yazılmasıyla ilgilenmeye kadar götüren Saint-Sacrement başrahibesi.

Madam Péricand son cümleyi defalarca okudu, iç çekti, yüzünde endişeli bir ifade belirdi, sevilen birinin Tanrı katında huzur içinde gittiğini öğrenince, pişmanlık duydu.

"Büyükbabanız, küçük İsa'nın yanında, çocuklarım," dedi.

İki saat sonra, aileye ikinci bir darbe daha indi ama ayrıntı verilmiyordu; Loiret'nin küçük bir köyünün muhtarı, papaz Philippe Péricand'm kaza sonucu öldüğünü ve ölüm belgelerinin tam olarak düzenlendiğini açıklıyordu. Bakmakla yükümlü olduğu 30 öğrenci ortadan yok olmuştu. Fransa'nın yarısı diğer yarısını aradığından, bu durum kimseyi şaşırtmadı. Philippe'in ölü bulunduğu yerin yakınlarında ırmağa düşen bir kamyondan söz ediliyordu; anne babası söz konusu olanların oğulları ve öksüzler olduğuna inanmıştı. Son olarak da Hubert'in Moulins çarpışmalarında öldürüldüğünü söylediler. Bu kez felaket tamdı. Başına gelenler yüzünden umutsuz bir gurur çığlığı kopardı.

"Bir kahraman ve bir aziz dünyaya getirmiştim," dedi. "Oğullarımız başkalarının oğullarının cezasını çekiyor," diye

mırıldandı, kuzin Croquant'a bakarak; onun tek oğlu Toulouse savunmasmda küçük bir görev bulmuştu. "Sevgili Odette, yüreğim kan ağlıyor, bilirsin ben çocuklarım için yaşadım, yalnızca anne oldum (gençliğinde hafif bir kadın olan Madam Craquant başını eğdi), ama sana yemin ederim, şu anda hissettiğim gururla acımı unuttum."

Dimdik, gururlu, yas tülünün çevresinde uçuştuğunu hissederek, hafifçe iç geçiren kuzenini kapıya kadar geçirdi:

"Ah, sen gerçek bir Romalısın."

"Yalnız iyi bir Fransız'ım," dedi Madam Péricand, soğuk bir tavırla sırtını dönerek.

Bu sözler henüz yeni ve derin acısını biraz hafifletmişti. Philippe'e her zaman saygı göstermiş, onun bu dünyaya ait olmadığını anlamıştı. Özel görevler hayal etmişti hep, bundan vazgeçmesinin nedeni tevazu idi, kendisi için zor olan Tanrı'ya hizmet etme görevini seçmişti. Oğlunun İsa'nın yanında olduğuna inanıyordu. Bunu kayınpederine söylediğinde, içi kuşkuyla doluydu. Philippe içinse, 'Sanki oradaymış gibi görüyorum onu!' diye düşünüyordu. Evet, Philippe ile gurur duyabilirdi ve bu ruhun parıltısı üzerine fışkırıyordu ama işin garibi, aklından Hubert'e dair geçenlerdi. Lisede sıfırlar alan, tırnaklarını kemiren, parmakları mürekkep lekeleri içinde, güzel, tombul yüzü, taze, büyük ağzıyla Hubert. Kahramanca ölmüştü Hubert, akıl almaz bir şeydi bu... Heyecanlı dostlarına Hubert'in gidişini anlatırken (Onu tutmaya çalıştım, bunun mümkün olmadığını anlıyordum. O bir çocuktu ama yiğit bir çocuk, Fransa'mn onuru uğruna öldü); Rostand'ın dediği gibi, (yararsız olunca daha güzeldir) geçmişi canlandırıyordu. Gerçekten de bütün bu onurlu sözleri söylediğini, oğlunu savaşa gönderdiğini sanıyordu.

Şimdiye kadar sert davranmış olan Nîmes şehri, bu acılı anaya saygı, sevgi gösteriyordu artık.

"Bugün bütün şehir bizim," dedi yaşlı Madam Craquant, memnun ve hüzünlü bir tavırla.

31 Temmuz günü saat onda ölüler için ayin yapılacaktı; onlara üç acı ölüm daha eklenmişti.

"Ah, ana, bu neye yarar?" dedi kızı, sözlerin ya da hemşehrilerinin değersiz fikirlerinin boş teselli olduğunu anlayarak.

Ateşli güneş altında parlıyordu kent. Kalabalık mahallelerde sinsi ve kuru bir rüzgar, kapı eşiklerine gerilen renkli inci perdeleri hareket ettiriyordu. Sinekler ısırıyor, fırtına kokusu seziliyordu. Yılın bu mevsiminde genellikle tenha olan Nîmes çok kalabalıktı. Burayı istila eden sığınmacılar, benzin yokluğundan ve Loire sınırının geçici olarak kapatılması yüzünden henüz orada kalıyorlardı. Sokaklar ve meydanlar araba parkına dönmüştü. Tek bir oda bile yoktu. Şimdiye kadar sokakta uyumuşlardı, yatak olarak bir balya saman bulunmaz bir nimetti. Nîmes, sığınmacılara karşı ödevini yapmaktan büyük gurur duyuyordu. Onları kucaklamış, bağrına basmıştı. Zavallılara konukseverlik göstermeyen tek bir aile bile yoktu. Bu halin akıl sınırlarını aşmış olması yazıktı doğrusu. "Yiyecek sorunu vardı, bunu da unutmamak gerekir," diyordu; Nîmes, yollarda yorgunluktan canı çıkmış olan bütün bu zavallı sığınmacıların, korkunç salgın hastalıkların kurbanı olacaklarına üzülüyordu. Bu yüzden örtülü sözlerle, basın yoluyla ve biraz gizleyerek, halkın ağzında sakız olmadan, her gün daha hızlı gitmelerini rica ediyordu; şimdiye kadar koşullar buna izin vermemişti.

Bütün ailesi evinde oturan ve bu yüzden bir çift çarşafı bile ödün vermeden reddeden Madam Craquant, kıskançlıklar arasında kulağına kadar gelen bu canlılığın tadını çıkarıyordu. Sabah kahvaltısını Péricand çocuklarıyla, kiliseye gitmeden önce yapıyordu. Madam Péricand, yoksunluğa rağ-

men iştah açıcı görünen yemeklere elini sürmeden, onları seyrediyordu; savaş ilan edildiğinden beri dolaplara stok edilen yiyecekler yüzünden sıkıntı çekmiyordu.

Geniş göğsüne kar beyazlığında bir peçete bağlamış olan Madam Craquant, üçüncü kızartma tabağını yiyordu ama bunu sindiremeyeceğinden korkarak, kızının soğuk ve sabit bakışlarından rahatsızlık duyuyordu. Bazen duruyor ve Madam Péricand'a sıkıntıyla bakıyordu.

"Niçin yiyorum, bilmiyorum, Charlotte," diyordu, "boğazımdan geçmiyor!"

Madam Péricand buz gibi alaycı bir sesle yanıt verdi:

"Kendinizi zorlamalısınız, anne."

Sonra annesinin önüne dolu çikolata kabını uzatıyordu.

"Neyse, yarım fincan daha koy bakalım, Charlotte ama yarım fincandan fazla olmasın!"

"Biliyorsunuz, bu üçüncü fincan!"

Ama Madam Péricand birden sağır olma numarası yaptı.

"Evet, evet, öyle," diyordu dalgınca, başını sallayarak. "Haklısın Charlotte, hüzünlü törenden önce yeniden güçlenmemiz gerek." Bunun üzerine iç çekerek köpüklü çikolatayı içiyordu!

O sırada kapı çalındı, uşak Madam Péricand'a bir paket getirdi. İçinde Philippe ile Hubert'in resimleri vardı. Oğullarının fotoğraflarını çerçeveletmeye vermişti. Onlara uzun uzun baktı, sonra kalkıp resimleri konsolun üzerine koydu, bir adım geri çekilerek değerlendirdi, sonra odasına gitti, elinde iki rozet ve üç renkli iki kurdeleyle geri geldi. Bunları çerçevelerin çevresine sardı. O sırada eşikte duran dadının hıçkırıkları duyuldu, Emmanuel kadının koluna girmişti. Jacqueline ile Bernard da ağlamaya başladı. Madam Péricand onları ellerinden tuttu, kalkmaları için hafifçe zorladı ve konsolun önüne götürdü.

"Canlarım! İki ağabeyinize iyice bakın. Yüce Tanrı'ya kaderinizin onlara benzememesi için dua edin. Onlar gibi söz dinleyen, çalışkan ve bilge çocuklar olmaya çalışın. Öyle iyi çocuklardı ki onlar," dedi Madam Péricand, acıdan boğulmuş sesiyle; "Tanrı'nın onlara şahadet mertebesi vermesi şaşırtmıyor beni. Ağlamayın. Onlar Yüce Tanrı'nın yanındalar; bizi görüyor, koruyorlar. Yukarıda karşılayacaklardır bizi, bu arada burada bir Fransız ve iyi bir Hıristiyan olarak onlarla gurur duyabiliriz."

Artık herkes ağlıyordu; Madam Croquant bile çikolatasını bırakmış, titreyen elleriyle mendilini arıyordu. Philippe'in portresi kendisine son derece benziyordu. Derin ve saf bakışları aynıydı. Sevgi dolu, hoşgörülü anlarda olduğu gibi tatlı tatlı gülümsüyordu yakınlarına.

"... Ve dualarınızda," diye bitirdi Madam Péricand, "onlarla ölen zavallı yavruları unutmayın."

"Belki hepsi ölmemiştir?"

"Olabilir," dedi Madam Péricand dalgın dalgın, "olabilir pekâlâ. Zavallı yavrucaklar... Öte yandan bu ağır bir görev," diye ekledi ve aklı kayınpederinin vasiyetine takıldı.

Madam Craquant gözyaşlarını sildi.

"Küçük Hubert... Öyle kibar, öyle maskaraydı ki... Hatırlıyorum, bir gün burayı ziyaret ediyordunuz, kahvaltıdan sonra salonda kestiriyordum; bizim maskara avizeye yapıştırılmış sinek yapışkanını çıkarıp yavaşça başımın üzerine indirmez mi! Hemen uyandım. Bir çığlık attım, o gün ona cezasını vermiştin, Charlotte."

"Hatırlamıyorum," dedi Charlotte sertçe. "Neyse anne, çikolatanızı bitirin, acele edelim. Araba aşağıda. Saat ona geliyor."

Sokağa indiler, bastonuna dayanmış, nefes nefese, ağır büyükanne önde, arkasında Madam Péricand, sonra siyahlar

giymiş iki çocuk, beyazlar içinde Emmanuel, son olarak yas kıyafetleriyle birkaç uşak sokağa indiler. Kupa arabası onları bekliyordu; arabacı kapıyı açmak için aşağı indi, o anda Emmanuel birden küçük parmağını uzattı ve kalabalıkta birisini gösterdi.

"Hubert! İşte, Hubert orada!"

Nounou hemen onun gösterdiği noktaya baktı, sapsarı kesildi ve boğuk bir çığlık attı.

"İsa! Azize Meryem!"

Annenin ağzmdan boğuk bir uğultu çıktı; siyah peçesini geriye attı, Hubert'e doğru iki adım ilerledi, sonra kaldırıma kaydı, tutmak için tam zamanında kollarını uzatmış olan arabacının kollarına yığılıverdi.

Hubert'di bu, gözünün önüne düşmüş perçemi, pembe teniyle Hubert; bagajları, bisikleti, yarası yoktu, yayvan yayvan gülümseyerek ilerliyordu.

"Selam anne! Selam büyükanne! Herkes iyi mi?"

"Sahi sen misin? Sen mi geldin? Yaşıyor musun?" dedi Madam Craquant aynı anda hem gülerek hem ağlayarak. "Ah, yavrum, ah Hubert'ciğim! Ölmediğini biliyordum! Pek maskarasın ölemezsin! Tanrım!"

Madam Péricand kendine geliyordu.

"Hubert, gerçekten sen misin?" diye kekeledi yavaşça.

Hubert böyle karşılandığına hem memnun olmuş hem de sıkılmıştı. Annesine doğru yürüdü, iki yanağını uzattı, annesi ne yaptığını bilmeden öptü; sonra lisedeyken Latince çevirisinden sıfır getirmiş gibi iki yana sallanarak öylece durdu.

Annesi, "Ah, Hubert!" diyerek iç çekti, boynuna atıldı, oğlunu öpücüklere, gözyaşlarına boğdu. Çevresine duygulanan küçük bir grup toplanmıştı. Nasıl davranacağını bilemeyen Hubert boğazına bir şey kaçmış gibi, annesinin sırtına

hafifçe vuruyordu.

"Beni beklemiyor muydunuz?"

Başıyla hayır dedi.

"Dışarı mı çıkıyordunuz?"

"Zavallı yavrucak! Senin ruhunun selameti için katedralde yapılacak ayine gidiyorduk!"

Birden annesini bıraktı Hubert.

"Sahi mi?"

"İyi, ama sen nerelerdeydin? Bu iki ay içinde ne yaptın? Moulins'de öldüğünü söylediler bize."

"Şey, bunun doğru olmadığını görüyorsunuz, ben karşınızdayım işte."

"Savaşa gitmedin mi? Hubert, yalan söyleme! Oraya gitmeyi aklına sokmuştun, küçük budala. Bisikletine ne oldu? Nerede o?"

"Kayboldu."

"Elbet! Bu oğlan gebertecek beni vallahi! Anlat bakalım, konuş, neredeydin?"

"Yanınıza gelmeye çalışıyordum."

"Yanımızdan ayrılmasaydın daha iyi ederdin," dedi Madam Péricand ciddi ciddi. "Baban öğrenince sevinecek," dedi sonunda, kekeleyerek.

Sonra birden deli gibi ağlamaya, onu kucaklayıp öpmeye başladı yine. Bu arada vakit geçiyordu, gözlerini sildi ama yaşlar akıyordu hâlâ.

"Haydi, çabuk ol, git yıkan! Aç mısın?"

"Hayır, karnımı çok iyi doyurdum, sağ ol."

"Mendilini, kravatını değiştir, ellerini yıka, çabuk ol! Tanrım! Acele et, katedrale geç kalmayalım."

"Nasıl? Yine oraya mı gidiyorsunuz? Ben yaşadığıma

göre şöyle güzel bir yemek yesek, daha iyi olmaz mı? Lokantaya gitsek, olmaz mı?"

"Hubert!"

"Ne var? 'Güzel bir yemek' dedim diye mi?"

"Yok canım, ama..."

"Bunu ona böyle sokak ortasında söylemek korkunç bir şey," diye düşündü. Oğlunu elinden tuttu, arabaya bindirdi.

"Yavrum, başımıza iki büyük felaket geldi. Önce... Zavallı büyükbaba öldü ve Philippe..."

Hubert bu haberi garip karşıladı. İki ay önce olsa, hıçkıra hıçkıra ağlar, pembe yanaklarından iri yaşlar akardı. Sapsarı kesildi, yüzünde annesinin tanımadığı erkekçe, neredeyse sert bir anlam belirdi.

"Büyükbaba, önemli değil," dedi uzun süre sustuktan sonra. "Philippe'e gelince..."

"Hubert, delirdin mi sen?"

"Evet, bana göre hava hoş, size göre de öyle. Yaşlı ve hastaydı o. Bu karışıklıkta ne yapabilirdi sanki?"

"Öyle mi!" diye karşı çıktı Madam Craquant, gücenmişti.

Ama onu dinlemeden devam etti Hubert.

"Philippe'e gelince... İyi, ama bundan emin misiniz? Benim durumum gibi olmasın?"

"Ne yazık ki eminiz..."

"Philippe..."

Sesi titredi ve söndü.

"Buraya ait değildi o, diğerleri hep gökyüzünden söz eder ama tek düşündükleri yeryüzüdür... O, Tanrı'dan geliyordu ve şimdi çok mutlu olmalı."

Yüzünü ellerinin arasına gizledi, uzun süre kımıldamadan öylece durdu. O sırada katedralin çanları duyuldu. Madam Péricand oğlunun koluna dokundu.

"Gidelim mi?"

Başıyla evet işareti yaptı. Hepsi arabalara bindi. Katedrale gittiler. Hubert annesiyle büyükannesinin arasında yürüyordu. Dua yerinde yine ikisinin arasındaydı. Onu tanımışlardı; fısıltılar, boğuk çığlıklar duydu. Madam Craquant yanılmamıştı; bütün şehir oradaydı. Ailesinin ölüleri için dua edildiği gün, kurtulduğu için Tanrı'ya şükranlarını sunmaya gelen Hubert'i herkes görebildi. İnsanlar genellikle memnundu. Hubert gibi Alman kurşunlarından kaçan, iyi bir çocuk, adalet duygularını ve mucize heveslerini yüceltiyordu. Mayıs'tan bu yana haber alamayan sayısız anne yüreğinin umutla çarptığını hissediyordu! Yapmaya çalıştıkları gibi kötü şeyler düşünmek imkânsızdı: "Çok şanslılar var içlerinde," ama ne yazık ki zavallı Philippe (harika bir papaz olduğunu söylüyorlardı) ölümle karşılaştı.

Böylece oranın görkemine rağmen, birçok kadın Hubert'e gülümsedi. Hubert onlara bakmıyordu, annesinin sözlerinin yarattığı şaşkınlıktan kurtulmamıştı henüz. Philippe'in ölümü yüreğini parçalıyordu. Moulins'de umutsuz ve boşuna savunmadan önce, çarpışma sırasındaki gibiydi ruhsal durumu. 'Hepimiz aynı olsaydık, domuzlar ve dişi köpekler gibi!' diye düşünüyordu orada bulunanları seyrederken, 'bunun anlaşılır bir yanı var, ama Philippe gibi azizleri ne yapmaya gönderiyorlar oraya? Bizim için, günahlarımızı bağışlatmak için mi, bir çuval taş karşılığında bir inci sunar gibi mi?"

Çevresinde bulunanlar, ailesi, dostları onda utanç ve öfke uyandırıyordu. Onları ve onlar gibileri yollarda görmüştü, güzel, sarı denkleri ve boyalı karılarıyla subay, görevlerini bırakmış memurlar, panik içinde, yollara gizli belgeleri, dosyaları saçan politikacılarla, Ateşkes imzalandığı gün gerektiği gibi ağladıktan sonra şimdi Almanlarla teselli bulan genç kızlarla dolu arabaları hatırlıyordu. "Sanki kimse bunu bilmeyecek,

çevresine öyle yalanlarla dolu ağlar örülecek ki Fransa tarihine şan şöhret dolu bir sayfa eklenecek yine. Kahramanlık, fedakarlık eylemleri görmek için insanlar dövünecek. Tanrım! Ben bunu gördüm! Bir bardak su için boş yere vurulan kapalı kapılar, evleri talan eden sığınmacılar; tepeden tırnağa kadar her yerde alçaklık, düzensizlik, kibir, cehalet! Ah, keyfimiz gıcır!"

Aynı anda ayini dudak ucuyla izliyordu, kalbi öyle ağırlaşmış, öyle katılaşmıştı ki bedensel acılar çekiyordu. Defalarca boğuk boğuk iç çekti, annesi endişelendi. Ona döndü; tülün arasından yaşlı gözleri parlıyordu. Mırıldandı:

"Bir yerin mi ağrıyor?"

"Hayır, anne," dedi, annesine soğuk bir bakışla bakarak; bu yüzden kızdı ama kendini tutamamıştı.

Aile bireylerini acıyla, içini yakan bir ciddiyetle seyrediyor, şikayetlerini açıkça söyleyemiyor, hepsini şiddet görüntüleri olarak kabul ediyordu: "Bu çürümüş rejim," diyordu babası; aynı akşam evde, Mösyö Péricand'ın tekrar bakan olmak için itibarlı birini bulmaya çalıştığı eski bir bakanın onuruna verilen yirmi dört kişilik akşam yemeğinde, en güzel örtüler serilmiş, en değerli şaraplar, en yağlı kaz ciğerleri ikram edilmişti. "Ah," dedi annesi ağzını büzerek, "Sevgili Başkan..." Kaçan insanlardan alınmış gümüş takımlar ve çamaşırlarla tıka basa dolu arabalar, içine birkaç giyecek bulunan çıkınıyla yürüyen çocukları ve kadınları göstererek: "Bakın, küçük İsa ne kadar iyi yürekli. Düşünün ki bu zavallıların yerinde biz de olabilirdik!" diyen annesi. Riyakarlar! Temizlenmiş mezarlıklar! Peki, kendisinin orada işi neydi? Kalbi isyan ve nefretle dolu, Philippe'in ruhu için dua ediyormuş gibi görünüyordu! Oysa Philippe... Tanrım! Philippe, sevgili kardeşim!" diye fısıldadı ve bu kelimelerde sanki ilahi bir huzur gücü varmış gibi sıkışan kalbi ferahladı, yanaklarından aşağı sıcak yaşlar

aktı. İçine hoş, bağışlayıcı düşünceler doldu. İçinden değil de dışarıdan geliyordu, bir dost kulağına eğilmiş de fısıldıyordu sanki: "Philippe'i yaratmış olan bir aile, bir soy kötü olamaz. Sen çok sertsin, dış dünyada yaşananları gördün, ruhları tanımıyorsun. Kötülük gözle görülür, yakar, bütün gözlere ince ince yayılır. Bir teki fedakarlıkları sayıp dökülen kanı ve gözyaşlarını ölçebildi." Önceki savaştaki ölülerinin isimlerinin kazılı olduğu mermer plakaya baktı... İçlerinde Craquant'lar ve Péricand'lar, amcalar, tanımadığı kuzenler, Somme'da, Flandres'da, Verdun'de öldürülmüş, hiç uğruna öldükleri için iki kez öldürülmüş, kendisinden biraz büyük çocuklar vardı. Bu kargaşadan, birbirine zıt bu duygulardan, garip, eksiksiz bir acı doğdu. Zengin bir tecrübe kazanmıştı; soyut, kitaplarda yazıldığı gibi değil de Moulins köprüsünün savunmasına yardım ederken derisi soyulmuş elleriyle, Almanlar zaferlerini kutlarken bir kadını öpmüş olan dudaklarıyla biliyordu. Tehlike, cesaret, korku, aşk sözcüklerinin ne anlama geldiğini biliyordu. Evet, aşkı bile... Şimdi güçlü, iyi hissediyordu kendisini, kendinden emindi. Artık başkasının gözleriyle görmeyecekti; seveceği ve inanacağı şey artık başkalarının esinlemesine değil kendisine ait olacaktı. Ellerini ağır ağır bitiştirdi, başını eğdi ve dua etti sonunda.

Ayin bitti. Kilisenin avlusunda, çevresine toplanıp onu kucakladılar, annesini kutladılar.

"Yanakları hep güzeldi," diyordu hanımlar. "Bunca yorgunluktan sonra bile pek zayıflamamış, değişmemiş. Sevgili küçük Hubert..."

27.

Corte'lar sabah saat yedide Grand Hôtel'e geldiler; yorgunluktan ayakta duramıyorlardı; döner kapılardan geçince, kabuslarla dolu, aktarmacılara ayrılan salonun krem rengi halılarının üstünde sığınmacıların uyuduğu, kapıcıların tanımadıklarına oda vermediği, yıkanmak için sıcak su bulamayacakları, hole bombaların düştüğü bir evrene giriyorlarmış gibi korkuyla önlerine bakıyorlardı. Oysa Tanrı'ya şükür, Fransa'nın termal istasyonlarının kraliçesine dokunulmamıştı; gölde canlı, ateşli bir kalabalık vardı ama kısaca her şey normaldi. Personel yerli yerindeydi. Müdür hiçbir şeyin eksik olmadığını söylüyordu; oysa kahve tatsızdı, yine de bardaki içkiler soğutulmuştu, musluklardan sıcak ve soğuk su akıyordu. Önceleri endişeliydiler: İngiltere'nin dostça olmayan tutumu, viski ithalini yasaklayan abluka korkutuyordu ama büyük stoklar yapılmıştı. Dayanabilirlerdi.

Holün mermerine ayak basar basmaz, Corte'lar yeniden doğmuş gibi oldular: Huzur hüküm sürüyordu, uzakta büyük asansörlerin homurtusu pek duyulmuyordu. Açık pencere boşluklarından, parkın çimenleri üstünde fıskiyeden fışkıran suların saydam gökkuşağı görülüyordu. Corte'un yirmi yıldan beri her yıl müşterisi olduğu Grand Hôtel'in müdürü kollarını havaya kaldırdı. Onlara her şeyin sona erdiğini, uçuruma yuvarlandıklarını, halkta görev ve büyüklük duygusu kurmak gerektiğini söyledi; sonra her an valinin gelmesinin beklendiğini, dairelerin dün tutulduğunu, Bolivya büyükelçisinin ameliyat masasında uyuduğunu ama Gabriel Corte için her şeyin hazırlanacağını, sorun olmadığını anlattı; müdür yardımcılığına ilk başladığı zamanlarda kurslar sırasında

Normandy de Deauville'e de aşağı yukarı aynı şeyleri söylemişti!

Corte yorgun eliyle alnını sıvazladı.

"Zavallı dostum, isterseniz, tuvalete bir şilte atın benim için!"

Çevresinde her şey belli belirsiz, sessiz ve uygun biçimde yapılıyordu. Bir hendekte doğuran kadmlar, kaybolan çocuklar, füzeler gibi ateş demeti halinde sarkan, komşu evlere ulaşan ve iyi hesaplanmadığı için patlayan köprüler yoktu artık. Bir pencere ancak cereyan yapmasın diye kapatılıyor, önünde kapılar açılıyor, ayaklarının altında kalın halılar hissediyordu.

"Bagajlarınızın hepsi burada mı? Kaybolan yok mu? Çok şanslısınız! İnsanlar pijamasız, diş fırçasız geldiler. Bir patlama yüzünden tamamen çıplak gelen bir zavallı bile var; Tours'dan bir çarşafa sarınmış, çıplak ve yaralı halde geldi."

"Ben de az daha elyazmalarını kaybediyordum," dedi Corte.

"Aman Tanrım! Ne felaket! Peki, bıraktığınız gibi buldunuz mu onları? Böylelerini çok gördük biz! Özür dilerim bayım, bağışlayın hanımefendi, size yol göstereyim. Size ayırdığımız daire burası, dördüncü kat, beni bağışlarsınız, değil mi?"

"Ah!" diye mırıldandı Corte, "benim için fark etmez şu anda."

"Anlıyorum," dedi müdür, başını üzülmüş gibi eğerek. "Böyle bir felaket... Doğuştan İsviçreli, kalben Fransız'ım ben. Anlıyorum," diye tekrarladı.

Bir süre mezarlıkta aileyi selamlarken ve çıkışa doğru hemen koşmadığında yapıldığı gibi başı eğik, hareketsiz durdu. Birkaç günden beri bu durumda öyle sık kalmıştı ki sevimli

yüzü çok değişmişti. Mesleğinin gereği her zaman çevik ve yumuşak sesliydi. Doğal yeteneklerini daha da abarttığından, bir ölü odasındaymış gibi sessizce dolaşıyordu; Corte'a: "Kahvaltıları odanıza çıkartayım mı?" diye sorarken, ağırbaşlı ve kasvetliydi, sanki sevdiği birinin naaşını gösterirken "Son bir kez öpebilir miyim?" diye de sorar gibiydi.

"Kahvaltıları mı?" diye iç çekti Corte, günün gerçeklerini ve kaygılarını zorla hatırlayarak. "Yirmi dört saatten beri boğazımdan tek lokma geçmedi," diye ekledi, solgun bir gülümsemeyle.

Bu dün için gerçekti ama şu anda doğru değildi, zira sabah saat altıda bol bol yemişti. Yalan söylüyor denemezdi aslında. Vatan hasreti yüzünden aklı karışık ve çok yorgun olduğundan ne yediğinin farkında olmamıştı. Kendisini hâlâ aç sanıyordu.

"Ah, efendim, kendinizi zorlamalısınız! Sizi böyle görmek istemem, Sayın Corte. Kendinize dikkat etmelisiniz. İnsanlığa karşı borçlusunuz."

Corte, bunu biliyor ve insanlığın ona karşı haklarını tartışmıyordu ama buna karşılık sıradan bir vatandaş olarak kendisinden daha fazla cesur olması istenemezdi.

"Zavallı dostum," dedi gözyaşlarını gizlemek için arkasına dönerek, "ölmekte olan yalnızca Fransa değil Ruh'tur."

"Siz sağ oldukça, bu mümkün olmaz, Mösyö Corte," dedi müdür heyecanla; bu cümleyi bozgundan beri defalarca söylemişti. Corte ünlüler arasındaydı, üzücü olaylardan sonra Paris'ten gelen 14. kişi ve otele sığınmaya gelmiş 5. yazardı.

Corte hafifçe gülümsedi ve kahvenin çok sıcak olmasını istedi.

"Kaynar olacak," diyen müdür, telefonla gerekli talimatları verdikten sonra dışarı çıktı.

Florence odasına çekilerek kapıyı kilitlemiş, büyük bir hüzünle içinde aynaya bakıyordu. Her zaman pek tatlı, güzelce pudralanmış, dinlenmiş olan yüzü terden parlıyordu; pudrayı, kremi emmiyordu artık, bu yüzden bozuk mayonezi andıran bir pıhtıyla kaplanmış gibiydi, burnunun kenarları kırışmış, gözleri içine çökmüştü, ağzı sarkıyordu. Dehşet içinde aynaya arkasını döndü.

"Elli yaşındayım," dedi oda hizmetçisine.

Tam hakikat belirtisiydi bu ama bu sözleri öylesine dehşet içinde ve inanmadan söylemişti ki Julie ne demek istediğini anladı, yani ihtiyarlığın kapalı bir ifadesiydi bu sözler.

"Bunca olanlardan sonra, anlıyorum... Hammefendi, biraz uyusanız..."

"Kesinlikle imkansız bu... Gözümü yumar yummaz, bomba sesleri duyuyor, o köprü, o ölüler gözümün önüne geliyor..."

"Hanımefendi unutacaktır."

"Hayır, asla! Siz unutabilir misiniz bunu?"

"Benim durumum başka."

"Niçin?"

"Hanımın düşünecek öyle çok şeyi var ki!" dedi Julie. "Hanımefendiye yeşil elbisesini çıkarayım mı?"

"Yeşil elbisemi mi? Bu kafayla mı?"

Florence kendini iskemlesine atmış, gözlerini yummuştu ama birden bütün enerjisini topladı; dinlenmeye ihtiyacı olan ve astlarının etkisizliğini fark ederek kumandayı tekrar eline almış, yorgunluktan sallanarak birliklerini savaş alanına süren bir başkomutan gibiydi.

"Dinleyin, şunu yapacaksınız. Önce banyo ile birlikte 3 numaralı yüz maskemi hazırlayın, hani şu Amerikan Enstitüsü'nde imal edileni . . . sonra kuaföre telefon edip Lui-

gi orada mı diye sorun. 45 dakika sonra yanında bir manikürcü kızla gelsin. Son olarak da pembe bluzumla gri tayyörümü hazırlayın."

"Yakası şöyle olan mı?" diye sordu Julie, dekoltesinin biçimini göstermek için parmağıyla bir hareket yaparak.

Florence tereddüt etti.

"Evet . . . hayır . . . evet . . . onu, mavi çiçekli yeni şapka. Ah, Julie, o küçük şapkayı sanırım bir daha hiç takmayacağım. Haklısınız, artık olanları düşünmemek gerek, yoksa insan deli olur... Acaba toprak rengi pudramdan kaldı mı?"

"Bakarım... Hanımefendi çok kutu alsaydı iyi ederdi. İngiltere'den geliyordu o pudra."

"Ya, biliyorum! Neyse Julie, geçmişi fazla düşünmeyelim. Akıl almaz olaylar bunlar, önceden hesapta olmayan şeyler... İnsanların hayatı değişecek, bu değişim kuşaklar boyu sürecek. Bu kış aç kalacağız. Fermuarı yalnızdı, karaca derisi çantamı çıkarın, hepsi bu kadar... Paris ne halde acaba?" dedi Florence, banyoya girerken ama Julie, musluğu açınca, suyun sesi sözlerini boğdu.

O sırada Corte'un aklı önemsiz düşüncelerle doluydu. O da banyoda küvetin içindeydi. İlk anlarda içi öyle büyük bir sevinçle doldu ki çocukluğundaki tatlı günleri hatırladı: Bol kremalı dondurmalı bir pasta yemenin, ayaklarını soğuk kaynağa sokmanın, yeni bir oyuncağı göğsünde sıkmanın mutluluğuydu bu. İçinde ne istek, ne üzüntü ne de endişe vardı. Kafası boş ve hafifti. Tenini yavaşça gıdıklayan, tozu ve teri yıkayan, ayak parmaklarına süzülen, uyuyan bir annenin yavrusunu kaldırışı gibi yanlarına sokulan ılık bir sıvının içinde yüzdüğünü hissediyordu. Banyo sabun, saç losyonu, kolonya, lavanta suyu kokuyordu. Gülümsüyor, kollarını geriyor, uzun, soluk parmaklarını çıtlatıyor, bombalardan korunmanın ve bu kavurucu günde serin bir banyo yapmanın

keyfini çıkarıyordu. Üzüntünün, bir meyvenin içine saplanan bir bıçak gibi içine ne zaman saplanacağını bilemezdi. Belki de bir iskemlenin üstünde duran elyazması valizine gözü takılınca oldu; o sırada sabun suya düşmüştü, onu almak için çaba harcaymca keyfi kaçtı, bir an kaşlarını çattı, yüzü her zamankinden daha sert, daha sarıydı, içini bir karamsarlık, bir endişe kapladı yine.

Gabriel Corte'un hali ne olacaktı? Dünya nereye doğru gidiyordu? Yarın düşünce ne olacaktı? Ya da insanlar artık yemekten başka bir şey düşünmeyecek, hayatlarında sanata yer olmayacak ya da her krizden sonra olduğu gibi yeni bir ideal bulacaktı halk, yeni bir ideal? Edepsiz ve yorgun bir halde "Yeni bir moda!" diye düşündü. Oysa o, Corte, yeni zevklere ayak uyduramayacak kadar yaşlıydı. 1920 yılında durumunu yenilemişti. Üçüncü kez yapamazdı bunu, doğacak bu yeni dünyayı izlemekte çok zorlanacaktı. Ah, 1940 savaşmın o sert yatağmdan çıkınca, ne halde olacağını kim bilebilirdi? Tunç bir değirmen gibi ya dev gibi ya da eciş bücüş çıkacaktı (ya da her ikisi). Ona eğilmek, bakmak . . . ya da ondan hiç anlamamak korkunçtu. Romanını, iskemlenin üzerinde duran, yangından kurtardığı elyazmasını, bombaları düşündü. Cesareti iyice kırıldı. Betimlediği tutkular, ruh halleri, utançları, bir kuşağın olayları, kendi hayatı, bütün bunlar eski, yararsız, zaman aşımına uğramıştı. Umutsuzca, "Zaman aşımına uğramış," dedi. Bir balık gibi ikinci kez suya düşen sabun kayboldu. Bir küfür savurdu, doğruldu, öfkeyle zili çaldı, uşağı göründü.

"Bana masaj yapın," dedi, Gabriel Corte, iç çekerek, titrek bir sesle. Bacakları kıl eldiven ve kolonyayla ovulunca, daha iyi hissetti kendini. Çırılçıplak tıraş olmaya başladı; o sırada uşak giyeceklerini hazırlıyordu: Bir keten gömlek, hafif bir tuvit takım elbise, mavi bir kravat.

"Tanıdığımız insanlar var mı?" diye sordu Corte.

"Bilmiyorum, efendim. Fazla insan görmedim henüz ama geçen gece birçok arabanın geldiğini ve hemen İspanya'ya hareket ettiğini söylediler bana. Bu arada Mösyö Jules Blanc da Portekiz'e gidiyordu."

"Jules Blanc mı?"

Sabunlu tıraş bıçağı havada, öyle hareketsiz kalakaldı. Jules Blanc Portekiz'e gitmiş, kaçıyordu yani! Bu haber ona çok acı verdi. Hayatı olabildiğince rahat ve neşeli geçirmek isteyenler gibi Gabriel Corte da bir politikacıya yürekten bağlıydı. Nefis akşam yemekleri, parlak resepsiyonlar, Florence'ın yaptığı kibar iyilikler karşılığında, sayısız makaleler karşılığında, Jules Blanc'dan (aşağı yukarı bütün bakanlıklarda bir portföy, Meclis başkanında iki kez, Savunma Bakanlığı'nda dört kez portföy sahibi) hayatını kolaylaştıran sayısız iltimaslar elde ediyordu. Geçen kış radyoda sözünü etmiş olduğu o Büyük Aşıklar serisi, Jules Blanc sayesinde kendisine verilmişti. Yine onu, radyoda, durumlara göre vatanseverlik, ahlak, moral konularmda söylevler vermekle görevlendiren de Jules Blanc'dı. Jules Blanc günlük bir gazetenin müdürüne, Corte'un romanına önceden belirlenen seksen bin frank yerine yüz otuz bin frank vermesi için ısrar etmişti. Son olarak ona şövalyelik payesi sözü vermişti. Jules Blanc çekingen biriydi ama bu mesleğin makinesinde gerekli bir çarktı, zira dahi olduğundan göklerde süzülemez ama yeryüzünde dümen çevirmek zorundaydı.

Dostunun düşüş haberini öğrenince (politikada bozgunun zaferi hazırladığını tekrarlamakta hoşlandığı için ona umutsuz bir oyun edilmiş olmalıydı), Corte kendini bir uçurumun başında yalnız ve terk edilmiş hissetti. Yine müthiş bir güçle, bilinmeyen, bütün insanların mucize olmuşçasına daha temiz, çıkar gütmeyen, daha soylu idealler peşinde olduğu

farklı bir dünya geldi aklıma ama gezegenler, hayvanlar ve insanlar için bir konuşma içgüdüsü biçimi alan bu benzeşme ona şöyle söyletiyordu:

"Ya, demek gitti? Bu adi, zevk ehli politikacılardan düzen elini çekti..."

Biraz durduktan sonra ekledi:

"Zavallı Fransa..."

Mavi çoraplarını ağır ağır giydi. Siyah ipek jartiyeri ve çoraplarıyla, beyaz kıllı, fildişi renginde görünen vücudunun kalan kısmı çıplak halde ayakta durdu, birkaç kol ve gövde hareketi yaptı. Onaylayıcı bir tavırla aynaya baktı.

"Bu daha iyi oldu," dedi uşağına; bu sözlerden büyük zevk alıyor gibiydi.

Sonra giyinmesi bitti. Öğleni biraz geçerken bara indi. Holde şaşkınlık fark etti, bir şeyler olduğu, büyük felaketlerin uzakta dünyanın kalanını sarstığı açıkça belliydi; unutulmuş bagajlar, genelde dans edilen peykenin üstüne gelişigüzel yığılmıştı. Mutfaklardan sesler duyuluyordu, solgun, saçı başı dağınık kadınlar bir oda bulmak için koridorlarda geziniyorlardı, asansörler çalışmıyordu. Yaşlı bir adam kendisine bir yatak vermek istemeyen kapıcının karşısında ağlıyordu.

"Anlarsınız ya bayım, kötü niyetim yok ama bu imkansız. Çok sıkışık durumdayız, efendim."

"Minicik bir oda," diye yalvarıyordu adam. "Karıma burada randevu vermiştim. Etampes bombardımanında birbirimizi kaybettik. Benim öldüğümü sanacak. 70 yaşındayım, bayım, o da 68'inde. Birbirimizden hiç ayrılmadık biz."

Titreyen eliyle cüzdanını çıkardı.

"Size 1000 Frank vereceğim," dedi.

Orta halli Fransız'ın dürüst ve alçakgönüllü yüzünde hayatında ilk kez rüşvet vermenin utancı ve parasından ayrıl-

manın acısı okunuyordu ama kapıcı uzatılan parayı almadı.

"Size imkansız dedim ya, beyefendi. Şehirde deneyin."

"Şehirde mi? İyi, ama ben oradan geliyorum! Sabahın beşinden beri çalmadığım kapı kalmadı. Bir köpek gibi kovuyorlar beni! Ben sıradan biri değilim. Aziz Ömer lisesinde fizik öğretmeniyim. Nişanlarım var."

Ancak kapıcının kendisine sırtını döndüğünü ve epeydir dinlemediğini fark edince, yere bıraktığı, içinde kuşkusuz bagajları bulunan karton bir şapka kutusunu alarak sessizce gitti. O anda kapıcı yüzleri pudralı, siyah saçlı dört İspanyol kadınla tartışıyordu. İçlerinden biri adamın koluna asılıyordu:

"Hayatta bir kez olur, tamam, ama iki çok fazla," diye bağırıyordu kadın, kötü bir Fransızca ve boğuk bir sesle. "İspanya savaşını yaşamak, Fransa'ya kaçmak ve yine savaşın içine düşmek, çok fazla!"

"İyi, ama hanım, benim elimden bir şey gelmez ki!"

"Bir oda verebilirsiniz bana!"

"İmkansız hanımefendi, imkansız."

İspanyol kadın can alıcı bir cevap, bir küfür düşündü ama bulamadı, bir an soluğunu tuttu, sonra bağırdı:

"Siz insan değilsiniz!"

"Ben mi?" diye bağırdı kapıcı, birden mesleki sabrını yitirerek, hakaret karşısında yerinden zıpladı. "Hakaretleriniz bitti mi? Hem siz yabancı değil misiniz? Çenenizi kapayın, yoksa polis çağırırım," dedi kibarca, Kastilya dilinde küfreden dört kişiye kapıyı açıp dışarı iterek.

"Ne günler, ne geceler geçiriyoruz böyle," dedi Corte'a. "İnsanlar çıldırmış, bayım!"

Corte uzun, sessiz, serin ve loş bir koridor buldu, büyük bar açıktı. Bütün kaynaşma kapının eşiğinde sona ermekteydi. Kepenkler kapalı olduğundan büyük pencereler ateşli gü-

neşin sıcağından koruyordu burayı, içerisi deri, nefis yaprak sigarası, eski rakı kokuyordu. Corte'un eski dostu İtalyan barmen onu çok iyi karşıladı, tekrar gördüğüne çok sevinmişti. Fransa'nın felaketlerine soylu bir şekilde üzüldüğünü söyledi; Corte'a göre daha düşük seviyede bulunmasına rağmen ona olan saygısını asla unutmamış olduğunu öyle açık gösterdi ki, Corte yeniden canlandığını hissetti.

"Sizi tekrar görmek ne büyük zevk, dostum," dedi şükranla.

"Beyefendi Paris'ten ayrılırken güçlük çekti mi?"

"Ah!" dedi Corte sadece.

Gözlerini havaya dikti. Barmen eliyle utanmış, sırlarını dinlemek istemiyormuş gibi bir hareket yaptı; pek yeni ve pek üzücü anıları canlandırmak istemiyordu; kriz anında hastasıyla konuşan doktorun ses tonuyla: "Önce şunu bir için, sonra halinizi bana açıklarsınız," diye mırıldandı saygılı bir tavırla.

"Bir martini hazırlayayım mı?"

Buğulanmış buzlu bardağı iki küçük tabağın arasına koydu, tabaklardan birinde zeytin, ötekinde patates cipsi vardı. Corte nekahat halinde olan solgun gülümsemeyle çevrili tanıdık dekora döndü, sonra içeriye giren insanlara baktı; hepsini tanıyordu. Evet! Hepsi buradaydı, şu akademisyen, eski bakan, şu büyük sanayici, şu yayıncı, şu gazete yönetmeni, şu senatör, şu tiyatro yazarı, General X imzasıyla büyük bir Paris dergisinde pek ciddi, pek teknik makaleler yazan, askeri olayları yorumlayan, topluluklara sindirten, bunlara her zaman iyimser açıklamalar ekleyen (Örneğin şöyle söyleyen: "Askeri operasyonun gelecek sahnesi Avrupa'nın kuzeyi, Balkanlar ya da Ruhr ya da üçü birden olacak; ya da neresi olduğu belli olmayan bir yeryüzü noktası.") biri. Evet, hepsi buradaydı, çok sağlıklıydılar. Corte bir an şaşkınlık geçirdi.

Nedenini söyleyemezdi ama eski dünyamn 24 saatte yıkıldığı ve enkazlar arasında yalnız kaldığı duygusuna kapılmıştı. Bugün ona göre fazla önemli olmayan, dost, düşman bütün bu ünlüleri tekrar görmekten tarifsiz bir rahatlık duydu. Aynı gemide, birlikteydiler! Hiçbir şeyin değişmediğini, her şeyin aynı kaldığını, sanıldığı gibi dünyanın sonunda olağanüstü kıyamette değil, tamamen insanca, zaman ve mekanla sınırlı ve yalnızca yabancıları etkileyen bir ilişkiler zincirinde bulunduklarını kanıtlıyorlardı birbirlerine.

Kötümser, umutsuz ama tatlı sesle konuştular. Bazıları hayattan çok yararlanmıştı; gençleri seyrederken, "Çabalasınlar bakalım!" diye düşünülen yaştaydılar. Diğerleri zihinlerinde yazmış oldukları bütün sayfaları, verdikleri ve yeni rejime karşı kullanabilecekleri bütün söylevleri (aşağı yukarı hepsi Fransa'nın büyüklük ve tehlike duyusunu kaybettiğinden yakınmış olduklarından, bu açıdan rahattılar) aceleyle zihinlerinden geçiriyorlardı. Politikacılar biraz daha endişeliydi zira bazıları uzlaşmadan yanaydı, birleşme altüst olursa diye düşünüyorlardı. Drama yazarıyla Corte, dünyada olup bitenleri unutarak kendi eserlerinden söz ediyorlardı birbirlerine.

28.

Michaud'lar Tours'a hiçbir zaman ulaşamadılar. Demiryolu, bir patlama yüzünden havaya uçmuştu. Tren durdu. O anda Alman sıralarına karışmışlar, kendilerini yolda bulmuşlardı. Geri dönme emri aldılar. Michaud'lar Paris'te yarı boş bir kentle karşılaştılar. Yürüyerek döndüler evlerine; 15 gün uzak kalmışlardı ama insan uzun bir yolculuktan dönünce, her şeyi altüst olmuş halde bulacağını umar; oysa onlar dokunulmamış sokaklarda yürürken gözlerine inanamıyorlardı. Her şey yerli yerindeydi, kepenkleri kapalı evler, ayrıldıkları günde olduğu gibi yine güneş içinde, pırıl pırıldı, ani sıcaklık çınar yapraklarını kavurmuştu, kimse süpürmüyordu onları. Sığınmacılar yorgun ayaklarıyla eziyorlardı düşen yaprakları. Yiyecek mağazalarının hepsi kapalı gibiydi. Bazen bu çöl görüntüsü insanı şaşırtıyordu; vebadan boşalmış bir şehir gibiydi, insan kalbi sıkışarak, "Hepsi gitmiş ya da ölmüş!" diye bağıracağı sırada, kibarca boyanıp süslenmiş çıtı pıtı bir hanımla karşılaşıyor ya da Michaud'larm durumu gibi, bir kasapla kilitli bir fırın arasında, içinde bir hanım müşterinin saçlarına perma yaptırdığı açık bir kuaför fark ediliyordu. Madam Michaud'nun kuaförüydü bu; kadın ona seslendi; o, yardımcısı, karısı ve müşteri eşiğe koşarak bağırdılar:

"Yoldan mı geldiniz?"

Madam Michaud çıplak bacaklarını, yırtık etekliğini, ter ve toz içinde kalmış yüzünü gösterdi.

"Gördüğünüz gibi, evim nasıl?" diye sordu endişeyle.

"Şey, her şey yerli yerinde. Bugün pencerelerinizin altından geçiyordum," dedi kuaförün karısı. "Hiçbir şeye dokunulmamış."

"Peki oğlum? Jean-Marie? Onu gören olmadı mı?"

"Nasıl görelim, hanımcığım?" dedi Maurice ortaya çıkarak. "Saçmalıyorsun!"

"Sen de bu sakinliğinle beni öldüreceksin," dedi heyecanla. "Ama belki kapıcı kadın..." Çoktan ileri atılmıştı.

"Boşuna yorulmayın, Madam Michaud! Haber yok, geçerken sorduydum, hem zaten mektuplar da gelmiyor artık!"

Jeanne gülümseyerek acımasız düş kırıklığını gizlemeye çalıştı.

"Neyse, beklemekten başka çare yok," dedi titreyen dudaklarıyla.

Makine gibi oturdu ve mırıldandı:

"Şimdi ne yapmalı?"

"Yerinizde olsam," dedi kuaför, ufak tefek, tombul, yuvarlak yüzlü biriydi; "kendime bir şampuan yaptırırdım; böylece zihniniz açılır, biraz da Mösyö Michaud'yu serinletmeli; bu arada karım bir şeyler hazırlar size."

İşler böylece halledildi. Jeanne'm başına lavanta esansıyla friksiyon yapılırken, kuaförün oğlu koşup gelerek ateşkesin imzalandığını söyledi. Çok yorgun ve bitkindi, bu haberin ne anlama geldiğini zor anladı; bir ölünün başında hıçkıra hıçkıra ağlamış gibi son nefesini bile verecek gücü yoktu. Ancak 1914 savaşını, yaralarını, çektiği acıları hatırlayan Maurice bir üzüntünün yüreğinde dalga dalga yükseldiğini hissetti. Söyleyecek fazla şeyi yoktu. Sustu.

Madam Josse'un dükkanında bir saatten fazla kaldıktan sonra evlerine gitmek üzere oradan ayrıldılar. Fransız ordusunun kayıplarının fazla olmadığı, ancak tutuklu sayısının iki milyona yaklaştığı söyleniyordu. Jean-Marie tutuklular arasında olamaz mıydı? Tek umutları buydu. Evlerine yaklaşıyorlardı, Madam Josse'un sözlerine rağmen, evin, geçen hafta

uğradıkları Orléans'da Martroi meydanında alevler içindeki binalar gibi kül olmayıp ayakta durduğuna inanamıyorlardı bir türlü. Neyse ki kapıyı, kapıcı odasını, boş posta kutusunu, onları bekleyen anahtarı ve kapıcı kadını tanıdılar! Gündüz gelen Lazare, kız kardeşini ve ateşte çorbayı görünce, boş gurur ve şaşkınlıkla karışık bir duygu hissetti: "Her şeye rağmen geri döndük, buradayız yine," diye düşünüyorlardı. Jeanne birden:

"Ama neye yarar? Oğlum..." dedi.

Kendisine hafifçe gülümseyen Maurice'e baktı, sonra kapıcı kadına döndü:

"Merhaba, Madam Nonnain," dedi.

Kapıcı kadın yaşlıydı, kulağı iyi duymuyordu. Michaud'lar göç sırasında başlarma geleni iyi kötü dinlediler, zira Madam Nonnain çamaşırcı olan kızıyla İtalya kapısına kadar gitmişti. Orada damadıyla tartışmış ve evine dönmüştü.

"Başıma gelenden haberleri yok; beni öldü sanacaklar," dedi sevinçle. "Kızım kötü değil aslında," diye ekledi, "ama biraz sinirlidir."

Michaud'lar yorgun olduklarını söyleyerek dairelerine çıktı. Asansör bozuktu.

"Bu son darbe," diye yakınan Jeanne, her şeye rağmen yine de güldü.

Kocası merdivenlerden yavaş yavaş çıkarken, eski çevikliğine ve nefesine kavuştuğundan hızlı çıkıyordu basamakları. Tanrım, bazen bu loş merdivene, dolabı, banyosu (mutfağa tüp taktırmak zorunda kalmışlardı!) kışın en soğuk günlerinde bozulan radyatörlere ne kadar küfretmişti! İçinde 15 yıl yaşadığı, duvarlarının arasmda pek sıcak, pek hoş anılar yaşadığı bu küçük dünyayı geri vermişti ona! Tırabzanlardan eğildi, epey aşağıda Maurice'i gördü. Yalnızdı. Eğildi, kapıya dudaklarını bastırdı, sonra anahtarını alıp açtı. Onun dairesi,

onun sığınağıydı burası. İşte Jean-Marie'nin odası, salon, akşamları bankadan gelince yorgun ayaklarını uzattığı kanepe. Bankayı hatırlayınca birden içini bir ürperti sardı. Bir haftadır düşünmemişti onu. Maurice yanına gelince, onun endişeli olduğunu gördü, az önceki neşesinin yerinde yeller esiyordu.

"Ne oldu?" diye sordu. "Jean-Marie mi?"

Kadın biraz duraksadı:

"Hayır, banka."

"Tanrım! Biz Tours'a gitmek için insan olarak elimizden geleni, hatta daha fazlasını yaptık. Kimse kınayamaz bizi."

"Zaten kimsenin kınadığı yok," dedi, "suç onlarda, bizi yanlarına alsalardı, ama savaştan beri vekaleten çalışıyordum zaten, ama sen, zavallı dostum, onlarla hiç anlaşamadın, bizi başlarmdan atmak için bulunmaz bir fırsat bu."

"Bunu ben de düşündüm."

Her zamanki gibi karşı çıkmadığı zaman, karısı hemen fikrini değiştiriyordu.

"Her şeye rağmen belki de pislik yapmazlar..."

"Pislik insanlar," dedi Maurice hafifçe, bilmiyor musun? Endişe etmemize neden oldular. Bak yine birlikte ve evimizdeyiz artık. Başka bir şey düşünmeyelim..."

Jean-Marie'den söz etmediler, ağlamadan anmıyorlardı adını, oysa ağlamak istemiyorlardı. İçlerinde her zaman ateşli bir mutluluk isteği vardı; çünkü birbirlerini çok sevmişler, günü yaşamayı ve ertesi günü unutmayı öğrenmişlerdi.

Aç değillerdi. Bir kavanoz reçel, bir kutu bisküvi açtılar; Jeanne özene bezene bir kahve hazırladı; çok az kahveleri kalmıştı, ama o da şimdiye kadar önemli anlarda kullandıkları Mocca kahvesiydi.

"Bundan daha güzel fırsat olur mu?" dedi Maurice.

"Böylesi hiç olmaz, umarım," dedi karısı. "Ama yine de

savaş devam ederse böyle kahve bulamayacağımızı unutmamalıyız."

"Ona neredeyse günah tadı katıyorsun," dedi Maurice kahvelikten yayılan kokuyu içine çekerek.

Hafif yemekten sonra, açık pencerenin önüne oturdular. İkisinin de dizlerinin üstünde okumadıkları birer kitap vardı. Sonunda elleri birbirine kenetli uykuya daldılar yan yana.

Böylece oldukça sakin birkaç gün geçirdiler. Posta gelmediğinden, iyi kötü hiçbir haber alamayacaklarını biliyorlardı. Beklemekten başka çare yoktu. Temmuz başında Mösyö de Furières Paris'e döndü. Kont Furières, 1919 ateşkesinden sonra söylendiği gibi iyi bir savaş yapmıştı: Birkaç gün ortalıkta kahramanca görünmüş, sonra çok zengin bir genç kızla evlenmişti. O zaman da ölmek fikri pek çekici gelmemişti ona, bu da pek doğaldı hani! Karısının parlak ilişkileri vardı ama bunları kullanmadı. Tehlikeye atılmadı, ondan da kaçmadı. Yara almadan, kendinden, iyi davranışından, kendine güveninden ve yıldızından memnun, savaşı bitirdi. 1939'da toplumun ilk sıralarında önemli bir yeri vardı; karısı bir Salomon-Worms'tu, kız kardeşi Marki de Maigle ile evlenmişti; adam Jockey üyesiydi, akşam yemekleri ve av partileri ünlüydü; iki sevimli kızı vardı, biri nişanlanmıştı. 1920'da çok daha az parası vardı ancak fırsatlardan yararlanmayı, kendini satmayı çok daha iyi biliyordu. Corbin Bankası'nın müdürlük görevini kabul etmişti.

Corbin kaba saba biriydi; mesleğine aşağıdan ve iğrenç bir şekilde başlamıştı. Trudain sokağındaki bir kredi kurumunda yamak olarak çalıştığı söyleniyordu ama Corbin bankerlik alanında çok yetenekliydi, yani kısacası o ve kont iyi anlaşıyorlardı. İkisi de çok zekiydi ve birbirlerine yararlı olduklarını anlıyorlardı; sonunda küçümsemeye dayalı bir

dostluk yarattılar; karıştırılınca hoş bir tat veren bazı kekre ve acı likörler gibi. "Bütün soylular gibi yozlaşmış herifin biri," diyordu Corbin. "Zavallı adam parmaklarıyla yemek yiyor," diye iç çekiyordu Furières. Jokey kulübüne kabul edilişini Corbin'e matah bir şeymiş gibi göstererek, kont ondan her istediğini alıyordu.

Kısacası Furières hayatını rahatça düzene sokmuştu. İkinci Dünya Savaşı patlak verince, dersini iyi çalışan, vicdanı rahat, şimdi can-ı gönülden oynayan ve yeniden elinden oyuncakları alınan bir çocuk gibi hissetti kendini. Hiç yoktan: "Bir kez olur, neyse, ama ikincisi çok fazla! Sus! Başkalarına!" diye bağırırdı. Nasıl? Bütün ödevini yapmıştı! Gençliğinin beş yılını çalmışlardı, şimdi de pek güzel, pek değerli, insanın sonunda neleri kaybedeceğini anladığı ve yararlanmak için acele ettiği olgunluk yıllarını istiyorlardı ondan.

Genel seferberlik ilan edildiği gün ondan izin alırken Corbin'e:

"Bu kadarı da fazla," dedi. "Kaderimde yazılı, bundan paçayı kurtaramam."

Yedek subaydı, gitmek zorundaydı, işlerini düzene koymak zorundaydı kuşkusuz... Ancak içinde duyduğu, evinde kendini daha güçlü olmasını ve kendisine dünyanın kalanına karşı daha alaycı, daha ciddi bir konum sağlayacak bir istek onu engelledi. Yola çıktı. Kendisiyle aynı sınıftan olan şoförü.

"Gitmek gerek, gidelim," diyordu. "Bunun 1914'teki gibi olacağını sanıyorlarsa yanılıyorlar (bu "onlar" sözcüğünü zihninde, mesleği ve tutkuları, başkalarını ölüme göndermek olan antik yargıçlar kurulu için söylemişti), bunu yapmanın (parmağını dişine vuruyordu), çok gerekli olduğunu düşünüyorlarsa, parmaklarını gözlerine sokmuş olurlar, bunu ben söylüyorum."

Furières Kontu düşüncelerini böyle dile getirmemişti kuş-

kusuz ama şoförününkilerle ortak yanları vardı ve bunlar ancak birçok eski savaşçının ruhsal durumunu yansıtıyorlardı yalnız. Gizli bir kin ya da onlara bir hayatta iki kez bu alçakça oyunu oynayan kadere duyduğu umutsuz bir isyanla, birçok insan yola çıktı.

Haziran bozgununda Furières'in alayının neredeyse tamamı düşmanın eline düştü. Onun da tek kurtuluş şansı vardı, bunu kullandı. 1914'te felaketten sağ çıkmamak için kendini öldürtecekti. 1940'ta, yaşamayı seçti. Ağlayan karısına, büyüğü pek güzel bir evlilik yapmış olan sevimli kızlarına (genç bir finans müfettişiyle evlenmişti) ve şatosuna kavuştu. Şoförün şansı yaver gitmedi: 55.481 numarayla VII A kampında tutuklandı.

Kont döner dönmez, serbest bölgede oturan Corbin ile temasa geçti; ikisi Banka'nın dağılmış servislerini birleştirmekle uğraştılar. Saymanlık Cahors'da, değerli evrak Bayonne'daydı, sekreterlik Toulouse'dan idare ediliyordu ama Nice ile Perpignan arasında ortadan kaybolmuştu. Portföyün nerede başarıya ulaşamadığını kimse bilmiyordu.

"Bir kaos, karmaşa, isimsiz bir düzensizlik bu," diyordu Corbin, Furières'e, ilk görüştükleri sabah.

Sınır hattını gece geçmişti. Furières'i evinde, göç sırasında uşakların kaçtığı Paris'teki dairesinde ağırlıyordu; yepyeni valizleri ve giyeceklerini alıp götürdüklerinden kuşkulanıyor, bu da içindeki vatanseverlik öfkesini azdırıyordu:

"Beni tanır mısınız? Duygusal biri değilimdir! Neredeyse ağlayacaktım, azizim, sınırda pek düzgün vaziyette ilk Alman'ı görünce bir çocuk gibi ağlayacaktım neredeyse, öyle bozuk Fransız havalarında değildi, "Domuzları kışlada sakladı", dermiş gibiydi. Yo, pek iyiydi, hafifçe selam vermesi, kararlı tavrı sertlikten uzaktı, iyiydi... Peki ya buna ne dersiniz? Bütün bunlara ne dersiniz? Subaylarm işi iş!"

"İzninizle," dedi Furières, sözünü kesmek istercesine. "Subaylara sitem edecek bir durum görmüyorum ortada. O silahsız, şımarık, kokuşmuş, tek düşüncesi kaçmak olan o askerlerle ne yapabilirsiniz ki? Adam gibi asker verin önce bize."

"Öyle, ama onlar: 'Bize emir verilmedi!' diyorlar. Aramızda kalsın dostum, yürekler acısı manzaralar gördüm ben..."

"Siviller, korkaklar, yolları dolduran o sığınmacılar olmasaydı, bir kurtuluş şansı olurdu."

"Ya, haklısınız! Korkunç panik vardı. İnsanlar olağanüstü. Yıllardan beri onlara durmadan, "Topyekûn savaş, topyekûn savaş' deniyor. Hazırlıklı olmalıydılar, ama yok! Hemen panik, kaçış, düzensizlik, hem de niçin? Sorarım size? Delilik bu! Ben yola çıktım, ama bankam hareket emri almıştı. Öyle olmasaydı, anlarsınız ya..."

"Tours'da durum çok korkunç muydu?"

"Ah, hem de nasıl... Hep aynı neden, sığınmacılar akını yüzünden. Tours yakınlarında boş oda bulamadım, şehirde yatmak zorunda kaldım; doğal olarak da bombalandık, yandık," dedi Corbin, Belçikalı sığınmacılar var diye kabul edilmedikleri kırdaki o küçük şatoyu öfkeyle hatırlayarak. İsabet almamışlardı ama Corbin Tours enkazı altında kalacaktı neredeyse. "Bu düzensizlik," diye tekrarladı, "herkes yalnız kendini düşündüğü için oluyor! Bu bencillik... Ah, insan hakkında gururlu bir fikir veriyor! Memurlarınızın da ciğeri beş para etmez. Biri bile Tours'a, yanıma gelmeyi beceremedi. Birbirleriyle olan bağları kopardılar. Bütün servislerimize gruplar halinde kalmalarını salık vermiştim. Fişledim onları sana! Bazıları güneyde, bazıları kuzeyde. Kimseye güvenilemiyor. Böyle kriz anlarında insanın ne kadar girişken, alaycı, cesur olduğu ortaya çıkar. Uyuşuğun teki, uyuşuğun teki, diyorum size! Yalnızca canını kurtarmayı düşünen, ne bankayla ne de

benimle ilgilenen bir aptal! Böyle birkaç tane var, kovacağım onları. Zaten işlerin de hareketleneceğini sanmıyorum."

Konuşma daha teknik bir mecraya yöneldi, bu onların hoşuna gitti, şu son olaylardan sonra biraz zayıflattı.

"Bir grup Alman," dedi Corbin, Doğu Çelik Fabrikası'nı satın alacak yine. Bu açıdan durumumuz kötü değil. Şu da gerçek ki Rouen Dokları meselesi..."

Yüzü asıldı. Furières gitmek için izin istiyordu. Onu geçirmek istedi, kepenkleri kapalı salonda elektrik düğmesini çevirdi ama lamba yanmadı. Bir küfür savurdu.

"Elektriğimi kesmiş salaklar."

"Ne adi adam bu," diye düşündü kont.

"Telefon edin, hemen onarılır," diye öğüt verdi. "Telefonlar çalışıyor."

"Evimde her şeyin ne kadar karmakarışık olduğunu bilemezsiniz," dedi Corbin öfkeden boğularak. "Uşaklar kirişi kırdı, dostum! Hepsi, dedim ya! Gümüş takımlarını çaldılarsa hiç şaşmam. Karım burada değil. Bunca şey arasında kendimi kaybettim, ben..."

"Madam Corbin serbest bölgede mi?"

"Evet," diye homurdandı Corbin.

Karısıyla kavga etmişlerdi; aceleyle gitmenin telaşı, karmaşası arasmda ya da kötü amaçla oda hizmetçisi Madam Corbin'in eşyaları arasına Mösyö Corbin'e ait ve içinde Arlette'in çıplak fotoğrafı bulunan bir çerçeveyi gizlice sokuvermişti. Bu çıplaklık yasal eşi rahatsız edemezdi: Çok sağduyulu biriydi o, ama dansözün boynunda şahane bir kolye vardı: "Yemin ederim, sahtedir!" diyordu Mösyö Corbin, sıkılarak. Karısı inanmak istememişti buna. Arlette'tense hiçbir hayat belirtisi yoktu. Yine de Bordeaux'da olduğu söyleniyordu, yanında Alman subaylarıyla görülüyordu. Bunu hatır-

layınca Mösyö Corbin'ini siniri tepesine çıktı. Düğmeye var gücüyle bastı.

"Elimde yalnız sekreter kız kaldı," dedi, ufaklığı Nice'te aldım yanıma. Aptalın teki, ama oldukça güzel. Ha! Geldiniz mi," dedi birden, içeri giren genç esmere. "Elektriğim kesilmiş, bir şeyler yapın. Telefon edin, kavga edin, bu işi halledin, sonra da mektupları getirirsiniz bana."

"Kurye gelmedi mi?"

"Hayır, kapıcıda. Acele edin. Getirin onu. Hiçbir şey yapmayasınız diye mi para veriyorum size?"

"Gidiyorum, korkutuyorsunuz beni," dedi Furières.

Corbin kontun küçümsercesine hafifçe gülümsemesine şaştı; öfkesi arttı, 'yalaka,' diye geçirdi aklından.

Yüksek sesle karşılık verdi:

"Ne dersiniz? Kovuyorlar beni."

Kuryenin içinde Michaud'lardan bir mektup vardı. Paris'te bankanın merkezine gitmişlerdi ama onlara net bilgiler verilememişti. Nice'e mektup yazmışlardı, ama mektup Corbin'e geri gelmişti. Michaud'lar durum hakkında bilgi ve para istiyorlardı. Corbin'in huysuzluğu sonunda yönelecek bir yer buldu; bağırdı:

"Tam zamanında geldi! Kılları bile kıpırdamıyor bu insanların! Biz koşuşturuyor, kıçımızı yırtıyoruz, bütün Fransa yollarında canımızı çıkarıyoruz. Oysa Mösyö ve Madam Michaud da Paris'te tatil yapıyor, bir de kalkmış para istiyorlar, hangi yüzle? Onlara yazın hemen, hemen yazın," dedi sekreter kıza, "Şunu yazın!"

Paris, 25 Temmuz 1940

Mösyö Maurice Michaud, Rousselet Sokağı 23, Paris VII.

Beyefendi,

11 Haziran'da size ve Madam Michaud'ya bankanın taşındığı yere, yani Tours'a sorumluluğunuz altındaki bölümü taşımanız emrini vermiştik. Biliyorsunuz bu kritik günlerde, her banka çalışanı ve özellikle güvenilir bir görevde bulunan siz bir savaşçı gibi davranacaktınız. Böyle zamanlarda bir görevi terk etmenin ne anlama geldiğini bilirsiniz. Her ikiniz görevinizi yerine getirmemenizin sonucu size emanet edilen bütün servislerin –sekreterlik ve muhasebe– karışmasına neden oldu. Size tek sitemimiz bu kadarla kalmıyor. 31 Aralık ikramiyeleri sırasında üç milyon olduğunu söylediğiniz ikramiye için size karşı göstermiş olduğum iyi niyete rağmen, selefinizin bize vermiş olduğu verimle karşılaştırıldığında servisinizin randımanının çok düşük olduğunu belirtmiştik size. Bu koşullarda, üzülerek söylüyorum ki bizimle ilişkiye geçmenizi uzun süre bekledik, sizden hiçbir haber çıkmayınca sizin ve Madam Michaud'nun o günden itibaren istifa etmiş olduğunuz kararına vardık. Bununla birlikte bankamızda uzun süre çalışmanızı ve bugünkü koşulları göz önüne alarak, size ayrıcalıklı davranıyor ve iki aylık maaşınızı ödemeyi kabul ediyoruz. İlişikte adınıza yazılı Paris, Banque de France'a ait bir çek bulacaksınız. Lütfen iyi niyetimizin belirtisi olarak bunu kabul buyurun beyefendi.

Corbin.

Bu mektup Michaud'ları büyük bir umutsuzluğa düşürdü. Beş bin frankları bile yoktu zira Jean-Marie'nin okul masrafları pahalıya patlamıştı. İki aylık maaşları ancak 15 milyon Frank ederdi, vergi memuruna borçları vardı. Şu sıralar bir iş bulmaları imkansızdı; iş bulunmuyordu, ücretler düşüktü.

Her zaman insanlardan uzak yaşamışlardı; akrabaları, yardım isteyecek kimseleri yoktu. Yolculuktan bitip tükenmişlerdi, oğulları konusunda da endişeliydiler. Jean-Marie küçükken, Madam Michaud sık sık: "Ah, kendi başının çaresine bakacak yaşa bir gelse, başka bir şey istemem," diye düşünmüştü. Güçlü ve sağlıklıydı, cesur hissediyordu kendini, kendisiyle aynı düşüncede olan kocası ve kendisi için hiç korkmuyordu.

Jean-Marie erkek olmuştu artık. Yaşıyorsa, nerede olursa olsun, ona ihtiyacı yoktu ama bu onu teselli etmiyordu. Önce, çocuğunun kendisine aldırmadığını aklma bile getiremiyordu. Aynı zamanda şu anda oğluna ihtiyacı olduğunu anlıyordu. Bütün cesareti yok olmuştu; Maurice'in kırılganlığını anlıyordu: Yalnız, yaşlı, hasta hissediyordu kendini bu yüzden. İş bulmak için ne yapacaklardı? Bu on beş bin Frank tükenince, nasıl yaşarlardı? Birkaç önemsiz mücevheri vardı: Çok seviyordu onları. Her zaman, "Beş para bile etmezler," diyordu, ama içinden, incilerle süslü bu küçük, güzel broş, gençken Maurice'in armağan ettiği şu alelade taşlı yüzük öyle hoşuna gidiyordu ki iyi bir fiyata satabileceğine inanmıyordu. Onları mahallesindeki bir kuyumcuya, sonra Paix sokağındaki bir mağazaya götürdü, ikisi de almak istemedi: Broşun ve yüzüğün işçiliği çok iyiydi ama onlar yalnız taşlarla ilgilendiklerinden ve bunlar da küçük olduğu için satmaya değmezdi. Madam Michaud malını satamadığı için için sevindi ama durum ortadaydı, tek geçim kaynakları bunlardı. Oysa Temmuz ayı geçmiş, hazırdaki paraların bir kısmı tükenmişti. İkisi de önce gidip Corbin'i bulmak, Tours'a gitmek için ellerinden gelen çabayı gösterdiklerini açıklamayı düşünmüştü, onları işten çıkarmakta ısrar ederse en azından öngörülen tazminatı ödemesi gerekirdi ama Corbin'i iyi tanırlardı, ona güçleri yetmezdi. Dava da açacak güçleri yoktu, ayrıca Corbin'e diş ge-

çiremezlerdi. Nefret ettikleri ve küçümsedikleri bu adamdan bir şey istemekten iğreniyorlardı.

"Bunu yapamam, Jeanne. Benden böyle bir şey isteme, yapamam," diyordu Maurice, tatlı ve güçsüz sesiyle. "Eğer karşısına çıkarsam yüzüne tükürürüm, bu da işleri iyice çıkmaza sokar."

"Hayır," dedi Jeanne, elinde olmadan gülümseyerek, "ama durumumuz çok berbat, canım. Büyük bir hendeğe doğru ilerliyoruz sanki, her adımda biraz daha yaklaşıyoruz; bundan kaçmamız olanaksız. Dayanacak gücümüz kalmadı."

"Yine de dayanmalıyız," dedi kocası, sakin bir sesle.

1916'da yaralanıp da karısı hastaneye çağrıldığında, yine aynı ezik ses tonuyla ona: "Sanırım iyileşme şansım yüzde kırk," demiş, biraz düşündükten sonra utanarak şunu eklemişti: "Yani, tam olarak otuz beş."

Karısı yavaşça, sevgiyle elini alnına koyarak: "Ah, Jean-Marie burada olsaydı, bizi korur, bu durumdan kurtarırdı," diye düşündü umutla. "O genç ve güçlü..." İçinde anneden korunmak ihtiyacıyla kadından korunma ihtiyacı birbirine karışıyordu ilginç bir şekilde. "Zavallı yavrum kim bilir nerede? Acaba sağ mı? Acı çekiyor mu? Tanrım, bu mümkün değil! Ölmesin!" diye düşündü; aksini düşünerek yüreği buz kesti. Günlerdir büyük bir cesaretle tuttuğu gözyaşları gözlerinden fışkırdı. İsyan içinde bağırdı:

"İyi, ama üzüntüler, acılar neden hep bizi buluyor? Hem de bizim gibi insanları? Sıradan, küçük burjuvaları? Neden? Ne yaptık biz? Bütün hataların bedelini biz ödüyoruz. Bizden korkmazlar elbet! İşçiler kendilerini savunur, zenginler güçlüdür. Bizler yolunacak kazlarız. Nedenini açıklasınlar bana! Neler olduğunu? Anlamıyorum. Sen erkeksin, anlamak zorundasın," dedi Maurice'e öfkeyle, kendilerini bekleyen fela-

ketten kimi sorumlu tutacağını bilemiyordu. "Kim haklı? Kim haksız? Neden Corbin? Neden Jean-Marie? Neden biz?"

"Neyi anlamak istiyorsun? Ortada anlamayı gerektiren bir şey yok ki," dedi karısını sakinleştirmeye çalışarak. "Dünyayı yöneten yasalar var, onlar ne bizden yana ne de bize karşı. Fırtına patlayınca, kimseye kızamazsm, birbirine zıt iki elektriğin yıldırımı yarattığını bilirsin, bulutlar tanımaz seni. Onlara hiç sitem edemezsin. Hem zaten gülünç olur, seni anlamaz onlar."

"Ama bu aynı şey değil. Buradaki olgular tamamen insanca."

"Görünüşte öyleler, Jeanne. Falanca ya da filanca insana, falanca duruma bağlı görünüyorlar ama doğada olduğu gibi, sakin bir dönemden sonra fırtına patlar, o sona erdiğindeyse az ya da çok uzun süren sakinlik dönemleri başlar! Bizim mutsuzluğumuz, fırtına yüzyılında doğmuş olmamız, hepsi bu. Bunlar da yatışır, merak etme."

"Evet," dedi, "bu soyut alanda devam etmiyor, peki ya Corbin? O doğanın etkisinde kalmaz mı?"

Akrepler, yılanlar, zehirli mantarlar gibi, o bir tür kötücül. Aslında biraz da bizim suçumuz bu. Corbin'in nasıl biri olduğunu biliyorduk. Neden onun yanında kaldık? Zehirli mantara dokunmadığın gibi kötü insanlardan da uzak durmak gerek. Biraz cesaretimiz, sabrımız olsaydı, başka bir iş bulabilirdik, bu fırsat elimize geçti. Hatırlasana; gençken, San Paulo'da bana bir müzakerecilik görevi önerilmişti ama sen gitmeme izin vermemişti."

"Evet, eski bir hikaye o," dedi omuz silkerek.

"Hayır, demek istediğim..."

"Evet, insanlara kızmamak gerektiğini söylüyordun, ama Corbin'le karşılaşınca suratına tüküreceğini de söyledin aynı zamanda."

Tartışmaya devam ettiler; amaçları birbirlerini alt etmek değil konuşarak acımasız kaygılarını biraz unutmaktı.

"Kime başvurabiliriz acaba?" diye bağırdı Jeanne, sonunda.

"Kimsenin kimseye aldırmadığını anlamadın mı hâlâ?

Karısı ona baktı.

"Acayip birisin, Maurice. En edepsizlerini, en gadre uğramış olanları gördün, aynı zamanda mutsuz değilsin, demek istiyorum, yani içinden! Yanılıyor muyum?"

"Hayır."

"Peki, ama o halde seni umutlandıran ne?"

"İçsel özgürlüğümün bilincinde olmam," dedi iyice düşündükten sonra, "bu değerli, tükenmez varlığı kaybetmek ya da saklamak yalnız bana bağlı. Şimdiki gibi hırslar en yüksek noktasına ulaşsa da sonunda sönüp giderler. Hiçbir başlangıcı olmayanın da bir sonu olacak. Kısacası, felaketler gelip geçer ama onların önüne geçmemek gerekir, hepsi bu.

Yani önce yaşamak gelir: Primum vivere. Günü gününe. Yaşamak, beklemek, umut etmek."

Karısı sesini çıkarmadan dinlemişti onu. Birden kalktı, şöminenin üstüne bıraktığı şapkasını aldı. Kocası ona hayretle baktı.

"Ben de," dedi, 'Bana yardım et, Tanrı da sana edecektir," diyorum. Bu yüzden Furières'e gideceğim. Bana karşı her zaman kibar davrandı, bize yardım edecektir, sırf Corbin'i rahatsız etmek için olsa da."

Yanılmamıştı Jeanne! Furières onu kabul etti, ona ve kocasına şu anki maaşlarının altı katını tazminat olarak vereceğine söz verdi, bu da sermayelerini altmış bin franka çıkardı.

"Görüyorsun ya işimi hallettim, Tanrı bana yardım etti," dedi Jeanne, kocasının yanına girerken.

"Bense umut ettim!" diye karşılık verdi gülümseyerek. "İkimiz de haklıyız!"

Bu gelişmenin sonucundan pek memnun kalmışlardı, ama en azından yakın gelecekte para sorunu tasasından kurtularak bütün endişelerini oğullarına yöneltmişlerdi.

29.

Charles Langelet sonbaharda evine döndü. Porselenler yolculuk sırasında zarar görmemişti. İpek kağıtların, talaşların arasında pembe diziden küçük bir vazoyu ellerken sevinçten titreyerek, büyük sandıkları kendi elleriyle açtı. Zenginliklerine yeniden kavuştuğuna ve evinde olduğuna inanmakta zorluk çekiyordu. Bazen başını kaldırıyor, hâlâ yapışkan kağıtların izini taşıyan camlardan, Seine Irmağı'nın nefis kıvrımlarını seyrediyordu.

Öğlen kapıcı kadın ev işleri yapmak üzere yukarı çıktı; henüz uşak tutmamıştı. Mutlu ya da mutsuz önemli olaylar, bir insanın ruhunu değiştirmez, ama bütün ölü yaprakları silip süpüren rüzgâr gibi bir ağacın biçimini açıkça ortaya koyar; artık büyüyeceği yöne eğerler zihinlerini. Charlie parasını her zaman dikkatle kullanmıştı. Göç dönüşü kendini cimri hissetti, fırsat bulunca tutumlu olmaktan sevinç duydu ve bunun farkına vardı, üstelik utanmaz biri olmuştu. Önce tozlu, karışık, düzensiz bir eve yerleşmeyi hiç düşünmezdi; döndüğü gün bile lokantaya gitme fikrini ertelerdi. Oysa şimdi başından öyle şeyler geçmişti ki hiçbir şeyden korkmuyordu. Kapıcı kadın işi kesinlikle bugün bitiremeyeceğini, beyefendinin ne kadar zor iş olduğunu anlayamayacağını söyleyince, Charlie tatlı ama kesin bir sesle şöyle cevap verdi:

"Bitireceksiniz, Madam Logre. Biraz daha hızlı çalışırsanız, işler biter."

"Hem iyi hem hızlı çalışmak olmaz, beyefendi!"

"Bu kez olacak, kolaya kaçma dönemi geçti artık," dedi Charles ciddiyetle. "Saat altıda döneceğim. Umarım her şey hazır olur," diye ekledi.

Suspus olan kapıcı kadına tepeden baktı, porselenlerine de sevecen bir göz gezdirdi ve çıktı. Merdivenlerden inerken ne kadar tasarruf ettiğini hesapladı; Madam Logre'un yemek parası cebine kalıyordu. Bir süre günde iki saat onunla ilgilenecekti; işin büyük kısmı yapılınca, daire fazla bakım istemezdi artık. Hizmetçilerini ve ev işlerine bakan bir kadını daha rahat arardı. Şimdiye kadar ev işlerine bakan bir kadını, oda uşağı ve aşçısı olmuştu.

Rahtımda bildiği küçük bir lokantaya yemek için gitti. Durumlar göz önüne alındığında, fena şeyler yemedi hani. Yemeğe meraklı değildi ama nefis bir şarap içti. Patron kulağına, zulasında biraz gerçek kahvesi olduğunu söyledi. Charlie bir yaprak sigarası yaktı, hayatın güzel olduğunu düşündü. Aslında güzel değildi, Fransa'nın bozgununu, çekilen bütün acıları, bunlardan kaynaklanan aşağılanmaları unutamazdı ama Charlie'ye göre güzeldi çünkü hayatı olduğu gibi kabul eder, geçmişe ağlamaz ve gelecekten korkmazdı.

'Gelecek, gelecektir,' diye düşündü, 'hiç aldırmam...' Sigarasının külünü silkeledi. Parası Amerika'daydı, neyse ki bloke olmuştu, böylece vergi indiriminden yararlanacak, hatta hiçbir şey ödemeyecekti. Frank uzun süre düşüşte kalırdı. Eline geçtiği gün serveti otomatik olarak on kat artacaktı. Günlük harcamalarına da uzun süreden beri dikkat ediyordu. Altın alıp satmak yasaktı, zaten karaborsada fiyatlar çıldırıyordu. Fransa'dan ayrılıp Portekiz ya da Güney Amerika'da yaşamak istediğinde o panik havasını hayretle düşündü. Bazı dostları öyle yapmışlardı ama kendisi ne Yahudi ne de masondu çok şükür. Politikayla hiç ilgilenmemişti, kendisini neden rahat bırakmadıklarını anlamıyordu; çok sakin, kimseye kötülüğü dokunmayan, dünyada yalnız porselenlerini seven bir adamcağızdı. Bunca sarsıntıların arasında, mutluluğunun sırrının bu olduğunu düşünüyordu. Zamanla değişen ve ölen dışında

hiçbir şeyi, kimseyi sevmiyordu; evlenmemekte, çocuk sahibi olmamakta kendince haklı nedenleri vardı... Tanrım, bütün insanlar ne kadar aptaldı. Tek kendisi akıllıydı.

Vatanından ayrılmak gibi saçma fikri ona, dünyanın birkaç günde değişeceği, bir cehenneme döneceği gibi delice ve acayip bir düşünce vermişti ama işe bak... Her şey yerli yerindeydi! Kutsal tarihi ve Tufan'dan önceki dünyanın tasvirini hatırladı. Daha şimdiden öyle mi olmuştu? Öyle ya, insanlar ev kuruyor, evleniyor, yiyip içiyorlardı... İyi, ama kutsal kitap tamamlanmamıştı. Şöyle demeliydi: "Tufan'ın suları çekildi ve insanlar ev kurmaya, evlenmeye, yiyip içmeye başladılar..." Zaten insanlar fazla önemli değildi. Sanat eserlerini, müzeleri, koleksiyonları korumak gerekirdi; Loire üzerindeki bazı şatolar dışında, asıl önemli olan kurtarılmıştı. Bağışlanamazdı bu, ama içtiği şarap öyle nefisti ki iyimserliğe meylettiğini hissetti. Bunca şeyden sonra, kalıntılar, pek güzel kalıntılar vardı. Örneğin Chinon'da, tavansız o salon, Jean d'Arc'ı görmüş, kuşların yuva kurdukları, bir köşede bir kiraz ağacının bittiği o salon kadar hayranlık uyandıran bir şey yoktu.

Yemeğini bitirince sokaklarda biraz dolaşmak istedi, ancak hüzünlü buldu onları. Neredeyse hiç otomobil yoktu, her yerde olağanüstü bir sessizlik vardı ve gamalı haçlı kırmızı bayraklar dalgalanıyordu. Bir sütçünün kapısı önünde kadınlar sıralarını bekliyordu. Gördüğü ilk savaştı bu. Halk karamsardı. Charlie tek ulaşım yolu olan metroya binmek ve saat birde ya da yedide pek düzenli olarak gittiği bara gitmek için acele etti. Bu barlar Tanrı'nın lütfuydu! Pek pahalıydılar, müşterileri olgun insanlardan çok zenginlerdi, ne savaş ne seferberlik dokunmamıştı onlara. Charlie bir süre yalnız kaldı ama saat altı buçuğa doğru bütün eski müdavimler, sağlıklı insanlar, neşeli yüzleri, yanlarında boyanmış, iyi giyinmiş, güzel şapkalı, sevimli hanımlarla geldiler.

"Charlie, sen misin gerçekten?" diye bağırdılar. "Çok yorgun değil misin? Paris'ten mi döndün?"

"Paris korkunç, değil mi?"

Birden çok sıradan, çok rahat bir yaz tatilinden dönmüş gibi her konuya hafifçe değinerek, hiçbirini atlamadan canlı, hafif bir konuşma başladı. Bu arada birkaç gencin öldüğünü ya da tutsak düştüğünü öğrenince:

"Ah! Bu imkansız!" dedi. "Hiç bilmiyordum! Ne korkunç! Zavallı yavrucaklar!"

Bu hanımlardan birinin kocası Almanya'da tutsak edilmişti.

"Düzenli olarak haberlerini alıyorum, pek mutsuz değil ama canı sıkılıyor, anlarsınız ya... Yakında serbest kalacağını umuyorum."

Charlie gevezelik eder, anlatılanları dinlerken, az önce Paris sokaklarında gezerken kararan içi ferahladı, kendine geldi ama az önce içeri giren kadının şapkası onu tamamen eski haline döndürdü; kadınların hepsi iyi giyinmişti ama "İnsan giyinemiyor, anlarsınız ya! Önce giyinmek için para yok, sonra zamanı değil, eski elbiselerimle idare ediyorum," diyordu alçakgönüllü bir tavırla. Oysa bu hanım cesaret ve küstah bir mutlulukla başına, bir peçeteden biraz büyük, iki samur kürkten yapılmış bir şapka takmıştı; sarı saçlarını siyah bir tül örtüyordu. Bu şapkayı görünce huzursuz oldu Charlie. Geç olmuştu; akşam yemeğinden önce evine uğramak istiyordu; ayrılmanın tam sırasıydı ama dostlarından ayrılamıyordu bir türlü. Birisi önerdi:

"Birlikte akşam yemeği yiyelim mi?"

"Harika bir fikir," dedi Charlie hararetle. Kendisinin yemek yemiş olduğu küçük lokantaya gitmelerini önerdi, çünkü kendisi kedi gibiydi, çok iyi karşılanan yerlere hemen bağlanıverirdi.

"Metroya binmemiz gerek! Şu metro ne büyük yara açıyor, hayatı zehirliyor," dedi.

"Sonunda benzin kartı alabildim. Sizi götürmeyi teklif edemiyorum çünkü Nadine'i beklemeye söz verdim," dedi yeni şapkalı kadın.

"Ama nasıl yapıyorsunuz? Böyle işleri ayarlamak harika bir şey!"

"Öyle işte," dedi kadın gülümseyerek.

"Öyleyse dinleyin, bir saat ya da bir saat on beş dakika sonra gidin."

"Sizi gelip almamı ister misiniz?"

"Hayır, teşekkürler, çok kibarsınız, evim çok yakın."

"Dikkatli olun, hava karanlık. Üstelik yukarısı pek sert."

"Gerçekten, çok karanlık!" diye düşündü Charlie, bu ılık ve aydınlık mahzenden karanlık sokağa çıkınca. Yağmur yağıyordu, eskiden Paris'te çok sevdiği gibi bir sonbahar akşamıydı ama o sırada ufukta alev rengi bir yansıma vardı. Şimdiyse bir kuyunun içi gibi karanlık ve uğursuz görünüyordu her şey.

Neyse ki metro çıkışı yakındı. Charlie evine gelince, kadının hanıl hanıl yerleri süpürdüğünü gördü, iş bitmemişti henüz ama salon temizlenmişti. Parlak yüzlü bir masanın üzerinde Charlie çok sevdiği ve Venüs'ü ayna karşısında gösteren küçük bir Sevres heykelciğini yerleştirmek istedi. Onu sandıktan çıkardı, sarılı olduğu ipek kağıdı açtı, sevgiyle seyrettikten sonra masaya götürürken kapının zili çaldı.

"Madam Logre, kapıya bakın."

Madam Logre çıktı, dönünce:

"Beyefendi, sizin birisini aradığınızı söylemiştim; 6 numaranın kapıcısı işe girmek isteyen birisini gönderiyor bana."

Charlie tereddüt edince ekledi:

"Çok iyi birisi, Kontes Barral du Jeu'nün oda hizmetçisiymiş. Evlenince bir yere girmek istememiş ama kocası tutuklanmış, para kazanması gerekiyor. Beyefendi görüşebilir her zaman!"

"Peki, içeri alın," dedi Langelet, heykelciği bir sehpanın üzerine koyarak.

Kadın alçakgönüllü, sakin, istekli ancak boyun eğmeyen bir tavırla göründü. Yol yordam bilen, iyi evlerde çalışan biri olduğu hemen anlaşılıyordu. Güçlü kuvvetliydi. Charlie zihninden sitem etti bu yüzden; ince, biraz sert oda hizmetçilerinden hoşlanırdı, kadın otuz beş kırk yaşlarında görünüyordu, bu da sağlıklı, eline çabuk, güçlü bir hizmetçi için uygun yaştı; elinden iyi iş çıkardı. Yüzü ve omuzları genişti, sade ama uygun biçimde giyinmişti; elbisesini, mantosunu ve şapkasını eski bir patronu vermiş olmalıydı.

"Adınız ne?" diye sordu Charlie, çok etkilenerek.

"Hortense Gaillard, efendim."

"Güzel. Bir iş mi arıyorsunuz?"

"Yani efendim, evlenmek için iki yıl önce, Kontes Barral du Jeu'nün yanından ayrıldım. Tekrar çalışmayı hiç düşünmüyordum, ancak kocam askere gitti ve tutuklandı; beyefendi, hayatımı kazanmak zorunda olduğunu anladılar. Erkek kardeşim işsiz, ona, karısına ve hasta olan küçük çocuğuna ben bakıyorum."

"Anlıyorum. Ev işlerine bakması için birini almayı düşünüyordum ben de..."

"Biliyorum efendim ama iş görebilir miyim, bilmem? Sayın Kontes'in yanında başoda hizmetçisiydim ama eskiden kontesin annesinin evinde aşçı olarak çalıştım. Ev işleri ve mutfakla ilgilenebilirim."

"Evet, ilginç," diye mırıldandı Charlie, bu durumun daha

avantajlı olduğunu düşünerek.

Doğal olarak sofrada servis sorunu da vardı. Sosyeteye mensuptu ama bu kış fazla davet vereceğinden emin değildi.

"Erkek çamaşırı ütülemesini biliyor musunuz? Bu konuda pek titizim, peşinen söyleyeyim."

"Kontun gömleklerini ben ütülerdim."

"Yemek konusunda nasılsın? Çoğu zaman lokantada yerim. Basit ama özenli yemek isterim ben."

"Beyefendi sertifikalarımı görmek ister mi?"

Domuz derisi taklidi bir çantadan belgeleri çıkarıp ona uzattı. Charlie ilkini, sonra ikincisini okudu; son derece sıcak kelimelerle yazılmıştı: Çalışkan, yol yordam bilir, dürüst, çok iyi yemek, hatta pasta yapabilir.

"Pasta mı? Harika. Hortense sanırım ikimiz çok iyi anlaşabiliriz. Kontes Barral du Jeu'nün yanında uzun süre mi kaldınız?"

"Beş yıl, efendim."

"Peki bu hanım Paris'te mi? Anlarsınız ya, ondan şahsen bilgi almak isterdim."

"Çok iyi anlıyorum, efendim. Sayın Kontes Paris'te. Beyefendi telefon numarasını isterler mi? Auteuil 38.14."

"Teşekkür ederim, Madam Longre kaydeder misiniz? Peki, ne kadar ücret istersiniz?"

Hortense 600 frank istedi. Charlie 400 verdi. Hortense düşündü. Fırıl fırıl dönen küçük siyah gözü bu küstah ve besili adamın ruhuna işlemişti. "Bu işin içinden kurtulurum," diye düşünüyordu. Hem iş pek yoktu. Kararlı konuştu:

"550'den aşağı olmaz. Beyefendi durumumu anlayacaktır. Köşemde biraz param vardı, o korkunç yolculukta hepsini yedim."

"Paris'ten ayrıldınız mı?"

"Göç sırasında, evet. Bombardımanlar, üstüne üstlük yolda açlıktan ölecektik neredeyse. Beyefendi bunun ne zor olduğunu bilemez."

"Bilirim, bilirim ben de," dedi Charlie iç geçirerek. "Aynı yolculuğu ben de yaptım. Ah, bunlar çok hüzünlü olaylar. Beş yüz elli diyorduk. Peki, kabul ediyorum, çünkü buna değersiniz. Dürüstlüğe çok önem veririm ben."

"Aman, efendim!" dedi Hortense, incinmiş, böyle bir düşünceyi kendisine yapılmış hakaret olarak algılamış gibi. Bunun üzerine Charlie hemen atıldı, bunu sözün gelişi söylediğini, onun dürüstlüğünden bir an bile kuşku duymadığım, böyle bir şeyi aklına bile getirmediğini söyledi gülümseyerek.

"Umarım becerikli ve özenlisinizdir. Çok değer verdiğim bir koleksiyonum var. En ender parçaları tozlarını alsınlar diye kimseye bırakmam, ama sözgelimi şu vitrini size emanet ederim."

Hortense davet edilmiş gibi, yarı açılmış sandıklara bir göz attı:

"Beyefendinin çok güzel şeyleri var. Kontesin annesinin hizmetine girmeden önce, Mösyö Mortimer Shaw adında bir Amerikalının yanında çalışıyordum. Onunkiler fildişiydi."

"Mortimer Shaw mı? Nasıl olur! Onu çok iyi tanırım, büyük bir antikacıdır."

"İşten el çekmişti, efendim."

"Onun yanında uzun süre kaldınız mı?"

"Dört yıl. Çalıştığım yerler bu kadar."

Charlie kalktı, Hortense'ı kapıya kadar geçirirken cesaret verici bir sesle:

"Yarın kesin bir cevap almak için geliniz," dedi. "Sözlü bilgileriniz belgeler kadar iyiyse, hiç düşünmeden sizi tuta-

rım. Yakında işe başlayabilir misiniz?"

"Hemen pazartesi günü, efendim?"

Hortense gidince, Charlie hemen yakalığını, manşetlerini değiştirdi, ellerini yıkadı. Barda birçok içki vardı. Kendini son derece hafiflemiş ve memnun hissediyordu. Ağır ve eski bir makine olan asansörü beklemedi, merdivenlerden bir delikanlı gibi canlı adımlarla indi. Hoş dostlar, güzel bir kadın bulacaktı. Keşfettiği o küçük lokantayı bulduğuna seviniyordu.

"Acaba hâlâ Burgonya şarapları var mı?" diye düşündü. Su perileri ve denizkızları işlenmiş, büyük tahtadan büyük araba kapısı (Paris Tarihi Anıtlar kurulunca sınıflanmış harika bir parça) açıldı, arkasından boğuk, ürpertici bir gıcırtıyla kapandı. Charlie yalnız kalınca yoğun ancak tasasızdı bu akşam, yirmi yaşındaymış gibi önlem almadı, rıhtımlara doğru sokağa saptı; cep lambasını unutmuştu, "neyse, mahallemin her taşını biliyorum nasılsa," diye düşündü; Seine boyunca gidip Marie Köprüsü'nü geçmesi yeterdi. Zihninden bu sözleri geçirdiği anda, iki adım önünde çok hızlı giden bir arabanın belirdiğini gördü, kurallara göre maviye boyanmış farlarından kuşkulu bir ışık yayılıyordu. Şaşırdı, geriye sıçradı, gizlendi, dengesini kaybettiğini sandı, iki eliyle havaya vurdu ve tutunacak yer bulamayınca düştü. Otomobil birden yön değiştirdi, bir kadın sesi endişeyle, "Dikkat!" diye bağırdı. Çok geç kalmıştı.

"Mahvoldum, ezileceğim! Atlattığım bunca tehlikeden sonra başıma bunlar mı gelecekti?.. Çok aptalca... Benimle alay ettiler... Birisi bu kaba ve korkunç oyunu oynuyor..." Ateşten serseme dönmüş bir kuş gibi yuvasından uçtu ve kayboldu, Charlie'nin aklından geçen son bilinçli düşünce bu oldu, hemen hayattan kopuverdi. Başına korkunç bir darbe yedi. Arabanın ön kısmı kafatasını parçalamıştı. Kan ve beyin

parçaları öyle hızla yayıldı ki arabayı süren kadının üstüne düştü; güzel bir kadındı, başında samur kürkünden, iki parçalı bir şapka ve sarı saçlarının üstünde dalgalanan kızıl tül vardı. Geçen hafta Bordeaux'dan dönmüş olan Arlette Corail o anda mırıldanarak cesedi seyrediyordu:

"Ne şanssızlık, evet, ne sıkıcı!"

Tedbirli bir kadındı, yanında elektrik feneri vardı. Yüzü, en azından yüzden kalanları inceledi, Charlie Langelet'yi tanıdı: "Ah, zavallı adam! Hızlı gittiğim kesin, ama bu aptal dikkat edemezdi. Şimdi ne yapacağım?"

Sigortanın ve ehliyetin düzene uygun olduğunu hatırladı, bu işi kendisi adına çözecek etkili birini tanıyordu. Kalbi hâlâ çarparak otomobilin basamağına oturdu, bir an dinlendi, bir sigara yaktı, titreyen elleriyle pudralandı ve yardım istemeye gitti.

Madam Logre çalışma odasıyla kitaplığın temizliğini bitirmişti. Salonun prizine takılı elektrik süpürgesinin fişini çıkardı. Bunu yaparken süpürgenin sapı Aynalı Venüs'ün durduğu masaya çarptı. Madam Logra çığlık attı: Heykelcik parkeye yuvarlanmıştı. Venüs'ün başı paramparçaydı.

Madam Logre önlüğüyle alnını sildi, bir an tereddüt etti, ardından heykelciği olduğu yerde bırakıp süpürgeyi yerine koyduktan sonra, şişman birinden beklenmeyecek hafif ve sessiz adımlarla daireden dışarı attı kendini.

"Aman canım, kapı açılınca cereyan yaptı ve heykel düştü, derim. Bu aynı zamanda onun suçu, onu neden masanın kenarına koydu sanki? Hem ne derse desin, gebertsin isterse!" dedi öfkeyle.

30.

Birisi kalkıp da Jean-Marie'ye, günün birinde gözlerden uzak bir köyde, birliğinden uzakta, beş parasız, ailesiyle haberleşecek olanağı olmadan, onların Paris'te iyi olup olmadıklarını bilmeden ya da bir yolun kenarında bir top mermisinin çukuruna gömülmüş diğerleri gibi olacağını ve özellikle Fransa'nın yenildiğini söylemiş olsa, yaşamaya devam eder, hatta mutlu anlar yaşar, buna inanmazdı ama ne yazık ki durum böyleydi. Felaket büyüktü ve onarılması imkansızdı ama çaresi vardı; bazı zehirli balıklarda panzehir vardı ama onun çektiği acılar şifa bulmazdı. Maginot hattı, iki milyon askerin tutuklanması, Fransa'nın yenilmemesi: Bunlardan kurtuluş yoktu. Postayı, telefonu, telgrafı çalıştıramazdı, benzin sağlayamazdı, yirmi bir kilometre uzaktaki gara gitmek için bir araba bulamazdı; hem zaten demiryolu hattı havaya uçurulduğu için trenler de çalışmıyordu. Paris'e yürüyerek gidemezdi, zira yarası ciddiydi ve daha yeni yeni kalkıyordu yerinden. Ev sahiplerine para ödeyemezdi zira parası yoktu, bulması da mümkün değildi. Bütün bunlara gücü yetmezdi; bu yüzden bulunduğu yerde sakin sakin oturup beklemesi gerekirdi.

Dış dünyaya bu kesin bağımlılık duygusu ona bir tür huzur veriyordu. Giyeceği bile yoktu: Yer yer yırtık ve yanık üniforması kullanılmayacak durumdaydı. Haki bir gömlek ve çiftlikteki adamlardan birine ait bir pantolon giyiyordu. Kasabada kendine sabo aldı. Sahte adres göstererek ve sınır hattını gizlice aşarak kendini terhis bile ettirmeyi başarmıştı; bu yüzden hapse atılmazdı. Hâlâ çiftlikte yaşıyordu, ancak iyileştiğinden beri, mutfaktaki yatakta yatmıyordu. Saman ambarının üstünde küçük bir oda vermişlerdi ona. Yuvarlak

bir pencereden, rahat, huzurlu bir bölgeyi, zengin toprakları, ormanları seyrediyordu. Geceleri tepesinde farelerin koştuğunu ve güvercinlikte güvercinlerin kuğurdadığını duyuyordu.

Fanilere özgü bu hayata, ancak günü gününe yaşayarak, akşam olunca: "Yine bir yirmi dört saat olaysız geçti. Tanrı'ya şükür! Yarını bekleyelim," diye düşünerek dayanabilirdi insan. Jean-Marie'nin çevresinde herkes onun düşündüğü gibi düşünüyor, en azından böyle davranıyordu. Hayvanlar, saman, tereyağıyla ilgileniyor, yarından hiç söz etmiyorlardı. Gelecek yıllar düşünülüyor, beş altı mevsim sonra meyve verecek ağaçlar dikiliyordu; iki ay sonra yenecek domuz semirtiliyordu ama yakın geleceğe güvenleri yoktu. Jean-Marie yarın havanın güzel olup olmayacağını sorunca (tatildeki bir Parislinin sıradan sorusu), "Ha, şey . . . bilmiyoruz! Nereden bilelim?" diyorlardı. "Meyve olacak mı?" sorusuna karşılık "Biraz olur belki," diyorlardı budanmış dallarda biten henüz sert ve yeşil küçük armutlara kuşkuyla bakarak, "Önceden bir şey diyemeyiz . . . bilmiyoruz . . . zamanı gelince görürüz..." Kaderin cilveleri konusunda kalıtsal bir deneyim, Nisan donları, hasat yapmaya hazır olan tarlaları kahveden dolular, sebze bahçesini yakıp kavuran Temmuz kuraklığı onlara bu bilgiyi ve ağırlığı veriyordu ama aynı zamanda her gün yapılması gereken işleri yapıyorlardı. 'Sevimli değiller ama saygıya değer bu insanlar,' diye düşünüyordu Jean-Marie, köyü yeni yeni tanıyordu; Michaud'lar beş kuşaktan beri kentlerde yaşıyordu.

Bu kasabanm insanları güleryüzlü, sevimliydi; erkekleri güzel konuşurdu, kızları koketti. Onlarla yakınlaşınca, yapmacık, sert, hatta şaşırtıcı, belki atalardan kalma, kuşaktan kuşağa geçmiş bilinmeyen huylar, kinler ve hınzırlık ve yüzyıllardan kalma korkular seziliyordu. Aynı zamanda cömerttiler. Çiftçi kadın bir komşusuna bir yumurta vermezdi, bir

tavuk satınca, tek kuruş indirim yapmazdı ama Jean-Marie parası olmadığını, onlara yük olmak istemediğini ve Paris'e yaya gitmeye çalışacağını söyleyince, bütün aile hayretler içinde sessizce onu dinlemiş ve anne garip bir onurla şöyle demişti:

"Böyle konuşmayın beyefendi, bizi üzüyorsunuz..."

"Peki, ama ne yapayım?" dedi Jean-Marie, kendini henüz zayıf hissediyor, kadının yanında başı ellerinin arasında, kımıldamadan duruyordu.

"Yapacak bir şey yok. Beklemek gerek."

"Öyle ama posta yakında çalışmaya başlar," diye mırıldandı genç adam, "annem babam da Paris'te..."

"O zaman düşünürüz," dedi çiftçi kadın.

Dünyayı unutmak kolay değildi. Kitap, gazete olmadığından, tek iletişim aracı radyoydu ancak köylülere Almanların radyolara el koyacağı söylenmişti ve onlar da onları ambarlarda, eski dolaplarda saklamış ve istek üzerine onları silahlarla birlikte tarlaya gömmüşlerdi. Ülke işgal altındaydı, sınır hattına çok yakındı, oysa Alman birlikleri orayı aşamıyorlar ve orada konaklayamıyorlardı; yalnız kasabaya uğruyorlar, kıyının taşlı, dik yokuşuna hiç çıkmıyorlardı. Kentlerde ve bazı yörelerde yiyecek sıkıntısı baş göstermekteydi; buradaysa her zamankinden daha boldu, çünkü ürünler başka yerlere taşınmıyor, olduğu yerde tüketiliyordu. Jean-Marie ömründe hiç bu kadar tereyağı, piliç, kaymak, şeftali yememişti. Hızla iyileşiyordu. Hatta çiftçi kadının dediğine göre yağlanıyordu; Tanrı ile aralarında bir anlaşma vardı sanki, O'nun, elinde tuttuğu hayatın karşılığında kendi elinde de bir hayat vardı; tavuklara verdiği yem karşılığında yumurta aldığı gibi, Jean-Marie'yi kendi oğluyla takas etmeye çalışıyordu sanki. Jean Marie bunu çok iyi anlamasına rağmen kendisine bakmış olan yaşlı kadına duyduğu şükranı azaltamazdı bu. Ona

yararlı olmaya çalışıyor, çiftlikte ufak tefek işler yapıyor, bahçede çalışıyordu.

Kadınlar savaş, şu savaş konusunda soru soruyorlardı ona, erkekler asla! Hepsi eski savaşçıydı, gençler gitmişti. Anıları zihinlerine işlenmişti. Geçmiş zaman süzgecinden geçmiş, durulaşmış, tortusundan, zehrinden arınmış, ruhlar tarafından sindirilebilir hale gelmişti; oysa son olaylar bulanık, zehirli duruyordu! Ancak kalplerinin derinliklerinde, bütün her şeyin suçlusunun, kendileri kadar sağlıklı, sabırlı olmayan, okulda şımartılan gençler olduğuna inanıyorlardı. Jean-Marie de genç olduğundan, kendisinin ve akranlarının böyle yargılanmaması için çok dikkatli ve incelikle davranıyordu.

Kısacası askere güç ve cesaret verecek her şey elbirliğiyle yapılıyordu. Her gün yalnızdı Jean-Marie; bu mevsimde tarla işleri çok yoğundu. Erkekler gün doğarken evden ayrılıyordu. Kadınlar hayvanlar ve çamaşır yıkamayla ilgileniyordu. Jean-Marie yardım etmek istemiş ancak gezmeye gönderilmişti. "Daha yeni ayağa kalktı ama çalışmak istiyor!" O zaman salondan çıkıyor, kaz palazlarının bağırdığı avludan geçiyor, bir parmaklıkla kapatılmış küçük çayıra gidiyordu. Atlar ot yiyordu. İki kısrak, kısa ve sert siyah yeleli, sütlü kahverengi iki tay vardı. Gelip burunlarını annenin bacakları arasına sokuyordu; anne sinekleri kovalamak için kuyruğunu sabırsızca sallayarak otlamaya devam ediyordu. Bazen taylardan biri, parmaklığın yanına uzanmış Jean-Marie'ye doğru başını çeviriyor, nemli bakışla ona bakıyor ve neşeyle kişniyordu. Jean-Marie onları sürekli seyredemezdi. Bu sevimli küçük atların hayali öyküsünü yazmak, bu Temmuz gününü, bu ülkeyi, bu çiftliği, bu insanları, savaşı betimlemek isterdi. Yarı yenmiş berbat bir kalemle göğsünde sakladığı küçük bir okul defterine yazıyordu. Acele ediyor, içinde bir şey onu en-

dişelendiriyor, görünmeyen bir kapıya vuruyordu. Yazarken bu kapıyı açıyor, doğmasını istediği şeye hız veriyordu. Sonra birden cesareti kırılıyor, yorgunluk, bulantı hissediyordu. Deliydi. Böyle saçma öyküler yazarak, çiftçi kadının kendisini şımartmasına izin vererek ne yapıyordu. Oysa arkadaşları hapisteydi, öldüğünü sanan anne babası umutsuz, geleceği belirsiz, geçmişi karanlıktı ama böyle düşünürken, taşlardan birinin neşeyle öne koştuğunu, sonra durduğunu, otlarda yuvarlandığını, nallarıyla havayı dövdüğünü, yere sürtündüğünü, kendisine sevgi ve kurnazlıkla parlayan gözlerle baktığını görüyordu. Bu bakışı nasıl tarif edeceğini düşünüyor, merak, sabırsızlık, garip ve tatlı bir endişeyle arıyordu. Bulamıyordu ama ot taze ve çıtır çıtır olduğundan, küçük atın neler hissedebileceğini anlıyordu! Dayanılmaz sinekleri, burnunu kaldırıp da koştuğunda özgür ve gururlu ortamı. Beceriksizce yarım birkaç cümle yazıyordu, önemli değildi bu, gerisi gelirdi; defteri kapatıyor, sonunda elleri açık, gözleri kapalı, mutlu, yorgun öylece hareketsiz duruyordu.

Yemek vakti dönünce, yokken bir olay olduğunu anladı. Uşak kasabaya ekmek almaya gitmişti; bisikletin gidonuna geçirilmiş, taç biçiminde altın sarısı dört ekmek getiriyordu; çevresini kadınlar sarıyordu. Jean-Marie'yi görünce, kızlardan biri bağırdı:

"Ah, Mösyö Michaud, sevinin, posta işliyor."

"Mümkün değil," dedi Jean-Marie, "emin misin dostum?"

"Eminim. Postanenin açık olduğunu ve mektup okuyan insanlar gördüm."

"Öyleyse çıkıp bizimkilere birkaç satır yazarak mektubu kasabaya götüreyim. Bisikletini bana ödünç verir misin?"

Kasabada hem mektubunu postaya verdi hem de az önce gelen gazeteleri aldı. Her şey ne kadar garipti böyle! Doğdu-

ğu yere, uygarlığa, topluma kavuşan bir deniz kazazedesine benziyordu. Küçük meydanda akşam postasıyla gelen mektuplar okunuyordu; kadınlar ağlıyordu. Birçok tutuklu kendisiyle ilgili haberler veriyordu, aynı zamanda ölen arkadaşların isimlerini de bildiriyorlardı. Çiftliktekilerin rica ettiği gibi, Benoit'ların oğullarının nerede olduğunu bilen olup olmadığını sordu.

"Ha, orada oturan asker siz misiniz?" dedi köylü kadınlar. "Bilmiyoruz, ama artık mektuplar geldiğinden, askerlerimizin nerede olduklarını öğreniriz!"

İçlerinden biri, kasabaya inmek için küçük, siyah ve sivri ve tepesinde bir gül olan bir şapka takmış yaşlı bir kadın ağlayarak:

"Bunu erkenden öğrenenler olacak," dedi. "Ben şahsen o lanet kağıdı almak istemem. Benimki Bretagne'da tayfaydı, İngilizler gemiyi torpilleyince kayboldu. Çok üzülüyorum!"

"Üzülmemelisiniz. Kaybolmak ölmek değildir. Belki de İngiltere'de tutuklanmıştır oğlunuz!"

Ama söylenen bütün teselli edici sözlere yalnız başını sallayarak karşılık veriyor ve yapma çiçek her hareketinde pirinçten yapılmış sapında sallanıyordu.

"Hayır, hayır, zavallı çocuğum öldü! Çok çok üzgünüm..."

Jean-Marie köyün yolunu tuttu. Yol kenarında kendisini karşılamaya gelen Cécile ile Madeleine'e rastladı. İkisi aynı anda sordu:

"Kardeşimden haber yok mu? Benoît'dan haber yok mu?"

"Hayır ama bu önemli değil. Bilseniz, öyle çok geciken mektup var ki?"

Anne bir şey sormadı. Sarı ve kuru elini gözüne siper ede-

rek ona baktı, Jean-Marie başıyla hayır diye işaret etti. Çorba masanın üzerindeydi, erkekler geliyordu, hepsi yemek yediler. Yemekten sonra tabaklar kurulanıp da salon süpürüldükten sonra, Madeleine bezelye toplamak için bahçeye çıktı. Jean-Marie de peşinden gitti. Yakında çiftlikten ayrılacağını düşündükçe, her şey gözüne daha güzel, daha huzurlu görünüyordu.

Birkaç gündür sıcaklar artmıştı, ancak akşam olunca soluk alabiliyordu insan. O saatlerde bahçe çok hoş oluyordu; güneş sebze bahçesinin kıyılarına dikilmiş olan papatyaları ve karanfilleri kavurmuştu ama kuşunun yanına dikilen gül fidanları çiçek doluydu; şeker, bal, misk kokuları yükseliyordu kovanların yanındaki küçük, kırmızı güllerden. Dolunay amber rengindeydi ve öyle parlaktı ki gökyüzü çok uzak derinliklere kadar aynı şekilde saydam ve yumuşak bir yeşil ışıkla aydınlanıyordu.

"Bu yaz çok güzel geçti," dedi Madeleine.

Sepetini almış bezelye sıralarına doğru gidiyordu.

"Ayın başında dokuz gün hava berbattı, o zamandan beri ne yağmur, ne bulut gördük, böyle devam ederse sebzesiz kalırız ama önemli değil, gökyüzü zavallı insanları teselli etmek istiyor sanki, ne hoş! Bana yardım etmek istiyorsunuz ama sizi sıkmamalıyım," diye ekledi.

"Cécile ne yapıyor?"

"Cécile dikiş dikiyor. Kendine bir elbise yapıyor, pazar ayininde giyecek."

Becerikli elleri hızla bezelyelerin yeşil, taze yaprakların arasına dalıyor, sapları ikiye bölüyor, bezelyeleri sepete atıyordu; çalışırken başı eğiliyordu.

"Demek, bizi bırakıp gideceksiniz öyle mi?"

"Öyle gerekiyor. Annemi babamı görmek isterim, ayrıca iş aramam gerek, ama..."

İkisi de sustu.

"Elbette, hayatınız boyunca burada kalamazsınız," dedi, başını iyice eğerek. "Hayat nedir biliriz, insanlar karşılaşır, ayrılırlar..."

"Ayrılırlar," diye tekrarladı alçak sesle.

"Neyse artık iyileştiniz. Yüzünüze renk geldi."

"Sayenizde, bana çok iyi baktınız."

Parmaklar bir sapm ortasında durdu.

"Bizden memnun kaldınız mı?"

"Çok iyi biliyorsunuz bunu."

"O zaman habersiz bırakmayın bizi, mektup yazın," dedi Madeleine. Jean-Marie kızın çok yakınında olduğundan, gözlerinin yaşla dolduğunu fark etti. Kız hemen arkasına döndü.

"Elbet yazarım, söz veriyorum," dedi Jean-Marie; çekinerek genç kızın eline dokundu.

"Ah. Hep böyle söylerler... Siz gidince, burada sizi düşünmeye bol bol zamanımız olur, Tanrım... Şimdi iş zamanı, sabahtan akşama kadar çalışırız ama sonbahar, ardından kış gelince, hayvanları düşünmekten başka işimiz olmaz; kalan zamanda yağmurun, sonra karın yağışını seyrederek ev işleriyle uğraşırız. Sık sık gidip şehire yerleşmeyi düşünüyorum."

"Hayır, Madeleine, bunu yapmayın sakın, yapmayacağınıza söz verin bana. Burada daha mutlu olursunuz."

"Öyle mi sanıyorsunuz?" diye mırıldandı yavaşça ve garip bir sesle.

Sepetini yakalayarak yaprakların arasında uzaklaştı. Jean-Marie elinde olmadan bezelyeleri yoluyordu.

"Sizi unutabileceğimi mi sanıyorsunuz?" dedi sonunda. "Bu güzel anıları gözardı edeceğimi mi sanıyorsunuz? Düşünsenize, savaş, korku, savaş..."

"Peki, bundan önce? Yine savaş yok muydu?"

"O zaman, şey vardı..."

"Ne?"

Karşılık vermedi kız.

"Kadınlar, genç kızlar mı demek istiyorsunuz?"

"Tabii ya!"

"Hiçbir şey ilgilendirmiyor beni, Madeleine'ciğim."

"Ama gidiyorsunuz," dedi; gözyaşlarını tutacak gücü kalmadığından, tombul yanaklarından yaşlar akmaya başladı, bu arada kesik kesik: "Oysa sizden ayrılınca yas tutacağım ben," diyordu. "Size bunu söylememeliydim, benimle alay edeceksiniz. Cécile de daha . . . neyse . . . üzülüyorum."

"Madeleine..."

Genç kız doğrulunca, bakışları karşılaştı. Jean-Marie yanına gitti, yavaşça belinden tuttu; kızı öpmek isteyince, genç kız içini çekerek onu itti.

"İstediğim bu değil . . . o zaman çok kolaylaşırdı..."

"Ne istiyorsunuz, Madeleine? Sizi asla unutmayacağıma söz vermemi mi? Bana ister inanın ister inanmayın, ama gerçekten de sizi unutmayacağım," dedi, elini tutup öptü; genç kız zevkten kıpkırmızı kesildi.

"Madeleine, rahibe olmak istediğiniz doğru mu?"

"Evet. Önceleri istiyordum, ama şimdi... Tanrı'yı sevmediğimden değil, ama bunun için yaratılmadığımı sanıyorum!"

"Yok canım! Sevmek ve mutlu olmak için yaratılmışsınız siz."

"Mutlu mu? Bilmem ama bir kocam ve çocuklarım olsun diye yaratıldım; Benoît ölmediyse tabii..."

"Benoît mi?" Bilmiyordum..."

"Evet, konuşmamıştık... Ben istemiyordum hiç... Sör olmak benim kendi fikrimdi ama geri dönerse . . . iyi adamdır o..."

"Bilmiyordum," dedi yine.

Bu köylüler ne kadar sıkı ağızlıydılar! Sıkı ağızlı, güvensiz, içe kapanık . . . büyük dolapları gibi. Aralarında iki aydan fazla yaşamış, ama Madeleine ile evin oğlu arasında bir bağ olacağını hiç aklına getirmemişti; şimdi düşününce, şu Benoît'dan pek az söz edildiğini anladı. Düşündükleri halde hiç söz etmiyorlardı ondan.

Çiftçi kadın Madeleine seslenince, eve döndüler.

Aradan birkaç gün geçti; Benoît'dan haber yoktu, ancak çok geçmeden Jean-Maire ailesinden bir mektup aldı. Gözetlendiğini çok iyi biliyordu. Kapı eşiğinde toplanmış bütün aileye veda etti. Uzun haftalardan sonraki ilk yağmurlu sabahtı, tepelerden soğuk esiyordu. Genç kızlar yolda giden arabanın sesini dinleyerek uzun süre kaldılar orada.

"Hiç de fena sayılmaz!" diye bağırdı Cécile, öfkeli sözleri uzun zamandır içinde zorla tutmuş gibi. "Sonunda biraz olsun işe yarayacaksın. Şu son zamanlarda aklm bir karış havadaydı, bütün işleri bana bırakıyordun..."

"Bana sitem etmeye hakkın yok, asıl sen çalışmadın, bütün yaptığın dikiş dikmek ve aynada kendini seyretmek... Dün inekleri ben sağdım, oysa sıra bende değildi," dedi Madeleine öfkeyle.

"Ben ne bileyim? Sağmanı annem söylemişti."

"Annen bana söylemiş olsa bile senin kulağına gittiğini biliyorum."

"Sen istediğini düşün!"

"İkiyüzlü, sen de!"

"Alnının damarı çatlamış senin! Bir de kalkmış sör olmak istiyorsun!"

"Onun peşinden az koşmadın sen de, ama sana aldırmadı!"

"Ya sen? O gitti, onu göremeyeceksin."

Gözleri öfkeden çakmak çakmak, bir an bakıştılar, sonra Madeleine'in yüzünde şaşkın, tatlı bir anlam beliriverdi.

"Ah, Cécile, kardeş gibiydik ikimiz... Daha önce hiç kavga etmemiştik. Canını sıkmaya değmez canım, boş ver. Adam ne senin ne benim!

Ağlayan Cécile'in boynuna sarıldı.

"Geçecek, geçecek... Haydi gözlerini sil. Ağladığını görecek sonra annen."

"Ah, anne! Her şeyden haberi var ama ses çıkarmıyor."

Kızlar ayrıldılar; biri ahıra gitti, diğeri eve. Pazartesi, çamaşır günüydü, iki kelime bile konuşmaya zaman bulamamışlardı ama bakışları, gülümsemeleri barıştıklarını kanıtlıyordu. Rüzgar çamaşır kaynatma kazanının dumanını hangara sürüklüyordu. Ağustos ayında, insanın içinde esen ilk sonbahar rüzgarlarının estiği hissedilen o gürültülü ve karanlık günlerden biriydi. Elindeki çamaşırı sabunlayıp, çitileyip sıkarken, Madeleine'in düşünmeye vakti kalmıyor ve acısı böylece külleniyordu. Gözlerini kaldırınca gri gökyüzünü, fırtınadan yıkılmış ağaçları görüyordu. Yalnız bir kez şöyle dedi:

"Yaz sona erdi sanki."

"Uğursuz, pis yaz," dedi anne, kindar bir sesle.

Madeleine ona hayretle baktı, sonra yalnız savaşı, göçü, Benoît'nm yokluğunu, evrensel felaketi, uzakta devam eden bu savaşı ve bunca ölüyü hatırladı. Sonra sessizce çalışmaya başladı yine.

Akşam, tavukları kümese kapatmış, sağanak altında avludan hızla geçerken, yolda hızla yaklaşan bir adam gördü. Kalbi hızla çarpmaya başladı; Jean-Marie'nin dönmüş olduğunu düşündü. İçini garip bir sevinç kapladı; adama doğru

koştu, iki adım kala bir çığlık attı.

"Benoît?"

"Şey, evet benim," dedi.

"Nasıl olur? Ah, annen öyle mutlu olacak ki . . . demek kaçtın, Benoît? Tutuklandığını görmekten korkuyorduk."

Adam sessizce güldü. Esmer, geniş yüzlü uzun boylu bir oğlandı, cesur gözleri açık renkti.

"Tutuklandım ama uzun kalmadım!"

"Kaçtın mı yoksa?"

"Evet."

"Nasıl?"

"Şey, arkadaşlarla."

Madeleine onu görünce birden köylü çekingenliğine büründü, o sessizce acı çekme ve sevme yetisini Jean-Marie yüzünden kaybetmişti. Ona soru sormadı, sessizce yanında yürüdü.

"Burada işler yolunda mı?"

"Yolunda."

"Yeni bir şey var mı?"

"Yok," dedi Madeleine.

Mutfağa çıkan üç basamağın ilkini aşarken, genç kız eve girdi, seslendi:

"Anne, çabuk gelin, Benoît döndü!"

31.

Geçen kış, savaşın ilk günü, uzun ve sert geçmişti. Ancak 1940-1941'e ne denir? Hemen Kasım sonunda soğuklar ve kar başladı. Bombalanan evlerin üzerine, tekrar yapılan köprülere, artık otomobillerin, otobüslerin geçmediği, kürklü, başlıklı kadınların, mağaza önlerinde soğuktan titreyen kadınların yürüdüğü sokaklara yağıyordu. Demiryollarına, ağırlığı altında yerlerde sürünen, bazen kopan telgraf tellerine, kışla kapılarındaki yeşil Alman askerlerinin üniformalarına, anıtların ön yüzlerinde dikilmiş gamalı haçlı kırmızı bayraklara yağıyordu. Buz gibi dairelere, soluk ve acımasız, soğuk ve rahatsızlık duygusunu daha da arttıran bir ışık yayıyordu. Yoksul ailelerde yaşlılar ve çocuklar haftalarca yataktan çıkmıyorlardı; ısınmanın mümkün olduğu tek yer burasıydı.

Şampanyanın vurulduğu Corte'ların terası o kış kalın bir kar tabakasıyla kaplanmıştı. Corte, radyatör sıcaklığını aratan odun ateşinin başında yazı yazıyordu. Burnu morarmıştı; soğuktan ağlıyormuş gibiydi. Bir eliyle göğsüne sıcak su dolu lastik topu bastırıyor, diğeriyle yazıyordu.

Noel'de soğuk şiddetini arttırdı; yalnız metro koridorlarında biraz çözülüyordu buzlar. Péricand'ların dönüp geldikleri Delessert bulvarındaki ağaçların üzerine acımadan, inatla, yumuşacık yağıyordu kar—zira çocuklarının diplomadan çok ekmek, et ve havadan yoksun kalmalarını isteyen yüksek Fransız burjuva sınıfına mensuptular; ne pahasına olursa olsun Hubert'in öğrenimine ara vermemesi gerekiyordu; ayrıca geçen yılki olaylar yüzünden sekizini sürmekte olan Bernard göçten önce bütün öğrendiklerini unuttuğundan, annesi ona sekiz değil de yedi yaşındaymış gibi dersini tekrarlatıyordu:

"Dünya hiçbir şey üstünde durmayan bir yuvarlaktır."

Kar lapaları Madam Péricand'ın tülüne yapışırken, mağazanın önündeki müşteri kuyruğuna girmiş ayakta gururla yürüyor, kalabalık aile analarına verilen öncelik kartını eliyle havada bayrak gibi sallayarak, yalnız kapı eşiğinde duruyordu.

Jeanne ve Maurice Michaud kar altında sıralarının gelmesini bekliyorlardı, tekrar yola koyulmadan önce dinlenen yorgun atlar gibi omuz omuza vermişlerdi.

Kar, Charlie Langelet'nin mezarını ve Gien köprüsü yakınındaki otomobil mezarlığını kaplıyordu—Haziran'da terk edilmiş ya da bir tekeri üstüne eğilmiş, ancak demir yığını görünen yanmış, bombalanmış bütün otomobiller yolun iki yanında duruyordu. Geniş, sessiz kır bembeyazdı; birkaç günden beri eriyordu kar; köylüler seviniyor, "toprağı görmek iyi geldi," diyorlardı. Ancak ertesi gün yine yağıyor, kargalar gökte bağırıyordu. "Bu yıl çoğaldılar," diye mırıldanıyordu gençler, savaş alanlarını, bombalanan kentleri düşünerek, ama yaşlılar: "Sayıları her zamankinden fazla değil," diyorlardı. Kırda değişen bir şey yoktu, bekliyorlardı. Savaşın sona ermesini, ablukanın sonunu, tutukluların dönmesini, kış sonunu bekliyorlardı.

"Bu yıl bahar olmayacak," diye iç çekiyordu kadınlar, Şubat, sonra Mart geçtiği halde havanın yumuşamadığını görünce. Kar erimişti ama toprak gri, sert, demir gibi kaskatıydı. Patatesler buz tutuyordu. Hayvanların kuru otu kalmamıştı, yiyeceklerini dışarıda arayabilirlerdi ama tek bir sap bile ot görünmüyordu kırda. Sabarie nahiyesinde yaşlılar gece çivilenen büyük tahta kapıların arkasına kapanıyorlardı. Aile sobanın çevresine toplanıyor, tek söz etmeden tutuklular için kazaklar örüyorlardı. Madeleine ile Cécile eski kumaşlardan gömlek ve kundak bezleri biçiyorlardı. Madeleine Mayıs'ta

Benoît ile evlenmiş, bir çocuk bekliyordu. Bir fırtına kapıyı sarsınca, "Aman Tanrım, bu kadarı da fazla!" diyordu yaşlı kadınlar.

Komşu çiftlikte Noel'den az önce doğmuş bir bebek ağlıyordu, babası tutukluydu. Annenin üç çocuğu daha vardı. Zayıf, uzun boylu, sessiz, çekingen bir köylüydü, halinden hiç yakınmıyordu. Ona: "Louise başında erkek, sana yardım edecek kimse yok, bunca iş ve dört çocukla nasıl baş ediyorsunuz?" diye sorduklarında, soğuk ve üzgün bakışlarla gülümseyerek: "Yapmak gerek..." diyordu. Akşamları çocuklar uyuyunca, Sabarie'lerin yanına gittiği görülüyordu. Gece sessizliğinde çocukların sesini duymak için elinde örgüyle kapının hemen dibine oturuyordu. Kimse kendisine bakmadığı zaman, gözlerini gizlice kaldırıyor, içinde kıskançlık, kötülük olmadan, sessiz ve hüzünle Madeleine ile kocasına bakıyor ve hemen sonra işine eğiliyor, on beş dakika sonra da takunyalarını alıp alçak sesle: "Gitmem gerek," diyordu. "İyi geceler baylar, hanımlar," sonra evine dönüyordu. Bir Mart gecesiydi. Uyku tutmuyordu. Aşağı yukarı bütün gece o boş ve soğuk yatakta uyku bekleyerek geçiriyordu. Büyük çocuğunu yanına yatırmayı düşünmüştü, ama "yok olanın yeri boş kalmalı" diyen batıl bir inanç yüzünden korkarak vazgeçmişti bundan.

O gece şiddetli bir rüzgar çıkmıştı, Morvan tepelerinden inen fırtına ülkeyi kasıp kavuruyordu. "Yarın yine kar olacak!" demişti insanlar. Karaya oturan bir gemi gibi her yanı çatırdayan bu koca evde kadın, ilk kez kendini koyuverip hıçkıra hıçkıra ağladı. 1939'da kocası gittiğinde, kısa izninden dönüşte, ne tutuklanmış olduğunu öğrendiğinde, ne de onsuz doğum yaptığında böyle bir şey gelmemişti başına. Ancak dayanma gücü son kertesindeydi: Bunca iş... Kuvvetli olan küçük iştahı ve çığlıklarıyla tüketiyordu onu... Soğuktan

inek süt vermez olmuştu neredeyse... Yemleri kalmadığından tavuklar yumurtlamıyordu, çamaşırlığın buzunu kırmak gerekiyordu... Bu kadarı da fazlaydı artık. Gücü yetmiyordu, sağlığı bozuktu, yaşamak istemiyordu artık... Hem neye yarardı yaşamak? Kocasını bir daha görmeyecekti, birbirlerini çok özlüyorlardı, o, Almanya'da ölecekti. Koca yatağın içi isterse soğuk olsundu.

İki saat önce çarşafların altına sokmuş olduğu el yakan yuvarlak kumtaşını çekti, yavaşça yere bıraktı, elini çekerken bir an soğuk parkeye değdi eli, ta yüreğine kadar soğuğu hissetti. Hıçkırıklardan sarsılıyordu. Avutmak için ne söylenebilirdi ona? "Yalnız olan tek siz değilsiniz..." İyi biliyordu böyle olduğunu ama ötekiler şanslıydı... Sözgelişi Madeleine Sabarie... Kötülüğünü istediğinden değildi ama bu kadarı olmazdı! Herkes çok mutsuzdu! Zayıf bedeni uyuşmuştu. Battaniyenin, pufla ayak örtüsünün altına büzüldü ama boşuna; sanki soğuk kemiklerin eklemlerinden giriyordu. "Geçecek bu da, savaş bitecek, o geri dönecek!" diyordu insanlar. İnanmıyordu, daha çok sürerdi savaş. İlkbahar bile gelmek istemiyordu bir türlü... Mart'ta hiç böyle hava görülmüş müydü? Mart'ın sonu yaklaşıyordu, toprak donmuştu, hem de ta dibine kadar. Sağanaklar da kesilmiyordu hani! Ya gürültüler! Tuğlalar sökülecekti kesinlikle.

Yatağında biraz doğruldu, bir an dinledi ve üzüntülü, yaşlı yüzünde tatlı, inanmazmış gibi bir anlam belirdi. Rüzgar dinmişti; geldiği gibi gitmişti habersizce. Dalları kırmış, çatıları sallamıştı; tepedeki karın son izlerini de silip süpürmüştü, şimdi gökyüzü karanlık, fırtınadan altüst olmuştu, baharın ilk yağmuru yağıyordu, henüz soğuktu ama boldu, sıktı, ağaçların karanlık köklerine kadar, siyah, derin toprağın bağrına kadar yol açıyordu kendine.

İKİ

Dolce

1.

Angellier'lerde aile belgeleri, gümüş takımlar ve kitaplar kilitleniyordu: Almanlar Bussy'e giriyorlardı. Küçük kasaba bozgundan beri üçüncü kez işgal edilmişti. Paskalya yortusunda, günlerden pazardı, büyük ayin vaktinde, soğuk bir yağmur yağıyordu. Kilisenin eşiğinde pembe çiçek açmış küçük bir şeftali ağacı dallarını tembel tembel sallıyordu. Almanlar sekizerli safta yürüyorlardı; metal başlık takmışlardı, köylü kılığındaydılar. Her türlü kişisel özellikten uzaktı, silah altındaki askerlere özgü anlamsız bir ifade vardı ama gözleri kaçamak, meraklı bakışlarla yaşayacakları bu kasabadaki gri binaların önyüzlerine kaçamak bakışlarla bakıyorlardı. Pencerelerde kimse yoktu. Kilisenin önünde harmonyum sesini ve bir dua mırıltısı duydular ama korkmuş bir mümin kapıyı kapattı. Yalnız Alman çizmeleri sesi duyulur oldu. İlk müfreze geçince, nişanlı biri atla ilerledi; bakla kırı güzel hayvan, böyle pek yavaş yürümeye zorlandığı için öfkeli gibiydi; kızgın, tereddütle nallarını yere basıyor, titriyor, kişniyor ve başını gururla sallıyordu. Demir grisi büyük tanklar kaldırımları dövdü. Sonra kayan platformları üstünde toplar geliyordu; her birinin üzerine gözleri topun kundağında, bir asker yatmıştı. Sayıları öyle fazlaydı ki bitip tükenmek bilmeyen bir gök gürültüsü, papazın vaazı boyunca kilisenin kubbeleri altında çınlayıp durdu. Kadınlar karanlıkta iç çektiler. Bu top gürültüsü azalınca, komutanın otomobilinin çevresini sarmış motosikletliler göründü. Arkasında, belirli bir uzaklıkta, ağzına kadar siyah ekmek somunuyla dolu kamyonlar camları zangırdattı. Bölüğün maskotu; zayıf, sessiz, savaş için eğitilmiş bir kurt köpeği, yürüyüş kolunun sonundaki atlılara refakat

ediyordu. Bunlar, alayda özel bir grup oluşturduklarından, kendilerini göremeyen komutandan çok uzakta olmalarından ya da Fransızların gözünden kaçan başka nedenlerden ötürü, diğerlerine göre daha laubali, daha cana yakın duruyorlardı. Aralarında konuşuyor ve gülüşüyorlardı. Onlara komuta eden teğmen sert rüzgarla sarsılan pembe şeftali ağacına gülümseyerek baktı; bir dal kopardı. Çevresinde kapalı pencereler görüyordu yalnız. Yalnız sanıyordu kendini. Oysa her kapalı kepengin arkasında yaşlı bir kadın gözü galip askeri mızrak gibi gözlemekteydi. Görünmeyen odaların dibinden iniltiler geliyordu.

"Bunları da mı görecektik..."

"Meyve ağaçlarımız mahvolacak, çok yazık!"

Dişsiz bir ağız fısıldadı:

"Bunlar en kötüleri galiba. Buraya gelmeden önce rezalet çıkarmışlar galiba. Yoksul görünüyorlar. Bir kadın çarşaflarımızı alacağını söylüyordu, düşünün, annemden kalan çarşafları! En iyileri gerek onlara."

Teğmen bağırarak bir emir verdi. Askerlerin hepsi pek genç görünüyordu; sarı saçları, pembe beyaz tenleri vardı; besili, geniş, parlak sağrılı, şahane atlara binmişlerdi. Onları meydana, ölüler anıtının çevresine bağladılar. Askerler sıraları bozarak oturdu. Kasaba çizme gürültüleri, garip sesler, mahmuz ve silah şıkırtılarıyla doldu. Kasaba evlerinde herkes güzel çamaşırlarını saklıyordu.

Angellier kadınları –anne ve Almanya'da tutuklu Gaston Angellier'nin karısı– yerleştirme işini bitiriyorlardı. Zayıf, solgun, kibar ve kuru biri olan yaşlı Madam Angellier başlığını alçak sesle okuyup avuç içiyle cildini okşadıktan sonra, her cildi kütüphaneye kapatıyordu.

"Oğlumun kitaplarını," diye mırıldanıyordu, "bir Alman'ın elinde göreceğime yakarım daha iyi!"

"Peki, ama ya kütüphanenin anahtarını isterlerse," diye inledi şişman aşçı kadın.

"Benden isteyecekler onu," dedi Madam Angellier, birden doğrulup siyah yünlü etekliğinin içine dikilmiş cebe hafifçe vurarak; her zaman üstünde taşıdığı anahtarlık çınladı. "Bunu iki kez istemezler benden," diye bitirdi üzgün bir sesle.

Gelini Lucile Angellier şömineyi süsleyen bibloları onun emriyle aldı. Bir küllük bırakmak istedi. Yaşlı Madam Angellier ilkin buna karşı çıktı.

"Halıya külü dökerler," diye açıkladı Lucile, bunun üzerine Madam Angellier dudak bükerek vazgeçti.

Bu yaşlı hanımm yüzü öyle beyaz ve saydamdı ki teninin altında bir damla kanı bile yoktu sanki saçları kar gibi, ağzı bıçağın sırtı gibiydi, soluk pembe teni leylak rengine dönüşmüştü. Eski moda, mor muslinden, balinalarla tutturulmuş bir dik yaka, sivri kemikli bir boynu gizliyor; bir kertenkelenin boğazının attığı gibi heyecandan çarpıyordu boynu. Pencerenin dibinde ayak sesi ya da bir Alman askerinin sesi duyulunca, çizmeli küçük ayağının ucundan görkemli bant geçirilmiş alnına kadar ürperiyordu bütün vücudu.

"Çabuk olun, acele edin, geliyorlar," diyordu.

Odada lüzumlu olabilecek hiçbir şey bırakılmadı; ne bir çiçek, ne bir yastık, ne bir tablo. Aile albümü büyük çamaşır dolabının içine, çarşaf yığınının altına sokuldu; kudas ayini yaptırırken büyük teyze Adélaïde'ı, bir yastığın üstünde çırılçıplak yatan altı aylık Jules amcayı düşmanın lanetli bakışlarından korumaları gerekirdi. Şömine süslerine kadar her şey: Gagalarında pembe bir çelenk tutan porselenden iki papağanı gösteren iki Louis-Philippe vazosu, bunlar çok seyrek gelen, armağanının atmaya cesaret edilemediği bir akrabanın düğün armağanıydı; evet, Gustave bu iki vazo için "Hizmetçi süpürgeyle onları kırarsa, onun maaşını yükseltirim," demişti

ama onlar korumaya alındı. Fransız bir el tarafından verilmiş, Fransız gözler tarafından bakılmış, Fransa tüyleriyle dokunulmuşlardı, bu yüzden bir Alman'ın dokunuşuyla kirletilemezlerdi. Ya haç! Odanın köşesinde, kanepenin üzerinde! Madam Angellier onu kendi elleriyle çıkarıp göğsüne, dantel boyun atkısının üstüne koydu.

"Galiba hepsi bu kadar," dedi sonunda.

Zihninde bir özet canlandırdı: Büyük salonun mobilyaları kaldırılmıştı, perdeler indirilmiş, bahçıvanın aletlerini koyduğu kulübeye erzaklar yığılmıştı; büyük jambonlar islenerek külle örtülüp tereyağı, tuzlu tereyağı, domuz yağı, sosis kavanozlarına mermer görünüşü verildi; bütün malları, bütün hazineleriydi bunlar... Şarap, İngiliz ordusu Dunkerque'e çıktığı günden beri kav toprağa gömülmüş, uyuyordu. Piyano kilitlenmişti; Gaston'un av tüfeği ulaşılmaz gizli bir yerdeydi. Her şey yerli yerindeydi. Fatihi beklemekten başka yapacak iş yoktu. Suskun, solgun, titreyen ince bir elle kepenkleri yarı kapattı, bir ölü odasındakiler gibi; Lucile'nin arkasından çıktı.

Lucile siyah gözlü, çok güzel ama sessiz, silik bir genç kadındı; yaşlı Madam Angellier ona sitem ediyordu. Drahoması ve akrabaları yüzünden almışlardı onu (bölgenin büyük bir arazi sahibinin kazıydı), ancak Lucile'in babası servetini yanlış bir spekülasyonla kaybetmiş, topraklarına haciz gelmişti; bu yüzden bu evlilik pek başarılı değildi; ayrıca çocukları da yoktu.

İki kadın yemek salonuna girdi; sofra hazırdı. Öğleni geçmişti ama yalnız kilise ve belediyede Alman saati uygulanıyordu; her Fransız'ın evinde gurur yüzünden saatler bir saat geriydi; her Fransız kadını küçümseyen bir sesle: "Biz Alman saatine göre yaşamıyoruz," diyordu. Bu durum, gün içinde yer yer kullanılmayan, pazar günüyle ayin arasında ve yemek başında ölü bir zaman kalmasma yol açıyordu. Bir gün önce Madam Angellier, Lucile'in elinde bir kitap görünce ona

hayretle ve kınayıcı bakışlarla bakarak: "Bakın hele! Kitap mı okuyorsunuz?" diyordu. Sesi tatlı ve kibardı, bir arp gibi yumuşaktı: "Demek yapacak işiniz yok, öyle mi?" Çalışmıyorlardı, çünkü Paskalya pazarıydı. Konuşmuyorlardı. Bu iki kadın arasında her konuşma konusu dikenli bir çalıyı andırıyordu; yalnız dikkatle yaklaşıyorlardı birbirilerine; yardım etmek, yaralama tehlikesini göze almak demekti. Duyduğu her kelime Madam Angellier'ye bir yası, bir aile davasını, Lucien'in bilmediği eski bir öfkeyi hatırlatıyordu. Yarım ağızla söylenen her kelimeden sonra duruyor, gelinine dalgın dalgın, acıyla ve sanki aklından: "Kocası Almanların tutuklusu ama o nasıl oluyor da nefes alabiliyor, konuşabiliyor, hareket edebiliyor? Çok garip, doğrusu..." diye geçiriyormuş gibi bakıyordu. Gaston'la aralarında sorun olmasını pek kabullenemiyordu. Lucile'in tavrı asla istediği gibi değildi. Bazen çok hüzünlü görünüyordu ona: Acaba bir ölüden mi söz ediyordu? Zaten Fransız kadını, eş olarak görevi ayrılığa cesaretle dayanmaktı; 1918'de biten savaşta düğünlerinin hemen ertesinde de Madam Angellier dayanmıştı ama Lucile teselli ve umut verici sözler söyleyince, "Ya, onu hiç sevmedi zaten," diyordu anne, "bundan hep kuşkulanmıştım. Şimdi görüyorum ve artık eminim... Sesinden açıkça belli oluyor, hiç yanılmam. Soğuk ve vurdumduymaz biri o. Hiçbir eksiği yok, oysa zavallı oğlumun..." Kampı, dikenli telleri, zindancıları, nöbetçileri getiriyordu gözünün önüne. Gözleri yaşla doluyor ve kırgın bir sesle:

"Ondan söz etmeyelim..." diyordu.

Çantasından Gaston'u ya da Fransa'nın başına gelen felaketi hatırladığında kullanmak üzere yedekte bulundurduğu temiz, ince mendilini çantasından çıkarıyor, bir mürekkep lekesini kurutma kâğıdıyla alırcasına, gözkapaklarını kibarca siliyordu.

Böylece sönmüş şöminenin başında hareketsiz ve sessiz iki kadın bekliyordu.

2.

Almanlar evlerini ele geçirmişlerdi ve kasabayla tanışıyorlardı. Subaylar yalnız ya da ikişer ikişer, başları dimdik, kaldırımlarda çizmelerini çınlatarak gidiyorlardı; askerler işsiz, gruplar halinde tek sokağın bir ucundan diğerine gidip geliyor ya da meydandaki eski haçın yanında oyalanıyorlardı. İçlerinden biri durunca, grup da duruyor, uzun yeşil üniforma dizisi köylülerin yolunu kapatıyordu. Köylüler o zaman kasketlerini gözlerinden aşağı iyice indiriyor, geri dönüyor, gösteriş yapmadan kırda yitip giden inişli çıkışlı dar sokaklardan tarlalara gidiyorlardı. Kır bekçisi iki yedek subayın gözetimi altında, başlıca binaların duvarlarına afişler yapıştırıyordu. Her türlü afişlerdi bunlar: Bazılarında çevresindeki çocukları yağlı, reçelli ekmekle besleyen, saçları açık renkli, yayvan gülüşlü bir Alman askeri vardı. Yazıda şöyle diyordu: "Terk edilmiş halklar, Reich askerlerine güvenin!" Bazılarında karikatür ya da grafiklerle, dünyada İngiliz sömürgeciliği ve korkunç Yahudi tiranlığı temsil ediliyordu, ama çoğu, "Verboten—Yasak!" sözüyle başlıyordu. Sokaklarda akşam saat dokuzla sabah beş arasında araba kullanmak yasaktı, evinde ateşli silah bulundurmak yasaktı, kaçaklara, Almanya'ya düşman ülkelerden gelenlere, İngiliz militanlara "barınak vermek, yardım etmek" yasaktı, yabancı radyoları dinlemek yasaktı, Alman parasını reddetmek yasaktı. Ve her afişin altında, altı iki kez çizilmiş, kalın siyah harflerle yazılmış şu uyarı bulunuyordu: "Ölüm cezası."

Bununla birlikte ayin bitince, tüccarlar dükkanlarını açıyordu. 1941 baharında taşrada, henüz mal vardı: İnsanlar öyle çok kumaş, ayakkabı, yiyecek stoku yapmışlardı ki onla-

rı satmaya hazırdılar. Almanlar güç beğenir değillerdi; bütün tapon malları, öteki savaştan kalma kadın korselerini, 1940 çizmelerini, küçük bayraklar ve Eyfel kuleleriyle süslü çamaşırları (özellikle İngilizlere ait) kakalıyorlardı onlara. Onlara göre her şey iyiydi.

İşgal altındaki ülke halkında, Almanlar korku, saygı, tiksinti, onlardan yararlanma, onları alaya alma, paralarını ele geçirme isteği yaratıyorlardı.

"Bunlar bizimdi hep... Elimizden alındı," diye düşünüyordu bakkal, en güzel gülümsemesiyle bir işgal kuvveti askerine yarım kilo kurtlu erik uzatıp değerinin iki misli para isterken.

Asker kuşkuyla malı inceliyor, hileyi anlıyor ama satıcı kadının anlaşılmaz tavrı yüzünden sesini çıkarmıyordu. Bölük, uzun zaman önce bütün malları talan edilmiş, küçük bir Kuzey kentine kamp kurmuştu. Bu zengin taşrada, ele geçirmeye can attığı bir şey buluyordu asker. Rafların önünde gözleri istekle parlıyordu. Sivil hayatın güzel yanlarını, o mobilyaları, o hazır takımları, o çocuk oyuncaklarını, o küçük, pembe elbiseleri aklına getiriyordu. Bölük mağazadan mağazaya ciddi, hülyalı bir tavırla yürürken ceplerindeki gümüş paraları şangırdatıyordu. Askerlerin arkasında ya da başlarının üzerinden, Fransızlar pencereden pencereye küçük işaretler yapıyor—gözlerini havaya kaldırarak, baş sallayarak, gülümseyerek, hafif alay mimikleri, yapıyorlardı; her mimikte Tanrı'ya bu işi havale etme, yardım isteme anlamı vardı... En azından eylemde ve konuşmada özgür kalmak, özgürce düşünmekti istedikleri; bu Almanlar kurnaz değillerdi yine de, çünkü onlara sunulanı, zorla kabul ettirileni peşin parayla alıyorlardı; ne de olsa efendilerdi onlar. "Efendilerimiz," diyordu, düşmana kin ve nefretle bakan kadınlar (Düşman mı? Kuşkusuz, ama askerler ve gençler...). Özellikle onları kan-

dırmak çok hoşlarına gidiyordu. "Onları sevdiğimizi düşünüyorlar, oysa geçiş izni, benzin, vesika koparmak için böyle yapıyoruz," diye düşünüyordu daha önce Paris'te ya da taşrada işgalcileri görmüş olan kadınlar; oysa saf köylü kadınlar Almanlar bakınca, sıkılarak gözlerini yere indiriyorlardı.

Askerler kahvehanelere girerken önce palaskalarını çözüyor, mermer sehpaların üstüne fırlatıyor, sonra masalara oturuyorlardı. Voyageurs Oteli'nde, yedek subaylar yemekhane olarak en önemli odayı ayırttılar. Kır hanında en yüksek tavanlı ve loş salondu burası. Dipteki aynanın üzerinde, gamalı haçla süslü iki kırmızı bayrak sevgileri ve meşaleleri gösteren yaldızlı, eski çerçevenin üst kısmını gizliyordu. Mevsime rağmen soba hâlâ yanıyordu; askerler iskemlelerini ateşin önüne çekmiş, uyuşmuş halde ısınıyorlardı. Siyah ve kırmızı büyük sobadan bazen duman çıkıyor ancak Almanlar bundan korkmuyordu. Daha fazla yaklaşıyorlar, elbiselerini ve çizmelerini kurutuyorlardı; çevrelerine düşünceli, üzgün ve endişeli gözlerle, "Bunca şey gördük... Bakalım daha neler göreceğiz..." dercesine bakıyorlardı.

Bunu söyleyenler en yaşlı, en akıllı uslu olanlardı. Gençlerse, dakikada on kere mahzenin kapağını kaldırıp karanlık yerin altına girerek tek elinde 10 bira şişesi, ötekiyle köpüklü şarap dolu bir kutuyla dönen garson kıza göz atıyorlardı (Sekt! İstiyordu Almanlar. Lütfen mamzel, Fransız şampanyası! Sekt!").

Pembe yanaklı, şişman garson kız hemen masaların arasını dolaşıyordu. Askerler ona gülümsüyordu. Genç oldukları için onlara gülümseme isteğiyle korku arasında kalıyordu, zira onlar düşmandı; kaşlarını çatıyor, ağzını ciddi bir tavırla büzüyordu, bu arada yanağında iki gamzenin belirmesine engel olamıyordu. Bunca erkek, Ulu Tanrım! Bunca erkek karşısında tek başına, çünkü diğer kurumlarda patronun kızı hiz-

met ediyordu; anne babaları tarafından tutulmuşlardı, oysa o... Ona bakarak dudaklarıyla öpücük sesi çıkarıyorlardı. Kalan biraz utanma duygusuyla çağrılarını duymazdan geliyor, bazen de: "Alın, alın, gidiyorum! Çok acelecisiniz!" diye karşılık veriyordu. Onunla kendi dilleriyle konuşuyorlardı, garson kadın gururla:

"Ben anlıyor muyum zırvanızı?" diyordu.

Ama açık kapılardan sürekli olarak bir yeşil üniforma dalgası girdikçe, esrimiş, şaşkın, dirençsiz hissediyordu kendini ve "Hayır, beni bırakmaz mısınız canım? Vahşi bunlar!" diye çığlık atıyordu ateşli istekler karşısında.

Öteki askerler yeşil çuha üstüne bilardo topları atıyordu. Merdiven tırabzanları, pencere pervazları, iskemlelerin arkalıkları palaska, kasket, tabanca ve fişekliklerle bezenmişti.

O sırada çanlar sabah duasına çağırıyordu.

3.

Angellier hanımları sabah duasına gitmek üzere evlerinden çıkarken, evlerinde kalan Alman subay içeri girdi. Kapı eşiğinde karşılaştılar. Subay topuklarını çarparak selam verdi. Yaşlı Madam Angellier daha da sarardı, kendini zorlayarak başıyla belli belirsiz bir işaret yaptı. Lucile gözlerini kaldırdı, subay da; bakıştılar. Lucile'in aklına bir yığın düşünce uçuştu: "Gaston'u tutuklayan belki de odur? Tanrım, kaç tane Fransız öldürdü acaba? Onun yüzünden ne kadar gözyaşı döküldü? Savaşın seyri değişseydi, Gaston bugün belki de bir Alman evine efendi olarak girecekti. Savaş böyle işte, bu oğlanın suçu yok."

Genç ve zayıftı, elleri güzel, gözleri iriydi. Evin kapısını açık tuttuğu sırada ellerinin güzelliğini fark etti. Yüzük parmağında taşı işlenmiş, saydam bir yüzük vardı; iki bulutun arasından bir güneş ışını göründü; yüzükte kırmızı bir parıltı yarattı; güzel bir meyve gibi tüylü, açık havadan bozulmuş kırmızı yüzünde oynaştı. Elmacık kemikleri çıkıktı, ağzı keskin ve gururluydu. Lucile elinde olmadan adımlarını yavaşlattı. Bu büyük, ince, uzun parmaklı (onu bir tabanca ya da makineli tüfek ya da gözünün yaşına bakmadan öldüren herhangi bir silah tutarken hayal etti), elden bakışlarını ayıramıyor, o yeşil üniformayı (bir gece önce kaç Fransız orman altının karanlığında, buna benzer bir üniformanın belirdiğini görmüştü...) ve pırıl pırıl yanan o çizmeleri seyrediyordu. Fransız ordusunun yenilmiş askerlerini hatırladı; bir yıl önce kaçarlarken pis, yorgun, tozların içinde ağır postallarını sürüyerek kasabadan geçmişlerdi. Aman Tanrım, savaş buydu işte... Bir düşman askeri asla yalnız değildir –bir insan baş-

ka birinin– dört bir yanında sayısız hayaletlerden, yok olanlardan ve ölülerden oluşan bir kalabalığın baskısı altındadır. Bir askere değil görünmeyen birçoğuna sesleniliyordu; ancak söylenen hiçbir kelime ne dinlenir ne söylenirdi; sessiz başkaları için konuşan bir ağız olmanın o garip heyecanını duyarlardı.

"Ya o? Ne düşünüyor?" dedi genç kadın içinden. "Kendisi ya da arkadaşlarından biri tarafından tutuklanmış sahibi yokken, bu Fransız evine adımını atarken ne hissediyor? Bize acıyor mu? Ya da buraya bir hana girer gibi, rahatsa yalnız yatağı, gençse yalnız hizmetçiyi düşünerek mi giriyor buraya?" Kapı epeydir subayın yüzüne kapalıydı; Lucile kayınvalidesiyle gitmiş, kiliseye girmiş, sırasına diz çökmüştü ama düşmanı aklından çıkaramıyordu. O evde yalnızdı şimdi; özel bir çıkış yeri olan Gaston'un çalışma odasını kendine ayırmıştı; yemeklerini dışarıda yiyecekti; Lucile görmeyecekti onu; ayak seslerini, sesini, gülüşünü duyacaktı. Ne yazık ki gülebilecekti! Buna hakkı vardı. Kayınvalidesine baktı; kadın hareketsizdi, yüzünü ellerinin arasına gizlemişti ve sevmediği bu kadına hayatında ilk kez acıma, sevgi duydu. Ona doğru eğildi ve yavaşça:

"Anneciğim, Gaston için tespih duamızı okuyalım," dedi.

Yaşlı kadın başıyla onayladı. Lucile büyük bir coşku içinde dua etmeye başladı, ancak düşünceleri gitgide ondan kaçıyor, hem yakın hem uzak bir geçmişe doğru gidiyordu; hiç kuşkusuz savaşın üzüntüleri yüzünden oluyordu bu. Kocasını hayal ediyordu, yalnız para, toprak ve yerel politikadan heyecan duyan, o tombul, sıkıcı adamı; hiç sevmemişti onu. Babası istedi diye evlenmişti onunla. Köyde doğup büyümüştü, bu yüzden yalnız Paris'te yaşlı bir akrabasının yanında kaldığı kısa sürede öteki dünyayı tanımıştı. Bu Centre taşrasında ha-

yat vahşi ve çok gelişmiştir; herkes evinde, toprağı üzerinde yaşar, buğdaylarını toplar, paracıklarını sayar. Boş zamanlarını avlanarak, yiyip içip eğlenerek geçirir. Büyük hapishane kapılarıyla savunulan evleriyle, ateşten tasarruf etmek için her zaman kapalı ve soğuk, mobilyalı salonlarıyla kasaba Lucile'e göre uygarlığın manzarasıydı. Ormanlar içinde kaybolmuş evinden ayrıldığında, kasabada oturacağını, bir arabası olacağını, bazen Vichy'ye yemeğe gideceğini düşünerek sevinmiş, heyecanlanmıştı... Sert ve dürüstçe yetiştirilen genç kız mutsuz değildi çünkü bahçe, ev işleri, gizlice araştırdığı bir kütüphane –kocaman, nemli bir odaydı, kitaplar çürüyordu orada– onu oyalamaya yetiyordu. Evlenmiş, uysal ve soğuk bir kadın olmuştu. Evlendiği sırada Gaston Angellier 25 yaşındaydı ama yediği ağır ve nefis yiyecekler, aşırı şarap, heyecansız, hareketsiz bir hayat biçimi yüzünden erken yaşlanmıştı. İnsanın yalnız alışkanlıklarına ve düşüncelerine dokunan ağırbaşlı bir aldatıcı, oysa içinde gençliğin zengin ve sıcak kanı kaynar.

Üniversitede okuduğu Dijon'a yaptığı iş seyahatlerinden birinde, Gaston Angellier eskiden ayrılmış olduğu modacı bir metresiyle karşılaşmıştı; ona ikinci kez, hem de daha büyük bir tutkuyla bağlandı ona; ondan bir çocuğu oldu; kadına kenar mahallerde bir ev tuttu ve hayatının yarısını Dijon'da geçirmek için işleri ayarladı. Lucile her şeyi biliyor, ama susuyordu, çekingenliğinden, nefretinden ya da aldırmazlığından. Sonra savaş...

Şimdiyse Gaston bir yıldır tutukluydu. Zavallı oğlancık... Acı çekiyor, diye düşünüyordu Lucile, o anda tespih taneleri parmaklarının arasında makine gibi kaydırıyordu. Neyi eksikti acaba? Güzel yatağı, güzel akşam yemekleri, metresi... Kaybetmiş olduğu her şeyi, ondan almış olduğu her şeyi geri vermek isterdi ona... Evet... Hepsini, hatta o kadını... Bu duy-

gunun içtenliğinde ve doğallığında, kalbinin boşluğunu ölçtü; ne aşkla ne de kıskançlıkla dolup taşmamıştı hiç. Kocası bazen kendisine çok sert davranıyordu. Kendisini aldatmalarını bağışlıyordu, ama o, kayınbabasmm spekülasyonlarını hiç unutmamıştı. Kendisine defalarca bir tokat atılmış duygusunu veren sözler kulaklarında çınladı: "Düşün, parası olmadığını daha önce öğrenseydim!"

Başını eğdi. Olamaz! İçinde hınç yoktu artık. Kocasının bozgundan beri, son savaşlarda, kaçışta, Almanlara esir düşmesinde, zorunlu yürüyüşte, soğuktan, açlıktan, çevresindeki ölülerden ve şimdi de atılmış olduğu o toplama kampında çekmiş olduğu acılardan dolayı her şey siliniyordu "Yeter ki geri dönsün ve bütün sevdiklerine kavuşsun; odasına, kürklü terliklerine, şafakta bahçe gezintilerine, ağaçtan topladığı şeftalilere, güzel yemeklere, çatırdayan ateşlere, bütün zevklerine, bilmediğim ve tahmin ettiğim her şeye kavuşsun! Kendim için bir şey istemeyeceğim. Mutlu görmek isterim onu. Ya ben, ben?"

Hayal kurarken tespih kayıp yere düştü; o zaman herkesin ayakta olduğunu ve akşam duasının bittiğini fark etti. Dışarıda Almanlar meydanı dolduruyordu. Üniformalarında gümüş nişanlar, açık renk gözleri, sarışın başları, palaskalarının metal kısımları güneşte parlıyor, kilisenin önündeki o tozlu, yüksek duvarlarla çevrili alana bir neşe, bir parıltı, yeni bir hayat katıyordu. Atları gezdiriyorlardı. Almanlar açık havada bir yemek salonu düzenlemişlerdi: Marangozhaneden alınan tabutlara ayrılmış tahtalardan bir masa ve sıralar yapılmıştı. Askerler yemek yiyor, halk alaycı bir merakla seyrediyorlardı. On aylık işgalin onları henüz bıktırmadığı görülüyordu; Fransızlara ilk günlerdeki gibi neşeyle ve hayretle bakıyorlar; onları garip, yabancı görüyorlar; hızlı konuşmalarına alışamıyorlar; yenilmiş bu insanların kendilerini sevip sevmedikleri-

ni, onlardan nefret edip etmediklerini anlamaya mı çalışıyorlardı? Uzaktan genç kızlara gülümsüyorlardı ve genç kızlar da gururla, küçümseyen bakışlarla geçiyorlardı; ilk günde durum böyleydi! Almanlar o zaman çevrelerini saran çocuklara indiriyorlardı bakışlarını. Kasabanın bütün çocukları oradaydı, üniformalardan, atlardan ve uzun çizmelerden büyülenmiş gibiydiler. Anneleri seslense de işitmiyorlardı onlar. Kirli elleriyle ceketlerinin kalın kumaşına gizlice dokunuyorlardı. Almanlar onlara gelin diye işaret ediyor, ellerine şeker, para sıkıştırıyorlardı.

Bununla birlikte kasaba eskisi gibi huzurlu görünüyordu. Almanlar tabloya bir not koyuyorlardı ama temel aynıydı, böyle düşünüyordu Lucile. Biraz canı sıkılmıştı; birkaç kadın (Madam Angellier ya da önceki savaşın dulları gibi tutuklu anneleri) evlerine aceleyle dönmüş, pencereleri kapatmış, perdeleri indirmişlerdi Almanları görmemek için. Küçük, loş odalarda eski mektuplar okuyarak ağlıyorlar; bir krep ve üç renkli rozetle süslü sararmış resimler öpüyorlardı ama en gençleri her pazar olduğu gibi, meydanda kalıp gevezelik ediyorlardı. Almanlar yüzünden bir bayram ikindisini, boş zamanlarını boşa geçiremezlerdi; yeni şapkalarını takmışlardı. Paskalya pazarıydı o gün. Erkekler kaçamak bakışlarla Almanları süzüyorlardı; neler düşündükleri anlaşılmıyordu. Köylü yüzlerinde, duygu ve düşünceler genellikle anlaşılmaz. Bir Alman bir gruba yaklaşıp ateş istedi; ona istediğini verdiler; selamına düşünceli bir tavırla karşılık verildi; Alman uzaklaştı; erkekler öküzlerinin kaç para ettiğini konuşmaya devam ettiler. Her pazar olduğu gibi noter tarot oynamak için Voyageurs kahvesine gitti; aileler haftalık mezar ziyaretinden dönüyorlardı: Eğlence nedir bilmeyen bu yörenin bir zevki de budur; topluca oraya gidiyor, mezarların arasından çiçek

topluyorlardı. Kilise okulunun Sörleri çocuklarla kiliseden çıkıyorlardı; askerlerin arasında kendilerine yol açtılar; rahibe başlıkları altında soğukkanlı görünüyorlardı.

"Uzun zaman mı kalıyorlar acaba?" diye mırıldandı, tahsildar, zabıt katibinin kulağına, Almanları göstererek.

"Üç hafta diyorlar," dedi öteki.

Tahsildar iç çekti.

"Fiyatlar yükselecek yani."

1915'te bir obüs mermisi şarapneliyle yaralanan elini ovuşturdu hemen. Sonra konuyu değiştirdiler. Duanın sonunu bildiren çan sesleri yavaşlıyordu; son çınlama akşam havasında kayboluyordu.

Angellier hanımları evlerine dönmek için kıvrıntılı bir yoldan geçerlerdi; Lucile yolun her taşını bilirdi. Konuşmadan, köylülerin selamına başlarını eğerek karşılık vererek yürüyorlardı. Ülkede Madam Angellier'yi sevmiyorlar ama Lucile'e sempati gösteriyorlardı, çünkü gençti, kocası tutukluydu ve gururlu değildi. Bazen çocukların eğitimi ya da bir bluz konusunda öğüt verirlerdi ona. Ya da Almanya'ya bir koli göndermek gerekince. Düşman subayının Angellier'lerde kaldığını biliyorlardı –köyün en güzel eviydi orası– onların ortak yasaya uymak zorunda kalmalarına kızıyorlardı.

"Size iyi hizmet ederler," diye fısıldadı terzi kadın, yanlarından geçerken.

"İnşallah fazla kalmazlar," dedi eczacı hanım.

Beyaz tüylü bir keçinin arkasında seke seke yürüyen yaşlı bir hanım ayak parmaklarının ucunda yükselerek Lucile'in kulağına:

"Galiba çok kötüymüşler, zavallı insanların başına çorap örüyorlarmış," diye fısıldadı.

Keçi sıçradı, bir Alman subayının uzun, gri harmaniyesine tos vurdu. Subay durdu, gülmeye başladı, keçiyi okşamak istedi. Ancak keçi kaçtı; ödü patlayan yaşlı kadıncağız kayboldu; Angellier hanımları arkalarından evlerinin kapısını örttüler.

4.

Ev, ülkenin en güzel eviydi; yüz yıllıktı; uzun, basık, delikli bir taştan yapılmıştı, güneşte kızarmış ekmek gibi sıcacık bir renk alıyordu taşları; sokağa bakan pencereler (şatafatlı odalarınki) özenle örtülü, kepenkleri kapalıydı, hırsızlara karşı demir parmaklıklar takılmıştı; kilerin (kavanozların, içinde yasak mallar bulunan damacanaların, küplerin bulunduğu) küçük penceresi, kalın bir parmaklıkla çevriliydi, zambak biçimindeki sivri uçları başıboş kedilerin canını yakıyordu. Maviye boyalı kapının kilidi hapishane kilidi gibiydi, kocaman anahtar sessizlikte acı acı gıcırdıyordu. Alttaki dairede sahipleri sürekli otursalar bile, bir kapalılık kokusu, oturulmayan evlerde görülen soğuk bir koku vardı. Boyaları soldurmamak, mobilyaları korumak için hava ve ışıktan yoksundu. Şişe kırıklarını andıran renkli camdan yapılmış holün camları arasından, su yeşili bir renk süzülür; sıraları, duvarda asılı ceylan boynuzlarını ve nemden rengi atmış eski, küçük gravürleri karartırdı.

Yemek salonunda (yalnız burada soba yanardı!) ve bazen akşamları ışık alan Lucile'in odasında odun ateşinden çıkan bir koku, tatlı bir duman ve kestane kabuğu kokusu yayılırdı. Salonun kapılarının önünde bahçe uzanırdı. Bu mevsimde pek hüzünlü görünürdü: Armut ağaçları dallarını dikenli tellerin üzerine yaymıştı, budanmış elma ağaçları kıvrık sarmaşık dallarıyla kaplıydı; asmadan geriye çıplak bağ çubukları kalmıştı ama birkaç gün güneş görünürse, yalnız kilise meydanındaki cılız şeftali ağacı çiçek açmayacak, her ağaç da çiçeklenecekti. Lucile yatağa girmeden önce saçlarını fırçalarken, pencereden ayışığı altındaki bahçeye bakıyordu. Alçak duvarın üzerinde

inliyordu kediler. Bahçenin çevresinden, sık, verimli, gizli, ay altında tatlı bir inci grisine dönüşen ormanlarla dolu vadiler, bütün kasaba görülüyordu.

Geniş ve boy odasında, akşamları kendini huzursuz hissediyordu Lucile. Eskiden Gaston burada yatardı; soyunur, homurdanır, mobilyaları yerinden oynatırdı; bir yoldaş, bir insandı o. Aşağı yukarı bir yıldır kimse yoktu burada. Ortalık çok sessizdi. Dışarıda her şey uykudaydı sanki. Elinde olmadan kulak kabarttı, Alman subayının uyuduğu bitişik odada bir hayat belirtisi duymayı umarak, ama hiçbir şey duymadı. Acaba henüz dönmemiş miydi? Yoksa kalın duvarlar ses mi geçirmiyordu? Ya da belki kendisi gibi sessiz ve hareketsiz mi duruyordu? Bir süre sonra, hafif bir hışırtı, bir iç çekiş, sonra hafif bir ıslık sesi duydu; pencerede durmuş bahçeyi seyrettiğini düşündü. Neyi düşünebilirdi? Bir türlü kestiremiyordu. Yine de sıradan bir insanın doğal istekleri, düşünceleri olacağına akıl erdiremiyordu. Bütün masumluğuyla bahçeyi seyrettiğine, sessiz biçimlerin kımıldadığı balık havuzundaki yansımaları seyrettiğine inanamıyordu: Ertesi gün akşam yemeğinde yenecek sazan balıkları vardı havuzda. 'Pek seviniyor,' diyordu içinden. "Savaşlarını hatırlıyor, geçirdiği tehlikeleri gözlerinin önünde canlandırıyor. Biraz sonra evine, Almanya'ya, karısına mektup yazacak –Hayır! Evli olamaz, pek genç– karısına, nişanlısına, metresine, 'Bir Fransız evinde oturuyorum; hiçbir sıkıntımız yok, Amalia (Adı Amalia ya da Cunegonde ya da Gertrude olmalı,' diye düşündü, özellikle uyumsuz ve kaba isimler bularak), çünkü galip gelen biziz,' diye yazacaktır.

Lucile şimdi artık hiçbir şey duymuyordu; subay kımıldamıyordu; soluğunu tutmuştu. "Vrak" dedi bir kurbağa karanlıkta. Tatlı ve alçak bir müzik gibi, titreyen, saf bir nota gibi, gümüşi bir gürültüyle çatlayan bir kabarcık gibiydi. "Vrak,

vrak". Lucile gözlerini yarı kapadı. Ne hüzünlü ve derin huzur... Bazen içinde bir şey uyanıyor, isyan ediyor, gürültü, hareket, canlılık istiyordu. Hayat, Tanrım, hayat! Bu savaş daha ne kadar sürecekti? Böyle, bu uyuşukluk, fırtınada bir hayvan gibi ezilmiş, uysal halde daha kaç yıl kalması gerekiyordu? Radyonun aşina gürültüsünü özlüyordu, ancak ama daha Almanlar gelir gelmez, alet mahzene gizlenmişti. Ellerinden alıp yok edecekleri söyleniyordu. Gülümsedi: "Fransız evlerini mobilyasız bulmalılar," diye düşündü, Madam Angellier'nin düşmandan gizlemek için dolaplara kilitlemiş olduğu şeyleri hatırlayarak.

Akşam yemeğinde subayın emireri elinde küçük bir mektupla yemek salonuna girdi:

Teğmen Bruno von Falk, Madam Angellier'lere saygılarını sunar ve bu mektubu getiren askere piyanonun ve kütüphanenin anahtarını vermenizi rica eder. Teğmen, aleti alıp götürmeyeceğine ve kitapları da yırtmayacağına dair şeref sözü verir.

Ancak Madam Angellier bu şakaya aldırmadı. Gözlerini havaya kaldırmış, kısa bir dua mırıldanır gibi dudaklarını kımıldatmış ve ilahi iradeye boyun eğiyordu: "Güçlü haklıdır daima, değil mi?" diye sormuştu Fransızca bilmeyen askere, sonra başını defalarca aşağıdan yukarı sallayarak, "Ja wohl!" demişti.

"Teğmen von... von... Bilmem kime (nefretle kekeledi) efendinin kendisi olduğunu söyleyin."

İstenen anahtarları anahtarlıktan çekip çıkardı ve masanın üstüne fırlattı. Sonra üzgün bir tavırla gelinine döndü:

"Wacht am Rhein'i çalacak..." dedi.

"Sanırım şimdi başka bir ulusal marşları var, anneciğim."

Oysa teğmen hiçbir şey çalmamıştı. Derin sessizlik sürmüş, sonra akşam sessizliğinde bir gong gibi çınlayan araba kapısının çarpması üzerine, iki hanım subayın çıktığını anlamışlardı; rahatça bir soluk aldılar. 'Şimdi,' diye düşündü Lucile, pencereden ayrılırken. Aşağı yukarı yürüyor. Çizmeleri . . . çizme sesi bun . . . bunlar geçecek. İşgal sona erecek. Barış olacak, kutsal barış. Savaş ve 1940 felaketi bir anı, bir tarih sayfası olacak kalacak anılarda; lise öğrencileri savaş ve barış isimlerini söyleyecek ama ben ömrüm oldukça döşemeye çekiç gibi inen çizmelerin düzenli ve boğuk gürültüsünü hatırlayacağım. Neden yatmıyor? Neden akşamları bir sivil, bir Fransız gibi evinde terlik giymiyor? İçiyor (Selt suyunun sifonunun fışkırdığını ve sıkılan bir limonun "Cızzz" diye hafif sesini işitti. Kaymvalidesi şöyle derdi: "İşte bu yüzden limonumuz yok. Elimizden her şeyi aldılar!" Şimdi bir kitabın sayfalarını çeviriyor. Ah ne çirkin düşünce bu! Ürperdi. Teğmen piyanoyu açmıştı. Lucile, kapağın geriye atılırken çıkardığı sesi ve çevrilen taburenin gıcırtısını tanıyordu. Hayır! İnşallah, gecenin ortasında çalmaya kalkışmaz! Aslında saat dokuzdu. Acaba dünyadaki diğer insanlar bu kadar erken yatmazlar mıydı?.. Evet, çalıyordu sahiden de. Başını eğerek, dudaklarını sinirle ısırarak dinledi. Klavyeden dökülen bir arpejden çok bir iç çekiş, bir nota titreyişiydi; tuşlara hafifçe dokunuyor, okşuyordu; sonra bir kuş ötüşü gibi hızlı, hafif bir ses titremesiyle sona erdi. Ses kesildi.

Lucile elinde tarakla, saçları omuzlarında dağılmış halde uzun süre hareketsiz kaldı. Sonra iç çekti, dalgın dalgın: "Çok yazık!" diye düşündü. (Sessizliğin bu kadar derin olması mı?) Onun başka biri değil de düşman olması mı? Bu oğlanın çalmayı kesmesi mi? Eliyle, çok ağır, solunması olanaksız bir hava tabakasını itermiş gibi sinirli bir hareket yaptı. Yazık... Büyük, boş yatağa yattı.

5.

Madeleine Labarie evde tek başınaydı; Jean-Marie'nin haftalarca yaşamış olduğu salonda oturmuştu. Genç kadın her gün onun uyuduğu yatağı yapıyordu. Bu da Cécile'i kızdırıyordu. "Bıraksana canım!" Burada kimse yatmadığına göre temiz çarşafları düzeltmeye gerek yok, birini bekler gibisin. Sahi birini mi bekliyorsun?"

Madeleine yanıt vermiyor, her gün içi kaz tüyü dolu kocaman yatağı silkelemeye devam ediyordu.

Yanağını çıplak göğse dayamış küçükle yalnız kalmaktan mutluydu. Biraz yana çevirince, kırmızı, kiraz gibi parlak yüzünün bir kısmı nemliydi, memenin izi çıkmıştı üzerine; onu yavaşça öptü. Bir kez daha: "Bunun erkek olmasına seviniyorum," diye düşündü, "erkekler fazla eziyet çekmez." Ateşe bakarken uyukluyordu; fazla uykusu yoktu. Öyle çok iş vardı ki saat ondan, on birden önce yatamıyorlardı, bazen de gece İngiliz radyosunu dinlemek için tekrar kalkmak gerekiyordu. Sabah hayvanlara bakmak için saat beşte ayağa kalkmak gerekiyordu. Bugün yemek ateşte, masa kurulmuş, her şey yerli yerindeydi, biraz kestirmek hoş olurdu. Yağmurlu geçen bahar yüzünden azalan ışık taze yeşilliği ve gri gökyüzünü aydınlatıyordu. Avluda ördekler yağmurun altında gagalarını çarpıyorlardı, o sırada tavuklar ve hindiler de kabarmış tüyleriyle arabalığın altına sığınıyorlardı. Madeleine köpeğin havladığını duydu.

"Dönüyorlar mı acaba?" diye düşündü.

Benoît aileyi kasabaya götürmüştü.

Birisi avludan geçti, Benoît gibi tahta ayakkabı giymeyen biriydi. Oysa ne zaman ayak sesleri kocasınınkilere ya da çift-

likten birilerine benzemeyen bir ses işitse, ne zaman uzakta yabancı bir gölge görse, hemen endişeyle: "Jean-Marie değil bu, o da olmaz, deliyim ben; o geri dönmez, ayrıca gelse bile Benoît ile evli olduğumdan ne değişir?" diye düşünüyordu. "Kimseyi beklediğim yok, tam tersine Jean-Marie hiç geri dönmesin diye Tanrı'ya dua ediyorum, kocama gitgide alışıyorum, mutlu olacağım. Vallahi ne aradığımı bilmiyorum, aklım başımda değil artık. Mutluyum ben." Böyle düşündüğü sırada, içi rahat değildi, kalbi hızlı çarpmaya başlıyordu ki içindeki bütün sesleri boğuyordu, öyle ki Benoît'nın sesini, çocuğun çığlıklarını, kapının altında rüzgarı duymuyordu artık; kanının uğultusu suya dalmış gibi kulaklarını sağır ediyordu adeta. Bir süre bayılır gibi oldu; bir tohum katalogu getiren postacıyı (o gün yeni ayakkabılar giymişti) ya da mal sahibi vikont Montmort'u görünce kendine geldi.

"E, Madeleine, bir selam vermek yok mu?" dedi Labarie ana hayretle.

"Galiba sizi uyandırdım," diyordu ziyaretçi; o sırada Madeleine özür dilerken mırıldanıyordu:

"Evet, beni korkuttunuz..."

Uyanmak mı? Hangi rüyadan?

Bu kez yine içinde hayatına giren (ya da tekrar dönen) yabancının yol açtığı o paniği, o heyecanı hissetti. İskemlesinde yarı doğruldu, bakışlarını kapıya dikti. Bir erkek mi? Bir erkek adımı, hafif bir erkek öksürüğü, yüksek kalite sigara kokusu! Kapı kolunun üstünde bakımlı, beyaz bir erkek eli, sonra bir Alman üniforması göründü. İçeri giren Jean-Marie olmayınca, öyle büyük bir düş kırıklığına uğradı ki bir an ne yapacağını şaşırdı; göğsünü düğmelemeyi bile unuttu. Yirmi yaşından fazla göstermeyen, rütbeli, yüzü renksiz, kirpikleri, saçları, kısa bıyığı da soluk, açık sarışın, genç bir Alman açık göğse baktı, gülümsedi, küstah denecek kadar abartılı

bir tavırla selam verdi; Bazı Almanlar Fransızları selamlarken (belki de yalnızca öfkeli galiplerde böyledir durum), hareketlerine kibarlık katmayı beceriyorlardı. Benzerine gösterilen kibarlık değildi, canını aldıkları bir cesedin önünde, "silahları veriniz," der gibi; bir cesede gösterilen türdendi.

"Ne istiyorsunuz, beyefendi?" diye sordu Madeleine sonunda, elbisesinin önüne aceleyle kapatarak.

"Hanımefendi, Nonnains'lerin çiftliğinde bir lojman biletim var," dedi genç adam; Fransızca'yı çok iyi konuşuyordu. "Sizi böyle ansızın rahatsız ettiğimden dolayı özür dilerim. Lütfen odamı gösterin bana."

"Buraya yalnız sıradan askerlerin geleceği söylenmişti bize," dedi Madeleine sıkılarak.

"Kommandatur'da çevirmen teğmenim ben."

"Kasabadan uzaksınız, korkarım oda bir rütbeliye layık düşmez. Burası bir çiftlik; ne akarsu ne de elektrik var burada, bir beyefendinin gerek duyacağı hiçbir şey yoktur."

Genç adam salona baktı. Yer yer solarak pembeleşmiş kırmızı döşemeyi, odanın ortasında duran büyük fırını, köşedeki gösterişli karyolayı, çıkrığı (geçen savaştan beri durduğu tavan arasından indirmişlerdi onu; yöredeki bütün genç kızlar, mağazalarda bulunmadığından beri, bu çıkrıkta yün dokumayı öğreniyorlardı) inceledi. Alman aynı zamanda duvara asılmış fotoğraflara, tarım yarışması ödüllerine, eskiden içinde bir azize heykelciği bulunan boş, küçük nişe, bir efrizi çevreleyen yarı silinmiş yağlıboya resimlere dikkatle baktı; sonunda bakışlarını, kucağında çocuğuyla duran genç köylü kadına çevirdi. Gülümsedi:

"Benim için meraklanmayın. Burada çok rahat ederim."

Metal hışırtısını andıran titrek, garip tınılı bir sesi vardı. Demir grisi gözler, köşeli yüz hatları, bir kask gibi parlak, açık sarı saçlarının özel nüansı bu genç adama Madeleine'in

gözünde çekici bir görünüş kazandırıyordu; fiziksel görünüşünde bir insandan çok bir makineyi hatırlatan mükemmel, belirgin, parlayan bir şey vardı. Madeleine elinde olmadan çizmelerine ve palaskasının tokasına hayran kalmıştı: Deri ve çelik kıvılcımlar saçıyordu.

"Herhalde bir emireriniz vardır," dedi. "Burada çizmelerinizi kimse böyle parlatamaz."

Subay güldü, tekrarladı:

"Benim için endişelenmeyin."

Madeleine oğlunu yatırmıştı. Yatağın üstünde eğik duran aynada Alman'ın aksi geçti. Bakışını ve gülümsemesini gördü. Korkuyla: "Peşimden koşmaya kalkarsa, Benoît ne der acaba?" diye düşündü. Bu genç adam hoşuna gitmiyor, kendisini biraz korkutuyordu ama elinde olmadan Jean-Marie'yi biraz andırdığı için yakınlık duyuyordu ona; erkek olarak değil de burjuva olmasından dolayı. İkisi de güzelce tıraşlı, iyi eğitim almıştı, elleri beyazdı, teni nazik. Bu Alman'ın varlığının Benoît'ya çok zor geleceğini anladı: Çünkü o bir düşmandı, çünkü onun gibi bir köylü değildi ve özellikle de yüksek tabakaya mensup olmasının yarattığı merak yüzünden Madeleine'in ilgisini çektiği için nefret ediyordu ondan; öyle ki bir süreden beri, elinden moda gazetelerini çekip alıyor ya da tıraş olmasını, gömleğini değiştirmesini söyleyince: "Kimden yana olduğunu belirlemen gerek. Sen bir toprak adamıyla, çulsuzun biriyle evlendin, ben kibar değilim..." diyordu kinle ve kıskançlıkla, öyle ki Madeleine bunun nedenini anlıyordu, Cécile gevezelik etmiş olmalıydı. Cécile de artık eski Cécile değildi. İç çekti. Şu lanet savaştan bu yana pek çok şey değişmişti...

"Odanızı göstereyim," dedi sonunda.

Ama subay reddetti; bir iskemle alıp sobanın yanına oturdu.

"İzninizle biraz sonra. Tanışalım. Adınız ne?"

"Madeleine Labarie."

"Benimki, Kurt Bonnet," diyordu. "Gördüğünüz gibi bu bir Fransız ismi. Atalarımız sizin vatandaşlarınız, XIV. Louis zamanında Fransa'dan kovulmuş olmalılar. Almanya'da Fransız kanı, dilimizde de Fransızca kelimeler var."

"Öyle mi?" dedi Madeleine umursamadan.

Şöyle demek isterdi aslında: "Fransa'da Alman kanı var ama toprakta ve 1924'ten beri," ama cesaret edemedi; en iyisi susmaktı. Garipti aslında; Almanlardan nefret etmiyordu, kimseden nefret etmiyordu, ancak bu üniformanın görünüşü şimdiye kadar özgür ve onurlu olan kendisini tutsak, kurnaz, tedbirli ve korkak, kapalı kapının arkasına tükürime pahasına işgalciyi tavlayacak kadar becerikli yapmıştı sanki. "Gebersinler!" böyle diyordu kayınvalidesi ama en azından o yapmacıklı davranmıyor, düşmana da sevimli görünmeye çalışmıyordu. Kendisinden utandı; kaşlarını çattı, yüzüne soğuk bir anlam verdi ve Alman'a kendisiyle konuşmak istemediğini, varlığına katlanamadığını göstermek için iskemlesini geri çekti.

Bununla birlikte ona zevkle bakıyordu. Çocukluktan sert bir disipline alışmış genç insanlar gibi, candan kişiliğini küstahlıkla ve sert dış görünüşüyle destekliyordu. Bu isme layık bir erkeğin demir gibi sert olması gerektiğine inanıyordu. Zaten savaşta, Polonya'da ve Fransa'da ve işgal sırasında da böyle görünmüştü ama ilkelerine gençliğin o hemen tepki gösterme davranışı kadar bağlı değildi (Madeleine onu ilk gördüğünde yirmi yaşında sanmıştı ama daha küçüktü; Fransa savaşında on dokuzundaydı). Olaylara ve insanlara göre acımasız ya da hoşgörülü davranıyordu. Birine gıcık kapmışsa, ona elinden geldiğince kötülük yapmaya çalışırdı. Fransız ordusu geri çekildiği sırada, tutuklu sürüsünü Almanya'ya götürmekle görevlendirilince, yolda güçten düşerek hızla yürüyemeyenleri

öldürme emri aldığı zaman, hoşlanmadıkları için bu emri vicdan azabı duymadan, hatta zevkle yerine getirmişti. Aksine, kendisine sempatik gelenlere de son derece iyi davranmıştı, bunlardan bazıları hayatlarını ona borçluydu. Acımasızdı ama bu yeniyetmelere özgü acımasızlıktı, canlı ve incinen bir hayal gücünden kaynaklanıyordu, tamamen kendi ruhuyla ilgiliydi; başkalarının acısına merhamet edilmez: Görmezden gelinir, ancak kendini düşünür insan. Bu acımasızlıkta, sadistliğe eğilimli yaşından kaynaklanan biraz sevgi vardı. Örneğin insanlara sert davransa da hayvanlara karşı son derece kaygı duyuyordu: Birkaç ay önce Calais Kommandatur'un bir emrine borçluydu herhalde bu düşüncesini. Bonnet, köylülerin fur günlerinde tavukları ayakları bağlı, baş aşağı taşıdıklarını fark etmişti. "Bir insanlık kaygısıyla" bunun yapılmasını yasaklamıştı. Köylüler buna aldırmayınca, Bonnet "barbar ve ciddilikten uzak" Fransızlara olan nefretini arttırdı, oysa Fransızlar, bir sabotaj olayına misilleme olarak sekiz kişinin öldürülmesine çok kızıyorlardı. Kamp kurduğu Nord kentinde, Bonnet, ev sahibesine bağlanmıştı çünkü gribe yakalandığı bir gün, bu kadın kahvaltısını yatağına getirme zahmetine girmişti. Bonnet annesini, o çocukluk yıllarını hatırladı, yaşlı gözlerle kapalı evin eski kiracısı o Madam Lili'ye teşekkür etti. Bundan sonra onun için her şeyi yaptı, her türlü izin belgeleri, benzin falan verdi; akşamlarını o yaşlı kaknem kadınla geçirdi, çünkü diyordu, o yaşlı ve yalnız bir kadın, canı sıkılıyor; ona iş için gittiği Paris'ten pahalıya aldığı incik boncuklar getiriyordu; oysa kendisi zengin değildi.

Bu cana yakınlıkların kaynağı bazen müzik, edebiyat ya da Labarie'lere geldiği ilk günde olduğu gibi resimdi: Bonnet çok kültürlüydü, her türlü sanatta karşı yetenekliydi. Yağmurlu günlerden kaynaklanan biraz nemli o ortamla, karoların soluk pembesiyle, son devrimde çıkarılmış Meryem hey-

kelciğini akla getiren o küçük nişle, beşiğin üstüne asılı şimşir dalıyla ve yarı karanlıkta ışıl ışıl yanan bakır yatak tandırıyla Labarie'lerin çiftliğinde bir Flamand okulunun içini hatırlatan bir şey olduğunu düşündü Bonnet. Kucağında çocuğu, yarı çıplak, karanlıkta parlayan memesiyle iskemleye oturmuş o genç kadın, kırmızı yanaklı, beyaz yüzlü o büyüleyici yüz tek başına bir tabloya bedeldi. Onu hayranlıkla seyrederken, kendini bir Münih ya da Dresden müzesinde, dünyada her şeye bedel, hem cinsel hem de zihinsel bir sarhoşluk veren o resimlerden birinin karşısında hissediyordu. Bu kadın bundan sonra ona soğuk ve düşmanca davransa bile dokunmazdı; bunun farkına bile varmazdı. Ondan ve çevresindeki herkesten, başyapıtın aydınlatılması, tankların ışıklandırılması, elyazmalarının korunması için kendisine izin verilmesini isteyecekti.

O anda büyük bir saat çaldı. Bonnet zevkle güldü. Kabası boyalı o antika makineden çıkan ciddi, derin, biraz ince sesi bazen Hollandalı bir ressamın falanca tablosuna bakarken ve ev hanımının hazırladığı ringa balığı kokusunu ya da camları yeşermiş pencerenin arkasından görülen o sokak gürültüsünü hayal ederken bunu duymuş olduğunu sanmıştı; koyu renk labrilerin üzerinde hep buna benzeyen bir çalar saat vardı.

O anda Madeleine'i konuşturmak istiyordu; biraz ahenkli o taze sesi duymayı arzu ediyordu.

"Burada yalnız mı oturuyorsunuz? Kocanız tutukludur herhalde?"

"Yok canım," dedi Madeleine aceleyle.

Benoît'nın Almanların tutuklusu olduğunu ve kaçtığını düşünerek yine korktu; Alman'ın bunu anlayacağını ve kaçağı tutuklayacağını sandı birden. "Ne aptalım," diye düşündü ama elinde olmadan yumuşadı: İşgalciye karşı sevimli görünmek gerekirdi ne de olsa; saf ve uysal bir sesle sordu:

"Bizde uzun zaman mı kalacaksınız? Üç ay, diyorlar."

"Biz de bilmiyoruz bunu," diye açıkladı Bonnet. "Askerlik hayatı belli olmaz; bir emre, generallerin keyfine ya da savaşın cilvelerine bağlıyız. Yugoslavya yolundaydık ama orada her şey sona ermiş."

"Ya! Demek her şey sona ermiş, ha?"

Gün meselesi. Yine de savaştan sonra gideriz. Bizi Afrika ya da İngiltere'ye göndermezlerse, sanırım bütün yaz buradayız."

"Bu hayatı seviyor musunuz?" dedi Madeleine saf bir tavırla ama gizleyemediği nefretle, bir kan emiciye, "İnsan eti sevdiğiniz doğru mu?" diye sorarcasına.

"Kadın nasıl bir savaşçıyı eğlendirmek için yaratılmışsa, asker de savaşçı olmak için yaratılmıştır," dedi Bonnet, öte yandan da güzel Fransız çiftçi karısına Niçe'den söz etmeyi komik bulduğu için gülümsedi. "Eğer gençse, kocanız da aynı şeyi düşünüyordur."

Madeleine ses çıkarmadı. Aslında Benoît'nın düşüncelerini pek bilmediğini düşündü, oysa birlikte büyümüşlerdi. Sessizdi Benoît, erkeksi, köylü, kadınsı ve Fransız olarak üçlü bir zırh giyinmiş gibiydi. Onun nelerden nefret ettiğini, neleri sevdiğini bilmiyordu, bildiği tek şey aşk ve kin duyabilecek biri olduğuydu.

"Tanrım," dedi içinden, "İnşallah Alman'dan gıcık kapmaz."

Madeleine konuşurken onu dinliyor ama kulağı yoldaki gürültülerde, zar zor yanıt veriyordu; sokaktan arabalar geçiyor, kiliselerde akşam duası çanları çalıyordu; köylerde birbiri ardına duyulurdu böyle sesler; önce Montmort'un gümüş çıngırak sesi gibi hafif çan sesi, sonra kasabadan gelen ciddi ses, daha sonra ancak kötü havalarda, rüzgar tepelerden estiği zaman duyulabilen Sainte-Marie'nin acele çan havası.

"Aile geç kalmaz," diye mırıldandı Madeleine.

Sofraya, içi unutmabeni çiçekleri dolu krem rengi çini bir toprak vazo koydu.

"Sanırım burada yemeyeceksiniz?" diye sordu birden.

"Teminat verdi."

"Hayır, hayır, yemeklerimi kasabada yiyeceğim. Sizden istediğim sabahları yalnızca sütlü kahve."

"Sözü mü olur bunun, bayım."

Yöreye özgü bir cümleydi bu; içinden gülümseyerek ve yaltaklanarak söylüyordu; zaten başka bir anlamı da yoktu: Kimseyi incitmeyen bir nezaket sözüydü, ikram edilecek demek değildi. Nezaket gereğiydi yalnız ve bu söz gerçekleşmezse, üzülmüşçesine, özür dilercesine söylenen basmakalıp başka bir söz daha vardı: "Ah, istenen her şey yapılmaz ya." Ama Alman çok sevindi:

"Bu köyde herkes ne kadar hoş," dedi safça.

"Öyle mi, bayım?"

"Benim sütlü kahvemi getirir misiniz?"

"Hastalara yapılır bu," dedi Madeleine alaycı bir tavırla.

Bonnet ellerini tutmak istedi; Madeleine birden çekti.

"Kocam geliyor."

Gelen o değildi ama birazdan gelecekti; yolda kısrak sesi duyuyordu. Avluya çıktı: yağmur yağıyordu. Sundurmanın altından geçen savaştan beri kullanılmayan ama şimdi otomobil yerine kullanılan antika brik arabası geçti. Arabayı Benoît sürüyordu. Kadınlar ıslak şemsiyelerin altına oturmuşlardı. Madeleine kocasına koştu, boynuna sarıldı.

"Bir Alman var," diye fısıldadı kulağına.

"Bizde mi kalacak?"

"Evet."

"Felaket!"

"Pöh!" dedi Cécile, "davranmasını bilirsen kötü insanlar değil onlar, ayrıca iyi para ödüyorlar."

Benoît koşumları çözdü, kısrağı ahıra götürdü. Almandan çekinmişti ama varlığının lehine olacağını biliyordu, zira sırtında pazarlık elbisesi, şapkası ve ipek çorapları vardı ve salona gururla girdi.

6.

Bölük, Lucile'in pencerelerinin altından geçti; askerler şarkı söylüyorlardı; sesleri çok güzeldi ama bu ciddi, tehditkar ve pek savaşçı görünmeyen koro dinsel koroyu andırıyordu; köylüler şaşırmıştı.

"Duaları böyle mi?" diye soruyordu kadınlar.

Bölük manevralardan dönmekteydi; sabahın çok erken saatiydi, bütün kasaba uyuyordu henüz. Sıçrayarak uyanan kadınlar pencerelerden eğiliyor ve gülüyorlardı. Hava ne kadar güzel ve hoştu! Gecenin ayazından sesleri kısılmış horozların ötüşleri duyuluyordu. Sakin hava pembe ve gümüş rengi parıltılar içindeydi. Bu masum ışık uygun adımlarla geçen askerlerin mutlu yüzlerini parlatıyordu (böyle güzel bir bahar sabahında nasıl mutlu olmazdı insan?). Bu sert yüzlü, iri yarı sağlam askerleri, ahenkli sesleri kadınlar bakışlarıyla uzun uzun izliyorlardı. Bazı askerleri tanımaya başlamışlardı. İlk günlerdeki gibi adı sanı belli olmayan bir yığın değillerdi artık; diğerlerinden hiçbir farkı olmayan bu yeşil üniforma akıntısında hiç dalgalanma yoktu ama önceki ve sonraki dalgalarla karışıyordu. Askerlerin isimleri vardı artık: "İşte," diyordu halk, "nalıncıda kalan, arkadaşlarının Willy dediği asker. Şuradaki de sekiz yumurtalı omlet isteyen ve sarhoş, hasta olmadan on sekiz kadeh içen kızıl saçlı. Dimdik duran şu çok genç asker de çevirmen. Kommandatur'da asıl söz sahibi olan. İşte Angellier'lerin Alman'ı."

Eskiden çiftçilere yaşadıkları yerlere isim verme hakkı verildiğinden, daha önce Montmort topraklarında ortakçılık yapanların soyundan gelen posta dağıtıcısı da o gün Montmort'lu Auguste adını almıştı; Almanlara da kendilerine kiralık yer

verenlerin isimlerini alıyorlardı. Örneğin: Durand'ların Fritz'i, Forge'un Ewald'ı, Angellier'lerin Bruno'su gibi.

Bruno süvari müfrezesinin başındaydı. Çark yapan ve halka sabırsızca ve gururlu bakışlarla bakan besili ateşli hayvanlar köylüleri hayran bırakıyordu.

"Anne, gördün mü?" diye bağırıyordu yumurcaklar.

Teğmenin atı parıltılar saçan kahverengiydi. Her ikisi kadınların zevk çığlıklarına, bağırışlarına duyarsız kalmıyordu. Şahane at boynunu eğiyor, gemini öfkeyle sallıyordu. Subay hafifçe gülümsüyor, bazen hayvana dilini şaklatıyor, bu da kamçıdan daha fazla etkiliyordu hayvanı. Bir kız pencereden: "Alman çok iyi at biniyor yine de," diye bağırınca, eldivenli elini kasketine götürerek ciddi ciddi selam verdi.

Genç kızın arkasından, heyecanlı bir fısıltı duyuldu:

"Böyle uluorta seslenmelerden hoşlanmadıklarını iyi biliyorsun. Çıldırdın mı sen?"

"Ne yapayım, unuttum," diye savundu genç kız kendini, pancar gibi kızarmıştı.

Meydana gelince müfreze dağıldı. Askerler büyük bir çizme ve mahmuz şakırtısıyla evlerine döndüler. Güneş parlıyordu, şimdi hava çok sıcaktı. Avlularda askerler yıkanıyorlardı; kırmızı, çıplak göğüsleri açık havada yanmış, ter içinde kalmıştı. Bir asker bir ağaca küçük bir ayna asmış, tıraş oluyordu. Bir başkası içi soğuk su dolu büyük bir kovaya başını daldırıyordu. Bir diğeri de genç bir kadına bağırıyordu:

"İyi günler, Bayan!"

"Bak hele, Fransızca biliyor musunuz?"

"Biraz."

Bakışıyor, birbirlerine gülümsüyorlardı. Kadınlar kuyulara yaklaşıyor, uzun, gıcırdayan zincirleri aşağı salıyorlardı. İçi mavi mavi yansıyan, titrek ve soğuk su dolu kova ışığa

çıkınca, hemen bir asker koşuyor, kadının ellerinden yükü alıyordu. Bazıları Alman da olsa kibar görünmek için, bazıları da doğal iyilikle böyle davranıyordu; açık havadan, sağlıklı yorgunluktan ve dinlenme beklentisinden dolayı bazıları heyecanlı, güçlülere karşı isteyerek kötü görünen zayıflara karşı insanın kendini daha yumuşak hissettiği içten gelen güç (kuşkusuz erkek hayvanları baharda birbirleriyle kavga etmeye, toprağı ısırmaya, oynamaya dişilerin önünde toz içinde takla atmaya yönelten zihindi) onları heyecanlandırıyordu. Genç bir asker bir kadını oturduğu eve kadar götürdü; kadının kuyudan çekmiş olduğu iki şişe beyaz şarabı taşıyordu. Çok genç, kalkık burunlu, güçlü ve uzun kollu, gözleri açık renk bir askerdi.

Kadının bacaklarına bakarak:

"Güzel bu, güzel bu, bayan" diyordu.

Kadın arkasına dönerek parmağını dudaklarının üstüne koydu.

"Sus . . . kocam..."

"Ha, koca . . . böse . . . kötü," diye bağırdı, çok korkmuş gibi yaptı.

Kapalı kapının arkasındaki kocası dinliyordu, karısından çok emin olduğundan öfkelenmemişti ama gururla: "Vay, güzel kadınlarımız varmış ha," diye düşünüyordu. Sabahki beyaz şarap çok iyi görünüyordu gözüne.

Askerler nalıncının dükkanına girdi. Kendi tezgahında çalışan bir savaş malulüydü; hava bitki ve taze odun kokuyordu; az önce kesilmiş çam kütüklerinden reçine damlıyordu hâlâ. Bir rafın üstüne işlenmiş, peri kızları, yılanlar ve öküz başlarıyla süslenmiş nalınlar diziliydi. Bir çift nalın domuz somağı şeklinde işlenmişti. Almanlardan biri onu hayranlıkla seyretti.

"İşçilik harika," dedi.

Sessiz nalıncı ses çıkarmadı ama masayı kurmakta olan karısı merakla sormadan edemedi:

"Almanya'da ne iş yapıyordunuz?"

Asker söyleneni birden anlamadı ama sonunda çilingir olduğunu söylemeyi başardı. Nalıncının karısı düşündü, sonra kocasının kulağına eğildi:

"Ona kırılan büfe anahtarını söyleyelim mi? Belki düzeltir..."

"Boş ver," dedi kocası, kaşlarını çatarak.

"Siz? Yemek?" diye devam etti asker. Çiçekli bir tabağın içindeki beyaz ekmeği gösterdi: "Fransız ekmeği . . . hafif . . . mideye iyi değil..."

Bu ekmeğin besleyici olmadığını, vücuda yaramadığını ama Fransızların, yemeklerden birinin, özellikle sarı somunların, yakında çıkacak taç şeklindeki o büyük somunların yerini arpa ve düşük kaliteli un karışımıyla yapılan ekmek alacağını söylemek istiyordu ama buna inanamıyorlardı. Alman'm sözlerini övgü sanıp böbürlendiler. Nalıncı bile asık suratını yumuşattı. Ailesiyle sofraya oturdu. Almanlar bir kıyıya, taburelere oturdular.

"Peki, bizim burası hoşunuza gitti mi?" diye devam etti nalıncının karısı.

Girişken biriydi ve kocasının sessizliği yüzünden üzülüyordu.

"Şey, evet, güzel..."

"Peki sizin yöreniz nasıl? Buraya benziyor mu?" diye sordu öteki askere.

Ötekinin yüzü ürperir gibi oldu; kendi yöresini, sık ormanlarını tarif etmek için kelimeler bulmaya çalıştığı görülüyordu ama aradığını bulamayınca, kollarını iki yana açmakla yetindi.

"Kocaman . . . iyi topraklar..."

Bir an duraksadı, iç geçirdi.

"Uzak..."

"Aileniz var mı?"

Başıyla eve dedi.

Nalıncı karısma döndü:

"Onlarla konuşmak zorunda değilsin," dedi.

Kadın utandı. Sessizce işine devam etti, kahve doldurdu, çocuklara reçelli ekmekler kesti. Dışarıdan neşeli bir uğultu geliyordu. Gülüşmeler, silah tıkırtıları, askerlerin ayak sesleri ve konuşmaları neşeli bir gürültüye dönüşüyordu. Yüreklerinin neden böyle hafiflediğini kimse bilmiyordu. Hava yüzünden miydi? Bu masmavi gök ufka doğru hafifçe eğiliyor, toprağı okşuyordu sanki. Tavuklar tozların içine çömelmişlerdi; zaman zaman ku kuri kuu diye bağırarak kanatlarını çırpıyorlardı. Havada saman çöpleri, tüyler, polenler uçuşuyordu. Yuva kurma mevsimiydi.

Kasaba uzun zamandır boştu, erkekler yoktu, yerlerini istilacılar almıştı sanki. Böyle hissediyor, güneş altında oturuyorlardı; tutuklu ya da şehit anaları onları görünce, yüzlerine doğru yavaşça lanet okuyorlardı, oysa genç, güzel kızlar seyrediyordu onları.

7.

Boş okulun salonlarından birinde, kasabanın kadınları ve çevreden birkaç şişman kadın, tutuklulara aylık koli yardımı kampanyası için toplanmışlardı. Belediye düşmanlıklardan ve tutuklamalardan önce bölge çocuklarına yardım görevini üstlenmişti. Kurumun başkanı Vikontes de Montmort idi. Çekingen, çirkin bir kadındı, topluluk önünde konuşurken çok sıkılıyor, kekeliyor, elleri nemleniyor, bacakları tir tir titriyordu; kısacası pek çekingendi ama bunu kutsal bir görev saydığından, bu köylü ve burjuva kadınlarını aydınlatmak, onlara yol göstermek, içlerine iyilik tohumları ekmek istiyordu.

"Biliyorsunuz Amaury," diye açıkladı kocasına, "onlarla benim aramda büyük bir fark olduğuna inanamıyorum. Beni hayal kırıklığına uğratsalar da (ah bilseniz, öyle kaba, öyle cimri davranıyorlardı ki!) onlarda bıkıp usanmadan bir ışık arayacağım." Yaşlarla dolan gözlerini –gözleri kolayca yaşarırdı– onlara doğru kaldırarak ekledi: "Evet, evet, Tanrımız, eğer içlerinde bir şeyler varsa, Tanrımız bu insanlar uğruna acı çekmezdi ama cahillik, dostum, son derece cahil olmaları insanı korkutuyor. Bu yüzden her oturumun başında, neden cezalandırıldıklarını anlasınlar diye kısa bir konuşma yapıyorum onlara; (gülebilirsiniz, Amaury) bu tombul yanaklarda bazen bir anlayış parıltısı gördüm. Üzülüyorum," diye bitiriyordu düşünceli Vikontes, "benim eğilimimi izlemediklerine üzülüyorum: Issız bir bölgeyi Hıristiyanlaştırmak, savanada ya da el değmemiş bir ormanda bir misyonerin sağ kolu olmak isterdim ama bunu düşünmeyelim artık. Tanrı'nın bizi gönderdiği yerdedir özel görevimiz."

Sıraları aceleyle çıkarılmış olan okulun salonunda, küçük

bir kürsünün üstünde ayakta duruyordu; en iyilerin arasından seçilen on iki kadar öğrenci vikontesi dinlemek üzere kabul edilmişti. Kızlar, tahta pabuçlarıyla yere vuruyor, kocaman, sakin gözleriyle boşluğa bakıyorlardı; "inekler gibi" diye düşündü Vikontes, biraz kızarak. Özellikle kadınlara seslenmeye karar verdi.

"Sevgili küçük kızlarım," dedi, "sizler vatan acılarıyla pek erken yaralandınız..."

Küçük kızlardan biri öyle dikkatle dinliyordu ki oturduğu tabureden pat diye yere düştü; diğer on bir kız gülmemek için önlüklerini ağızlarına bastırdılar; Vikontes kaşlarını çattı ve daha yüksek sesle devam etti:

"Yaşınızın gereği oyunlar oynuyorsunuz. Tasasız görünüyorsunuz ama kalbiniz acılarla dolu. Sevgili Fransa'mızın felaketlerini alması için sabah akşam nasıl da dua ediyorsunuz Yüce Tanrı'ya!"

Sustu, o sırada içeri giren laik öğretmene sert bir selam verdi; ayine gitmeyen ve kocasını ayin yaptırmadan gömen bir kadındı bu; hatta öğrencileri onun vaftiz olmadığını söylüyorlardı; bu onun, balık kuyruğuyla doğan bir insan olduğunu söylemek kadar acayip bir şey gibiydi. Bu kişinin davranışı kusursuz olduğundan Vikontes ondan nefret ediyordu, "zira," diye açıklıyordu Vikont'a, "içki içmiş ya da sevgilileri olmuş olsaydı, bu durumu dinsiz oluşuna verirdik; Amaury, iyi düşünmeyen insanların gösterdiği erdemi görünce halkın kafasının ne kadar karışacağını düşünün bir kere." Öğretmenin varlığı Vikontes'e iğrenç geldiğinden, Vikontes sesine biraz, düşmanı görünce içimize dolan o tutkulu heyecanı kattı ve gerçekten akıcı bir konuşmayla devam etti:

"Ama dualar, gözyaşları yetmez. Bunu yalnız size söylemiyorum; annelerinize de söylüyorum. İyilikseverolmalıyız. Oysa ne görüyorum ben? Kimse iyilikseverlik göstermiyor;

herkes başkalarını değil kendi çıkarını düşünüyor. Sizden istediğim para değil; para ne yazık ki şu anda önemli değil, dedi Vikontes iç çekerek, ayaklarına giydiği ayakkabılara verdiği sekiz yüz elli frankı düşünerek (bereket versin Vikont kasabanın belediye başkanıydı ve istediği zaman kaliteli ayakkabılar alabiliyordu). Hayır, para değil, yiyecek, köyümüz yiyecek bakımından çok zengin ve ben tutuklularımıza koliler dolusu göndermek istiyorum. Her birimiz tutsak olan ailesinin bir ferdini, kocasını, oğlunu, erkek kardeşini, babasını düşünsün, onun için zor değil hiçbir şey; ona tereyağı, çikolata, şeker ve tütün gönderir ama ya ailesi olmayanlar? Ah, hanımlar, düşünün, hiç koli ve haber alamayan o zavallıları düşünün! Onlar için ne yapabilirsiniz? Verilecek her şeyi kabul ediyorum, onları bir elde toplarım; değişik yörelere onları dağıtması için Kızılhaç'a başvururum. Sizi dinliyorum, hanımlar."

Bir sessizlik oldu; çiftçi kadınlar kasabalı hanımları seyrediyordu, onlar da dudaklarını büzerek köylü kadınları süzüyorlardı.

"Haydi bakalım, başlıyorum," dedi Vikontes tatlı bir sesle. "Benim fikrim şu: Gelecek sefere koliye bu çocuklardan birinin yazdığı bir mektup ekleyebiliriz. Basit, dokunaklı cümlelerle yüreğini açan ve acı, vatanseverce duygularını anlatan bir mektup. Düşünün," diye devam etti Vikontes, titrek bir sesle, "bu satırları okuyan zavallının sevincini düşünün; Mektupta ülkenin ruhu çarpacak, ona askerleri, kadınları, çocukları, ağaçları, sevgili küçük vatanının evlerini düşündürecek ve şairin dediği gibi onu bize daha çok sevdirecek. Çocuklarım, özellikle bırakın, kalbiniz başını alıp gitsin. Biçimsel gösteriş aramayın: Mektup yazma yeteneği sussun ve kalp konuşsun. Ah, kalp," dedi Vikontes gözlerini yarı kapayarak, "o olmadan, hiçbir güzel ve büyük şey yapılmaz. Mektubunuzun içine bir kır çiçeği, bir papatya, bir çuhaçiçeği koyabilirsiniz...

Kuralların bunu yasaklayacağını sanmam. Bu fikir hoşunuza gidiyor mu?" diye sordu Vikontes, başını zarif bir tavırla yana eğip gülümseyerek: "Haydi, ben yeterince konuştum. Sıra sizde şimdi."

Noterin karısı, bıyıklı, sert hatlı biri, tiz bir sesle:

"Özlemini duyduğumuz sevgili tutuklularımızı şımartmak istemeyiz ama bizler, zavallı kasaba halkı olarak ne yapabiliriz? Hiçbir şeyimiz yok. Sayın Vikontes bizim sizin gibi geniş arazilerimiz ve güzel çiftliklerimiz, ırgatlarımız yok. Kendimizi bile zor besliyoruz. Yakınlarda doğum yapan kızım, çocuğuna süt bile bulamıyor. Yumurtanın tanesi iki frank, o da zor bulunuyor."

"Yani bizler karaborsadan mı mal alıyoruz, demek istiyorsunuz?" diye sordu orada bulunan Cécile Labarie. Kızınca, boynu hindi gibi şişer ve kıpkırmızı kesilirdi.

"Bunu demek istemiyorum ama..."

"Hanımlar, hanımlar," diye mırıldandı Vikontes, cesareti kırılmıştı: "Yapacak bir şey yok, hiçbir şey hissetmiyor, anlamıyorlar, ruhsuz insan bunlar. Ne diyeyim? Ancak doğururlar, başka bir halt ettikleri yok," diye düşündü.

"Bunu duyduğuma çok üzüldüm," diye devam etti Cécile omuz silkerek, "istediği her şeyi olan ve açız diye bağıran evleri görmek üzüyor insanı. Burjuvalarda her şeyin bulunduğunu herkes bilir, canım. Anlıyor musunuz? Her şeyleri vardır! Etleri yalayıp yuttuğunuzu bilmiyor muyuz sanıyorsunuz? Mülklerden karne toplandığını herkes biliyor. Et karnesi yüz kuruş. Parası olanların hiçbir eksiği yok elbet ama zavallı insanlar..."

"Bize de et lazım, hanım," dedi noterin karısı böbürlenerek; önceki gün kasaptan bir sığır butu çıkarıldığını görmüştü (hafta başından beri ikincisiydi bu). "Biz domuz öldürmeyiz! Mutfağımızda jambon, domuz yağı ve kuruyanları, kentte-

ki yoksullara bırakmaktansa kurtlara yedirilen sosislerimiz yok."

"Hanımlar, hanımlar, lütfen," diye yalvardı Vikontes: "Fransa'yı düşünün, kalplerinizi eğitin... Kendinize hakim olun! Böyle duygu, düşünce ayrılıklarını susturun. Durumumuzu düşünün! Biz yenildik, mahvolduk. Tek tesellimiz, sevgili Mareşalimiz... Yumurtadan, sütten, domuzlardan söz ediyorsunuz bir de! Yiyeceğin ne önemi var? Hanımlar bunlar bayağı şeyler! Başka üzüntülerimiz var bizim. Aslmda söz konusu olan ne? Biraz yardımlaşma, biraz hoşgörü. Cephelerdeki askerler gibi birleşelim, onlar gibi, bulundukları kamplarda, dikenli tellerin gerisindeki tutuklularımız gibi birlik olacağımıza inanıyorum."

Tuhaftı. Şimdiye kadar zoraki dinlemişlerdi onu. Çağrıları, köy papazının anlamadan dinledikleri vaazlarını andırıyordu. Ancak dikenli tellerin arkasındaki askerleriyle Almanya'daki bir kampın hayali heyecanlandırdı onları. Bütün bu güçlü kuvvetli ve ağır yaratıkların sevdiği bir varlık vardı orada; onun için çalışıyorlardı; onun için yoksunluk çekiyorlardı; döndüğünde: "İşleri iyi yürütmüşsün, karıcığım," desin diye para biriktiriyorlardı. Herkes zihninde kendisininkini gördü; herkes kendince onun tutuklandığı yeri hayal etti; biri kale duvarlarını, diğeri soğuk bir odayı, bir başkası çam ormanlarını canlandırıyordu hayalinde, ama hepsi sonunda askerleri kapatarak dünyadan soyutlayan, kilometrelerce dikenli teli düşünüyordu. Burjuva ve köylü kadınlar gözlerinin yaşla dolduğunu hissettiler.

"Size bir şey getircem," dedi içlerinden biri.

"Ben," diye iç çekti bir diğeri, "şey . . . ben de bir parça şey bulurum."

"Ne yapabileceğimi düşünürüm," dedi noterin karısı.

Madam de Montmort verilenleri aceleyle kaydediyordu.

Her biri yerinden kalkıyor, başkana doğru gidiyor, kulağına bir şey fısıldıyordu çünkü şu anda yürekleri acımış, yumuşamışlardı, çok şey vermek istiyorlardı, yalnız oğullara değil kocalara, yabancılara, orada bulunan çocuklara vermek istiyordu. Yalnız komşudan çekiniyorlardı; olduklarından daha zengin görünmek istemiyor, ihbar edilmekten korkuyorlardı: Mallarını evden eve saklıyorlardı; ana kız birbirini gammazlıyor, birbirlerini ihbar ediyorlardı; ev hanımları sobada eriyen yağın, yasaklı et diliminin, yasak unla yapılan pastanın kokuları duyulmasın diye, yemek pişirirken mutfak kapısını kapatıyorlardı. Madam de Montmort yazıyordu:

Madam Bracelet, Roches'da çiftçi, iki çiğ sosis, bir kavanoz reçel, bir kavanoz bal... Madam Joseph, Rouet malikanesinden, iki beç tavuğu, tuzlu tereyağı, çikolata, kahve, şeker...

"Size güvenebilirim, değil mi hanımlar?" dedi yine Vikontes.

Köylü kadınlar ona hayretle baktılar: Kimse sözünden caymazdı. İzin istediler; kışın soğuğundan, hayvanların bakımı yüzünden, çamaşırdan çatlamış, kırmızı bir el uzattılar Vikontes'e. Vikontes dokunmaktan hoşlanmadığı bu eli her sıkışında biraz çaba gösteriyordu. Ancak Hıristiyan iyilikseverliğine zıt olan bu duyguyu bastırıyor, anneleriyle gelen çocukları kendini zorlayarak öpüyordu; hepsi pembe yanaklı, tombul ve bakımlıydı, küçük domuzlar gibi.

Sonunda salon boşaldı. Öğretmen Madam küçük kızları çıkartmış; çiftçi kadınlar gitmişlerdi. Vikontes yorgunluktan değil de midesi bulandığından iç çekti. İnsanlar ne kadar çirkin ve alçaktı! O hüzünlü ruhlarda bir ışığı yaktırmak için ne kadar zorlanıyorlardı. "Pöf!" dedi yüksek sesle ama vicdanının öğütlediği gibi o günün işlerini ve yorgunluklarını Tanrı'ya sundu.

8.

"Fransızlar, savaşın cilveleri hakkında ne düşünüyor?" diye sordu Bonnet.

Kadınlar öfkeyle bakıştılar. Böyle olmazdı. Savaşan bir Alman'la savaştan, Mareşal Petain'den, Mers el Kebir'den, Fransa'nın ikiye bölünmesinden, ne işgal birliklerinden ne de önemli bir şeyden söz edilmezdi. Tek bir tavır olabilirdi: Soğuk bir tavır, Benoît'nın ağzına kadar kırmızı şarap dolu kadehini kaldırarak karşılık verdiği ses tonu:

"Sizi umursamıyorlar, beyefendi."

Akşamdı. Batmakta olan dondurucu güneş, gece don olacağını gösteriyordu ama yarın hava çok parlak olacaktı kuşkusuz. Yatmak için eve dönmüştü; odasına çıkmadan önce, içinden gelerek, alçakgönüllülüğünden, kendini gösterme kaygısı ya da ateşin köşesinde biraz ısınmak istediğinden, salonda oyalanmıştı. Akşam yemeği sona eriyordu; Benoît masada yalnızdı; kadınlar ayaklanmış odayı düzeltiyor, bulaşık yıkıyorlardı. Alman büyük, gereksiz yatağı merakla inceledi:

"Burada kimse yatmıyor, değil mi? Bir işe yarıyor mu bu yatak? Çok acayip."

"Bazen işe yarıyor," dedi Madeleine, Jean-Marie'yi düşünerek.

Bunu kimsenin anlayamayacağını sanıyordu ama Benoît kaşlarını çattı: Geçen yaz başına gelen olay ne zaman hatırlatılsa, içine birden sivri bir ok saplanıyordu ama bu onun işiydi . . . yalnız onun. Cécile'e azarlar gibi baktı ve büyük bir kibarlıkla Alman'a karşılık verdi:

"Bazen işe yarayabilir, bilinmez ki; başınıza bir felaket gelse, sözgelişi (bunu dilemem...). Bizde ölüler bu yatağa yatırılır."

Bonnet eğlenmiş gibi, bir kafesin arkasında dişlerini gıcırdatan vahyi bir hayvan görünce hissedilen küçümseyici korkuyla karışık acımayla baktı. "Neyse ki adam işi yüzünden burada pek kalmıyor . . . kadınlar daha anlayışlı," diye düşündü. Gülümsedi:

"Savaş zamanı, hiçbirimiz bir yatakta ölmeyi beklemeyiz."

Madeleine az önce bahçeye çıkmıştı; şömineyi süslemek için çiçeklerle döndü. Kar gibi bembeyaz, küçük düğme biçiminde, kokulu salkımlar halinde açmış ilk leylaklardı. Bonnet demete yüzünü soktu.

"Çok hoş . . . çiçek düzenlemeyi çok iyi biliyorsunuz..."

Bir an ayakta konuşmadan yan yana durdular. Benoît onun (karısının, Madeleine'in) bir kadın işi söz konusu olduğunda –çiçek seçerken, tırnaklarını boyarken, oranın kadınlarına benzemeyen bir saç modeli uygularken, bir yabancıyla konuşurken, elinde bir kitap tutarken– her zaman keyifli olduğunu düşünüyordu. "Yardım Kurumu'ndan bir kız almamalı insan, kimin nesi olduğu belli değil," diye düşündü bir kez daha üzülerek, "kimin nesi olduğu belli değil" diye düşünürken, kastettiği, onun alkolik ya da hırsız bir aileden gelmesinden korktuğu için değildi ama bu burjuva kanı yüzünden ah vah ediyordu: "Ah, köyde ne kadar sıkılıyor insan..." ya da "Güzel şeyler isterdim ben..." Yeter ki bir Bey, ince bir çamaşır ve temiz eller olsun, bir yabancıyla, bir düşmanla işbirliği bile ederdi.

İskemlesini hızla itti ve çıktı. Hayvanların ahıra kapatılma saatiydi. Uzun süre karanlıkta ahırın ılık havasında durdu. Bir gün önce yavrulayan bir inek, ince, titrek bacaklı buzağıyı

yalıyordu. Başka bir inek köşesinde dinlenmekteydi. Derin ve sakin soluklarını dinledi. Bulunduğu yerden evin açık kapısını görüyordu; eşikte bir gölge belirdi. Yokluğundan endişelenen birisi onu soruyordu. Annesi ya da Madeleine miydi? Annesiydi kuşkusuz... Ne yazık ki annesi... Alman evine dönünceye kadar yerinden kımıldamayacaktı. Işığını yaktığını görürdü. Elektrik fazla tutmazdı elbet. Gerçekten de bir süre sonra, pencerenin kenarında bir ışık parladı. Aynı anda gözlediği gölge eşikten ayrılıp kendisine doğru koştu. Bir el birden içini ezen ağırlıktan kendisini kurtarıyormuş gibi yüreğinin ferahladığını hissetti.

"Benoît, orada mısın?"

"Evet, buradayım."

"Ne yapıyorsun? Korkuyordum."

"Korkuyor muydun? Neden? Delisin sen."

"Bilmem. Gel."

"Bekle biraz."

Onu kendine çekti. Madeleine çırpınıyor, gülüyormuş gibi yapıyor ama Benoît, hissediyor, bütün vücudunun kaskatı kesildiğini, gülmek istemediğini, onu tuhaf bulmadığını, taze otların içine itilmekten hoşlanmadığını, kendisini sevmediğini bilmiyordu... Hayır! Kocasını sevmiyordu! Ondan zevk almıyordu. Benoît yavaşça, boğuk bir sesle konuştu:

"Sevmiyor musun yani?"

"Seviyorum, ama burada, böyle olmaz, Benoît. Utanıyorum."

"Kimden? Seni seyreden ineklerden mi?" dedi sert bir sesle. "Haydi, defol!"

Kadın umutsuzca inledi, kocasına hem ağlama hem de onu öldürme duygusu veriyordu iniltisi.

"Benimle nasıl konuşuyorsun! Bana kızıyormuş gibisin. Neden? Cécile mi..."

Eliyle ağzını kapattı; Madeleine birden geri çekildi:

"Seni o kışkırtıyor."

"Kimse kışkırtmıyor beni. Başkalarının dediğine kulak asmam ben. Şunu biliyorum, sana ne zaman yaklaşsam: 'Dur. Başka sefere. Bu gece olmaz, çocuk çok yordu beni,' diyorsun. Kimi bekliyorsun ha?" diye azarladı birden. "Kime saklıyorsun kendini? Ha? Ha?"

"Bırak beni!" diye bağırdı, kocası kollarını ve kalçalarını mıncıklarken. "Bırak beni! Canımı acıtıyorsun."

Madeleine'i öyle hızla itti ki alnını alçak kapıya çarptı. Konuşmadan bir an bakıştılar. Benoît bir tırmık alıp samanı öfkeyle karıştırmaya başladı.

"Haksızsın," dedi Madeleine sonunda; yumuşak bir sesle mırıldandı: "Benoît... Zavallı Benoît... Kuruntuya kapılıyorsun. Ben senin karınım; çocuk beni çok yoruyor, bu yüzden öyle soğuk duruyorum. Hepsi bu."

"Buradan çıkalım," dedi birden. "Gidip yatalım."

Boş ve karanlık salondan geçtiler. Yalnız gökyüzü ve ağaçların tepeleri aydınlıktı. Kalanı, yer, ev, çayırlar, her şey karanlığa gömülüydü. Soyunup yatağa girdiler. O gece Benoît onunla sevişmek istemedi. Uzanmış, hareketsiz, uyumadan öylece durdular, üst katta yatan Alman'ın nefesini, yattığı yatağın çıtırtılarını dinlediler. Madeleine karanlıkta kocasının elini aradı, onu kuvvetle sıktı.

"Benoît!"

"Efendim?"

"Benoît, bir an aklıma geldi... Tüfeğini saklamalıyız. Kasabadaki afişleri gördün mü?"

"Evet," dedi alaycı bir sesle. "Verboten. Verboten. Ölüm. Ağızlarına sakız etmişler bu kelimeyi, alçaklar."

"Nereye saklarız?"

"Yerinde dursun, orası iyi."

"Benoît, inat etme! Önemli mesele bu. Silahları Kommandatur'a teslim etmedikleri için kaç kişiyi öldürdüler bilsen."

"Tüfeğimi onlara teslim etmemi ister miydin, ama bunu yapan ödlekler var! Korkmuyorum onlardan. Geçen yaz nasıl kaçtığımı bilmiyor musun? İkisini öldürdüm. Gık bile demediler! Daha da geberteceğim," dedi öfkeyle, karanlıkta görünmeyen Alman'a yumruğunu gösterdi.

"Onu ver demiyorum, ama sakla, toprağa göm... Gizlenecek öyle çok yer var ki."

"Olmaz."

"Nedenmiş?"

"Elimin altında olması gerek. Tilkilerin ve diğer pis hayvanların bize yaklaşmalarına izin mi vereyim yani? Şatonun parkı bunlarla kaynıyor. Vikont korkudan donuna işiyor. Bir şey öldüremez. Silahını Kommandatur'a teslim edenlerden biri de o, hem de temennalar yaparak, 'Rica ederim beyler, beni onurlandırıyorsunuz...' diyerek. Bereket ben ve arkadaşlar, geceleri parkını ziyaret ediyoruz. Yoksa memleket mahvolacak."

"Silah sesini duymuyorlar mı?"

"Yok canım! Çok geniş orası, neredeyse orman gibi."

"Sık sık gidiyor musun oraya?" dedi Madeleine merakla. "Bilmiyordum."

"Senin bilmediğin bazı şeyler var, kızım... Orada domates, şeker pancarı bitkileri, meyveleri, onun satmak istemediği her şey var. Vikont..."

Sustu, bir an hayal kurduktan sonra ekledi:

"Vikont, en kötüleridir..."

Labarie'ler babadan oğula, Montmort topraklarında ortakçıydılar. Babadan oğula birbirlerinden nefret ediyorlar-

dı. Labarie'ler, Montmort'ların yoksullara karşı sert, gururlu, ikiyüzlü davrandıklarını söylüyorlardı; Montmort'lar da ortakçılarını "kötü niyetli" olmakla suçluyorlardı. Bunlar, Montmort'ların bile inanmadığı, çok şey anlatan bir formülle, omuz silkerek, gözlerini havaya kaldırarak, alçak sesle söyleniyordu. Yoksulluğu, zenginliği, barışı, savaşı, özgürlüğü, Montmort'larınki kadar mantıklı olmayan mülkiyeti böyle anlıyorlardı; fikirleri taban tabana zıttı. Şimdi bunlara başka şikayetler de eklenmekteydi. Vikont'un gözünde 40'lı bir askerdi, disiplinsiz, vatan sevgisi olmayan, kötü niyetli, bozguna neden olmuş bir askerdi; oysa Benoît, arabaları, kadınları, valizleriyle rahat arabalarda Haziran günlerinde İspanya sınırına kaçan genç bir subaydı. Sonra bir de "işbirlikçilik" konusu vardı.

"Almanların kıçını yalıyor," dedi Benoît asık suratla.

"Dikkat et," dedi Madeleine. "Düşündüğünden fazlasını söylüyorsun sen. Hem yukarıdaki Almana kaba davranma..."

"Çevrende dolaşırsa, ben..."

"Sen delisin!"

"Görüyorum, gözlerim var."

"Şimdi kalkıp onu mu kıskanacaksın!" diye bağırdı Madeleine.

Kelimeler ağzından çıkar çıkmaz pişman oldu: Kıskançlık hayallerini adlandırmamak gerekirdi, ama ikisinin bildiğini saklamaya ne gerek vardı. Benoît şu cevabı verdi:

"Bana göre her ikisi de aynı şey demek."

Sinekkaydı tıraşlı, temiz, hazırcevap erkek soyuna kızlar bakar . . . çünkü beyler tarafından seçilmiş, aranmış olmak gururlarını okşar. Onun demek istediği bu işte, diye düşündü Madeleine. Bir bilseydi! Daha onu kanlı, yorgun çamurlu üni-

formasıyla bir sedyede görür görmez Jean-Marie'yi sevmiş olduğundan bir kuşkulansa! Sevdi. Evet. Karanlıklarda, yüreğinin en gizli köşesinde, kendi kendine binlerce kez: "Onu sevdim. Bu kadar. Hâlâ seviyorum. Yapacak bir şey yok," diye tekrarladı.

Şafağı yaran ilk horoz öttüğünde, her ikisi de uyumadan kalktılar. Madeleine kendine kahve ısıttı; o da hayvanları tımar etti.

9.

Elinde bir kitap ve elişiyle kiraz ağaçlarının gölgesine oturmuştu Lucile Angellier. Verebilecekleri üründen endişe duymadıkları bitkilerin ve ağaçlarm rahatça büyüdüğü bahçenin tek köşesiydi burası, çünkü kirazlarda pek az meyve vardı. Çiçek açma mevsimiydi. O hem zengin hem parlak olan bazı Sèvres porselenleri kadar mavi gökyüzünde karla kaplanmış gibi görünen dallar yüzüyordu; onları harekete geçiren esinti, o Mayıs gününde bile hâlâ soğuktu; taç yapraklar kendilerini hoş bir şekilde savunuyor, zarifçe içlerine kıvrılıyor, sarı tüylü kalıplarını toprağa çeviriyorlardı. Güneş bazılarının arasmda geçiyor, taç yaprakların beyazlığında görülen, girişik damarlar ortaya çıkıyor, çiçeğin özdeksizliğine canlı, hem zayıf hem dirençli, insani bir canlılık katıyordu; rüzgarın bu büyüleyici yaratıkları buruşturmadan nasıl salladığı anlaşılıyordu; düşecek gibi durmalarına rağmen ince, parlak ve sert dallarına sağlamca bağlıydılar; bu dallar metalden yapılmış gibi görünüyordu, gövde de esnek, parlak, gri ve kırmızı parıltılar saçıyordu. Beyaz demetlerin arasında uzun, küçük yapraklar vardı; karanlıkta gümüş tüylerle kaplı, açık yeşildiler; güneşte pembe görünüyorlardı. Bahçe uzun, dar bir sokak boyunca uzanıyor; sokağın çevresinde küçük evler yükseliyordu; Almanlar barut depolarını yerleştirmişti buraya; bir nöbetçi, kırmızı bir afişin altında gidip geliyordu; afişte şunlar yazılıydı:

VERBOTEN

Daha ileride küçük harflerle, Fransızca olarak:

Bu binaya yaklaşmak yasaktır, yaklaşanlar idam edilir yazıyordu.

Askerler atları tımar ederken ıslık çalıyorlardı; atlar fidanların yeşil sürgünlerini yiyordu. Her yerde, sokağın iki yanındaki bahçelerde erkekler sakin sakin çalışıyorlardı. Gömlekli, kadife pantolonlu, başlarmda hasır bir şapkayla toprağı belliyor, tırmıklıyor, suluyor, tohum ekiyor, fidan dikiyorlardı. Bazen bir Alman askeri o küçük bahçelerden birinin çit kapısını itiyor, piposu için ateş, taze bir yumurta ya da bir bardak bira istiyordu. Bahçıvan ona istediğini verdikten sonra elindeki bele dayanıp arkasından dalgın dalgın bakıyor ve sonra, bir yığın soruya karşılık verircesine omuz silkerek işine devam ediyordu; bu sorular öyle derin, öyle ciddi ve öyle garipti ki anlatacak kelime bulamıyordu.

Lucile bir işlemeye bir ilmik atıyor, sonra işi elinden düşürüyordu. Başının üzerindeki kiraz çiçeklerine arılar geliyordu; gidip geldikleri, döndükleri, çenek içlerine girdikleri, başı havada, gövdesi sevinçten titreyerek balözü içtikleri görülüyordu; sarı bir yaban arısı rüzgarda hamaktaymış gibi sallanıyor, zorla kımıldıyor, vızıltısıyla havayı dolduruyordu.

Lucile bulunduğu yerden, evinde kalan Alman subayının bir penceresini görebiliyordu; subayın yanında birkaç günden beri bölüğün kurt köpeği vardı. Gaston Angellier'nin odasında, XIV. Louis biçemi çalışma masasının üstüne oturmuştu; piposunun külünü mavi bir fincana silkeliyordu, eskiden yaşlı Madam Angellier oğluna bitki çaylarını bu fincanla içirirdi; subay topuklarmı farkında olmadan masa ayaklarmın bronz süslerine vuruyordu; köpek burnunu Alman'ın bacağına dayamıştı; havlayarak zincirini çekiştiriyordu. O zaman subay Fransızca olarak ve Lucile duysun diye yüksek sesle (bahçenin sessizliğinde sakin havayla taşınmış gibi uzun süre dalgalanıyordu sesleri):

"Hayır, Bobi, gezmeye gitmeyeceksiniz. O hanımların bütün salatalarını yerseniz, onlar da hoşlanmaz buna, kaba ve görgüsüz askerler olduğumuzu düşünürler sonra. Bobi burada kalıp o güzel bahçeyi seyretmelisin," diyordu.

"Ne çocuk!" diye düşündü Lucile. Gülümsemeden edemedi. Subay devam etti:

"Yazık, değil mi Bobi? Burnunuzla toprakta delik açmak isterdiniz herhalde. Evde küçük bir çocuk olsaydı, neyse... Gelmemiz için işaret ederdi bize. Biz küçük çocuklara hep iyi davrandık ama burada yalnız pek ciddi ve pek sessiz iki hanım var ve . . . Olduğumuz yerde kalmamız daha iyi olur, Bobi!"

Biraz daha bekledi, Lucile sesini çıkarmayınca, üzüldü. Pencereden iyice eğilerek törensel bir tavırla sordu:

"Bayan, bahçenizden çilek toplamamda bir sakınca görür müsünüz?"

"Kendi evinizdesiniz," dedi Lucile hemen, alaycı bir sertlikle.

Subay tekrar selam verdi.

"Kendim için olsaydı, size bunu soramazdım, inanın bana ama bu köpek çileğe bayılır. Ayrıca bunun bir Fransız köpeği olduğunu da söylemek istiyorum size. Savaş sırasında Normandiya'da terk edilmiş halde bulunmuş, arkadaşlarım da onu almış. Bir vatandaşınızdan çileklerinizi esirgemezsiniz."

"Aptalız biz," diye düşündü Lucile. Yalnız şunu söyledi:

"Siz ve köpeğiniz gelin ve istediğini toplayın."

"Teşekkür ederim efendim," dedi subay neşeyle; arkasında köpekle hemen pencereden atladı.

İkisi Lucile'e yaklaştı; Alman gülümsedi.

"Çok patavatsızım bayan, bana kızmayın sakın ama bu bahçe ve bu kiraz ağaçları, zavallı bir asker için cennetten bir parça gibi."

"Kışı Fransa'da mı geçirdiniz?" diye sordu Lucile.

"Evet. Kuzeyde, kötü havalarda kışlada ve kahvede konakladım. Kısa süre önce evlenmiş ve kocası iki hafta sonra tutuklanmış zavallı, genç bir hanımın evinde oturuyordum. Koridorda bana rastlayınca, ağlamaya başlıyordu ve ben de kendimi bir katil gibi hissediyordum ama benim suçum değil bu... Ben de ona, evlenmiş olduğumu ve savaş yüzünden karımdan ayrıldığımı söyleyebilirdim."

"Evli misiniz?"

"Evet. Şaşırdınız mı? Evleneli dört yıl oldu. Dört yıldır askerim."

"Pek gençsiniz oysa!"

"Yaşım yirmi dört, hanımefendi."

Sustular. Lucile işini tekrar eline aldı. Subay bir dizini yere koyup çilek toplamaya başladı; onları avcunun içine dolduruyor, Bobi de nemli, siyah burnunu sokarak yiyordu bunları.

"Burada sayın annenizle yalnız mı yaşıyorsunuz?"

"Kocamın annesi o; kocam kamplarda tutsak. Çileklerinizi koymak için mutfaktan bir tabak isteyebilirsiniz."

"Ah, ne güzel... Teşekkür ederim, hanımefendi."

Bir süre sonra elinde büyük, mavi bir tabak ve küçük bir kaşıkla döndü, çilekleri Lucile'e ikram etti, yemesini söyledi. Önünde, bir ağacın gövdesine dayanmış, ayakta duruyordu.

"Eviniz güzelmiş, hanımefendi."

Gökyüzü hafif dumanla kaplıydı, ev, bu yumuşak ışık altında, bazı yumurta kabuklarının rengini andıran, pembemsi toprak renginde görünüyordu; Lucile, çocukken onlara kahverengi yumurta derdi ve çoğunlukla tavukların yumurtlamış olduğu bembeyaz kabuklu yumurtalardan daha tatlı gelirdi. Bunu hatırlayınca gülümsedi; arduaz çatılı, on altı pencereli eve baktı; bahar güneşi duvar kâğıtlarını soldurmasın diye

kepenkleri dikkatle aralanmıştı; ön yüzünde artık çalmayan, paslanmış kocaman bir çan vardı, cam kapı sundurmasına gökyüzü yansıyordu.

"Güzel mi buluyorsunuz?" diye sordu Lucile.

"Balzac'ın roman kahramanlarının evi gibi. Köye çekilmiş, zengin bir taşralı noter yaptırmış olmalı. Gece, benim kaldığım odada altınlarını sayarken hayal ediyorum onu, ama karısı sabah ilk ayine gidiyordu, gece manevralardan dönerken çaldığını duyduğum ayine. Kadın pembe beyaz, sarışın olmalı ve büyük bir kaşmir şal atmalıydı omuzlarına."

"Kayınvalideme, bu evi kimin yaptırdığını soracağım," dedi Lucile. "Kocamın ailesi toprakla uğraşırdı ama kuşkusuz XIX. yüzyılda noterler, hekimler ve ondan önce de köylüler vardı. Burada elli yıl önce çiftliklerinin kurulmuş olduğunu biliyorum."

"Soracak mısınız? Bilmiyor musunuz? Sizi ilgilendirmiyor mu bu, hanımefendi?"

"Bilmem," dedi Lucie, "ama doğduğum evin ne zaman ve kim tarafından yaptırıldığını size söyleyebilirim. Ben burada doğmadım, yaşıyorum yalnızca."

"Nerede doğdunuz?"

"Buradan çok uzakta ama başka bir taşrada. Ormanların içindeki bir evde . . . ağaçlar salona öyle yakındı ki yazın yeşil gölgeleri bir akvaryumdaymış gibi her şeyi kaplardı."

"Bizim oralarda da ormanlar vardı," dedi subay. "Çok büyük, geniş ormanlar. Her gün ava çıkılırdı. Bir akvaryum, haklısınız," diye ekledi düşündükten sonra. "Salonun aynaları tamamen yeşil ve loş, su gibi bulanık. Yabanördeği avladığımız bataklıklar da var."

"Yakında evinize dönmeniz için izin alacak mısınız?" diye sordu Lucile.

Subayın yüzünden bir sevinç dalgası geçti.

"Bayan, on gün sonra gidiyorum, sekizi pazartesi günü. Savaşın başından beri yalnız bir hafta kadar, kısacık bir izin kullandım, Noel için. Ah bayan, bu izinleri nasıl dört gözle beklediğimizi bilmezsiniz! Gidiyoruz ve artık aynı dille konuşmadığımızı anlıyoruz."

"Bazen," diye mırıldandı Lucile.

"Her zaman."

"Ana babanız sağ mı?"

"Annem şu anda, sizin gibi, elinde bir kitap ve bir elişiyle bahçede oturuyordur."

"Peki ya karınız?"

"Karım, beni bekliyordur," dedi, "daha çok dört yıl önce giden ve bir daha dönmeyecek olan birini bekliyor . . . aynen öyle. Yokluk, çok ilginç bir olay!"

"Öyle," diyerek iç geçirdi Lucile.

Gaston Angellier'i düşündü ama aynı erkeği bekleyenler ve giden erkekten farklı bir erkeği bekleyenler de var, diye düşündü, ikisi de düş kırıklığına uğruyor. Bir yıldır ayrı kaldığı kocasını hayal etmeye çalıştı, o da üzüntü içindeydi, hasretle yanıyordu (acaba karısı mı yoksa Dijon'lu modacı kadın için mi hasret çekiyordu?). Haksızlık ediyordu; kocası bozgunun aşağılanmışlığını, bunca malın kaybının acısını yaşıyor olmalıydı... Birden Alman'ın görüntüsü (Hayır, Alman'ın kendisi değil griye çalan badem yeşili üniforması, önü işlemeli asker ceketi, uzun çizmelerinin parıltısı) zor geldi ona. Evde işi olduğunu ileri sürerek döndü. Odasından onun, çiçekli dallarını yayan büyük armut ağaçları arasındaki dar bahçe yolunda gidip geldiğini görüyordu. Çok hoş bir gündü... Gittikçe zayıflayan ışık altında kiraz dalları tozlu tepeler gibi maviye çalıyordu. Köpek subayın yanında uslu uslu yürüyor, bur-

nunun ucunu genç adamın elinin üzerine dayıyordu; subay defalarca okşadı onu. Başı açıktı: Metal sarısı saçları güneşte parlıyordu. Eve baktığını gördü Lucile onun.

"Zeki ve kibar biri," diye düşündü. "Ama yakında gideceğine seviniyorum; zavallı kayınvalidem o, oğlunun odasında kaldığı için üzülüyor. Tutkulu insanlar basit, sıradan davranır," diye düşündü yine; "Ondan nefret ediyor, hepsi bu. Yapmacıksız, açık açık, hiçbir ayrım gözetmeden sevebilenlere ne mutlu. Bu arada ben de odama kapanacağım artık, çünkü bu delikanlı gezmekten hoşlanıyor. Çok saçma."

Pencereyi kapattı, kendini yatağına atarak okumasına devam etti. Akşam yemeğine kadar dayandı, ancak kitabının üstünde uyukladı, güneşin parlaklığı ve günün yorgunluğu çökmüştü üstüne. Yemek salonuna girince, kayınvalidesinin, eskiden Gaston'un oturduğu yerin karşısına, her zamanki yerinde oturmuş olduğunu gördü. Gözleri yaş içinde, öyle solgun, üzgündü ki Lucile çok korktu:

"Ne var?" diye sordu.

"Diyorum ki..." dedi Madam Angellier, ellerini öyle kuvvetle sıkıyordu ki Lucile tırnaklarının bembeyaz olduğunu gördü. "Gaston ile neden evlendiğinizi düşünüyorum?"

Bir insan öfkesini ancak bu kadar cesurca gösterebilirdi; Madam Angellier'nin öfkesi sıradan ama yılan tıslaması kadar etkiliydi; Lucile böyle sert ve ani saldırıyla karşılaşmamıştı hiç; bu yüzden kendisine gücenmiş olan kayınvalidesinden daha kızgın değildi; kayınvalidesinin ne kadar acı çektiğini birden anladı. Homurdanarak kendisini sinsice tırmalayan, ikiyüzlü, sinsi siyah dişi kediyi hatırladı. Bir kez aşçının gözlerine atılmıştı; neredeyse kör edecekti kadını, yavruladığı kedilerin boğulduğu gündü, sonra ortadan kaybolmuştu.

"Gene ne kusur işledim?" diye sordu Lucile, alçak sesle.

"Burada, kocanız yokken, belki hasta ya da tutsakken,

o serseriler ona belki de eziyet ederken; onun evinde, pencerelerinin altında, bir Alman'a nasıl gülümseyebildiniz, bir Alman'la nasıl içli dışlı olabildiniz? Akıl alacak gibi değil!"

"Bahçeye inmek, çilek toplamak için benden izin istedi. Reddedemezdim. Şu anda ne yazık ki onun, burânın sahibi olduğunu unutuyorsunuz... Aldığı terbiyenin gereklerini yerine getirdi ama canının istediğini alabilir, istediğini yapabilir, hatta bizi sokağa bile atabilirdi. Fethetmiş olmanın gereklerini yerine getirmek için pek kibarca davranıyor. Ona kızamam. Hak veriyorum ona. Burası savaş alanı değil. İçinden istediği kadar hınç duyabilir, ama hiç olmazsa dıştan kibar ve iyi davranamaz mı? Bu durumda insanca olmayan bir şey var. Neden isteyelim böyle bir şeyi? Bu pek . . . mantıklı değil, anneciğim," diye bağırdı Lucile, büyük bir öfkeyle; bu haline kendisi de şaşırmıştı.

"Mantıklı ha!" diye bağırdı Madam Angellier. "Ama yavrum, yalnız bu kelime bile kocanızı sevmediğinizi, onu hiç sevmemiş olduğunuzu ve onu özlemediğinizi gösteriyor! Benim itiraz ettiğimi mi düşünüyorsunuz? Bu subayı görmeye dayanamıyorum! Gözlerini oymak geçiyor içimden! Ölüsünü görmek istiyorum. Bu ne insanlığa, ne Hıristiyanlığa sığar, ama ben anayım, oğlum olmayınca yüreğim yanıyor, onu elimden alanlardan nefret ediyorum; siz de gerçekten bir kadın olsaydınız, bu Alman'ın yanınızda olmasına dayanamazdınız. Ona bayağı, terbiyesiz, gülünç görünmekten korkmazdınız. Özür dileyerek ya da dilemeden kalkıp yanından ayrılacaktınız. Tanrım! O üniforma, o çizmeler, sarı saçları, o sesiyle ne kadar sağlıklı, mutlu görünüyor; oysa zavallı oğlum..."

Durdu, ağlamaya başladı.

"Bakın anneciğim..."

Ancak Madam Angellier'nin öfkesi iyice kabardı.

"Kendi kendime acaba neden onunla evlendiğinizi soru-

yorum!" diye bağırdı yine. "Kuşkusuz para için, mallar için, ama o zaman da..."

"Bu doğru değil! Doğru olmadığını çok iyi biliyorsunuz! Evlendim çünkü ben bir kaz yavrusuydum, babam, 'Bu iyi, yiğit çocuktur, seni mutlu eder,' demişti. Düğünün hemen ertesi günü beni Dijon'lu bir modacıyla aldatacağı aklıma bile gelmezdi!"

"Bu da neyin nesi? Ne olayı bu?"

"Evliliğimin olayı," dedi Lucile acı acı. "Şu anda Dijon'da, Gaston'a bir kazak ören, tatlılar yaparak ona kolilerle gönderen ve belki de 'Bu gece büyük yatağımızda tek başıma sıkılıyorum, zavallı kurdum,' diye mektup yazan bir kadın var."

"Onu seven bir kadın," diye mırıldandı Madam Angellier; dudakları soluk ortanca rengine döndü, ip gibi inceldi.

"Şu anda beni güle oynaya kovarak yerime modacıyı getirir," diye düşündü Lucile, kadınların en iyilerinde bile bulunan sinsilikle ileri sürdü:

"Doğru, onu seviyor, çok seviyor... Çek karnesinin koçanlarına bakmanız yeter. O gidince çalışma masasında buldum o koçanı."

"Para mı veriyor ona?" diye bağırdı Madam Angellier, dehşete düşmüş gibi.

"Evet; benim için fark etmez."

Uzun bir sessizlik oldu. Akşamın aşina sesleri duyuluyordu: Arap müziğini ya da cırcırböceği çığlığını andıran, tekdüze ve tiz notaların yayıldığı komşu radyo: Bir yerde zıt dalgalar yüzünden karışmış BBC Londra radyosu, kırda yitip gitmiş bir kaynağın gizemli mırıltısı, yağmur dileyen kurbağanın sesini bastıran vrak. Salonda, kuşaklardan beri sarı pembe parıltısı yok oluncaya, ilk dördünde sarı ve soluk bir renk alıncaya kadar parlatılıp cilalanmış antik bakır avize

masayı ve iki kadını aydınlatıyordu. Lucile üzüntü ve vicdan azabı duyuyordu.

"Nasıl şeytana uydum böyle?" diye düşünüyordu. Sitemlerini dinleyecek ve susacaktım. O zaman daha az üzülürdü. Oğlunu temize çıkarmak, aramızı bulmak istiyor... Tanrım! Ne sıkıcı şey!"

Yemek boyunca Madam Angellier ağzını açmadı. Yemekten sonra salonda otururlarken, aşçı kadın Vikontes Montmort'un geldiğini bildirdi. Bu kadın doğal olarak köydeki burjuvalara gitmezdi; evine yalnız kendi çiftçilerini davet ediyordu, ama yapılması gereken bir iş olunca, ustaca, saf bir küstahlıkla bunu istemek için bizzat eve giderek gerçekten anasının gözü olduğunu kanıtlıyordu. Bir oda hizmetçisi gibi giyinmiş, iyi zamanlarından kalma küçük, kırmızı bir fötr şapka takmış halde komşu olarak geliyordu; burjuvalar, böyle gösterişsiz haldeyken bile istediğinden daha büyük burunlu, yapmacıklı tavırlı göründüğünü düşünmüyorlardı: Onlara göre bir çiftliğe gelip bir bardak süt istemek için süslenmek gerekmiyordu. Süngüleri düşen burjuvalar: "Gururlu biri değil," diye düşünüyorlardı, bu yüzden kontesin basitliğini fark etmeden olağanüstü bir kasıntıyla onu karşılamaya koşuyorlardı.

Madam Montmort Angellier'lerin salonuna cesaret verici bir gülümsemeyle girdi, onları içtenlikle selamladı; bu kadar geç geldiği için özür dilemedi; Lucile'in kitabını aldı ve adını yüksek sesle okudu: Doğu'yu Anlama, yazarı, Claudel.

"Çok güzel canım," dedi gülümseyerek, okumayan bir okulun o yumurcaklarından birini tebrik edercesine, kendini zorlamadan. "Fransa Tarihi. Ciddi kitaplardan hoşlanıyorsunuz, çok iyi."

Yaşlı Madam Angellier'nin az önce düşürdüğü yumağı almak için eğildi.

"Görüyorsunuz ya, yaşlı insanlara saygı göstermek için eğitildim ben," demek istiyor gibiydi; "kim oldukları, eğitimleri, servetlerinin önemi yoktur gözümde; onların ak saçlarını görürüm yalnızca." O sırada Madam Angellier başını soğuk bir tavırla eğip dudaklarını hafifçe aralayarak Vikontes'e bir yer gösteriyor, sessizce: "Ziyaretinizden dolayı övünç duyacağımı sanıyorsanız, yanılıyorsunuz. Büyük büyükbabamın Montmort vikontlarının çiftçisi olduğu doğru ama bu eski bir hikaye, kimsenin bundan haberi yok; oysa paraya ihtiyacı olan rahmetli babanızın rahmetli kocama kaç hektar devrettiğini kim bilir; ayrıca kocanız savaşa gitmemek için türlü dolaplar çevirdi; oysa benim oğlum tutuklu," diye bağırıyormuş gibiydi. Vikontesin sorularına zayıf bir sesle, sağlığının iyi olduğunu ve son günlerde oğlundan haber aldığını söyleyerek karşılık verdi.

"Onun geri geleceğine dair umudunuz yok mu?" diye sordu Vikontes.

Madam Angellier başını sallayarak gözlerini havaya kaldırdı.

"Ne acı!" dedi Vikontes. "Çok dertliyiz, başımıza gelen kalmadı."

Bir zavallıya karşı acı çekiyormuş gibi görünmek için, utandığı için "biz" diyordu (ama bencillik en içten amaçlarımızı safça öyle bozar ki son anlarını yaşayan bir veremliye olanca saflığımızla: "Acıyorum size, bunun ne olduğunu bilirim, nezleyim, üç haftadan beri bu dertten kurtulamadım," deriz.

"Çok çektik, efendim," diye mırıldandı Madam Angellier soğuk ve hüzünlü bir tavırla. Yandaki odayı gösterip acıyla gülerek ekledi: "Bildiğiniz gibi bizde kalan biri var... Şu beylerden biri... Sizin de evinizde de biri vardır kuşkusuz," dedi, kasabadaki dedikodulardan, kişisel ilişkileri sayesinde

Vikont'un şatosunda hiçbir Almanın kalmadığını öğrenmesine rağmen.

Vikontes bu soruya karşılık vermedi ama gücenmiş bir sesle:

"Öyle yüzsüzler ki sürekli bir şey istiyorlar!" dedi. "Balık avlamak ve yüzmek için gölü ellerine geçirmek istemişler. Ben en güzel anlarımı suda geçirdiğim halde, bütün yaz gölün yokluğuna katlanabilirim."

"Oraya gitmenizi mi yasaklıyorlar? Bu kadarı da fazla artık," diye bağırdı Madam Angellier, Vikontes'in uğradığı bu küçük düşürücü davranışa sevinerek.

"Hayır, hayır," dedi beriki, "aksine, çok kibar davrandılar: 'Sizi rahatsız etmemek için göle hangi saatlerde gitmemizi siz belirtirsiniz,' dediler bana, ama beni deniz kıyafetiyle o beylerden birinin karşısında görebilir misiniz hiç? Yemekte bile yarı çıplak olduklarını biliyor musunuz? Boş okulu ele geçirdiler, yemeklerini avluda göğüsleri, bacakları çıplak, kıçlarında avuç içi kadar bir donla yiyorlar! Çocuklar görmesin diye avluya bakan büyük çocukların sınıfında pencere kepenklerini kapalı tutuyoruz... Bu sıcakta, ne hoş bir durum olduğunu düşünün bir!"

İç çekti. Duruma katlanması çok zordu. Savaşın başında, heyecanla vatansever ve Alman karşıtı olmuştu, Almanlardan, öteki yabancılardan daha fazla nefret ettiğinden değil (hepsini aynı kefeye koyuyor, aynı güvensizliği, aynı nefreti duyuyor, küçümsüyordu), vatanseverlikte ve Alman korkusunda, Yahudi düşmanlığında ve daha sonra Mareşal Petain hayranlığında, tüylerini diken diken eden tiyatrovari bir şey buluyordu. 1939'da bağımsız bir okulda, Hôpital Sörlerinden, kasabalı ve zengin çiftçilerin hanımları karşısında Hitler psikolojisi üzerine bir dizi konferanslar vermiş; ayrım yapmadan bütün Almanları deli, sadist ve katil diye tanımlamıştı.

Tartışmadan hemen sonra, tutumunda direnmişti, zira kafa yapısı, çok çabuk düşünce değiştirecek kadar esnek değildi. O dönemde, 1941 sonunda Almanların kökünün kazınması gerektiğini vahiy yoluyla sezen Azize Odile'in ünlü kehanetlerini makinede onlarca örnek çıkarıp dağıtmıştı ama aradan zaman geçmiş, yıl sona ermişti; Almanlar hâlâ oradaydı ve üstelik Vikont, köyüne belediye başkanı olarak atanınca, hükümetin görüşlerini uygulamak zorunda kalan resmi bir kişi olmuştu: Oysa hükümet gün geçtikçe işbirlikçi adı verilen bir politikaya yönelmekteydi. Bu yüzden Madam Montmort olaylardan söz ederken, her gün yumuşamakta zorlanıyordu. Bu kez de galip gelene karşı kötü niyet göstermemek zorunda olduğunu hatırlayıp hoşgörüyle (zaten Yüce İsa da düşmanları sevmeyi emretmiyor muydu?) şöyle dedi:

"Zaten yorucu manevralardan sonra hafif şeyler giymelerini anlıyorum. Ne de olsa onlar da diğerleri gibi insan."

Ancak Madam Angellier bu konuda onunla aynı düşüncede değildi.

"Bizden nefret eden kötü insan bunlar. Ancak Fransızların ot yediklerini gördüklerinde mutlu olacaklarını söylüyorlar."

"İğrenç bir şey bu," dedi Vikontes, içtenlikle kızmıştı.

Sonra işbirliği politikası ancak birkaç ay dayanmıştı, oysa Alman korkusunun geçmişi yüzyıla dayanıyordu. Madam Montmort farkında olmadan eskisi gibi konuştu:

"Zavallı vatanımız . . . soyuldu, baskı altında mahvoldu . . . Ne dramlar yaşandı! Şu demircinin ailesine bir bakın: Üç oğlundan biri öldürüldü, biri hapiste, diğeri Mers-el-Kebir'de kayboldu. Montagne'lı Berard'lar," dedi, yöre geleneğine göre çiftçilerin isimlerinin başına yaşadıkları yerin adını ekleyerek, "kocası tutuklandığından beri, zavallı kadıncağız yorgunluktan, sıkıntıdan çıldırdı. Çiftlikte işler, yalnız büyükbaba ve on üç yaşında bir kıza kaldı. Clement'lerde de anne aşırı çalışma

yüzünden öldü; dört küçük yavruyu komşular aldı. Üzücü olaylarm sayısı belli değil... Zavallı Fransa!"

Madam Angellier soluk dudaklarını sıkmış, örgü örüyor, bir yandan da başıyla söylenenleri onaylıyordu. Derken Vikontes ve o, başkalarının başına gelen felaketleri bırakıp kendi dertlerini, sıkıntılarını anlatmaya başladılar; ateşli, tutkulu bir sesle konuşuyorlardı; az önce yakınlarının felaketlerini anlatırken olduğu gibi tavırları ağır, törensel değildi. Kendisini hiç ilgilendirmeyen Hippolyte'in ölümünü saygı, sıkıntı içinde ve ciddi ciddi anlatan, oysa bilyeleri çalınınca öğretmenine birden heyecanla koşup şikayete gelen bir öğrenci gibiydiler.

"Çok ayıp, çok ayıp," diyordu Madam Angellier: "Yarım kilo tereyağma 27 frank veriyorum. Her şey karaborsa. Tamam, şehirlerin de yaşamaya hakları var ama..."

"Ah, hiç sormayın, Paris'te yiyecek maddeleri kim bilir kaça satılıyordur... Parası olanların keyfi gıcır ama yoksulları da düşünmek gerek," dedi Vikontes; iyi olmanın, yoksulları unutmadığmı göstermenin zevkini tadıyordu, bu zevkte büyük serveti sayesinde acınacak duruma düşmeyeceği sevinci gizliydi.

"Yoksulları yeterince düşünen yok," dedi.

Ama bütün bu sözler içtenlikten uzaktı; ziyaretinin asıl nedenine girmenin zamanı gelmişti: Kümes hayvanları için buğday istiyordu. Yörede nam salmış bir kümesi vardı; 1941'de buğdayın tamamına el konmuş olmalıydı; tavuklara verilmesi yasaklanmıştı ilke olarak ama "yasak" demek, tamamen "boş vermek" değil, "buna uyma zorluğu" demekti; para, şans ve anlayış meselesiydi. Vikontes yerel bir gazetede, Sayın Papaz'ın yardımıyla bir makale yazmıştı. Başlığı: "Her şey Mareşal İçin!" idi. Şöyle başlıyordu: "İsteyen istediğini düşünsün! Geceleri kulübelerde, külün altında yanan ateşin çevresinde, uykusuz gecelerde isteyen istediğini tekrarlasın:

Bu ada layık bir Fransız, tavuklarına artık bir buğday tanesi, domuzlarına bir patates bile vermeyecek; arpayı, çavdarı ve kolzayı esirgeyecek ama alın teriyle çalışarak elde ettiği bütün bu ürünleri demet yaparak, vatanseverliğin simgesi üç renkli bir kurdeleyle bağlayıp bize umut veren Saygıdeğer İhtiyar'ın ayakları dibine bırakacak!", ama Vikontes'e göre, içinde tek bir buğday tanesi bile bulunmayan bütün kümes hayvanlarından ayrı tutuyordu elbet kendisininkileri: Onun gururu ve gösterdiği büyük emeklerinin sonucuydu bunlar; Fransa'da ve dış ülkelerdeki büyük yarışmalarda ödül kazanmış, ender konular vardı; Vikontes yörenin en iyi arazilerine sahipti ama böylesine nazik bir anlaşma için köylülere başvuramazdı: Emekçilerin kendi üzerinde baskı kurmalarına izin veremezdi; böyle ortaklıkları ona pahalıya ödetirlerdi, oysa Madam Angellier ile durum farklıydı. Onunla her zaman anlaşırlardı. Madam Angellier derin derin göğüs geçirdikten sonra konuştu:

"Belki ben . . . bir iki çuval şey . . . peki hanımefendi, siz bize belediye başkanı aracılığıyla biraz kömür verdiremez misiniz? İlke olarak buna hakkımız yok, ama..."

Lucile onları bırakıp pencereye yaklaştı. Kepenkler kapanmamıştı henüz. Salon meydana bakıyordu. Karanlıkta, ölüler anıtının karşısında bir sıra vardı. Her şey uyuyor gibiydi. Yıldızlı, çok güzel bir bahar gecesiydi. Karanlıkta komşu evlerin çatılarının hafifçe parladığı görülüyordu: Bir ihtiyarın kaybolan üç oğluna gözyaşı döktüğü demirhane, savaşta ölen ayakkabıcının küçük dükkanını on altı yaşında bir oğlanla yoksul bir kadıncağız işletiyordu. Bu alçak, karanlık, sakin evlere kulak verince, insanın iniltiler yükseldiğini duyabileceğini düşündü Lucile. Ama . . . neler işitiyordu? Karanlıklardan bir kahkaha, bir etek hışırtısı yükseliyordu. Sonra bir erkek sesi, yabancı bir ses:

"Fransızca nasıl söylenir? Öpmek mi? Öyle mi? Ah, ne hoş..." diye sordu.

Daha uzakta gölgeler geziniyordu; bir bluzun beyazlığı, çözülmüş saçlarda bir kurdele, bir çizmenin ve bir palaskanın parıltıları görülüyordu belli belirsiz. Yaklaşması idam cezasıyla yasaklanan ama arkadaşlarının içinde alem yaptıkları "lokal"in önünde her zaman yüz adım yürüyordu. Bir genç kız grubunda bulunan iki asker şarkı söylüyordu:

Trint'mal noch ein Tröpfchen!
Ach! Suzanna...

Ardından genç kızlar sessizce mırıldanıyorlardı.

Madam Angellier ile Vikontes'in sustuğu bir anda, şarkının son notalarını duydular.

"Bu saatte kim şarkı söyleyebilir?"

"Alman askerlerinin yanındaki kadınlardır."

"Ne korkunç!" diye bağırdı Vikontes.

Korku ve tiksintiyle bir hareket yaptı.

"Bu yırtıkların kim olduklarını öğrenmek isterdim doğrusu. Onları Sayın Papaz'a bildireceğim."

Eğildi, karanlığı gözleriyle araştırdı.

"Görünmüyorlar. Gündüz cesaret edemezler buna... Ah hanımlar, bu hepsinden beter! Fransız kadınlar şimdi de sefahat alemine dalmış! Düşünsenize, kardeşleri, kocaları tutuklanmış ama onlar Almanlarla eğlenceye dalmış! Bazı kadınların vücutlarında ne var böyle?" diye bağırdı Vikontes; utancının bir yığın nedeni vardı: Yaralanan vatanseverliği, görgü kuralları, yöredeki sosyal etkinliğinin yararından kuşku duyma (her Cumartesi akşamı, "Gerçek bir Hıristiyan kızı" hakkında konferans veriyordu; bir köy kütüphanesi kurmuştu ve

köy gençliğini, Solemes Manastırında Bir gün ya da Tırtıldan Kelebeğe gibi eğitici ve bilgilendirici filmler seyretmeleri için evine davet ediyordu). Nedendi bütün bunlar? Fransız kadınının alçaltıcı, korkunç durumunu dünyaya göstermek için mi? Bazı görüntüler canını sıkıyordu ama genellikle kadınlara, özellikle kendi karısına pek ilgi göstermeyen belediye başkanımn kendisini bu konuda rahatlatacağını ummuyordu.

"Bu ne rezalet böyle!" diye bağırdı.

"Çok üzücü," dedi Lucile, gençlikleri heba olan bütün kızları düşündü: Erkekler yoktu, ya tutuklanmış ya da ölmüşlerdi. Yerlerini düşman alıyordu. Çok acıydı ama kimse yarın ne olacağmı bilmiyordu. Belki gelecek kuşaklar da bilmeyecek ya da utançla başlarını çevireceklerdi.

Madam Angellier zili çaldı. Aşçı kadın gelip kepenkleri ve pencereleri kapattı, böylece her şey karanlığa gömüldü: Şarkılar, öpücük sesleri, yıldızların hoş parıltısı, kaldırımda galip gelenin ayak sesleri, susuzluktan yanan, boş yere gökten su isteyen kurbağanın iç çekişi.

10.

Alman, yarı karanlık giriş holünde iki üç kez rastlamıştı Lucile'e; bir geyik boynuzuna asılı hasır şapkasını alırken, duvara asılmış bakır bir tabağı çınlatıyordu. Evin sessizliğinde Alman bu hafif gürültüyü gözetliyordu sanki; kapıyı açıp Lucile'e yardıma geliyordu; sepetini, bahçıvan makasını, kitabını, işini, şezlongunu bahçeye kadar taşıyordu ama onunla artık konuşmuyordu Lucile; başını hafifçe eğip, zorla gülümseyerek teşekkür ediyordu yalnız; bir pancurun arkasından yaşlı Madam Angellier'nin baktığını hisseder gibi oluyordu. Alman anladı, görünmekten kaçındı; hemen her gece bölüğüyle manevralara gidiyor, ancak öğleden sonra saat dörtte dönüyor ve köpeğiyle odasına kapanıyordu. Akşam, Lucile köyden geçerken bazen onu bir kahvede yalnız, elinde bir kitap, önündeki masada bir bira bardağıyla görüyordu. Lucile'e selam vermekten kaçınıyor, kaşlarını çatarak arkasına dönüyordu. Gün sayıyordu Lucile: "Pazartesi gidecek," diye düşünüyordu. "Dönüşte belki bölük kasabadan ayrılır. Velhasıl, onunla konuşmayacağını anladı artık." Her sabah aşçı kadına:

"Alman hâlâ burada mı, Marthe?" diye soruyordu.

"Valla, pek kötü birine benzemiyor," diyordu aşçı: "Meyve toplasam hanımefendinin hoşuna gider mi," diye sordu. Kendi isteğiyle verecekti yani. "Valla hiçbir eksikleri yok! Kasalar dolusu portakalları var. İnsanı çok serinletiyor," diye ekledi, kendisine çok iyi davranan, sürekli bir şeyler veren subayın iyiliğiyle, Fransızların bu meyvelerden yoksun kaldıklarını düşününce, duyduğu öfke ve korku arasında kalıyordu.

Son düşüncesi daha ağır bastı ve tiksintiyle bitirdi sözünü:

"Yine ne soyu bokludur o! Ben subayın nesi var, alıyorum elinden: Ekmeğini, şekerini, evine aldığı pastaları (has undan yapılmıştı, hanım, emin olun), tütününü alıp tutsağıma gönderiyorum."

"Yo, buna gerek yok, Marthe!"

Ama yaşlı aşçı omuz silkti:

"Onlar bizim her şeyimizi alıyorlar ya, bunlar az bile..."

Bir akşam, Lucile yemek salonundan çıkarken, Marthe mutfak kapısını açıp seslendi:

"Hanımefendi buraya gelmezler mi? Kendisiyle görüşmek isteyen biri var."

Lucile, Madam Angellier'e yakalanma korkusu içinde girdi, çünkü o ne bu odada ne de erzakların bulunduğu yerde yabancı birini görmek istemezdi. Onun yanında dolapları sıkıca kontrolden geçirmesine rağmen, Lucile'in kavanozları aşıracağından kuşkulandığından değildi, çünkü aslında bir sanatçı nasıl atölyesinde rahatsız edilince sinirlenirse gibi o da utanıyordu: Mutfak yalnız ona ait, kutsal bir yerdi. Marthe yirmi yedi yıldır yanındaydı. Yirmi yedi yıldan beri Madam Angellier, Marthe'in kendi evinde değil bir başkasının evinde olduğunu, her an tencerelerinden, fırınından ayrılabileceğini unutmasm diye elinden geleni yapıyordu; bir müminin, Hıristiyan dinine özgü ayinlerden sonra, bu dünya nimetlerinin geçici olduğunu, günün birinde Yaradan'ın keyfiyle bunlardan el çekeceğini bilmesi gibi.

Marthe, Lucile'in arkasından kapıyı kapattı ve güven verici bir sesle:

"Hanımefendi dua etmeye gitti," dedi.

Mutfak balo salonu kadar geniş bir odaydı, bahçeye açılan iki büyük penceresi vardı. Masanın önünde bir adam oturuyordu. Lucile şahane bir turnabalığı gördü, gümüş rengi

gövdesi can çekişiyormuş gibi hafifçe titriyordu; muşambanın üstüne, büyük bir sarı ekmek somunuyla yarı boş bir şarap şişesinin arasına atılmıştı. Adam başını kaldırınca, Lucile, Benoît Labarie'yi tanıdı.

"Bunu nereden tuttunuz, Benoît?"

"Mösyö Montmort'un gölcüğünden."

"Günün birinde yakalanacaksınız."

Adam sesini çıkarmadı. Zorla nefes alan ve saydam kuyruğunu sallayan kocaman balığı solungaç yarıklarından tutup kaldırdı.

"Hediye mi bu?" diye sordu aşçı kadın, Labarie'lerin akrabasıydı.

"Öyle sayılır."

"Bunu bana ver, Benoît. Hanımefendi et payının azaldığını biliyor mu? Sonu ölüm ve dünyanın sonu," dedi omuz silkerek; döşeme kirişinde sarkan büyük bir jambonu çengele asarak. "Benoît, hanımın evde olmamasını fırsat bilerek gelmiş."

"Hanımefendi," dedi Benoît, kendini zorlayarak; "bizde bir Alman var, karımın etrafında dolanıp duruyor. Kommandatur'da çevirmen, on dokuz yaşında bir velet. Buna dayanamıyorum artık."

"Peki, ama ben ne yapabilirim ki?"

"Arkadaşlarından biri burada oturuyor..."

"Onunla hiç konuşmuyorum."

"Böyle demeyin bana," dedi Benoît başını kaldırarak.

Fırına yaklaştı, parmaklarının arasında ateş karıştırıcısını büktü, sonra düzeltti; olağanüstü güçlüydü.

"Geçen gün bahçede onunla güldüğünüzü, çilek yediğinizi görmüşler. Size sitem ettiğim falan yok, sizin bileceğiniz iş ama size yalvarmaya geldim. Başka bir eve geçmesi konu-

sunda arkadaşını ikna etsin."

"Ne memleket!"diye düşünüyordu Lucie. "İnsanlar, gözleriyle duvarları deliyor."

O anda birkaç saatten beri tehdit eden bir fırtına patlak verdi, sonra kısa süren gök gürültüsünün ardından bardaktan boşanırcasına soğuk bir yağmur başladı. Gökyüzü kararardı, rüzgarlı günlerde çoğu zaman olduğu gibi ışıklar söndü; Marthe sevinçle:

"Hah, hanımefendi kilisede mahpus kaldı," dedi.

Bunu fırsat bilerek Benoît'ya bir kupa sıcak kahve getirdi. Çakan şimşekler mutfağı aydınlatıyordu; karoların üzerindeki su, bu ışıkta yeşil görünüyordu. Kapı açıldı ve fırtına yüzünden odasmdan kovulan Alman subayı içeri girerek iki mum istedi.

"Nasıl, siz burada mısınız hanımefendi?" dedi Lucile'i tanıyınca. "Özür dilerim, bu karanlıkta sizi görmemişim."

"Mum yok," dedi Marthe sert bir sesle. "Siz geldiğinizden beri Fransa'da mum kalmadı."

Subayı mutfağında görmekten memnun olmamıştı; diğer odalarda dayanabilirdi ama burada, erzak dolabıyla fırın arasında, rezalet, hatta günahtı bulunması; evin kalbinin ırzına geçiyordu.

"En azından kibrit verin bari," diye yalvardı subay, aşçıyı yumuşatmak için kendini acındırarak, ama öteki başını salladı:

"Kibrit de yok."

Lucile gülmeye başladı.

"Ona kulak asmayın. Bakın, kibritler arkanızda, fırının üstünde. Burada sizinle konuşmak isteyen biri var, beyefendi: bir Alman subayından şikayetçi."

"Öyle mi? Dinliyorum," dedi subay heyecanla. "Reichswehr askerlerinin yerli halka karşı son derece dürüst davranmaları konusuna çok önem veriyoruz."

Benoît susuyordu. Sözü Marthe aldı.

"Bir subay, karısmm peşinden koşuyormuş," dedi; utanıyor mu yoksa böyle şeylerle karşılaşacak yaşta olmadığına üzülüyor muydu, belli değildi.

"Ama oğlum, siz Alman ordusunun şeflerinin yetkesi hakkında abartılı düşünüyorsunuz; karınıza sarkmış olsa adamımı cezalandırabilirim ben ama kadın ondan hoşlanmışsa..."

"Dalga geçmeyin!" diye azarladı Benoît, subaya doğru bir adım atarak.

"Öyle mi?"

"Dalga geçmeyin, diyorum size. Gerek yoktu böyle pis..."

Lucie endişe ve korkuyla çığlık attı. Marthe, Benoît'yı dürttü; onun yasak olan "boche" kelimesini söyleyeceğini tahmin ediyordu; sonra Almanlar hapse atarlardı. Benoît zorla sustu.

"Sizlerin karılarımızın arkasından koşmalarına gerek yoktu."

"Ama dostum, kadınlarınızı savunmak her şeyden önce gelir," dedi subay, yavaşça.

Kıpkırmızı kesilmişti, yüzü sevimsiz, mağrur bir hal aldı. Lucile araya girdi.

"Rica ederim," dedi yavaşça, "bu adam kıskanç. Acı çekiyor. Sabrını taşırmayın."

"Bu askerin adı ne?"

"Bonnet."

"Kommandatur çevirmeni mi ama o benim emrimde değildir. Aynı rütbedeyiz. Araya girmem imkansız."

"Dost olarak da mı?"

Subay omuz silkti.

"İmkansız. Nedenini açıklayayım."

Benoît'nin sert, sakin sesi konuşmasını kesti.

"Açıklamanın yararı yok! Bir askere, bir hödüğe yasak konabilir. Sizin söylediğiniz gibi, Verboten ama sayın subayların zevklerini neden bozalım değil mi ya? Dünyanın bütün ordularında durum aynı."

"Onunla konuşamam elbet, çünkü bu işi kızıştırır, sizin için iyi olmaz," dedi Alman, sonra sırtını Benoît'ya dönerek masaya yaklaştı.

"Bana bir kahve yap, Marthe'cığım, bir saat sonra gidiyorum."

"Yine manevralara mı? Tam üst üste üç gecedir gidiyorsunuz," diye bağırdı Marthe; duygularını Alman'a tam olarak yansıtamamıştı, bazen, güneş doğarken bölüğün döndüğünü görünce: "Ah olsun, terlemişler ve çok yorulmuşlar," diyordu, bazen de onların Alman olduğunu unutup ana gibi acıyarak: "Yine de zavallı çocuklar, bu hayat çekilir gibi değil..." diye düşünüyordu.

Bilinmeyen nedenlerle, bu akşam kadınlık sevgisi ağır bastı.

"Peki, yine de bir fincan kahve yapcam size. Şuraya oturun. Siz de içersiniz, hanımefendi."

"Hayır..." diye söze başladı Lucile.

O sırada Benoît kaybolmuş, sessizce pencereden atlamıştı.

"Rica ederim," diye mırıldandı Alman. "Sizden uzun süre ayrı kalacağım: Yarından sonra gidiyorum, dönüşümde de alayı Afrika'ya göndermem söz konusu. Bir daha hiç görüşemeyeceğiz, benden nefret etmediğinizi bilmek hoşuma giderdi."

"Sizden nefret etmiyorum, ancak..."

"Biliyorum. İşi daha da kurcalamayalım. Bana arkadaşlık etmeyi kabul edin."

O sırada Marthe, cezalı bir çocuğa gizlice reçelli ekmek verircesine, işbirlikçi, tatlı, yumuşak bir gülümsemeyle sofrayı kuruyordu. Temiz bir bez üstüne çiçekli çiniden iki büyük kupa, kaynar kahvelik, bir dolaptan çıkarıp yaktığı eski bir gaz lambası koymuştu. Yumuşak sarı ışık, subayın merakla seyrettiği bakır kaplarla kaplı duvarları aydınlatıyordu.

"Buna ne diyorsunuz, hanımefendi?"

"Bu bir yatak tandırıdır."

"Ya bu?"

"Çörek kabı. Aşağı yukarı yüzyıllıktır. Artık kullanılmıyor."

Marthe bronz ayakları ve işlemeli kapağıyla bir ölü külü kavanozunu andıran devasa bir şekerlik ve işlemeli camdan bir bardak içinde reçel getirdi.

"O halde yarından sonra, bu saatlerde," dedi Lucile, "karınızla bir fincan kahve mi içiyor olacaksınız, öyle mi?"

"İnşallah. Ona sizden söz edeceğim. Evi anlatacağım."

"Fransa'yı hiç görmedi mi?"

"Hayır, efendim."

Lucile, Fransa'nın düşmanın hoşuna gidip gitmediğini bilmek isterdi, ama gurur, utanç yüzünden bir şey söyleyemedi. Sessizce, birbirlerine bakmadan kahvelerini içtiler.

Sonra Alman ülkesinden, Berlin'deki büyük caddelerden, kıştan, kardan, Orta Avrupa ovalarından esen o keskin, soğuk havadan, derin göllerden, çam ormanlarından ve kum ocaklarından söz etti.

Marthe'ın konuşmaya katılmak için içi gidiyordu.

"Bu savaş uzun sürecek ki?" diye sordu.

"Bilmiyorum," dedi subay, omuzlarını hafifçe silkip gülümseyerek.

"Siz ne düşünüyorsunuz?" diye sordu Lucile.

"Hanımefendi, ben askerim. Askerler düşünmez. Bana gitmem söylendi, gidiyorum. Dövüş derlerse dövüşürüm. Öl derlerse ölürüm. Düşünme, savaşı daha da zorlaştırır, ölüm daha korkunç olur."

"Ama heyecan..."

"Özür dilerim efendim, bu kadınlara özgü bir kelime. Bir erkek heyecan duymadan bile görevini yerine getirir. Zaten bir erkek bu özelliğiyle tanınır."

"Belki."

Bahçede yağmurun fısıltıyı andıran sesi duyuldu; son damlalar leylaklardan yavaşça süzülüyordu; suyla dolan canlı balık havuzundan gevşek mırıltılar çıkıyordu. Giriş kapısı açıldı.

"Hemen kaçın, hanımefendi geliyor!" dedi Marthe, korkunç bir tıslamayla.

Subayla Lucile'i dışarı itti.

"Bahçeden geçin! Yoksa benimle kavga eder, Yüce Meryem!"

Kalan kahveyi aceleyle bulaşık yalağına boşalttı, fincanları sakladı, lambayı söndürdü.

"Çabuk kaçın, dedim! Neyse ki hava karanlık!"

İkisi de dışarıda buldular kendilerini. Subay gülüyordu. Lucile'in eli ayağı titriyordu biraz. Karanlığa gizlenmiş, Madam Angellier'in eve geçtiğini gördüler, önünde bir ışık taşıyan Marthe vardı, sonra bütün kepenkler kapandı; demir çubuklar takıldı; zıvanaların gıcırtısını, zincir şakırtılarını ve kilitlenen koca kapıların acıklı sesini işitince Alman:

"Bir hapishane gibi," dedi. "Siz nasıl içeri gireceksiniz, hanımefendi?"

"Küçük ofis kapısından. Marthe onu açık bırakacaktı."

"Ya siz?"

"Duvardan atlarım."

Gerçekten bir sıçrayışta atladı; alçak sesle:

"Gute Nacht. Schlafen sie wohl."

"Gute Nacht," diye karşılık verdi Lucile.

Aksanı subayı güldürdü. Lucile karanlıkta bir an uzaklaşan bu gülüşü dinledi. Rüzgar saçlarına ıslak leylak dalları sürüklemişti. Kendini hafif, neşeli hissetti; koşarak içeri girdi.

11.

Madam Angellier her ay beylik arazisini ziyaret ediyordu; yanında çalışanları evde bulmak için bir pazar gününü seçiyordu, bu da ortakçıları pek öfkelendirirdi; o görünür görünmez, kahveyi, şekeri ve yemek sonu artıklarını hemen saklarlardı. Madam Angellier eski topraktı—adamlarının yiyeceklerini kendisininkilerden çalındığını düşünürdü; kasaptan birinci kalite et alanlara sitem ediyordu. Kendi deyimiyle kasabada polisi vardı; karısı ya da kızı sık sık ipek çoraplar, kokular, pudralar ya da romanlar alan ortakçıların gözünün yaşına bakmazdı. Madam Montmort da yanında çalışanları böyle yönetiyordu ama kendisi aristokrat olduğundan ve ruhsal değerlere, sert ve maddeci Madam Angellier'den daha çok önem verdiğinden, sorunun daha çok dinsel yanıyla ilgileniyordu; bütün çocukların vaftiz olup olmadığını, yılda iki kez komünyondan geçirilip geçirilmediğini, kadınların ayinlere gidip gitmediklerini (erkeklere dokunmazdı çünkü onlar hakkında bilgi edinmek çok zordu) soruyordu. Bu yüzden memleketi paylaşan ailelerden –Montmort'lar ve Angellier'ler– en sevilmeyeni ilkiydi.

Madam Angellier tan henüz ağarırken yola koyuldu. Dünkü fırtına havayı değiştirmişti; bardaktan boşanırcasına soğuk bir yağmur yağıyordu. Otomobil çalışmıyordu artık, zira yola çıkmak yasaktı, benzin yoktu ama Madam Angellier bir arabalığı gün yüzüne çıkarmıştı, burada otuz yıldan beri iki güzel atın çektiği Victoria stili bir araba vardı, oldukça da hızlıydı. Yaşlı hanımın gidişini görmek için bütün ev halkı ayaklanmıştı. Son anda (üzülerek) anahtarlarını Lucile'e emanet ediyordu. Şemsiyesini açtı; sağanak hızını arttırmıştı.

"Hanımefendi yarını beklese, daha iyi olurdu," dedi aşçı kadın.

"Her şeyle benim ilgilenmem gerek, zira evin efendisi bu beylerin elinde tutuklu bulunuyor," dedi Madam Angellier çok yüksek, alaycı bir sesle, üzüntüsünü oradan geçen iki Alman'ın suratına çarpmak için.

Chateaubriand'ın babasını hatırlayarak, "parlak gözbebeği yerinden ayrılıp bir kurşun gibi insanlara çarpıyor," dediği gibi o da onlara öyle bir bakışla baktı.

Ama hiç Fransızca bilmeyen askerler bu bakışı, uzun boylarına, sırtındaki asker üniformalarına saygı olarak yorumlamışlardı kuşkusuz, zira sıkılgan bir gülümsemeyle karşılık verdiler. Tiksinen Madam Angellier gözlerini yumdu. Araba hareket etti. Müthiş bir rüzgar kapıları sarsıyordu.

Öğlene doğru, Lucile terziye gitti; Almanlarla gününü gün ettiği fısıldanan genç bir kadındı bu. Ona hafif bir kupon kumaş getirmişti, bir sabahlık diktirmek istiyordu. Terzi başını salladı:

"Hâlâ böyle ipek kumaşınız olduğu için şanslısınız. Bizde böyle şeyler ne gezer..."

Bunu söylerken kıskanç görünmüyordu, ancak burjuvaziyi bir ayrıcalık değil, diğerlerinden önce hizmet almaya olanak sağlayan doğal kurnazlık olarak görüyordu, ovada oturanın dağdakine: "Ayağını kaybetme tehlikesi yok onların! Çocukluğundan beri dağ sporu yapar," dedikleri gibi. Kuşkusuz Lucile'in doğuştan, atalardan kaynaklanan yeteneğiyle yasaları tersine çevirmek, kuralları çiğnemekte daha becerikli olduğunu düşünüyordu, zira gülümseyerek göz kırptı ve:

"İşinizi iyi bildiğiniz belli oluyor. Ne iyi," dedi.

O anda Lucile bir Alman askerinin çözülmüş palaskasını gördü yatağın üstünde. İki kadının gözleri karşılaştı. Terzininkiler kurnaz, dikkatli ve aldırmaz göründü; öldüreceği

kuşa pençelerini çıkarmak isterken burnunu kaldırıp, "Olmaz mı? Yağlı parça senin mi benim mi?" diye miyavlayan bir dişi kediyi andırıyordu.

"Nasıl yapabiliyorsunuz?" diye mırıldandı Lucile.

Terzi ne diyeceğini düşündü, bir an tereddüt etti. Yüzünde küstah, anlamamış gibisinden yapmacık bir anlam belirdi ama birden başını eğdi.

"Sonra? Alman ya da Fransız, dost ya da düşman, her şeyden önce bir erkek o, ben de kadınım. Bana karşı sevecen, hoş, özenli... Bir şehir çocuğu; buradakiler gibi değil, bakımlı; cildi güzel, dişleri beyaz. Nefesi hoş kokuyor, bizim buranın erkekleri gibi alkol değil. Bana yetiyor bunlar. Başka bir şey aramıyorum. Savaş ve bütün bu sarsıntılar yüzünden hayatımız iyice karıştı. Bir kadınla erkek arasında bunlara yer yok. İngiliz ya da zenci bile olsaydı onu beğenirdim, elimden gelse kendimi ona sunardım. Benden tiksiniyor musunuz? Elbet, siz zenginsiniz, bende olmayan zevkler var sizde..."

"Zevkler mi!" diye sordu Lucile, elinde olmadan üzülerek, Angellier'lerdeki gibi bir hayatta, bir terzinin nasıl bir zevk almayı umduğunu anlamak istercesine: Mülklerini ziyaret etmek ve parasını istiflemekten başka.

"Bilgilisiniz. İnsanları tanıyorsunuz. Bizim tek işimiz imanımız gevreyinceye kadar çalışmak. Aşk olmazsa, insanın kendini kuyuya atmaktan başka çaresi yok. Aşk dediğim zaman, bunun yalnız düşündüğüm şey olduğunu sanmayın sakın. Bakın, bu Alman geçen gün Moulins'deydi, bana timsah derisi taklidi küçük bir çanta aldı; başka birinde, şehirden bir demet çiçek getirdi bana, bir hanıma getirir gibi. Köyde çiçek olduğu düşünülürse, saçma gelir bu yaptığı ama bu ilgi hoşuna gidiyor insanın. Şimdiye kadar erkekler bana göre yalnız o şey içindi, ama bu, ne diyeyim, her şey yaparım onun için, her yere giderim peşinden. Hem o da beni seviyor... Ah,

erkeklerden iyi anlarım, bir tek o yalan söylemez. O zaman, bana, 'Alman, o bir Alman,' demelerini anlarsınız, bu beni hiç ırgalamaz. Bizim gibi insanları."

"Öyle, ama yavrucuğum, 'Bir Alman' dendiği zaman, herkes onun yalnız bir erkek olduğunu, diğerlerinden ne iyi ne kötü olmadığını bilir ama bunun altında bunun korkunç bir şey olduğu, onun Fransızları öldürdüğü, bizimkileri hapsettiği, bizi aç bıraktığı fikri yatar..."

"Bunu hiç düşünmediğimi mi sanıyorsunuz? Onun yanında yatarken defalarca kendi kendime: 'Belki de babamı öldüren onun babasıydı,' demişimdir; biliyorsunuz babam geçen savaşta öldü. Çok düşünüyorum bunu, hem aslında aldırmıyorum. Bir yanda ben ve o var, öte yanda insanlar. Askerler bizim için tasalanmıyor; bizi bombalıyor ve acı çektiriyor bize, tavşan gibi öldürüyorlar bizi. Bizim tasamız onlar değil. Anlarsınız, başkaları için çalışsaydık hayvanlardan daha kötü olurduk. Memlekette benim için dişi köpek diyorlar. Hayır! Köpekler sürü halinde dolaşır ve ısırmaları emredilince ısırırlar. Ben ve Willy..."

Durup iç çekti.

"Onu seviyorum," dedi sonunda.

"İyi, ama alayı yakında buradan ayrılacak."

"Biliyorum, efendim, savaştan sonra. Willy, beni evine getirteceğini söyledi."

"Siz de buna inanıyorsunuz, öyle mi?"

"Evet, inanıyorum," dedi terzi, meydan okurcasına.

"Delisiniz siz," dedi Lucile, "gider gitmez sizi unutur. Tutuklu bulunan erkek kardeşleriniz var; ondan geri dönünce... İnanın bana, dikkat edin, bu yaptığınız çok tehlikeli. Tehlikeli ve kötü," diyerek bitirdi sözünü.

"Onlar geri dönünce..."

Sessizce bakıştılar. Bu kapalı ve ağır köy eşyalarıyla dolu bu odada, Lucile kendisini rahatsız eden derin, gizli bir koku duyuyordu.

Giderken merdivende eli yüzü boyalı çocuklar gördü; basamakları dörder dörder atlıyorlardı.

"Böyle nereye koşuyorsunuz?" diye sordu Lucile.

"Perrin bahçesinde eğlenmeye gidiyoruz."

Perrin'ler kasabada zengin bir aileydi, 1940 Haziran'ında çok korktukları için evi ve kapıları açık, gümüş takımları çekmecelerde, elbiseleri askılarda bırakarak kaçmışlardı; Almanlar burayı talan etmişti; çiğnenmiş, terk edilmiş, büyük bahçe bir cangılı andırıyordu.

"Almanlar oraya gitmenize izin veriyor mu?"

Çocuklar karşılık vermeden gülüşerek kaçıp gitti.

Lucile yağmur altında evine dönüyordu. Perrin'lerin bahçesini gördü; soğuk sağanağa rağmen dalların arasından köy çocuklarının mavi, pembe önlükleri geçiyordu durmadan. Zaman zaman üzerinden sular damlayan bir yanağın, bir şeftali gibi parladığı görülüyordu. Çocuklar kiraz çiçeklerini ve leylakları yoluyor, çimenlerin üstünde geziniyorlardı. Bir sedir ağacının en tepesine tüneyen kırmızı donlu bir oğlan bir karatavuk gibi ötmekteydi.

Eskiden pek düzenli olan, çok sevdikleri bahçeden arta kalanları da haklamıştı çocuklar; eskiden Perrin ailesi demir iskemlelere otururlardı; erkekler siyah ceketle, hanımlar ipekli uzun elbiselerle, çilekleri ve kavunları seyrederlerdi. Pembe önlüklü küçücük bir oğlan, dengeyi sağlamak için sivri demirlere tutunarak parmaklıklar boyunca yürüyordu.

"Düşeceksin, zavallı yavrum," dedi Lucile.

Çocuk durup ona baktı; zaman, savaş, felaket endişesi duymadan zevkle oynayan bu çocuklara imrendi birden. Tut-

sak bir halk arasında yalnız onların özgür, hem de "tam anlamıyla özgür" olduklarını düşündü.

Canı istemeden sessiz, kasvetli, sağanakla kamçılanan eve doğru yürüdü.

12.

Lucile, postacının evinden çıktığını görünce çok şaşırdı; çok az mektup gelirdi ona. Holdeki masanın üstünde, adına yazılmış bir kart duruyordu.

Hanımefendi, geçen Haziran'da evinizde yatırdığınız yaşlı çifti hatırlıyor musunuz? Berbat bir yolculuk sırasında evinizde kalırken Bayanın gösterdiği candan konukseverliği sık sık düşündük. Haberlerinizi almak bizi mutlu edecektir. Kocanız savaştan sağ salim döndü mü? Biz oğlumuza kavuştuğumuz için çok mutluyuz. Hanımefendi, en yüce duygularımızı kabul buyurmanızı dileriz.

Jeanne ve Maurice Michaud
Source Sokağı 12, Paris (16. Bölge.)

Lucile çok hoşlandı bu davranıştan. Yiğit insanlar... Kendisinden daha mutluydular... Birbirlerini seviyorlardı, bütün tehlikelerle birlikte mücadele ederek onları aşmışlardı... Kartı çalışma masasına sakladı, yemek salonuna gitti. Hâlâ devam eden sağanağa rağmen güzel bir gündü; masada tek bir servis vardı; Madam Angellier'nin evde olmayışına tekrar sevindi: Yerken kitap okuyabilirdi. Yemeğini çabucak yedikten sonra pencereye yaklaştı, yağmurun yağışını seyretti. Aşçının dediği gibi bu bir fırtına kuyruğu sonuydu. Yirmi dört saatte hava değişmiş, çok parlak baharı belirsiz, acımasız, garip bir mevsime dönüştürmüştü; son kar ile baharın ilk çiçekleri birbirine karışmıştı, elma ağaçlarının bir gecede bütün çiçekleri dökülmüştü; güller kararmış, donmuştu; rüzgar sardunya ve ko-

kulu mercimek saksılarını devirmişti. "Her şey mahvolacak; meyve namına bir şey kalmayacak," diye sızlanıyordu Marthe, masayı toplarken. "Salonda ateş yakıyorum," diye ekledi.. "Dayanılmayacak kadar soğuk. Alman şömineyi yakmamı istedi ama bacası temizlenmedi, sonra tüter. Ona o kadar söyledim, ama aldırmadı, niyetimizin kötü olduğunu söylüyor, her şeyimizi aldılar, sanki birkaç odun parçasını esirgeyeceğiz ondan... Bakın, öksürüyor işte! Merhametli Meryem! Boche'lara hizmet etmek berbat bir şey! Geliyorum! Geliyorum!" dedi öfkeyle. Lucile kapının açıldığını ve öfkeli bir sesle Alman'a cevap verildiğini duydu:

"Size söylemiştim canım! Bu rüzgarda kurumu temizlenmeyen bir şömine dumanı içeriye verir."

"Peki, ama neden temizlenmedi, mein Gott?" diye bağırdı Alman öfkeyle.

"Neden? Neden? Ne bileyim ben! Patron değilim ki. Savaştayız diye her istediğinizi yapacağınızı mı sanıyorsunuz?"

"Hanımcığım, burada bir tavşan gibi duman içinde kaldığıma inanmıyor musunuz? Bu hanımlar nerede? Oturacak doğru dürüst odaları yoksa, salonu versinler bana. Salona ateş yakın."

"Bu imkansız, bayım, üzgünüm," dedi Lucile, ilerleyerek. "Bizim taşrada evlerimizde salon, oturulmayan, süslü bir odadır. İsterseniz bakabilirsiniz, şömine de sahte."

"Ne? Küçük heykelcikleriyle bu beyaz mermer anıt parmakları bile yakmaz mı?"

"Şöminede hiç ateş yakılmadı," dedi Lucile gülümseyerek. "Ama isterseniz, salona buyurun; soba yanıyor. Odanızın durumu içler acısı doğrusu," diye ekledi çıkan dumanları görünce.

"Ah, hanımefendi, az daha zehirlenecektim! Askerlik

mesleği gerçekten tehlikelerle dolu ama size hiçbir sözüm yok. Kasabada tebeşir tozları uçuşan tozlu bilardo kahveleri var... Hanımefendi, kayınvalideniz..."

"Gündüz evde değil."

"Ya, çok iyi, çok teşekkür ederim, efendim. Canınızı sıkmam, meraklanmayın. Bitirmem gereken acil işim var," dedi bir harita ve planlar göstererek.

Masaya geçti, Lucile ateşin köşesindeki bir koltuğa oturdu; ellerini sobaya uzatıyor, ara sıra dalgın dalgın ovuşturuyordu onları. "İhtiyar kadınlar gibiyim," diye düşündü birden hüzünle, "ihtiyar kadınlar gibi yaşıyorum."

Ellerini dizlerinden aşağı sarkıttı. Başını kaldırınca, haritalarını bırakmış olan subayı gördü; pencereye yaklaşmış, perdeyi kaldırarak havadan etkilenen armut ağacını seyrediyordu.

"Ne hüzünlü bir memleket," diye mırıldandı.

"Sizi neden etkiliyor ki?" dedi Lucile. "Yarın ayrılıyorsunuz."

"Hayır, ayrılmıyorum," dedi.

"Ya! Oysa sanıyordum ki..."

"Bütün izinler askıya alındı."

"Ya, neden?"

Omuzlarını hafifçe silkti.

"Bilmiyoruz. Askıya alındı, o kadar. Askerlik hayatı böyledir."

Lucie ona acıdı: Bu izin yüzünden öyle seviniyordu ki...

"Pek sıkıcı," dedi heyecanla, "ama ertelenmiştir..."

"Üç ay, altı ay, sonsuza kadar... Daha çok anneme üzülüyorum. Yaşlı ve nazik. Ak saçlı, hasır şapkalı, üflesen yıkılacak, ufak tefek bir kadın... Yarın akşama bekliyor beni, oysa alacağı yalnız bir telgraf."

"Onun tek oğlu musunuz?"

"Üç kardeşim vardı. Biri, Polonya savaşında öldürüldü, diğeri, bir yıl önce Fransa'ya girdiğimiz zaman. Üçüncüsü de Afrika'da."

"Karınız için de üzücü bir olay..."

"Ah, karım... Karım kendini avutur. Pek genç evlendik biz; çocuktuk neredeyse. On beş günlük arkadaşlık, gölde gezintilerden sonra kararlaştırılan böyle evlilikler konusunda ne düşünüyorsunuz?"

"Bilemem! Fransa'da da evlilikler böyle yapılıyor."

"Ama yine de eskisi gibi olmaz; hani Balzac'ta olduğu gibi aile dostlarında iki görüşmeden sonra evlendikleri gibi mi?

"Pek öyle sayılmaz, ama arada çok büyük fark yok, en azından taşrada..."

"Annem, Edith ile evlenmemi istemiyordu ama ona aşıktım. Ach, Liebe... Birlikte büyümemiz, yaşlanmamız gerekirdi... Derken ayrılık, savaş, sıkıntılar baş gösterdi; derken kendinizi hâlâ on sekiz yaşında olan bir kıza bağlı buluyorsunuz, oysa insan bilinçleniyor..."

Kollarını kaldırdı, aşağı bıraktı.

"Bazen on iki, bazen yüz yaşında..."

"Yok canım, abartıyorsunuz."

"Asker bazı yönlerden çocuksu kalır, bazı yönlerden de öyle yaşlıdır ki... Yaşı olmaz. Yeryüzünden, Habil'in Kabil tarafından öldürülmesinden, Hannibal ziyafetlerinin yapıldığı çağdan, taş devrindeki şeylerle çağdaştır. Neyse, böyle şeylerden söz etmeyelim. Buraya, bu mezar gibi yere kapanıp kaldım sonunda... Yok! Çiçek, kuşlar ve gölgelerle dolu bir köy mezarlığındaki bir gömüte ama ne de olsa bir mezar... Bütün yıl nasıl yaşıyorsunuz burada?"

"Savaştan önce, çıkardık bazen..."

"Bahse girerim ki hiç yolculuk yapmıyordunuz? İtalya'yı, Orta Avrupa'yı bilmiyordunuz... Paris'i belki... Kaçırdığımız şeyleri düşünün... Müzeler, tiyatrolar, büyük konserler... Ah, en çok konserleri özlüyorum. Burada elimde zavallı bir aletim var, çalmaya cesaret edemiyorum, çünkü yasal Fransız alınganlıklarınıza saygısızlık etmek istemiyorum," dedi kinle.

"Efendim, canınızın istediğini çalın, sizi engelleyen yok... Bakın, üzgünsünüz şu anda, ben de neşeli değilim artık!... Piyanonun başına oturun ve çalın. Kötü havayı, yokluğu, bütün acılarımızı unuturuz..."

"Sahi istiyor musunuz? İşim var," dedi haritalarına bakarak. "Pöh! Elinize bir iş ya da bir kitap alıp yanıma oturur, beni dinlersiniz! Yanımda birileri olunca çalabiliyorum ancak. Ben pek . . . nasıl diyorsunuz? Numaracı mı? Öyle işte!"

"Evet, numaracı. Fransızca bilginiz yüzünden tebrik ederim..."

Piyanoya oturdu, soba homurdanıyor, hoş bir duman ve kestane kebabı kokuları yayarak odayı ısıtıyordu. Camlardan gözyaşları gibi iri yağmur damlaları süzülüyordu; ev sessiz ve boştu, aşçı kadın akşam duasına gitmişti.

"Ben de oraya gitmeliydim," diye düşündü Lucile, "ama boş ver! Çok yağmur yağıyor." Zayıf, beyaz ellerin tuşların üzerinde koşturuşunu seyrediyordu. Parmağındaki koyu kırmızı taşlı bir yüzük, çalarken rahatsızlık veriyordu; onu çıkarıp farkında olmadan Lucile'e uzattı; Lucile onu aldı, bir süre elinde tuttu, ellerinin dokunuşunun ılıklığı vardı üstünde. Pencereden dökülen soluk ışığa tuttu. Saydamlığında gotik iki harf ve bir tarih fark etti. Bir aşk anısı olduğunu düşündü. Yok canım! Tarih, 1775 ya da 1795'ti, pek iyi seçilmiyordu, kuşkusuz bir aile mücevheriydi; onu yavaşça masaya bıraktı. "Herhalde akşam karısının yanında da böyle çalıyordur," diye düşündü... Karısının adı neydi acaba? Edith mi? Ne gü-

zel çalıyordu! Bazı parçalar tanıdıktı. Çekinerek sordu:

"Bach, değil mi? Yoksa Mozart mı?"

"Siz müzisyen misiniz?"

"Hayır!! Hayır! Hiç anlamam müzikten. Evlenmeden önce biraz çalardım, ama unuttum! Müzikten hoşlanırım, siz de çok yeteneklisiniz, efendim!"

Alman ona baktı, ciddi, hüzünlü bir sesle:

"Evet, sanırım yetenekliyim," deyince, genç kadın şaşırdı.

Tuşlarda arpej yaptıktan sonra:

"Şimdi şunu dinleyin," dedi.

Çalarken alçak sesle konuşuyordu:

"Barış zamanı, genç kızlar gülüyor, baharın neşeli sesleri, güneyden gelen ilk kırlangıçlar... Almanya'da bir kent, aylardan Mart, kar yeni erimeye başlıyor. Eski sokaklar boyunca aktığında kar yapan kaynağın gürültüsü. Şimdi barış sona eriyor... Davullar, kamyonlar, asker adımları... Duyuyor musunuz? Duyuyor musunuz? Bu ağır, boğuk, bitip tükenmeyen yürüyüşler... Yürüyen bir halk... Asker kaybolmuş aralarında... Bu meydanda bir koro olmalı, henüz bitmemiş bir ilahi. Şimdi, dinleyin! Savaş... Müzik ciddi, derin, korkunç..."

"Ah, ne kadar güzel," dedi Lucile yavaşça. "Ne kadar güzel!"

"Asker ölür ve ölürken yine topraktan değil de göksel milislerden oluşan o koroyu duyar... Bunun gibi, dinleyin... Hem pek ince hem tiz olmalı. Göksel trompetleri duyuyor musunuz? Duvarları sarsan o bakır sazların ritimlerini işitiyor musunuz, ama her şey uzaklaşıyor, zayıflıyor, kesiliyor, kayboluyor... Asker öldü."

"Bu parçayı siz mi yazdınız? Sizin eseriniz mi?"

"Evet! Kendimi müziğe adamıştım, ama artık bitti!"

"Neden? Savaş mı..."

"Müzik doyumsuz bir metrestir. Dört yıllık ayrılığa dayanamaz. Ona doğru gidince, kaçtı. Ne düşünüyorsunuz?" diye sordu Lucile'in, bakışlarını üzerine diktiğini görünce.

"Düşünüyorum da . . . bireyin böyle kurban edilmemesi gerekir. Hepimiz adına konuşuyorum. Her şeyimizi aldılar! Sevgi, aile... Bu kadarı çok fazla!"

"Ah, hanımefendi, zamanımızın başlıca sorunu da bu işte: Birey ya da toplum; zira savaş, harika bir ortak eserdir. Biz Almanlar, arılarda olduğu söylenen kovan anlamında, toplumun genel anlayışına inanırız. Her şeyi ona borçluyuz: Özleri, parıltıları, kokuları, aşkları ama bunlar çok sert düşünceler. Dinleyin! Scarlatti'den bir sonat çalacağım şimdi size. Bunu biliyor musunuz?"

"Hayır, sanmıyorum!"

"Birey mi toplum mu? Tanrım! Yeni bir şey değil ki bu, hiçbir şey icat etmediler. Geçen savaşta iki milyon ölümüz de 'kovan zihniyetine' kurban edildi! Öldüler . . . ve yirmi yıl sonra... Ne aldatmaca! Ne övüngenlik!... Kovanların ve halkların kaderini tayin eden yasalar var, hepsi bu! Halkın düşünce biçimi bile gözümüzden kaçan yasalarla ya da bilmediğiniz kaprislerle belirleniyor. Zavallı dünya, öyle güzel, öyle saçma ki ama kesin olan şey, beş, on ya da yirmi yıl sonra zamanımızın sorunu olan bu sorun, ona göre artık olmayacak, yerine başkaları geçecek... Oysa bu müzik, yağmurun camlardaki bu gürültüsü, karşı bahçedeki bu büyük, korkunç sedir çatırtıları, savaşın ortasında pek garip, pek hoş olan bu saatte, kımıldamayacak artık... Sonsuz bu..."

Birden çalmayı kesti, genç kadının yüzüne bakarak konuştu:

"Ağlıyor musunuz?"

Yaşlarla dolu gözlerini hemen siliverdi.

"Özür dilerim. Müzik patavatsızdır biraz. Acaba benimki de size . . . yanınızda olmayan birini mi hatırlatıyor?"

Elinde olmadan mırıldandı Lucile:

"Hayır, böyle biri yok! Yani . . . hiç kimse..."

Sustular. Subay piyanonun kapağını indirdi.

"Hanımefendi, savaştan sonra geri geleceğim. Gelmeme izin verin. Fransa ile Almanya arasındaki bütün anlaşmazlıklar sona erecek . . . unutulacak . . . en azından on beş yıllığına. Bir akşam kapınızı çalacağım. Açacak ve beni tanımayacaksınız, çünkü sivil kıyafette olacağım. O zaman: Ben geldim... Alman subayı . . . hatırlıyor musunuz? Artık barış var, mutluluk, özgürlük var. Sizi kaçırıyorum. Birlikte gidelim. Birçok ülke gezdireceğim size. Ben ünlü bir kompozitör olacağım, siz de doğal olarak şimdiki kadar güzel olacaksınız..."

"Peki ya karınız ve benim kocam, onları ne yapıyoruz?" dedi Lucile, gülmeye çalışarak.

Subay hafifçe ıslık çaldı.

"Nerede olacaklarını kim bilir? Bizim de, ama efendim, çok ciddiyim. Döneceğim."

"Yine çalın," dedi bir an sustuktan sonra.

"Yo, bu kadar yeter! Fazla müzik ist gefahrlich . . . tehlikelidir. Şimdi kibar bir hanım olun ve çaya davet edin beni."

"Fransa'da artık çay kalmadı, mein Herr. Size Frontignan şarabıyla bisküvi ikram edeyim. Sever misiniz?"

"Ah, elbette, ama rica ederim, hizmetçinizi çağırmayın. Masayı hazırlarken size yardım etmeme izin verin. Örtülerin yerini söyler misiniz? Bu çekmecede mi? İzninizle, ben seçeyim: Biz Almanlarda incelikten eser yoktur, bilirsiniz. Pembe olsun mu? Yo, küçük çiçekler işlenmiş olanı siz mi işlediniz?"

"Elbette!"

"Kalan işleri size bırakıyorum."

"Çok hoş," dedi Lucile gülerek. "Köpeğiniz nerede? Artık göremiyorum."

"İzne çıktı: Alayın köpeğiydi, bütün arkadaşların; onlardan biri de Bonnet, çevirmen, köylü dostunuzun şikayet ettiği kişi, onu yanına aldı. Üç gün önce Münih'e gittiler ama yeni durumlar yüzünden geri gelecekler."

"Bu arada, Bonnet ile konuştunuz mu?"

"Hanımefendi dostum Bonnet, basit biri değildir. Şimdiye kadar tek bir masum eğlence yaşadığından, eğer koca bu konuda aşırı öfke gösterirse Schdenfreud'u becerebilir, anlıyor musunuz? Hatta ciddi olarak aşık da olabilir, ama genç kadın ciddi değilse..."

"Böyle bir şey söz konusu değil," dedi Lucile.

"O hödüğü seviyor mu?"

"Herhalde yani. Zaten burada bazı kızlar askerlerinizle sıkı fıkı oluyorsa da hepsi aynı değil. Madeleine Labarie namuslu bir kadın ve iyi bir Fransız'dır."

"Anladım," dedi subay, başını eğerek.

Masayı pencerenin yanına çekerken Lucile'e yardım etti; kesme kristalden kadehleri, kırmızı kapaklı sürahiyi ve küçük tabakları yerleştirdi. Bunlar Birinci İmparatorluk zamanından kalmaydı ve üzerinde askeri sahneler resmedilmişti: Napoleon birliklerinin başında geçerken, orman açıklıklarında kamp kurmuş süvariler, Mars Savaşı'ndan bir sahne gibi. Alman canlı ve saf renklere hayran kaldı.

"Üniformalar ne güzel! Bu süvari alayında onlarınki gibi altın yaldızlı işlemeli bir asker ceketim olsun isterdim!"

"Şu pastalardan alın, mein Herr! Evde yapıldı!"

Subay gözlerini ona kaldırıp gülümsedi.

"Hanımefendi, Güney denizlerinde esen o siklonlardan söz edildiğini duydunuz mu? Onlar (okuduklarımı iyi anla-

mışsam) bir daire oluştururlar, kenarları fırtınalıdır, ortası hareketsiz; öyle ki kendini fırtına ortasında bulan bir kuş ya da bir kelebek acı çekmez; kanatları bile kırışmaz, oysa çevresinde büyük yıkımlar, zararlar olmaktadır. Şu eve bakın! Frontignan şarabı içen, bisküvi yiyen bize bakın ve dünyadan neler olduğunu düşünün!"

"Bunları düşünmemeyi tercih ederim," dedi Lucile hüzünle.

O sırada ruhunda şimdiye kadar duymadığı bir sıcaklık hissetti. Hareketler bile her zamankinden daha hafif, daha ustacaydı; kendi sesini, kulaklarında bir yabancının sesi gibi işitiyordu. Bu derin ve titrek ses eskisinden daha alçaktı; tanıyamıyordu bunu. En zevkli olan da düşman evin ve garip güvenliğin ortasındaki bu inzivaydı: Kimse gelmeyecekti; ne mektup ne ziyaret, ne telefon. Bu sabah kurmayı unuttuğu duvar saati bile (ne derdi yaşlı Madam Angellier—"Elbet ben evde olmaymca, her şey çığırından çıkıyor!") ciddi ve hüzünlü çalışından korktuğu saat bile susmuştu. Fırtına da sonunda elektrik santralini bir kez daha harap etmişti; memleket birkaç saat elektriksiz ve radyosuz kalacaktı. Sessiz radyo . . . ne dinlenme . . . Şeytana aldanmak olanaksızdı. Karanlık ekranda Paris, Londra, Berlin, Boston aranmayacaktı artık. O lanet, görünmeyen, uğursuz seslerin batan gemilerden, yanan uçaklardan, yıkılan kentlerden söz ettiği, ölenlerin ve ölecek olanlarının sayılarını verdiği işitilmeyecekti artık... İyiliksever unutuluş... Akşama kadar, ağır saatler, bir canlı, hafif, kokulu bir şarap, müzik, uzun sessizlikle, mutluluk vardı yalnız...

13.

Bir ay sonra, Alman ile Lucile'nin geçirmiş oldukları o yağmurlu öğle sonunu andıran bir gün, Marthe, Angellier hanımlarına bir ziyaretçinin geldiğini söyledi. Yüzleri örtülü, uzun, siyah paltolar giymiş, yas şapkaları takmış üç kişiyi salona aldı. Başlarının tepesinden yere kadar inen tülleri içine girilmez, kötücül bir kafes gibi gizliyordu onları. Angellier'ler sık konuk kabul etmezlerdi; aşçı kadın heyecandan ziyaretçi hanımların şemsiyelerini almayı unutmuştu; herkes kendisininkini elinde tutuyor, son yağmur damlaları, kahramanların mezarları üzerindeki taş yalaklara akıtılan gözyaşları gibi, peçelerinden aşağı süzülüyordu. Madam Angellier bir an üç siyah şekli tanımakta zorlandı. Sonra hayretle:

"Ama bunlar üç Perrin hanımları!" dedi.

Perrin ailesi (Almanlar tarafından talan edilen güzel mülkün sahipleri) "memleketin kalburüstü insanlarıydı." Madam Angellier bu adı taşıyanlara karşı, krallık ailesine mensup insanların birbirlerine duyduğu gibi bir duygu besliyordu: Aynı kandan gelen, aynı görüş birliği içinde olan, ancak geçici farklılıklarla ayrılabilen ama savaşlara ya da bakanların yanlışlıklarına rağmen çözülmez bir bağla bağlanan insanlar arasındaki o sakin inançtı bu; bu inançla İsveç aynı darbeyle titremeden, İspanya'da bir taht yıkılamazdı. Moulins'de bir noter kasadaki paraları alıp kaçınca, Perrin'ler dokuz yüz bin frank kaybetmiş, Angellier'ler sallanmıştı. Madam Angellier "her zaman" Montmort'lara ait olmuş avuç içi kadar bir toprağı satın alınca, Perrin'ler sevinmişti. Bu sınıf bağlılığı, Montmort'ların burjuvalarda yarattığı buruk saygıyla karşılaştırılamazdı.

Madam Angellier sevgiyle karışık bir saygıyla, geldiğini görünce hafifçe ayağa kalkmış olan Madam Perrin'i tekrar yerine oturttu. Madam Montmort salona girerken duymuş olduğu o berbat ürperme geçmişti. Madam Perrin'in gözünde bütün bunların iyi olduğunu biliyordu. Sahte şömine, mahzen kokusu, yarı kapalı pancurlar, mobilyaların üzerlerindeki kılıflar, gümüş rengi palmiye desenli zeytin rengindeki duvar kâğıtları. Hepsi birbirine uygundu; birazdan konuklarına bir sürahi portakal suyu ve bisküvi ikram edecekti. Madam Perrin bu hafif yemeğin cimriliğine hayret etmeyecekti; Angellier'lerin zenginliğinin yeni bir kanıtını görecekti bunlarda, zira insan zenginleştikçe daha da cimrileşirdi; tasarrufun apaçık kaygısını ve Fransız burjuvazisinin içinde olan, güçlü bir üzüntünün utanç verici, gizli zevklerini ortaya çıkaran asıl tasasını anlayacaktı.

Madam Perrin, Almanların ilerleyişi sırasında Normandiya'da öldürülen oğlunun kahramanca ölümünü anlattı; mezarına gitmek için izin almıştı. Bu yolculuğun pahalılığından söz etti uzun uzun, Madam Angellier de onu onayladı. Ana sevgisi ve para bambaşka şeylerdi. Perrin'ler Lyon'da oturuyorlardı.

"Kentte sefalet diz boyu. On beş franka kadar satılan kargalar gördüm. Anneler çocuklarına kuzgun suyu verdiler. Size işçilerden söz ettiğimi sanmayın sakın! Bunlar, sizin, benim gibi insanlar!"

Madam Angellier acıyla iç geçirdi; tanıdığı insanları, ailesini yemekte bir kargayı paylaşırken getirdi gözlerinin önüne. Düşünce hem gülünç hem küçültücüydü (işçiler söz konusu olsaydı, "Zavallı insanlar" demekten başka çare olmazdı).

"Ama en azından özgürsünüz! Evinizde Alman yok, oysa onlardan biri bizim evde kalıyor. Bir subay! Evet, efendim, bu evde, bu duvarın arkasında," dedi zeytin rengi duvar kâğıdını göstererek.

"Haberimiz var," dedi Madam Perrin biraz sıkılarak. "Noterin karısından öğrendik, son zamanlarda sınırı geçti. Hatta gelişimizin nedeni de bu."

Bütün bakışlar istemeden Lucile'e çevrildi.

"İşin içyüzünü anlatın, hanımlar," dedi Madam Angellier soğuk bir tavırla.

"Bana söylediklerine göre, bu subay dürüst davranıyormuş galiba?"

"Doğru."

"Hatta sizinle pek kibar konuştuğunu görmüşler, öyle mi?"

"Benimle konuşmaz," dedi Madam Angellier gururla." Buna izin veremem. Bu durumun pek mantıklı olmadığını kabul ediyorum, bunu söylediler zaten, ama ben bir tutuklu anası olduğumdan, dünya kadar altın verseler, o beyleri ölümcül düşmanım olarak görmekten vazgeçemem, ama bazıları . . . nasıl söyleyeyim? . . . daha esnek, daha gerçekçi, belki . . . özellikle gelinim..."

"Bana bir şey sorunca konuşurum onunla, gerçekten," dedi Lucile.

"Çok haklısınız, yerden göğe kadar haklısınız!" diye bağırdı Madam Perrin. "Yavrucuğum, bütün umutlarımı size bağladım. Bizim zavallı evimiz, çok eskidi, değil mi?"

"Yalnız bahçesini gördüm ben . . . parmaklıkların arasından."

"Yavrucuğum, orada bulunan ve çok önem verdiğimiz bazı eşyaları bize geri verdiremez misiniz?"

"Ben, hanımefendi, şey, ama..."

"Reddetmeyin! O beylerle gidip görüşün, bize aracılık edin. Doğal olarak hepsi kırılmış, yanmıştır ama resimlere,

aile mektuplarına ya da bende anısı olan mobilyalara el koyacak kadar barbar olabileceklerine inanmıyorum."

"Hanımefendi, evinizi işgal eden Almanlara bunu kendiniz söyleyin ve..."

"Asla," dedi Madam Perrin ayağa dikilerek. Düşman orada oldukça, evimin eşiğinden içeri adım bile atmam. Bu bir onur, aynı zamanda duygu sorunu... Oğlumu öldürdü onlar, kısa süre önce Politeknik okulunu birincilikle kazanmıştı. Kızlarımla yarına kadar Yolcu Oteli'nde kalacağım. Size listesini vereceğim bazı eşyaları alabilirseniz, sonsuza kadar şükran duyarım size. Bir Alman'la karşılaşacak olsam (kendimi iyi tanırım!), hemen Marseillaise'i söyleyebilirim," dedi Madam Perrin titreyen sesiyle; "ve beni Prusya'ya sürerler. Bu şerefsizlik sayılmaz ama kızlarım var! Ailem için kendimi korumak zorundayım. Bu yüzden, sevgili Lucile, benim için elinizden geleni yapmanızı yalvarıyorum size."

"Liste burada," dedi Madam Perrin'in ikinci kızı.

Listeyi açıp okudu: "Bir küvet, üzerinde armamız ve bir kelebek bulunan porselen bir su kupası, bir salata sepeti, altın yaldızlı bir çay servisi (28 parça, şekerliğin kapağı yok), büyükbabanın iki fotoğrafı:

1) dadısının kucağında,

2) ölüm döşeğinde.

Amcam Adolphe'un hatırası olan, holde duran geyik boynuzları, anneciğimin et suyu kabı (kırmızı porselenden), babamın tuvalet odasında unuttuğu yedek takma dişleri, salonun kanepesi, siyah, kırmızı. Son olarak çalışma masasının sol çekmecesinde olanlar. Anahtarı burada:

"Erkek kardeşimin yazılarının ilk sayfası, babamın Vittel kaplıcalarındayken 1924'te anneme yazmış olduğu mektuplar (pembe kurdeleyle bağlı), bütün resimlerimiz."

Üzücü bir sessizlik içinde okuyordu. Madam Perrin tülünün altında ağlıyordu sessizce.

"Çok zor, bunca değer verilen şeylerin zorla alınması çok zor... Çok rica ederim, Lucile'ciğim, elinizden geleni esirgemeyin. Dilbaz, becerikli davranın..."

Lucile kaymvalidesine baktı.

"Bu . . . bu asker," dedi Madam Angellier, dudaklarını zorla ayırarak, "henüz dönmedi. Bu akşam onu göremezsiniz, Lucile, çok geç oldu ama hemen yarın sabah ona başvurur ve yardımını istersiniz."

"Tamam. Yaparım."

Madam Perrin siyah eldivenli elleriyle Lucile'i kendine çekti.

"Teşekkür ederim teşekkür ederim, sevgili çocuk! Eh, artık biz gidelim."

"Soğuk bir şey içmeden olmaz," dedi Madam Angellier.

"Ah, hanımlar, sizi rahatsız etmeyelim..."

"Hiç öyle şey olur mu..."

Portakal suyu sürahisinin ve Marthe'ın az önce getirdiği bisküvilerin başında kibar, hoş mırıltılar duyuldu. Biraz rahatlayan hanımlar savaştan söz ettiler. Alman zaferinden endişe duyuyorlar, İngilizlerin zafer kazanmalarını da hiç istemiyorlardı. Kısacası, herkesin yenilmesini diliyorlardı. Bütün kötülüklerin suçlusunun halkı saran neşe olduğunu söylüyorlardı. Sonra sohbet kişisel mecraya döndü. Madam Perrier ve Madam Angellier hastalıklarını anlattılar. Madam Perrin son zamanlarda romatizmadan çok çekmişti, Madam Angellier onu sabırsızca dinliyor ve o soluk almak için durur durmaz: "Benim gibi..." diyor ve kendi romatizma krizlerinden söz ediyordu.

Madam Perrin'in kızları bisküvilerini patavatsızca yiyorlardı. Yağmur yağıyordu dışarıda.

14.

Ertesi sabah yağmur dinmişti. Güneş sıcak, nemli, mutlu toprağı aydınlatıyordu. O gece az uyumuş olan Lucile erkenden bahçedeki sıraya oturmuş, Alman'ı gözlüyordu. Evden çıktığını görür görmez ona doğru yürüdü, isteğini anlattı; her ikisi de Madam Angellier ile aşçının, kendilerini gözetlediğini hissediyordu; ayrıca bahçe yolunun ortasında dikilmiş bu iki kişiyi komşular da pancurlarının arkasından seyrediyorlardı.

"O hanımların evine benimle gelirseniz, sizin önünüzde istedikleri bütün eşyaları aratırım ama arkadaşlardan çoğu, sahiplerinin terk ettiği bu eve yerleşti; evin çok hor kullanıldığını sanıyorum. Gidip bakalım."

Yan yana, neredeyse hiç konuşmadan kasabadan geçtiler.

Lucile, Yolcu Oteli'nin kavşağında Madam Perrin'in siyah peçesinin dalgalandığını gördü. Lucile'e merakla, işbirlikçi ama onaylayıcı bakışlarla bakıyorlardı. Herkes düşmanın elinden istediklerinin birazını koparacağını (takma diş, porselen servis takımı ve maddi manevi değeri bulunan başka şeyleri) biliyordu Lucile'in. Öfkelenmeden bir Alman üniformasına bakamayan yaşlı bir hanım o sırada Lucile'e yaklaştı, alçak sesle:

"Güzel . . . erkenden . . . hiç olmazsa onlardan korkmazsınız..." dedi.

Subay gülümsedi.

"Çadırı altında Holopherne'e meydan okuyan Judith'e benzetiyorlar sizi. Umarım o hanım kadar kötü amacınız yoktur! İşte, geldik. Lütfen içeri buyurun, bayan."

Ağır parmaklığı itti, içeri girince küçük bir çanı çaldı, eskiden bu çan Perrin'lere konuk geldiğini bildirirdi. Bahçe bir

yılda insanın içini burkacak kadar bakımsız hale gelmişti ama Mayıs ayıydı, fırtına sonrasıydı. Otlar parlıyordu, bahçenin yollarını güneşte parlayan papatyalar, mineler ve her türlü ıslak çiçekler bürümüştü. Şurada burada çalılar bitmişti; leylak salkımları geçerken Lucile'in yanağına vuruyordu hafifçe. Evde bir düzine genç asker kalıyordu; kasaba çocukları da holde (Angellier'lerinki gibi hol loştu, içeride bir çürük kokusu vardı, duvarlarda yeşilimsi aynalar ve av ganimetleri asılıydı) güzel anlar geçiriyorlardı. Lucile, sarışın, yayvan yayvan gülen bir askerin dizlerinde oturan arabacının iki küçük kızını tanıdı. Marangozun küçük oğlu başka bir askerin sırtına ata biner gibi oturmuştu. Yaşları iki ile altı arasında değişen dört yumurcak, terzinin piçleri, parkenin üstüne yatmış unutmabeni çiçeklerinden ve eskiden sera yollarının kenarlarında biten küçük karanfillerden taçlar örüyorlardı.

Askerler yerlerinden sıçrayıp gelerek hazırola geçtiler; çene kalkık, baş dimdik, bütün vücut öyle gergin ki boyun damarlarının attıkları görülüyor.

Subay Lucile'e:

"Listenizi bana vermek lütfunda bulunur musunuz? Birlikte ararız," dedi.

Listeyi okurken gülümsedi.

"Kanepeden başlayalım, salonda olmalı. Salon burası mı?"

Bir kapıyı itti, mobilyalarla dolu çok büyük bir odaya girdi; bazıları devrilmiş, bazıları kırılmıştı, tablolar duvar boyunca dizilmiş, bazıları tekmeyle çatlatılmıştı. Yerlerde gazete, saman parçaları (40 Haziran'ından kalmaydı kuşkusuz), istilacılar tarafından bırakılmış yarı içilmiş sigaralar sürünüyordu. Bir kaidenin üzerinde burnu ikiye yarılmış, solmuş çiçeklerden tacı olan içi saman dolu bir Buldog oturmuştu.

"Ne manzara!" dedi Lucile üzüntüyle.

Her şeye rağmen bu odada gülünç bir şey vardı, özellikle subayın ve askerlerin süklüm püklüm yüzlerinde. Subay, Lucile'in bakışını ve yüzündeki sitem dolu anlamı görünce hemen atıldı:

"Ailemin Rhin üzerinde bir villası vardı; sizin askerleriniz geçen savaşta onu işgal ettiler; iki yüzyıldan beri ailenin olan, ender müzik aletlerini kırdılar ve Goethe'ye ait kitapları parçaladılar."

Lucile gülümsemekten kendini alamadı; sert ve üzgün bir sesle, bir yaramazlıkla suçlanan ve öfkeyle: "Ama hanımefendi, ben başlatmadım, diğerleri başlattı," diyen küçük bir oğlan gibiydi.

Ne de olsa acımasız bir düşmanın, sert bir askerin yüzünde çocuksu anlamı görünce, çok kadınca ve cinsel bir sevgi duydu. "Zira onun ellerinin arasında olduğumuzu görmezden gelmemeliyiz," diye düşündü. "Savunmasız durumdayız. Hayatımız ve mallarımıza dokunulmamışsa, onu bunu istediği içindir." İçinde uyanan, vahşi bir hayvanı severken hissettiği, sevgi ve dehşet karışımı, hem hoş hem buruk bir şeyi andıran duygulardan korkar gibi oldu.

Böylece daha uzun süre rol yapmak istedi, kaşlarını çattı.

"Utanmalıydınız! Bu boş evler Alman ordusunun, şerefinin koruması altındaydı!"

Subay çizmelerine ince bir bastonla hafifçe vurarak dinliyordu onu. Askerlere döndü, sert bir sesle bağırdı. Lucile evi düzene sokmalarını, kırılanları onarmalarını, yerleri ve mobilyaları temizlemelerini emrettiğini anladı. Almanca konuşurken, özellikle şef olarak, sesi insanı ürperten ve metalik bir hacim alıyordu; Lucile bu sesi dinlerken ısırıkla sona eren kaba bir öpücük kadar zevk duyuyordu. Ellerini alev alev yanan yanaklarına götürdü: "Kendine gel! Onu düşünme artık, dönüşü olmayan bir yoldasın..." diyordu içinden.

Kapıya doğru birkaç adım attı.

"Burada kalmıyorum. Eve döneceğim. Elinizde liste var; askerlerinize istenen eşyaları aratırsınız."

Subay bir sıçrayışta yanma geldi.

"Yalvarıyorum, böyle öfkeli çekip gitmeyin. Her şey mümkün olduğu kadar onarılacak, söz veriyorum. Dinleyin! Bırakalım, onlar arasın! Hepsi bir el arabasına doldurup Perrin'lerin evine bırakılacak, emirleriniz aynen uygulanacak. Ben de sizinle gelip özür dileyeceğim onlardan. Daha fazlasını yapamam. Bu arada bahçeye gelin. Biraz dolaşırız, size güzel çiçekler toplarım."

"Olmaz, dönüyorum!"

"Bu mümkün değil! Mallarını geri vermeye söz verdiniz o hanımlara. Emirlerinizin yerine getirilmesine gözkulak olacaksınız," dedi Lucile'i kolundan tutarak.

Evden çıkmışlardı. İki yanında çiçek açmış leylaklar bulunan bir yoldaydılar. Binlerce arı, eşek arısı çevrelerinde uçuşuyor, çiçeklerin içine girip emiyor, daha sonra gelip Lucile'in kollarına, saçlarına konuyordu; rahat değildi, sinirli sinirli gülüyordu.

"Çıkalım buradan. Tehlike altındayım."

"Daha uzağa gidelim."

Bahçenin sonunda köy çocuklarıyla karşılaştılar. Bazıları bahçe yollarında, çiğnenmiş yolunmuş bitkiler arasında oynuyor; bazıları armut ağaçlarına tırmanmış dallarını kırıyorlardı.

"Küçük barbarlar," dedi Lucile. "Meyve vermeyecek bu ağaçlar."

"Evet, ama çiçekler çok güzel!"

Onlara taze çiçekler atan çocuklara kolunu uzattı.

"Bunları alın, efendim, masanın üstünde bir vazo içinde pek hoş dururlar."

"Elimde meyve ağaçlarının çiçekleriyle köyden geçemem," diye karşı çıktı Lucile, gülerek. "Durun siz, yumurcaklar! Köy bekçisi gelip yakalar sizi!"

"Zararı yok," dedi siyah önlüklü küçük bir kız.

Reçelli ekmek dilimini ısırıyor, küçük, toslu bacaklarıyla sardığı bir ağaca tırmanıyordu.

"Tehlike yok . . . Bo . . . Almanlar içeri sokmaz onları."

İki yıldır biçilmeyen çimenlik, yer yer sarı çiçeklerle kaplıydı. Subay otların arasına oturdu, griye çalan soluk badem yeşili büyük pelerinini yere attı. Çocuklar peşlerinden gelmişlerdi; siyah önlüklü kız çiçek topluyor, onları top yapıyor, burnunu içine sokuyordu, oysa siyah masum gözlerini büyüklerin üzerinden ayırmıyordu. Lucile merakla, aynı zamanda eleştirerek bakıyordu: Kadının kadına bakışı. "Korkmuş görünüyor," diye düşünüyordu. "Neden korkuyor acaba? Subay da öyle kötü birine benzemiyor. İyi tanırım onu, bana para verir, geçen büyük servinin dalları arasında kalan topumu almıştı. Subay ne kadar yakışıklı! Babamdan ve memleketin oğlanlarından daha yakışıklı! Hanımın elbisesi güzelmiş!"

Sinsi sinsi yaklaştı, kirli parmağıyla gri muslinden, yalnızca kol ağızları işlemeli, hafif basit elbisesine dokundu. Kumaşı hızla çekti, Lucile birden döndü; küçük kız geriye kaykıldı, ama Lucile korkulu bakışlarla onu tanımıyormuş gibi baktı. Küçük kız hanımın sapsarı kesildiğini, ağzının titrediğini gördü. Burada Alman'la yalnız kaldığı için korkuyordu herhalde. Kendisine kötülük yapacakmış gibi! Subay kibarca konuşuyordu hanımla. Örneğin elini tutmuş öyle sıkıyordu ki kadın kaçmayı düşünemiyordu. Küçük kız küçük ya da büyük olsun, bütün oğlanların aynı olduklarını düşündü! Kızlara takılmaktan, onları korkutmaktan zevk alıyorlardı. Yüksek otların içine boylu boyunca uzandı, görünmez oldu; kendini küçülmüş, görünmez hissediyor, otlar boynunu, bacaklarını,

gözkapaklarını gıdıklıyordu, çok hoştu!

Almanla hanım alçak sesle konuşuyorlardı. Subay da şimdi bembeyazdı. Ara sıra bağırmak ya da ağlamak istermiş de cesaret edemezmiş gibi, tutuk, tiz sesini duyuyordu. Sözlerinden hiçbir şey anlamıyordu küçük kız. Kendi karısından ve hanımın kocasından söz ettiğini anladı. Defalarca: "Yine de mutlusunuz . . . nasıl yaşadığınızı biliyorum... Yalnız olduğunuzu, kocanızın bizi bıraktığını biliyorum. Kasabadaki insanları konuşturdum," diyordu durmadan. Mutlu muydu? Güzel elbiseleri, şirin bir evi olan hanım demek mutlu değildi? Herhalde acınmaktan hoşlanmıyor, çekip gitmek istiyordu. Kendisini bırakmasını ve susmasını istiyordu subaydan. Korkmuyordu artık, uzun çizmelerine ve gururlu tavrına rağmen çekingen görünüyordu. O sırada küçük kızın eline bir hanımböceği kondu; uzun süre dikkatle baktı ona; öldürmek istiyordu ama Tanrı'nm bir hayvanını öldürürse başına bir uğursuzluk geleceğini biliyordu. Üstüne önce hafifçe, sonra var gücüyle üfledi, hayvan azgın bir denizde kendini kazazede gibi hissetmiş olmalıydı, derken uçup gitti. "Kolunuza kondu, hanım!" diye bağırdı küçük kız. Subayla hanım yine başlarını çevirip görmeden baktılar kıza. O sırada subay bir sinek kovar gibi eliyle sabırsızca bir işaret yaptı. "Gitmeyeceğim," diye düşündü küçük kız. "Hem burada ne işleri var? Bir beyle bir hanım; gidip salonda otursunlar!" Kötü niyetle kulak kabarttı. Ne anlatıyorlardı? "Asla," diyordu subay alçak, boğuk sesle, "sizi asla unutmayacağım!"

Koca bir bulut göğün yarısını kapladı; çiçekler, çimenliğin taze, parlak rengi, her şey söndü. Hanım, mor renkli küçük yonca çiçekleri koparıyor, yapraklarını yoluyordu.

"Bu imkansız," dedi; sesi gözyaşları yüzünden titriyordu.

"İmkansız olan ne acaba?" diye düşündü küçük kız.

"Ben de düşündüm . . . itiraf edeyim . . . aşktan söz . . . etmiyorum, ama sizin gibi bir dostum olsun isterdim. Hiç dostum olmadı. Kimsem yok ama imkansız bu."

"İnsanlar yüzünden mi?" dedi subay, nefret içinde.

Ancak genç kadın gururla baktı ona.

"İnsanlar mı? Kendimi onların yanında çok masum hissediyorum. Olmaz! Aramızda hiçbir şey olamaz."

"Asla unutamayacağınız birçok şey oldu: Yağmur altında geçirdiğimiz gün, piyano, bu sabah, ormanlarda yaptığımız gezintiler..."

"Ah! Şey, ben..."

"Ama oldu! Çok geç artık... Hiçbir şey yapamazsınız! Bütün bunlar yaşandı..."

Küçük kız katladığı kollarının üzerine yüzünü dayadı, uzaktan bir arı vızıltısını andıran bir mırıltıdan başka bir şey duyamadı. Bu büyük bulut, güneşin ateşli ışınları yağmurun habercileriydi. Yağmur birden yağarsa, hanımla subay ne yapardı? Hanımı başında hasır şapkası, subayı da sırtında yeşil üniformasıyla sağanak altında koştuklarını görmek tuhaf olurdu. Oysa bahçeye gizlenebilirlerdi pekâlâ. Onu izleseler, bütün bakışlardan uzakta bir yer bulurdu onlara. Öğlen duası vaktini bildiren çanı duyunca: "Öğlen oldu," dedi, "yemek için eve dönecekler mi acaba? Bu zenginler ne yer? Bizim gibi beyaz peynir mi? Ekmek? Patates? Şekerleme? Onlardan şekerleme istesem nasıl olur?" Onlara yaklaşıyor, ellerinden çekiştirip şekerleme isterken –Küçük Rose'dan daha cesur bir kızdı– bir sıçrayışta kalktıklarını ve titreyerek ayakta durduklarını gördü. Evet, bu hanımla bu bey, okuldaki kiraz ağacına tırmandıkları ve ağızları kiraz doluyken öğretmenin: "Rose, küçük hırsız, hemen aşağı in bakayım!" diye bağıran sesini duyduğu andaki gibi titriyorlardı. Oysa gördüğü okul öğretmeni değil hazırol durumundaki, anlaşılmaz bir dilde hızla

konuşan bir subaydı; kelimeler ağzından çıkarken taşlı bir yatak üzerinde selin çıkardığı gibi gürültüyle çıkıyordu.

Subay yüzü solgun ve altüst olmuş kadından uzaklaştı.

"Ne var? Ne diyor?" diye mırıldandı.

Subay da onun kadar korkmuş görünüyordu; anlamadan dinlemekteydi. Sonunda solgun yüzü bir gülümsemeyle aydınlandı.

"İstenen her şeyi bulduklarını söylüyor ama yaşlı beyefendinin takma dişi kırılmış, çünkü çocuklar oynamış onunla: İçi saman dolu buldogun ağzına sokmak istemişler dişleri."

İkisi –subay ve kadın– yavaş yavaş bir ayinden kopuyor ve dünyaya geri dönüyormuş gibiydiler. Bakışlarını küçük Rose'a çevirdiler, bu kez gördüler onu. Subay kızın kulağını çekti.

"Siz böyle ne yaptınız, yumurcaklar?

Ama sesi kuşkuluydu ve hanımın gülüşünde, hıçkırıklarla boğulmuş bir gürültü gibi titrek bir yansıma vardı. Çok korkmuş ve gülerek, kaçmış olduğu ölümcül bir tehlikeyi hâlâ unutamayan biri gibi gülüyordu. Çok sıkılan küçük Rose boş yere kaçmaya çalışmaktaydı. "Takma dişler mi . . . evet . . . buldogun bembeyaz dişlerle ısırıp ısıramayacağını görmek istedik...", ama subayın öfkelenmesinden korkuyordu (yakından bakınca, pek büyük ve korkunç görünüyordu), bu yüzden ağlayarak anlatmayı yeğledi:

"Biz bir şey yapmadık, hayır . . . takma dişinizi gördük yalnız."

O sırada her yandan çocuklar geliyordu. Tiz sesleri birbirine karışmaktaydı. Kadın yalvardı.

"Aman, aman! Susun! Yok bir şey! Bulunanlar yeter."

Bir saat sonra Pèrrin'lerin bahçesinden pis önlüklü bir yığın yumurcak, bir el arabası süren iki Alman çıkıyordu;

arabada bir sepet içinde porselen fincanlar, biri kırık olmak üzere dört ayağı havada bir kanepe, bir albüm, ev sahiplerinin istediği salata sepeti yerine Almanların almış olduğu bir kanarya kafesi ve başka eşyalar vardı. Alayın sonunda, Lucile ile subay yürüyordu. Kadınların meraklı bakışları altında kasabadan geçtiler, birbirileriyle konuşmadıkları, hatta bakışmadıkları, çok solgun oldukları görülüyordu; subay buz gibi, dalgın duruyordu. Kadınlar fısıldaştı:

"Ne düşündüğünü ona söylemiş olmalı . . . bir evi bu hale getirmenin ayıp olduğunu... Subay öfkeli. Vay canına! Kafa tutulmaya alışkın değiller ki! Kadın haklı. Biz köpek değiliz! Genç Madam Angellier yiğit biri, korku nedir bilmiyor," diyordu kadınlar.

Hatta içlerinden biri, yanında bir keçi olanı (Pazar günü paskalya ayininden dönerken Angellier hanımlarına: "Bu Almanlar var ya, bütün kötülükler onlarda" diyen ufak tefek yaşlı kadın), ak saçlı, mavi gözlü yaşlı kadın Lucile'in yanından geçerken fısıldadı:

"Haydi hanım! Korkmadığımızı gösterin onlara! Sizden gurur duyan tutsağınız," diye ekledi, ağlamaya başladı, kendisinin de bir tutsağı olduğundan değildi, zira kocası ve savaşta bir oğlu olacak yaşı çoktan geçmişti; çünkü önyargılar öfkelerden sonra da sürerdi ve o vatansever ve duygusal bir kadındı.

15.

Yaşlı Madam Angellier ile Alman karşılaştıklarında, her ikisi de içgüdüsel olarak geri çekiliyordu; subay bunu bir kibarlık gösterisi olarak, varlığıyla ev sahibesini tedirgin etmeme isteğiyle yapıyor, ayaklarının dibinde bir yılan görmüş soylu bir at gibi irkiliyordu; oysa Madam Angellier kendini sarsan ve tehlikeli bir hayvana değmenin korkusu içinde kendisini gererek sarsan ürperişi bastırma zahmetine bile katlanmıyordu ama bu bir an sürmekteydi: İyi bir eğitim insan doğasının reflekslerini düzeltirdi. Subay daha dikleşiyor, yüzü bir robot gibi ciddileşerek soğuk bir görünüm alıyor, başını eğiyor, topuklarını çarpıyor (Ah! Bu Prusyalı selamı) diye mırıldanıyordu Madam Angellier, Orta Almanya'da doğmuş bir insan için bu selamın bir Arap'ın el öpmesi ya da bir İngiliz'in el sıkması gibi olduğunu düşünmeden). Madam Angellier ise bir ölüyü bekleyen, kilise yanlısı bir aile üyesini selamlamak için kalkıp, ellerini karnının üzerinde kavuştururken, o sırada yüzünde farklı gölgeler geçen bir rahibeyi andırıyordu: Sözde saygı ("siz efendisiniz"), ayıplama ("Ama herkes sizi tanır, ne kadar zındık olduğunuzu bilir!"), boyun eğiş ("Tiksintilerimizi Tanrı'ya sunalım"), son olarak da vahşi bir sevinç parıltısı ("Bekle hele, adamım, ben İsa'nın kalbinde yatarken sen cehennemde yanacaksın"), bu son düşünce Madam Angellier'nin zihnine ne zaman işgal ordusunun bir üyesini gördüğünde içinden dilediği bir dilekten kaynaklanıyordu: "İnşallah yakında Manş'ın dibini boylar", zira o dönemde İngiltere'yi işgal etmeleri bekleniyor ama her gün erteleniyordu bu işgal. İstéklerinin gerçekleştiğini düşünerek Madam Angellier, Alman'ı dalgalarda boğulmuş, şişmiş, sapsarı

biri gibi gördüğünü sanıyor; ancak o zaman yüzü insanca bir havaya bürünüyor, dudaklarında sönen bir yıldızın son ışığı gibi, soluk bir gülümseme beliriyor, sağlığını soran subaya: "Teşekkür ederim. İyi kötü idare ediyorum işte" diyordu, son kelimeleri vurgulayarak, "Fransa'nın yıldız durumu elverdiğince elbet," dercesine.

Madam Angellier'nin arkasından Lucile geliyordu. O günlerde her zamankinden daha soğuk, dalgın ve huysuzdu. Hiçbir şey demeyen ama kimsenin kendisini görmediğine inanınca arkasından uzun uzun bakan Alman'dan ayrılırken başını sessizce eğiyordu; Madam Angellier'nin arkasında gözleri varmış gibiydi. Başını çevirmeden, öfkeyle mırıldanıyordu Lucile'e: "Ona ilgi göstermeyin. Hâlâ orada." Ancak kapı arkalarından kapandıktan sonra rahatça nefes alıyor, o zaman gelinine öldürürcesine bakıyordu: "Bugün saçmızı her zamanki gibi taramamışsınız..." ya da "Yeni elbisenizi mi giydiniz? Size yakışmıyor" diye bitiriyordu sözlerini sert bir sesle.

Bununla birlikte yalnızca orada bulunduğu ve zavallı kendi oğlu olmadığı için Lucile'e zaman zaman duyduğu kine rağmen, Alman'la gelini arasında bir sevgi bağı olabileceğini düşünmüyordu. Ne de olsa insan yalnız kendi yüreğine göre yargılar insanları. Cimri insanları, yalnız çıkarları, şatafatı seven de arzusu doğrultusunda düşünür. Madam Angellier'e göre bir Alman bir insan değil, acımasızlığın, kinin ve sapkınlığın simgesiydi. Başkaları başka türlü düşünsün isterse... Lucile'in bir Alman'ı sevmiş olabileceğini kesinlikle düşünemezdi; ona göre bu, bir kadınla masalsı bir hayvanın, bir canavarın, bir ejderhanın çiftleşmesi gibiydi. Alman da ona göre Lucile'e aşık olamazdı, onda insanca duygu yoktu. Bakışlarıyla kendisi için kutsal olan bu Fransız evini daha fazla aşağılamak istediğini, annenin ve bir tutuklu karısının yazgısının

elinde olmasından vahşi bir zevk duyduğunu düşünüyordu. Lucile'in "kayıtsızlığı" dediği şey çok sinirlendiriyordu onu: "Yeni saç modelleri deniyor, yeni elbiseler giyiyor! Alman'ın bunları kendisi için yaptığını düşüneceğini anlamıyor!" Ne onursuzluk Yarabbi bu!" Lucile'in yüzünü bir maskeyle örtmek, ona çuval giydirmek isterdi. Güzel ve sağlıklı görünmesine dayanamıyordu. İçi kan ağlıyordu: "Bu arada da oğlum, benim oğlum..."

Bir gün Alman'la giriş holünde karşılaştılar, subayın kolunun gösteriş olsun diye bir eşarpla sarıldığını, yüzünün çok solgun olduğunu görünce bir an sevindi Madam Angellier. Lucile hemen:

"Size ne oldu böyle, Mein Herr?" diye sorunca, elinde olmadan çok incindi.

"Attan düştüm. İlk kez bindiğim huysuz bir hayvandı bu."

Lucile Alman'ın yüzüne bakarak:

"Yüzünüz pek berbat görünüyor," dedi. "Haydi gidip uzanın."

"Yok canım! Yalnızca bir sıyrık, hem..."

Pencerelerin altından geçmekte olan alayı dinler gibi işaret yaptı.

"Manevralar..."

"Nasıl? Yine mi?"

"Savaştayız," dedi subay.

Hafifçe gülümsedi, başını eğdi ve gitti.

"Ne yapıyorsunuz?" diye bağırdı Madam Angellier.

Lucile perdeyi kaldırmış, uzaklaşan askerlere bakıyordu.

"Sizde hiç adap yok mu? Almanlar kapalı, pancurları sıkıca örtülü pencerelerin önünden geçmek zorundalar... 70'te olduğu gibi..."

"Evet, bir şehre ilk kez girdiklerinde öyle olur ama sokaklarımızdan hemen her gün geçiyorlar şimdi, yazılı geleneğe uymaya kalkşak, sürekli bir karanlık içinde yaşamaya mahkum olacağız," diye karşılık verdi Lucile, sabırsızca.

Fırtınalı bir akşamdı; bütün yüzler, açık ağızlar sarı ışıkta yüzüyor gibiydi; bu ağızlardan hüzünlü, görkemli bir koro halinde alçak sesle, ahenkli bir şarkı duyulmaktaydı. Kasaba halkı şöyle diyordu:

"İnsanı sürükleyen matrak türküleri var, dua ediyorlar sanki!"

Batan güneşin ışıkları çene kayışlı bu kasklı başları, bu yeşil üniformaları ve attan inme emri veren komutanı kan kırmızısı bir renge boyuyordu. Madam Angellier bu manzaradan çok etkilenerek mırıldandı:

"Bu bir ön belirti olabilirse..."

Manevralar gece yarısı sona erdi. Lucile, ana kapının açılıp kapandığını duydu. Holün taşların üstünde subayın ayak seslerini tanıdı. İç geçirdi. Uyuyamıyordu bir türlü. Yine berbat bir gece! Hepsi birbirine benziyordu artık; üzüntülü uykusuzluklar, karmakarışık kabuslar... Saat altıda ayaktaydı ama bu hiçbir şeyi düzeltemezdi! Günleri daha boş, daha uzun göstermekten başka...

Aşçı kadın hanımlara, subayın hasta döndüğünü, binbaşının onu ziyarete geldiğini, ateşi olduğunu görünce odasından çıkmamasını emretmiş olduğunu bildirdi. Öğlen iki Alman askeri yemek getirdi ama yaralı yemek istemedi. Odasına kapanmıştı, ama yatmıyordu. Odasında gidip geldiğini duyuyorlardı; bu tekdüze gidiş gelişler Madam Angellier'yi öyle sinirlendirdi ki her zamankinin aksine, hemen yemekten sonra odasına çekildi; zira her zaman saat dörde kadar salonda, yazın pencerenin, kışın ateşin başında hesap yapar ya da örgü örerdi. Ancak saat dörtten sonra, oturduğu, hiçbir gü-

rültünün kendisine ulaşamadığı ikinci kata çıkardı. O zaman tekrar merdivenden inen hafif ayak sesi duyuncaya kadar derin bir nefes alıyor, evde amaçsızca geziniyor, sonra ikinci katın derinliklerinde kayboluyordu. Bazen kayınvalidesinin orada karanlıkta neler yaptığını düşünüyordu, zira kepenkleri ve pencereleri kapatıyor, lambaları yakmıyordu. Kitap da okumuyordu demek. Zaten hiç okumazdı. Karanlıkta örgüsünü örebilirdi belki! Tutuklulara burunluk, dümdüz uzun bantlar olabilirdi, bunlar bakmadan da kör gibi örülebilirdi. Acaba dua mı ediyordu? Uyuyor muydu? Saat yedide aşağı indiğinde saçının bir teli bile bozulmamış, siyah elbisesinin içinde dimdik, sessizdi.

O gün ve sonrasında Lucile odasımn kapısında bir anahtarın döndüğünü işitti, o kadar; Ev ölü evi gibiydi; sessizliği, Alman'm düzenli ayak sesleri bozuyordu. Duvarlarının arkasında ses geçirmeyen kaplamalar yüzünden bu sesler Madam Angellier'nin kulağına gelmiyordu. Karanlık, eşya dolu büyük bir odaydı burası. Madam Angellier perdeleri çekip kepenkleri kapatarak iyice karartıyordu burasını, sonra yeşil kadife kaplı büyük bir koltuğa oturuyor, saydam ellerini dizlerinin üstünde kavuşturuyordu. Gözlerini yumuyordu; bazen yanaklarından parlak birkaç damla yaş süzülüyordu, bu ihtiyarlık gözyaşları, zamanla her türlü şikayetin boş ve yararsız olduğunu anlamış gibi acıya aldırmaz görünüyordu. Neredeyse vahşi bir hareketle siliyordu bunları.

Doğruluyor, alçak sesle kendi kendine şöyle diyordu: "Yorgun değil misin? Yemekten sonra sindirim sırasında yine koşturup durdun; ter içinde kaldın. Haydi Gaston, küçük tabureni al da gel. Gel, annenin yanma otur. Sana kitap okutacağım. Biraz dinlenebilir, küçük başını anneciğinin dizlerine koyabilirsin;" sonra hayali bukleleri sevgiyle, usul usul okşuyordu.

Bu ne çılgınlık ne de deliliğin başlangıcıydı; zihni hiç olmadığı kadar açıktı, her şeyin farkındaydı ama yalnız şarabın bir morfinin verebildiği türden kendisini rahatlatan ve bile isteye oynadığı bir oyundu. Karanlık ve sessizlik içinde gözlerinin önünde geçmişi tekrar canlandırıyor; hiç unutmadığını sandığı anları yaşıyordu; hazinelerini ortaya çıkarıyordu; oğlunun bir sözünü, sesinin bir tonunu, bir an zamandan kurtulup gelen ve zamanı yok eden, oğlunun tombul bebek ellerinin bir hareketini canlandırıyordu gözlerinin önünde. Artık bu bir düş değil gerçeğin ta kendisiydi, ona yok olmayan şeyi geri veren, zira hiçbir şey bunların olmadığını kanıtlayamazdı. Yokluk, ölümün kendisi bile silemezdi geçmişi; oğlunun giymiş olduğu pembe bir önlük, elini bir ısırgana doladığımda ağlayarak ona uzatırken yaptığı hareket, bütün bunlar gerçekti ve yaşadıkça ve tekrar var oldukça onun elindeydi. Bunun için yalnızlık, karanlık ve bu mobilyaların çevresindeki oğlunun tanıdığı eşyaların bulunması gerekiyordu. Sanrılarını elinde olmadan değiştiriyordu. Geçmişle yetinmiyor, geleceği tahmin ediyordu! İsteğine göre şimdiki zamanı değiştiriyor, yalan söylüyor, kendini aldatıyordu ama yalanları kendi uydurmasıydı, çok seviyordu onları. Kısacık anlarda mutlu oluyordu. Mutluluğunda gerçeğin çizdiği sınırlar yoktu. Her şey mümkündü, elinin altındaydı. Önce savaş sona eriyordu. Hayalinin başlangıç noktası, kendini sınırsız bir mutluluğa doğru attığı tramplendi. Savaş sona eriyordu... Diğerleri gibi bir gündü... Neden yarın olmasın? Son ana kadar hiçbir şey bilmeyecekti; artık gazete okumuyor, radyo dinlemiyordu. Bir yıldırım gibi patlak verecekti. Bir sabah mutfağa inince, gözleri yuvalarından fırlamış Jeanne'ı görecekti: "Hanımın haberi yok mu?" Belçika kralının idamını, Paris'in alınmasını, Almanların gelişini, silah bırakıldığını öğrenmiş gibi olacaktı. O zaman neden barış olmasındı? "Hanımefendi, galiba

her şey bitti!" demesindi. "Galiba artık savaşılmıyor, savaş bitti, tutuklular geri dönecek!" İngilizler ya da Almanlar zafer kazanmış, ne önemi vardı! Tek kaygısı oğluydu. Sapsarı, titreyen dudakları, kapalı gözleriyle çiziyordu zihninde tabloyu, delilerin tablolarında bulunan ayrıntı karmaşası içinde. Gaston'un yüzündeki her hafif çizgiyi, saçını, giyinişini, asker palaskasını görüyordu; ses tonundaki her değişimi işitiyordu. Fısıldayarak ellerini uzattı: "Neyse! Bu arada evini tanımıyor musun artık?"

Lucile, yalnız kendine ait olacağı o ilk anlarda kendini göstermezdi. Öpücüklerde ve gözyaşlarında aşırıya kaçmayacaktı. Kendisine güzel bir yemek, bir banyo hazırlatacak, hemen ardından: "Görüyorsun ya, senin eşyalarına çok özen gösterdim. Etang-Neû yakınındaki göz koyduğun o mülk senin. Bize bitişik olan ve vikontun bize kesinlikle vermek istemediği Montmort çayırlığını da satın aldım. Uygun zamanı bekledim. İstediğimi elde ettim. Memnun musun? Altınını, gümüşlerini, aile mücevherlerini emin yere sakladım. Her şeyi kendi ellerimle yaptım, tek başıma. Karma güvenmek gerektiğinde... Senin tek dostun ben değil miyim? Seni tek anlayan? Haydi oğlum, karının yanına git. Ondan fazla bir şey bekleme. Soğuk ve huysuz bir yaratık o ama ikimiz adam ederiz onu, tek başıma yapamadım, sesini çıkarmadan duruyor saatlerce. Ona, 'Ne düşünüyorsun?' diye sormaya hakkın var. Sen efendisin, bir cevap istersin. Yanına git hadi! Sana ait olan her şeyi al ondan: Güzelliğini, gençliğini... Bana dedi ki Dijon'da... Neyse söylemeyeyim, yavrum! Bir metres pahalıya patlar ama bu uzun yokluk seni eski evimize daha çok bağlayacaktır... Ah, birlikte ne güzel, sakin günler geçireceğiz!" diye mırıldandı Madam Angellier. Kalkmış, odada yavaş yavaş dolaşıyordu. Hayali bir eli tutuyor, hayali bir omza dayanıyordu. "Gel, aşağı inelim. Salonda hafif bir yemek hazırlattım, oğlum. Zayıfladın. İyi yemen gerekir, haydi gel."

Makine gibi kapıyı açtı, merdivenden indi. Evet, böylece akşam odasından çıkacaktı. Çocukları şaşırtacaktı. Gaston'u pencerenin yanındaki bir koltukta, karısını yanında ona kitap okurken bulacaktı. Onu korumak, oyalamak görevi, ödeviydi. Tifoya yakalandığında, iyileşirken gazete okurdu ona. Sesi tatlıydı, kulağa hoş geliyordu, hatta kendisi bile zevkle dinliyordu bazen. Tatlı, alçak bir ses ama duyuyor muydu sesini? Hayal kuruyordu işte! Hayali izin verilen sınırların ötesine itmişti. Kaskatı kesildi, birkaç adım attı, salona girdi, pencere yanına çekilen koltukta, hasta kolunu kolçağa dayamış, ağzında pipo, ayakları, Gaston'un küçükken oturduğu tabureye dayalı düşmanını, Almanı, istilacıyı yeşil üniforması içinde gördü; Lucile de yanında, yüksek sesle bir kitap okuyordu ona.

Bir sessizlik oldu. İkisi ayağa kalktı. Lucile elindeki kitabı yere düşürdü. Subay onu almak için seğirtti; masaya koyarak mırıldandı:

"Hanımefendi, gelininiz bir süre kendisine eşlik etmeme izin verdi."

Sapsarı kesilen yaşlı kadın başını eğdi.

"Efendi sizsiniz."

"Paris'ten bana bir paket kitap gönderilince, ben de..."

"Buranın sahibi sizsiniz," diye tekrarladı Madam Angellier.

Arkasına dönerek çıktı. Lucile onun aşçıya:

"Jeanne, odamdan ayrılmayacağım artık. Yemeklerimi yukarı çıkarırsınız," dediğini duydu.

"Bugün mü, hanımefendi?"

"Bugün, yarın ve bu beyler burada kaldığı sürece."

İyice uzaklaşıp da derinliklerde sesi duyulmaz olunca:

"Ev, cennet olacak o zaman," dedi Alman alçak sesle.

16.

Vikontes de Montmort uykusuzluk çekiyordu; geniş düşünürdü; dönemin bütün büyük sorunları kalbine yansıyordu. Beyaz ırkın geleceğini, Fransız-Alman ilişkilerini, masonluğun yok oluşunu ve komünizmi düşündüğü zaman uykusu kaçıyordu. Vücudunu soğuk ürpertiler sarıyordu. Kalkıyor, saçlarının üstüne kurt yeniği, eski bir kürk aldıktan sonra parka çıkıyordu. Süslenmekten nefret ediyordu, belki de oldukça çirkin yapısını –uzun, kırmızı bir burun, eciş bücüş bir boy, sivilceli bir ten– bir elbiseyle, belki değerini arttırdığını sandığı ve yamru yumru bir keçe ya da bir örgü manto altında başkalarından gizlediğini sandığı doğal bir gururla düzeltme umudunu yitirmişti; aşçı kadın bu sarı ve ıspanak rengi mantodan korkuyla, belki de olağan bir küçümsemeyle iğreniyordu. "Bunun ne önemi var, dostum?" diyordu kocasına, tatlı bir sesle, teki farklı ayakkabılarla sofraya oturduğu zaman. Bununla birlikte uşakları çalıştırmak ve temiz olmalarını sağlamak gerektiğinde yelkenleri suya indiriyordu birden.

Uyku tutmayınca, şiir okuyarak parka iniyor ya da kümese geçiyor, girişi engelleyen kocaman üç kilidi inceliyordu; gözü ineklerin üzerindeydi; savaştan beri çimenlikte çiçek ekilmiyordu ama hayvanlar geceyi orada geçiriyordu, ayın hafif aydınlığı altında sebze bahçesini dolaşıyor, mısırları sayıyordu. Malını çalıyorlardı. Savaştan önce kümes hayvanlarını buğday ve arpayla besleyen bu zengin memlekette mısır tarımı pek yapılmazdı. Şimdi el koyma memurları buğday çuvalları bulmak için ambarları arıyorlardı ve ev kadınlarının tavuklarını verecek buğdayı kalmamıştı bu yüzden. Fide almak için şatoya başvurmuşlardı ama Montmort önce kendi-

leri, sonra çevredeki dostları ve tanıdıkları için saklıyorlardı bunları. Köylüler kızıyor, "İyi para öderiz," diyorlardı. Zaten bir şey ödedikleri de yoktu ya ama sorun bu değildi. Geleceği karanlık görüyorlardı; kendilerini masonlukta, bir sınıf dayanışması içinde bulacaklarını ve paralarının Montmort baronunu ya da Kontes Pignepoule'u yükümlülük altında bırakma zevkinden sonra geliyordu. Satın alamayınca, çalıyordu köylüler. Şatoda bekçi yoktu artık; tutuklanmış ve yerlerine başkası getirilmemişti; memlekette erkek yoktu. Yıkılan duvarları onarmak için malzeme ve işçi bulunamıyordu. Köylüler gediklerden içeri giriyor, gölcükte kaçak avlanıyorlar, tavukları, domates ya da mısır fidelerini alıp götürüyorlar, kısaca fırsattan yararlanıyorlardı. Mösyö de Montmort'un durumu kritikti. Belediye başkanı olarak seçmenlerine sırt çeviremezdi. Öte yandan mülklerine de bağlıydı doğal olarak. Bu yüzden karısına rağmen gözlerini yummaya karar vermişti; karısı ilke olarak her türlü uzlaşmaya ve zayıflığa karşıydı. "Tek aradığınız huzur," diyordu kocasına öfkeyle. "Tanrı bile, 'Siz İsa değilsiniz,' dememiş mi?' diye karşılık veriyordu Amaury homurdanarak ama ailede uzun zamandan beri vikontesin katı ruhlu ve görüşlerinin kahince olduğu bilinirdi. Amaury vikontesin kararlarına uymaya öyle hevesliydi ki çiftin serveti onun elindeydi ve kesenin ağzını sımsıkı tutuyordu. Kocası da onu destekliyor, kaçak avcılar, hırsızlar, ayine gitmeyen öğretmen ve telefon kabininin kapısının üzerinde inatla Mareşal Petain'in resmini asmasına rağmen "Halk Cephesi"nden olduğu kuşku duyulan postacıya amansız bir savaş açıyordu.

Vikontes güzel bir Haziran gecesi parkta dolaşıyor ve anneler gününde okulda koruduğu kız öğrencilerden birine okutmak istediği dizeleri ezbere okuyordu. Kendisi de şiir yazmak isterdi ama düzyazıya yeteneği olduğundan (onda

pek güçlü olan düşünce üşüşmesi yüzünden yazarken başına çıkan kanı indirmek için ellerini soğuk suya batırırdı), şiire karşı yeteneği yoktu pek. Şiire olan bağımlılığı dayanılmaz derecede güçlüydü. Bu yüzden şiirin yerine Fransız anasının onurunu yüceltmek için düzyazı bir yakarı kaleme almıştı: Küçük sınıflardan beyazlar giymiş, elinde bir demet kır çiçeği tutan öğrencilerden biri: "Ey anne! Dışarıda fırtına uğuldarken, senin o tatlı yüzünün yatağıma eğildiğini görmek ne hoş! Dünyanın üzerinde güneş siyah ama yakında parlak bir şafak doğacak. Gülümse, ey tatlı anne! Elinde mutluluğu ve barışı tutan Mareşal'i izliyor çocuğun. Bize umut veren saygıdeğer Yaşlı Adam'ın çevresindeki halka olmuş bütün çocuklarla annelerin oynadığı oyuna sen de katıl!"

Madam de Montmort'un yüksek sesle söylediği bu sözler sessiz parkta yankılandı. İlham gelince, kendini tutamazdı artık. Uzun adımlarla gidip geliyordu. Sonra nemli yosunlara bıraktı kendini, kürkünü zayıf omuzlarına sararak, uzun düşüncelere daldı. Derin düşünceler, içinde heyecanlı dileklere dönüşüyordu. Onun gibi yetenekli birinin çevresinde neden heyecanlı hayranlar ve sevgi yoktu? Parası için neden evlenmişti? Neden sevilmeyen biriydi? Kasabadan geçerken çocuklar ya saklanıyor ya da arkasından alay ediyordu. Kendisine "deli" dediklerini biliyordu. Nefret edilmek çok ağırına gidiyordu, oysa köylüler için ne sıkıntılara katlanmıştı... Kütüphane (sevgiyle, ruhu yücelten kitaplar onları donduruyor; kızlar Maurice Dekobra'nın romanlarını istiyor, ne kuşak...) eğitici filmler (bu filmler de pek beğenilmiyordu), her yıl parkta bir şenlik, okulda çocuklarm hazırladığı bir piyesle birlikte bir şenlik ama kulaklarına büyük eleştiriler gelmişti. Kızıyorlardı ona, çünkü hava, ağaçların altında çılgınca eğlenmeye izin vermeyince, iskemleler garaja taşınmıştı. Bu insanlar ne istiyordu? Onları şatoya sokmasını mı? Çok sıkılırlardı burada.

Ah! Fransa'da esen acınası, yeni zihniyet rüzgarı! Onu bilen ve bir isim veren yalnız kendisiydi. Halk Bolşevik oluyordu. Bozgunun kurtuluş olacağını, onu tehlikeli yanlışlardan saptıracağını, yeniden başkanlara saygı duymaya zorlayacağını sanmıştı, ama hayır! Hiç olmadığı kadar berbattı.

"Bazen ateşli bir vatansever olarak düşmanın varlığına sevineceği geliyor insanın," diye düşündü, parkın içindeki yolda Alman nöbetçilerin ayak sesini duyunca. Bütün gece dörderli ekipler halinde kasabada dolaşıyorlardı; kilisenin insanları düşünürken sallayan çanıyla birlikte bir hapishane avlusundaki gibi çizme sesleri, silah tıkırtıları duyuluyordu. Evet, vikontes Montmort Almanların Fransa'ya girmelerine izin verdiği için Tanrı'ya şükretmek gerekip gerekmediğini soracak duruma gelmişti bu yüzden. Onları sevmediğinden değil! Acı çektiremezdi ama onlar olmasa . . . kim bilir? Amaury: "Bu insanlar, komünist mi?" dememişti boş yere. "Ama sizden daha zengin onlar..." Bu yalnız para ve mal mülk sorunu değil aynı zamanda hırs sorunuydu. Komünizmin ne olduğu konusunda fikirleri karışıktı belki, ama eşitlik arzusunu destekliyor, para ve mülk sahibi olmayı doyurma yerine şiddetlendiren arzu olarak görüyordu. Dediklerine göre servet sahibi olmak, oğullarının okul, kızlarının ipek çorap parasını ödeyebilmek ve her şeye rağmen kendini Monmort'lardan aşağı hissetmek, kötülük yapmaya itiyordu onları. Köylüler, özellikle vikont belediye başkanı olduğundan beri, kendilerine yeterince ilgi, saygı gösterilmediğini söylüyordu. Daha önce bu görevde bulunmuş yaşlı köylü herkese sen diyordu, cimri, kaba, sert biriydi, yurttaşlarına küfrederdi . . . her şeyine katlanırlardı onun ama gururlu olduğu için Montmort vikontuna kızıyorlardı, bağışlanmazdı bu... Belediye salonuna girdiklerini görünce kendisi ayağa kalkıyor muydu? Onları kapıya kadar uğurluyor muydu? Ne doğuştan ne de paradan

kaynaklanan hiçbir üstünlüğe, ayrıcalığa dayanamıyorlardı. Almanlara onurlu demiyorlardı boşuna. Disiplinli, uysal bir halk diye düşündü Madam Montmort, neredeyse zevkle, uzaklaşan uyumlu ayak seslerini ve uzaktan gelen "Achtung" emrini duyunca, Almanya'da büyük topraklara sahip olmak hoş olmalıydı, oysa burada...

Kaygılar içini kemiriyordu. Gece ilerliyordu, döneceği sırada duvar boyunca ilerleyen, alçalan ve sebze bahçesinde kaybolan bir gölge gördü—ya da gördüğünü sandı. Mısır hırsızlarından birini yakalayacaktı. Zevkle ürperdi. Bir an bile korkmamış olması ilginçti. Amaury kötü rastlantılardan korkardı, oysa kendisi asla... Tehlike içinde av zevki uyandırırdı. Ağaç gövdelerinin arkasına gizlenerek gölgeyi izledi ama eskiden duvarın dibinde yosunun altına gizlenmiş bir çift nalın bulmuştu. Hırsız fazla gürültü çıkarmasın diye lastik ayakkabıyla yürüyordu. Kadın öyle manevra yaptı ki hırsız bahçeden çıkınca, karşısında onu buldu. Kaçmak için ani bir hareket yaptı ama vikontes iğrenç bir sesle bağırdı ona:

"Ayağında nalınlar var, dostum. Jandarmalar yakında bunların kime ait olduğunu ortaya çıkarırlar."

Bunun üzerine adam durdu, geri geldi; vikontes Benoît Sabarie'yi tanıdı. Karşı karşıya sessizce durdular. Sonunda vikontes:

"Güzel," dedi, kinle titreyen bir sesle.

Nefret ediyordu ondan. Bütün köylüler arasında en küstahı, en laf anlamazı oydu; kuru ot, hayvan, çitler, önemsiz her şey, şato ve çiftlik sessiz ve tükenmeyen bir savaşla teslim ediliyordu. Öfkeyle konuştu:

"Neyse, oğlum, artık hırsızın kim olduğunu biliyorum, bunu başkana bildirmeyeceğim. Cennete götürmeyeceksin onu!"

"Baksana sen, ben size sen mi diyorum? Fidanlarınız burada işte," dedi Benoît yere atarak; ay ışığı altında hepsi

dağılmıştı. "Para ödemek istemez miyiz? Paramız yok mu sanıyorsunuz? Sizden hizmet istediğimiz zamanlardan beri . . . sanki size göre önemli bir şey de, ama olmaz! Gebermemizi istersiniz siz."

"Hırsız var! Hırsız var!" diye bağırıyordu vikontes o sırada, tiz bir sesle. "Belediye başkanı..."

"Başkanın canı cehenneme! Onu çağırmaktan başka bildiğiniz yok. Bunu yüzüne söylerim onun."

"Benimle nasıl böyle konuşursunuz?"

"Öğrenmek isterseniz söyleyeyim: Memleket bıkıp usandı sizden! Her şeyiniz var, her şeyinizi saklıyorsunuz! Ormanınızı, meyvelerinizi, balıklarınızı, av hayvanlarınızı, tavuklarınızı, onları satmıyor, ne altın ne de parayla bile satmıyorsunuz. Sayın Başkan yardımlaşma ve falan filan hakkında nutuklar atıyor. Külahıma anlatsın bunları! Şatonuz mahzenden tavan arasına kadar dolu, biliyoruz, gördük. Sizden yardım dilenen mi var ama iyilik yapmak zorundasınız, yoksulu küçük düşürmekten hoşlanırsınız siz ama iş çalışmaya gelince, eşit koşullar içinde: 'Parasını bastırıp malı götürüyorum,' o kadar. Neden fidanlarınızı bana satmak istemediniz?"

"Canım isterse satarım, kendi evimdeyim, küstah!"

"Yemin ederim, mısır benim için değildi! Sizin gibi insanlardan bir şey istemektense gebermeyi tercih ederim. Kocası tutuklu olan Louise içindi, ona hizmet etmek için, çünkü hizmet ediyorum ben!"

"Çalarak mı?"

"Başka ne yapalım istiyorsunuz? Çok katı, çok cimrisiniz aynı zamanda! Başka ne yapmamızı istiyorsunuz?" diye tekrarladı öfkeyle. "Sizde çalışan yalnız ben değilim. Kötülükten, nedeni yokken vermek istemediğiniz her şeyi çalıyorlar. Bitmedi. Sonbaharı bekleyin! Sayın Başkan Almanlarla avlanacak..."

"Bu doğru değil! Yalan! Almanlarla hiç avlanmadı."

Öfkeyle ayağını yere vuruyordu; öfkeden kudurmuştu. Yine aptalca bir iftira! Almanların ikisini de geçen kış bir ava davet ettikleri doğruydu. Reddetmişlerdi ama günün sonunda verdikleri yemeğe katılmaktan başka çareleri yoktu. İyi kötü hükümetin politikasını izlemek gerekirdi. Hem sonra, bu Alman subayları da eğitimli insanlardı! İnsanları ayıran ya da birleştiren şey, dil, yasalar, gelenekler, ilkeler değil çatalı, bıçağı tutuş biçimiydi!

Benoît konuşmasına devam etti:

"Sonbaharda Almanlarla avlanacak ama ben parkınıza geri geleceğim, ne tavşanlarınızdan ne de tilkilerinizden çekinirim. Arkama kahyayı, bekçileri, köpekleri salabilirsiniz! Benoît Sabarie'ye hiçbir şey yapamazlar! Geçen kış peşimden çok koştular ama yakalayamadılar beni!"

"Peşinize ne kahyayı ne bekçileri salarım, Almanları gönderirim. Onlardan korkmaz mısınız, ha? Şimdi atıp tutuyorsunuz ama bir Alman üniforması görünce tabanları yağlarsınız!"

"Belçika'da, Somme'da, Boche'ları çok yakından gördüm ben! Kocanız gibi değilim! O nerede savaştı acaba? Dünyanın canına okuduğu bürolarda mı?"

"Kaba adam!"

"Kocanız Eylül'den Almanlar gelinceye kadar Chalon-sur-Saône'daydı. O zaman kaçtı savaştan!"

"Siz . . . korkunçsunuz! Defolun yoksa bağırırım. Defolun yoksa seslenirim!"

"Evet, Boche'lara seslenirsiniz. Burada olmalarından memnunsunuz, değil mi? Polislik yapıyor, mallarınızı koruyorlar. Tanrı'ya uzun süre kalsınlar diye dua edin, yoksa onlar gittiği gün..."

Sözünü bitirmedi. Nalınları, elinde tuttuğu kanıtları hızla çıkardı, duvardan atladı ve kayboldu. Hemen o anda yaklaşan Almanların ayak sesleri duyuldu.

"İnşallah yakalamışlardır onu! İnşallah öldürürler," diye düşünüyordu vikontes, şatoya doğru koşarken. "Ne pis, iğrenç adam, ne alçak insanlar! Bolşevizm dedikleri bu işte! Tanrım! Halka ne oldu böyle! Babamın zamanında, ormanlarda yakalanan hırsız ağlayarak özür dilermiş. Doğal olarak da bağışlanırmış. İyilik timsali babam bağırır, kükrer, sonra mutfaktan bir kadeh şarap verdirirdi... Çocukken çok gördüm bunları ama o zamanlar köylü yoksuldu. Parası oldu olalı, içinde bütün kötü fikirler uyandı. "Şato tepeden tırnağa dolu," diye tekrarladı öfkeyle. "Peki ya o? Bizden daha zenginler. Ne istiyorlar? Onları kavuran istek, aşağılık duygusu. Şu Sabarie, tehlikeli bir adam. Bizde gelip avlandığı için övünüyor! Demek tüfeğini vermedi! Her şeyi yapabilir. Yanlış bir adım atar da bir Alman öldürürse, bütün ülke, başta belediye başkanı olmak üzere bütün ülke bu suikastten sorumlu tutulur! Böyle adamlar yüzünden başımıza bir yığın felaket gelir. Onu ihbar etmek kutsal bir görevdir. Amaury'ye anlatırım bunu . . . gerekirse kendim Kommandatur'a giderim. Geceleri ormanlarda dolaşıyor, emirleri hiçe sayarak ateşli silahını vermemiş, suçu hanesi epey kabarık!"

Kendini yatak odasına attı, Amaury'yi uyandırdı, başından geçenleri anlattı ve sonunda:

"Durumumuz böyle işte," dedi. "Evimde hakaret gördüm, malım çalındı, bana meydan okundu! Ah, bunlar önemli değil! Bir köylünün küfürleri bana ulaşır mı hiç, ama tehlikeli biri o. Her şey yapabilir. Eminim akıl edip de susmamış ve yoldan geçen Almanları çağırmış olsaydım, onların üzerlerine bile atılır, yumrukla ya da..."

Bir çığlık attı, sapsarı kesildi.

"Elinde bir bıçak vardı. Bir bıçak demirinin parladığını gördüm, eminim! Daha sonra neler oldu dersiniz? Bizim parkta bir Alman öldürülmez mi? Haberiniz olmadığını kanıtlayın bakalım! Amaury, göreviniz belli. Harekete geçmek gerek. Bu adamın evinde silah var, çünkü bütün kış parkta avlandığını övünerek söyledi! Almanlar buna izin vermeyeceklerini söylemedi mi? Ya evinde silah varsa ve bir suikast hazırlığı içindeyse! Anlıyor musunuz?"

Komşu şehirde bir Alman askeri öldürülmüş ve ileri gelenler (en başta belediye başkanı) suçlu bulununcaya kadar rehine olarak tutuklanmıştı. Oradan on bir kilometre uzaktaki küçük bir köyde, on altı yaşındaki sarhoş bir yumurcak, sokağa çıkma yasağı sona erince kendisini durdurmak isteyen bir nöbetçiyi yumrukla yere sermişti. Oğlan kurşuna dizilmişti ama yalnız bununla kalsa iyi! Kurallara uymuş olsaydı, başına bir şey gelmezdi ama vatandaşlarından sorumlu tutulan belediye başkanı da işe karıştırılmıştı.

"Bir çakı," diye homurdandı Amaury, ama dinlemiyordu.

"İnanmaya başlıyorum," dedi Amaury titrek elleriyle giyinirken (saat sekize geliyordu), bu görevi kabul etmemem gerektiğini anlamaya başlıyorum."

"Jandarmalara şikayet edecek misiniz?"

"Jandarmaya mı? Delisiniz! Memleketi karşımıza alırız. Biliyorsunuz, bu insanlara göre parayla satılmak istenmeyen şeyi almak hırsızlık değildir. Saygısızlık olur. Hayatı zindan ederler bize. Hayır, Kommandatur'a gidiyorum. Olayı gizli tutmalarını rica ederim, bunu yaparlar, çünkü ağızları sıkıdır, ayrıca durumu anlarlar. Sabarie'lere gidip araştırma yaparlar, o zaman bir silah bulacaklardır..."

"Bulacaklarından emin misiniz? O insanlar..."

"O insanlar kendilerini pek kurnaz sanırlar ama gizli köşelerini biliyorum ben... İçtikten sonra, meyhanede böbürlenirler... Tavan arası, mahzen ya da domuz ağılları. Benoît'yi tutuklarlar, Almanlar'dan sert ceza vermeyeceklerine dair söz alırım. Birkaç ay hapiste yatar. Bu arada biz de ondan kurtulmuş oluruz, aklı başına gelecektir, eminim. Almanlar onları uslandırmaya çalışıyor ama neleri var?" diye bağırdı birden; o anda gecelik gömleği vardı sırtında, etekleri çıplak kalçalarına çarpıyordu. "Canım karınlarında ne vardı böyle? Neden rahat duramıyorlardı? Ne isteniyordu onlardan? Susmaları, sakin olmaları. Ne gezer! Karşı koyuyorlar, horozlanıyorlar. Size soruyorum, bu nereye götürür onları? Dövdüler, iyi davrandılar. Sanki beni kızdırmak için yapıyorlar böyle. Almanlarla kendimi zorlayarak iyi geçinmeye çalıştım. Birimiz bile şatoda oturmuyoruz. Büyük bir iyilik bu. Memleket için de elimden geleni yapıyorum . . . uykularım kaçıyor . . . Almanlar herkese karşı dürüst davranıyor. Kadınlara selam veriyor, çocukları okşuyorlar. Peşin alışveriş yapıyorlar ama yok! Ne istenir daha başka? Alsas ve Lorraine'i geri vermelerini mi? Leon Blum başkanlığındaki cumhuriyete aldırmamalarını mı? Ne? Ne?"

"Sinirlenmeyin, Amaury. Bana bakın, çok sakinim ben. Tanrı dışında kimseden ödül beklemeden görevinizi yerine getirin. İnanın bana, Tanrı kalplerimizi okur."

"Biliyorum, biliyorum ama yine de zor geliyor," diye iç çekti vikont.

Yemek vaktine aldırmadan (boğazı öyle sıkılmıştı ki bir ekmek kırıntısı bile geçmez, dedi karısına) dışarı çıktı, büyük bir gizlilik içinde Kommandatur'a görüşmek için başvuruda bulundu.

17.

Alman ordusu atlara el koyma emri çıkarmıştı: O zamanlar bir kısrak altmış yetmiş bin franka gidiyordu; Almanlar fiyatın yarısını ödüyorlardı (daha doğrusu ödemeye söz veriyorlardı). Büyük çiftlik işleri zamanı geliyordu ve köylüler belediye başkanına işin altmdan nasıl kalkacaklarını üzülerek soruyorlardı:

"Kol gücümüzle mi?.. İyi bir şey söyleniyor size, çalışmamıza izin verilmezse, kentler açlıktan geberir."

"İyi, ama dostlarım, benim elimden bir şey gelmez!" diye mırıldanıyordu başkan.

Köylüler ellerinden bir şey gelmediğini bildiklerine rağmen içlerinden kızıyorlardı ona. "O işin içinden çıkar, kendine çekidüzen verir, zavallı hayvanlarının kılına bile dokunmazlar!" Her şey kötüye gidiyordu. Dünden beri fırtına esiyordu. Bahçeler yağmura doymuştu; dolu tarlalara mahvetmişti. Bruno sabah zorla el koymanın yapılacağı komşu şehire gitmek üzere Angellier evinden atla yola çıktığında, sağanağın vurduğu, üzüntü verici bir manzara gördü. Gezinti yolundaki büyük ıhlamur ağaçları şiddetle sarsılıyor, inliyor ve gemi direkleri gibi çatırdıyordu. Bununla birlikte Bruno yolda dörtnal giderken sevinç duyuyordu; bu soğuk, sert, temiz hava Doğu Prusya havasını hatırlatıyordu ona. Ah! O ovaları, otlakları, bataklıkları, bahar göğünün harikulade güzelliğini tekrar ne zaman görecekti? Kuzey ülkelerindeki geç gelen baharlar . . . amber renkli gök, sedef rengi bulutlar, çalılar, gül fidanları, ender kayın ağacı dalları...? Acaba yine ne zaman balıkçıl kuşları ve kervançulluğu avlayacaktı? Yolda her kasabadan, bölgedeki her malikaneden şehre gitmekte olan atla-

ra ve sürücülerine rastladı. "İyi hayvanlar ama bakımsızlar," diye düşündü. "Fransızlar –hepsi sivildi zaten– atlardan hiç anlamıyorlar."

Onlara yol vermek için bir an durdu. Küçük gruplar halinde zikzaklar çizerek gidiyorlardı. Bruno hayvanları dikkatle inceliyor, aralarında savaşa uygun olanları seçiyordu. Çoğu çiftlik işleri için Almanya'ya gönderilecek ama bazıları Afrika çöllerinde ya da Kent şerbetçiotu tarlalarında güç şartlar altında çalışacaktı. Savaş rüzgarlarının nerede eseceğini Tanrı bilirdi ancak. Bruno alevler içindeki Rouen'da atların kişnemelerini hatırladı. Yağmur yağıyordu. Köylüler başları eğik yürüyor, omuzlarmda yeşil peleriniyle o hareketsiz atlıyı görünce biraz doğruluyorlardı. Bakışları bir an karşılaşıyordu. "Ne kadar uyuşuk, ne kadar beceriksizler!" diye düşünüyordu Bruno. "İki saat gecikmeyle varırlar ancak, peki ne zaman yemek yiyecekler? Önce hayvanlarla ilgilenmek gerek. Gitseniz ya, gidin," diye mırıldanıyordu kamçısıyla çizmelerinin arkasına sabırsızca vuruyor, manevralardaki gibi bağırarak emir vermemek için kendini tutuyordu. Önünden ihtiyarlar, çocuklar, hatta birkaç kadın geçiyordu; hepsi aynı köydendi, birlikte yürüyorlardı. Sonra bir an boşluk oldu. Rüzgara rağmen sessizleşiyordu alan. Kısa süren düzelmeden yararlanarak Bruno atını şehre doğru dörtnala kaldırdı. Arkasmda sabırsız bir sıra oluştu. Köylüler susuyorlardı. Genç erkekler toplanmıştı; ekmek, buğday, un ve patatesleri alınmıştı; benzin ve arabalar ellerinden alınmıştı, şimdi de atları alıyorlardı! Yarın ne alacaklardı acaba? Bazıları gece yarısından beri yoldaydı. Başları eğik, sırtları bükülmüş, yüzleri anlamsız yürüyorlardı habire. Belediye başkanına bitip tükendiklerini, hiçbir şeyleri kalmadığını söylemişlerdi ama boşuna, çalışmaların bitirilmesi, ürünün alınması gerektiğini biliyorlardı. Yemek gerekirdi. "Sanki çok mutluyuz," diye düşünüyorlardı.

Almanlar . . . inek sürüleri . . . Dürüst olmak gerek . . . Savaş bu . . . yine de . . . uzun sürer, aman Tanrım? Uzun mu sürecek acaba? diye mırıldanıyordu köylüler fırtınalı göğe bakarak.

Lucile'in penceresinin altmdan, her gün atlar ve insanlar geçiyordu. Onları duymamak için kulaklarını tıkıyordu. Hiçbir şey bilmek istemiyordu. Bu savaş görüntüleri, bu karamsar görüntülerden bıkmıştı! İçini karartıyor, yüreğini parçalıyordu bunlar; mutluluğuna engel oluyorlardı. Mutluluk, aman Tanrım! "Evet, savaş," diye düşünüyordu, "tabii, evet, tutuklular, dul kadınlar, sefalet, açlık, işgal. Peki sonra? Kötü bir şey yapmıyorum. Çok saygılı dost, kitaplar, müzik, uzun sohbetlerimiz, Maie ormanında yaptığımız uzun gezintiler... Bizim suçumuz değil, savaşın, bu evrensel felaketin cilvesi bu. Benim kadar onlar da sorumlu bunlardan! Rahat bıraksınlar bizi... Rahat bıraksınlar!" Bazen dehşete kapılıyor, yüreğinde kocasına, kayınvalidesine, kamuoyuna ve Bruno'nun sözünü ettiği "kovan zihniyetine" karşı hissettiği isyan duygusuna şaşıyordu. Bilinmeyen sonlara boyun eğen, şeytani, homurdanan arı kovanı... Nefret ediyordu ondan... "İstedikleri yere gitsinler; ben istediğimi yapacağım. Özgür olmak istiyorum. Bu evden ayrılmak, seyahat etme özgürlüğü istiyorum (bu hayali bir istek olsa da!), içim özgür olsun, kendi yolumu seçmek, direnmek, arı kovanında yaşamak istemiyorum. Kafalarımıza doldurulan bu ortak düşünceden nefret ediyorum. Almanlar, Fransızlar, De Gaulle'cüler, hepsi tek bir noktada birleşiyorlar: Yaşamak, düşünmek, sevmek, bir devlete, bir ülkeye, bir partiye bağlı olmak gerek. Aman Tanrım! İstemiyorum! Ben yararsız, zavallı bir kadınım; hiçbir şey bilmiyor ama özgür olmak istiyorum! Köle olduk biz," diye düşündü yine; "Savaş bizi oraya buraya savuruyor, rahat yüzü göstermiyor, ağzımızdan ekmeğimizi alıyor; en azından kendi kaderimi tayin etme, onunla alay etme, elimden geldiğince ondan

kaçma hakkı verilsin. Köle miyim? Bir efendinin arkasından gittiğinde kendini özgür sayan bir köpekten daha iyi bu. Tutsaklıklarının farkında bile değiller," dedi askerlerin ve atların gürültüsünü duyunca; "acıma, yardımlaşma, kovan zihniyeti, beni mutluluğu geri itmeye zorlarsa, onlara benzeyeceğim ben de." Alman ile arasındaki o dostluk, o gizli sır, düşman evin içindeki gizli dünya, ne hoştu, Tanrım! O zaman kendini gururlu, özgür bir insan hissediyordu. Kendi alanında olanları başkasının çiğnemesine izin vermiyordu. "Hiç kimse! Kimseyi ilgilendirmez bu! İsterlerse dövüşsün, birbirlerinden nefret etsinler! Onun babası ve benim babam eskiden dövüşmüş olsun isterse! Kocamı kendi eliyle tutsak etmiş olsun (zavallı kayınvalidemin takıntısı) isterse! Bu neyi değiştirir? O ve ben dostuz." Dost mu? Karanlık holden geçiyordu; komodinin üstünde duran siyah çerçeveli aynaya yaklaştı; karanlık gözlerine, titreyen ağzına baktı; gülümsedi. "Ne dostu? Beni seviyor," diye fısıldadı. Dudaklarını aynaya yaklaştırdı ve yavaşça hayalini öptü. "Evet, seni seviyor. Seni aldatan, yüzüstü bırakan o kocaya hiçbir borcun yok. Tutsak o, kocan tutuklu ve sen bir Alman'ın sana yaklaşmasına, yok olanın yerini almasına izin mi veriyorsun? Öyle. Peki, ya sonra? Tutsak koca, onu hiç sevmedim. Gebersin! Kaybolsun! Dur canım, iyice düşün," diye devam etti, alnını aynaya dayayarak; şimdiye kadar tanımadığı, ilk kez gördüğü, kahverengi gözlü, ince, titrek dudaklı, yanakları alev alev yanan, kendisi olan ve tamamen kendisi olmayan bir kadınla gerçekten konuşuyor gibiydi... Kendine gel . . . düşün . . . mantığın sesi . . . mantıklı bir Fransızsın sen . . . bütün bunlar seni nereye götürür? Peki, ama ya bir anlık mutluluksa bu? Hatta mutluluk değil zevkse? Ne olduğunu biliyor musun?" Aynadaki görüntüsü büyülüyordu onu; hem hoşuna gidiyor, hem de onu korkutuyordu.

Hole bitişik erzak deposunda aşçı kadının ayak sesini duydu; Korktu, evin içinde amaçsızca dolaşmaya başladı.

Ne kadar geniş ve boş bir evdi bu, Tanrım! Kayınvalidesi söz verdiği gibi odasından dışarı çıkmıyordu artık; yemekleri yukarıya çıkarılıyordu ama yokken bile onu gördüğünü sanıyordu. Bu ev onun yansısıydı, varlığının en canlı parçası gibi, Lucile'in en gerçek parçası, bu ince, atak, neşeli, aşık umutsuz, az önce siyah çerçeveli aynada kendisine gülümseyen Lucile'di... (kaybolmuştu, odalarda dolaşan, yüzünü camlara yapıştıran, şömineleri süsleyen gereksiz ve çirkin eşyaları makine gibi yerlerine koyan bu Lucile Angellier'yi o cansız hayaleti bırakmıştı). Ne hava! Hava ağır, gök griydi. Çiçeği duran ıhlamur ağacı soğuk sağanakla sarsılıyordu. "Yalnız bana ait bir oda," diye düşünüyordu Lucile, "harika bir oda, neredeyse çıplak, güzel bir lamba... Burada kepenkleri kapatsam, bu havayı görmemek için elektriği yaksam! Jeanne gelir, hasta olup olmadığımı sorardı; elektrik çok pahalı olduğundan lambaları söndürüp perdeleri açan kayınvalideme yetiştirirdi hemen. Piyano çalamıyorum, burada olmayana saygısızlık olurmuş. Yağmura rağmen ormana gidebilirdim ama herkes görür. 'Lucile Angellier delirmiş' derler. Bizimki gibi bir memlekette bir kadının tımarhaneye kapatılmasına yeter de artar bu." Kendisine anlatılan, ay olduğu geceler kaçtığı ve göle kadar koştuğu için ailesi tarafından bir deliler evine kapatılan bir genç kız aklına gelince gülümsedi. "Erkek olsaydı, anlaşılırdı! Kötü bir davranış derlerdi, ama tek başına? Deli o..." Gölcük, gece... Bu bardaktan boşanırcasına yağmur altında gölcük! Ah, neresi olursa olsun, yeter ki uzakta olsun... Başka yerlerde... Sağanak altında sırtları bükülmüş o askerler, atlar! Pencereden uzaklaştı; kendi kendine boş yere: "Onlarla benim aramda ortak hiçbir şey yok," dese de görünmez bir bağ olduğunu seziyordu.

Bruno'nun odasına girdi. Kalbi çarparak çok girmişti buraya. Yatağına giyinik halde, yarı uzanmıştı; yazıyor ya da

okuyordu, sarı saçları lambanın altında parlıyordu. Bir köşedeki koltuğun üzerine "Gott mit uns" yazılı ağır palaskası, siyah bir tabanca, düz bir kasket ve badem yeşili büyük bir palto atılmıştı; bu mantoyu alıp Lucile'in dizlerinin üstüne koyardı, çünkü son haftadan beri durmadan soğuk fırtınalar esiyordu. Uyuyan koca evde yalnızdı—yalnız sanıyorlardı kendilerini. Ne bir itiraf ne bir öpücük, sessizlik . . . sonra heyecanla kendi ülkelerinden, ailelerinden, müzikten, kitaplardan söz ediyorlardı... Duydukları o garip mutluluk . . . birbirlerinin yüreklerini anlama sabırsızlığı . . . vücuttan önce ruh armağanı, bir sevgili acelesi. "Beni tanı, bana bak. Ben böyleyim işte. Böyle yaşadım, sevdiklerim bunlar. Ya sen? Ya sen, sevgilim?" Oysa şimdiye kadar aşkın sözü geçmedi hiç. Neye yarar? Sesler kısılır, ağızlar titrerken, uzun sessizlik olunca boşunadır sözler... Lucile yavaşça masanın üzerindeki kitaplara dokundu, sayfaları garip ve itici gelen o Gotik yazısıyla yazılmış Almanca kitaplar. Almanlar, Almanlar... Bir Fransız ellerimi ve elbisemi öpmeden gitmeme izin vermezdi...

Gülümsedi, omuzlarım hafifçe silkti; bu hareketi çekindiğinden ya da üşüdüğünden değil, saatini, büyülenmiş avının kendini teslim etmesini bekleyen, o derin ve sert Alman sabrıyla yaptığını biliyordu. "Savaşta," diyordu Bruno, "bazen geceleri Moeuvre ormanında pusuda bekleyerek geçirirdik. Bekleyiş o zaman erotiktir..." Şu kelimeye güldü. Şimdi pek o kadar gülünç gelmiyordu. Bugün başka ne yapıyordu? Bekliyordu. Bekliyordu. Bu cansız odalarda dolaşıyordu. İki üç saat daha. Sonra sessizlik içinde akşam yemeği. Sonra kayınvalidesinin kapısını kapatırken çıkardığı anahtar sesi. Sonra dış kapıyı kapatmak için elinde fenerle bahçeden geçen Jeanne. Sonra yine bekleyiş, yakıcı, garip bekleyiş . . . sonunda sokakta bir at kişnemesi, silah şakırtısı, seyise verilen emirler, seyisin atla uzaklaşması. Eşikte bir mahmuz şakırtısı... Sonra

bu gece, ıhlamurlar arasında rüzgarın estiği bu fırtınalı gece, uzaktan gelen gök gürültüsü, sonunda –ikiyüzlü değildi, açık, anlaşılır bir Fransızca ile söyleyecekti ona– göz dikilen avın kendisi olduğunu söyleyecekti. "Yarın mı? Yarın mı?" diye mırıldandı; yüzünde birden şeytani, atak bir gülümseme belirdi, bir alevin yüzü aydınlatarak değiştirdiği gibi. Bir yangın aleviyle aydınlanan en yumuşak yüz çizgileri, insanı çeken ve korkutan şeytanca bir havaya bürünür. Ses çıkarmadan odasmdan çıktı.

18.

Birisi mutfak kapısını çalıyordu; yağmur sesiyle boğulan, çekingen vuruşlardı bunlar. Fırtınadan korunmak için sığınacak yer isteyen yumurcaklar olmalı, diye düşündü aşçı kadın. Bakınca, eşikte Madeleine Sabarie'yi gördü; elindeki şemsiyeden sular damlıyordu. Jeanne bir an hayretle ona baktı; mülk sahipleri şehre ancak pazar günü büyük ayin için inerlerdi.

"Ne oldu? Hemen içeri gir. Evinizde işler yolunda mı?"

"Hayır! Büyük bir felaket geldi başımıza. Hemen Hanımefendiyle konuşmak istiyorum," dedi Madeleine alçak sesle.

"Ulu Tanrım! Felaket! Madam Angellier ile mi yoksa Lucile ile mi konuşmak istiyorsunuz?"

Madeleine tereddüt etti.

"Madam Lucile ile ama sessiz olun... O lanet Alman burada olduğumu anlamasın."

"Ha, subay mı? Atlara el koymak için gitti. Ateşin başına geç şöyle, sırılsıklam olmuşsun. Gidip hanıma haber vereyim."

Lucile yemeğini tek başına bitiriyordu. Masanın üzerinde, önünde bir kitap açık duruyordu. "Zavallı kadıncağız," dedi Lucile, aniden sakinleşerek. "Bu ona göre bir hayat mı? Biri iki yıldır kocasız... Diğeri... Bu nasıl felaket böyle? Yine bir Alman darbesi kesinlikle!"

Lucile'e birisinin kendisini istediğini söyledi.

"Madeleine Sabarie, hanım. Büyük bir felaket olmuş. Görünmek istemiyordu."

"Onu buraya buyur edin! Alman... Teğmen von Falk dönmedi mi?"

"Hayır, efendim. Atın döndüğünü duyardım yoksa. Hanıma haber vereyim."

"Peki, tamam. Gidin."

Lucile kalbi çarparak bekliyordu. Madeleine Sabarie yüzü sapsarı, sık sık nefes alarak odaya girdi. Köylü utancıyla kuşkusu içini altüst eden heyecanla birleşiyordu içinde; Lucile'in elini sıktı, geleneğe göre, "Sizi rahatsız etmiyorum ya? Nasılsınız?" gibi sözler söyledikten sonra, gözyaşlarını tutmak için gayret ederek –çünkü ölünün başucu dışında, uluorta ağlanmazdı; bunun dışında kendini tutmak, bir başkasından hem acısını hem de büyük zevkini gizlemek gerekirdi– çok yavaş sesle konuştu.

"Ah, Madam Lucile! Ne yapacağım? Bir mahvolduk, sizden öğüt almaya geldim. Bu sabah Almanlar gelip Benoît'yı tutukladılar."

Lucile hayretle bağırdı.

"Peki, ama neden?"

"Sözde gizli bir silahı varmış. Herkes gibi, bilirsiniz ama kimsenin evine gitmediler, yalnız bize geldiler. Benoît, 'Arayın' dedi. Aradılar ve buldular. Samanlar arasında, ineklerin eski yemlikleri arasında gömülüydü. Bizim Alman, sizin evde oturan, çevirmen, Kommandatur askerleri tüfekle geldiklerinde ve kocama onlarla gelmelerini söylediklerinde, salondaydı. 'Durun,' dedi, 'tüfek benim değil. Beni ihbar etmek için komşunun biri saklamış. Onu bana verin, size kanıtlayacağım.' Öyle doğallıkla konuşuyordu ki askerler kuşkulanmadı. Benoît'cığım silahı aldı, inceler gibi yaptı, sonra birden... Ah Madam Lucile, hemen hemen aynı anda iki silah sesi duyuldu. Kurşunlardan biri Bonnet'yi, öteki Bonnet'nin yanındaki büyük kurt köpeğini öldürdü..."

"Biliyorum, biliyorum," diye mırıldandı Lucile.

"Sonra salonun penceresinden atladı, arkasından da Almanlar, ama memleketi onlardan daha iyi bilir o. Onu bulamadılar. Bereket versin kasırga öyle şiddetliydi ki iki adım önünü göremiyordu insan. Bonnet'yi yatağıma taşıdılar! Benoît'yı bulurlarsa, kurşuna dizecekler. Silah sakladı diye kurşuna dizilecekti! Daha önce bir umut vardı, ama şimdi başına gelecek belli, değil mi?"

"Bonnet'yi neden öldürdü?"

"Onu ihbar eden oydu kesinlikle, Madam Lucile. Bizim evde yaşıyordu. Tüfeği bulmuş olmalı. Bu Almanlarm hepsi alçak! O adam da bana kur yapıyordu, anlarsınız... kocam da biliyordu bunu! Belki cezalandırmak istemiş, belki kendi kendine: 'Ben yokken karımın etrafında dolanacağına,' demiştir. Belki... Ayrıca nefret ediyordu onlardan, Madam Lucile. Birini yok etmek en büyük hayaliydi."

"Bütün gün aramışlardır onu, değil mi? Henüz bulamadıklarından emin misiniz?"

"Eminim," dedi Madeleine bir süre sonra.

"Onu gördünüz mü?"

"Evet. Hayat memat meselesi bu, Madam Lucile. Siz... bir şey söylemezsiniz, değil mi?"

"Aman, Madeleine!"

"Komşumuz olan tutsağın karısı Louise'in evinde saklanıyor."

"Memleketin altını üstüne getirir, her yeri didik didik ederler."

"Neyse ki bugün atlara el koyuyorlar, bütün rütbeliler gitti. Askerler emir bekliyor. Yarın memleketi ararlar ama Madam Lucile, arazilerde öyle çok gizli yer var ki... Kaçan tutuklular burunlarının dibinden geçiyorlar. Louise onu gizler ama çocuklar var, yaramazlar Almanlarla oynuyor, onlardan kork-

muyorlar, gevezelik edebilir onlar, mantıklı düşünemeyecek kadar küçük onlar. Louise bana, 'Ne kadar tehlikeli olduğunu biliyorum. Senin kocan için yapıyorum bunu, sen de olsan benimki için yapardın ama en iyisi memleketten ayrılacağı ana kadar saklanacağı başka bir yer bulmak.' dedi. Şu anda bütün yollar sıkı gözetim altında. Canım, Almanlar sonsuza kadar burada kalacak değiller. Önemli olan içinde çocuk bulunmayan kocaman bir ev bulmak."

"Burada mı?" dedi Lucile ona bakarak.

"Burada, öyle düşünmüştüm, evet."

"Bizde bir Alman subayının kaldığını biliyor musunuz?"

"Her yerde var onlardan."

"Subay sizden ayrılamazmış, öyle mi? Bana dediler ki . . . özür dilerim Madam Lucile, subayın size aşık olduğunu ve sizin de ona istediğinizi yaptığınızı söylediler bana. Sizi kesinlikle kırmak istemem. Erkekler her yerde aynıdır elbet, canları sıkılır. Ona: 'Askerlerinizin burada her şeyi altüst etmesini istemiyorum. Kimseyi saklamadığımı biliyorsunuz. Her şeyden önce böyle bir şey yapmaktan korkardım...' dersiniz. Böyle şeyleri kadınlar söyleyebilir. Hem bu ev öyle büyük, öyle boş ki kolayca gizli bir köşe bulunur. Tek kurtuluş şansı bu! İş ortaya çıkarsa, hapse atılabileceğinizi . . . hatta idam edilebileceğinizi söylersiniz... Bu kaba heriflerle bu mümkün ama biz Fransızlar birbirimize yardım etmezsek, başka kim yardım eder bize? Louise'ciğimin çocukları var ama hiç korkmadı. Siz yalnızsınız."

"Ben de korkmuyorum," dedi Lucile yavaşça.

Düşünüyordu; gerek kendi evinde gerekse başka bir yerde, aynı tehlike içinde olurdu Benoît. "Onun için? Benim? Hayatım? Ona yaptıklarım için," diye düşündü, umutsuzca. Gerçekten bu hiç önemli değildi. Birden 40 Haziran'ı geldi aklma (aradan tam iki yıl geçmişti). O zaman da, gürültü içinde,

tehlike içinde olduğunu düşünmemişti. Hızlı akan bir ırmak gibi anafora bırakmıştı kendini. Mırıldandı:

"Kayınvalidem var ama artık odasından dışarı çıkmıyor o. Hiçbir şey görmez. Jeanne var."

"Ah, hanım, Jeanne aileden sayılır. Kocamın kuzeni olur. O yandan hiçbir tehlike gelmez. Aileye güveniriz ama nerede saklanacak?"

"Tavan arasının yanındaki mavi odayı düşündüm, oyuncak odası, bir de yüklük var... Sonra . . . sonra Madeleine'ciğim, fazla hayale kapılmamak gerek. Şansımız ters dönerse, başka yerde olsa da bulurlar onu; Tanrı isterse, kaçabilir. Fransa'da Alman askerlerine karşı suikastler yapıldı ama suçlular asla bulunamadı. Onu saklamak için elimizden geleni yapmalı ve umutla beklemeliyiz, öyle değil mi?"

"Evet, hanımefendi, umutlanmak..." dedi Madeleine, o sırada artık tutamadığı gözyaşları yanaklarından ağır ağır süzülmeye başladı.

Lucile omuzlarından tuttu ve onu öptü.

"Gidip onu bulun. Maie ormanmdan geçin. Hâlâ yağıyor. Dışarıda kimse olmaz. Fransızlara olduğu kadar Almanlara da güvenin, inanın bana. Sizi küçük bahçe kapısında bekleyeceğim. Jeanne'a haber veririm."

"Sağ olun, efendim," diye kekeledi Madeleine.

"Çabuk gidin. Acele edin."

Madeleine kapıyı sessizce açtı, ıssız, sessiz bahçeye süzüldü, ağaçlardan yağmur sızıyordu. Bir saat sonra Lucile, Maie ormanına açılan yeşil boyalı küçük kapıdan içeri alıyordu Benoît'yı. Fırtına kesilmişti ama rüzgar kudurmuş gibi esmekteydi.

19.

Yaşlı Madam Angellier odasından, kır bekçisinin Belediye meydanında bağırdığını duydu:

İlan
Kommandatur'un Emri

Her pencerede endişeli yüzler göründü: "Acaba başka ne uydurdular?" diye düşünüyordu insanlar korku ve kinle. Almanlardan öyle korkuyorlardı ki Kommondatur kır bekçisinin sesiyle farelerin yok edilmesini ya da çocukların aşılanmasını emrediyordu, hatta o zaman son davullar gürledikten uzun zaman sonra, eczacı, noter ya da jandarma komutanı gibi okumuş insanlara söylenenleri tekrarlattıktan sonra rahatladılar ancak. Endişeyle:

"Bu kadar mı? Gerçekten hepsi bu mu? Elimizden başka bir şey almıyorlar mı?" diye soruyorlardı.

Sonra yavaş yavaş sakinleşiyorlardı:

"Ya, güzel, o zaman işler iyiye gidiyor ama yine ne haltlar karıştırdıklarını merak ediyorum..."

Arkasmdan şöyle ekliyorlardı:

"Onlar bizim farelerimiz, bizim çocuklarımız. Hangi hakla bazılarını yok etmemizi, bazılarını aşılatmamızı istiyorlar? Onları ilgilendirir mi hiç?"

Meydandaki Almanlar emirleri yorumluyorlardı.

"Artık herkesin sağlığı iyi, Fransızların ve Almanların..."

Köylüler boyun eğmiş gibi görünerek (Ah, köle gülümsemesi bunlar, diye düşünüyordu yaşlı Madam Angellier), he-

men boyun eğiyorlardı;

"Kesinlikle... Çok iyi oldu. Hepimizin iyiliğine... Çok iyi anlıyoruz."

Sonra herkes evine dönünce, farelere ölüm sözünü ateşe atıyor, sonra hemen hekime koşuyor, "kabakulak çıkardığı, iyi beslenemediğinden kuvvetli olmadığı için" aşı yapılmamasını istiyordu. Bazıları açıkça: "Bu yüzden bir ikisinin hasta olmasını yeğleriz: böylece Fritz'ler çekip gider!" diyordu. Meydanda yalnız kalan Almanlar çevrelerine iyilikle bakıyor ve yenilenlerle aralarındaki buzların yavaş yavaş erimekte olduğunu düşünüyorlardı.

Bununla birlikte o gün hiçbir Alman gülümsemiyor, yerlilerle konuşmuyordu. Dimdik, yüzleri solgun, bakışları sert, sabit duruyorlardı. Söyleyeceği sözlerin önemli olmasından sevindiği belli olan yakışıklı ve güneyli kır bekçisi, kadınların ilgisini çekmekten mutlu, son davulu çalmaya gelmişti; koltuğunun altına iki tokmak sıkıştırmış, kahin ustalığıyla, sessizlikte çınlayan erkeksi, kalın sesiyle okudu:

Bir ordu mensubu bir suikaste kurban gitti: Bir Wehrmacht subayı SABARİE Benît adında Bussy kasabasında oturan biri tarafından alçakça katledildi.

Katil kaçmayı başardı. Ona barınak veren, yardım eden ya da koruyan, gizlendiği yeri bilen herkes kırk sekiz saat içinde Kommandatur'a bilgi vermek zorundadır; aksi halde katil gibi cezalandırılacaktır:

HEMEN KURŞUNA DİZİLECEK

Madam Angellier pencereyi açmıştı; kır bekçisi uzaklaşınca eğilip meydana baktı. İnsanlar hayretler içinde, mırılda-

nıyorlardı. Sonunda! Bir gün önce atlara el konmasını konuşuyorlardı, bu yeni felaket eskisine eklenince, köylülerin ağır çalışan zihinlerinde kuşku uyandırıyordu: "Benoît ha! Bunu Benoît mı yapmış? Mümkün değil!" Sır iyi saklanmıştı: Kasaba halkının köyde, kıskançça korunan büyük malikanelerde olanlardan haberi yoktu. Almanlar daha iyi biliyorlardı olanları. Bu mırıltıların, gece ıslık çalmaların, saat sekizden sonra sokağa çıkma yasağının nedeni anlaşılıyordu şimdi: "Kuşkusuz cesedi götürüyorlar ve kimsenin görmemesini istiyorlardı." Onlar da dehşet içindeydi, inanamıyorlardı. Üç aydan beri Fransızlarla yaşıyorlardı, onlara karışmışlardı; hiçbir kötülük yapmamışlardı onlara; sonunda ilgi göstererek, iyi davranarak istilacılarla yenilenlerin arasmda insanca ilişkiler kurulmuştu! Gel gör ki bir delinin yaptığı, herkese dokunuyordu. Cinayetin kendisi bile çevrelerinde hissettikleri bu dayanışma, yardımlaşma kadar etkilemiyordu onları (zira ne de olsa, peşine düşen bir alay askerden kaçması için bir insana bütün memleketin yardım etmesi, ona yiyecek vermesi gerekirdi, ormanlarda yatacak hali yoktu ya; dahası bölgeden ayrılmamıştı henüz ama bu da ancak insanların dolaylı ya da dolaysız yardımları sayesinde olabilirdi). "O zaman, "diye düşünüyordu her asker, "beni evine gülümseyerek buyur eden, sofrasında bana yer ayıran, çocukları kucağıma almama izin veren bir Fransız yarın beni öldürür; beni kimse savunmaz bile, herkes cinayeti gizler!" Yüzlerinden ne düşündükleri anlaşılmayan bu köylüler, daha dün onlara gülümseyen, onlarla konuşan bu kadınlar, bugün önlerinden geçerken başını çeviriyorlardı, toplu düşmanlıktı bu! Buna bir türlü inanamıyorlardı, öyle iyi insandılar ki... Kızı öğrenim belgesi aldı diye geçen hafta sevincinden Almanlara bir şişe beyaz şarap vermiş olan nalıncı Lacombe; geçen savaşa katılmış değirmenci Georges: "Barış olsun, herkes kendi evine gitsin! Bizim bütün dileğimiz bu,"

demişti; her zaman gülmeye, türkü söylemeye, köşede bucakta kendini öptürmeye hazır genç kızların gözünde de biz hep düşman mıyız?

"Şu Willy denen adam, Bavyera'da onun yaşında bir kızı olduğunu söyleyerek kızımı öpmek için benden izin istedi; şu Fritz, kocam hastayken bana yardım etti, şu Erwald Fransa'yı çok sevdiğini söyledi, şu da, 15'te öldürülen babasının resmi önünde görünen, yarın bir emir alırsa, beni tutuklayıp vicdan azabı duymadan elleriyle beni öldürür mü?.. Savaş . . . evet, ne olduğunu biliriz, ama bir anlamda işgal çok daha korkunç, çünkü insanlara alışıyorsunuz, içinizden: 'Ne de olsa onlar da bizim gibi,' diyorsunuz, ama aslında hiç de öyle değil. Uzlaşmaz, sonsuza kadar düşman, iki farklı insanlarız," diye düşünüyordu Fransızlar.

Madam Angellier köylülerini öyle iyi tanıyordu ki yüzlerinden düşüncelerini okuduğunu sanıyordu. Alay etti. Kanmamıştı buna! Satın alınmasına izin vermemişti! Zira bütün Fransa'da olduğu gibi Bussy'de de her şey satılıktı. Almanlar birilerine (bir şişe beyaz şarap için Wehrmacht üyelerinden yüz frank isteyen şarap satıcıları, yumurtaların tanesini beş franka satan kadınlara) diğerlerine, gençlere, kadınlara zevke para harcıyorlardı. Almanlar geldiğinden beri canları sıkılmıyordu artık. Sonunda konuşacakları birileri vardı. Tanrım, gelini bile! Gözlerini yarı kapadı, gözlerinin önüne vücudunu çıplak görmek istemiyormuş gibi saydam, beyaz bir el uzattı. Evet! Almanlar hoşgörüyü ve unutulmuşluğu da satın aldıklarını sanıyorlardı. Bunu başarıyorlardı. Madam Angellier üzülerek kasabanın hatırlı kişilerini zihninden geçirdi, hepsi kandırılmıştı: Montmort'lar, evlerine Almanları alıyordu; Almanların vikontun parkında, gölünde bir şenlik düzenlediği anlatılıyordu. Madam Montmort kendisini dinlemek isteyenlere kızdığını, müziği dinlememek, ağaçların altında yakılan

şenlik fişeklerini görmemek için pencerelerini kapatacağını söylüyordu ama teğmen von Falk ve çevirmen Bonnet kendisinden iskemle, kupa, masa örtüsü istemeye geldiğinde, onları iki saate yakın evinde ağırlamıştı. Madam Angellier bunu aşçısından duymuştu, o da kahyadan öğrenmişti. Zaten bu soylular da yarı yabancı sayılırlardı. Damarlarmda Bavyera, Prusya ya da Rhin kanı akmıyor muydu? Soylu aileler sınır farkı gözetmeden ama beş para etmez büyük burjuvaları düşünerek, aralarında anlaşıyorlardı. Almanlarla kaçakçılık yapanların isimlerini (zaten her akşam İngiliz radyosundan bas bas bağırıyorlardı), Lyon'lu Maltête'leri, Parisli Péricand'ları, Corbin bankasını . . . daha başkalarmı fısıldıyorlardı. Madam Angellier içlerinde yalnız kendini sert bir kale gibi, Fransa'da ayakta duran, yıkılmaz, ele geçirilemez tek kale gibi görüyordu, zira burçları taştan, etten ve kandan değil, dünyadaki hem maddeden oluşmayan hem de yenilemez bir şeyden yapılmıştı: Aşk ve kin.

Odada hızla, sessizce yürüyordu. "Gözlerini bir kere kapamayagör. Lucile bu Alman'ın kucağma atılmaya hazır," diye mırıldanıyordu. Ne yapabilirdi ki? Adamların silahları var, savaşmayı biliyorlar. Gözetlemek, bakmak, gecenin sessizliğinde bir ayak sesi, bir iç çekiş duymaya çalışmaktan başka bir şey gelmezdi, Gaston gelinceye kadar unutmak zorundaydı. Vahşi bir sevinçle titriyordu. Tanrım, ne kadar nefret ediyordu Lucile'den! Sonunda evde herkes uyuyunca, yaşlı kadın devriye gezmeye başlıyordu. Gözünden hiçbir şey kaçmazdı. Küllüklerdeki ruj izi bulunan izmaritleri sayıyor, buruşturulmuş kokulu bir mendili, atılmış bir çiçeği, açık bir kitabı sessizce eline alıyordu. Çoğu zaman piyanonun sesini, Alman'ın pek hoş ve tatlı sesiyle mırıldandığı bir müzik parçasını duyuyordu. O piyano... İnsan nasıl severdi müziği? Her nota gergin sinirlerine şamar indiriyor ve bir inilti çıkarıyordu

sanki. Uzun konuşmalar daha iyiydi, onlar da pencereye eğilirken hafifleyen sesi duyabiliyordu; o yaz gecelerinde çalışma odasının tam üstündekileri açık bırakırdı. Aralarında oluşan sessizliği ya da Lucile'in gülüşünü duymak isterdi (Gülmek! Tutsak bir kocası olunca insanın! Sefih dişi, rezil!). Hepsi daha iyiydi müzikten, zira müzik tek başına iki insan arasındaki dil ya da gelenek farklarını ortadan kaldırır ve onlarda yok edilemeyen bir şeyi etkiler. Madam Angellier bazen Alman'ın odasına yaklaşmış, nefesini, hafif öksürüğünü dinlemişti. Holde, yeşil pelerininin asılı olduğu içi saman doldurulmuş geyik başının bulunduğu holden geçmiş ve cebine birkaç süpürge çalısı sokmuştu, bunun felaket getirdiğini söylüyordu insanlar. Böyle hurafelere inanmasa da denemeye değerdi.

Birkaç günden beri, tam olarak iki gün önce, evin havası daha tehdit edici görünüyordu. Piyano susmuştu. Madam Angellier, Lucile ile aşçının alçak sesle uzun uzun konuştuklarını duymuştu (Aşçı da mı bana ihanet ediyor acaba?). Çanlar çalmaya başladı (Öldürülen subayın cenaze töreniydi). İşte, silahlı askerler, tabut, işte kırmızı çiçeklerden oluşan çelenkler... Kiliseye el konmuştu. Fransızlar içeriye alınmıyordu. Güzel seslerden oluşan bir koronun bir ilahi söylediği duyuluyordu; Meryem kilisesinden geliyordu koro. Din kursu çocuklarının kırmış olduğu bir cam değiştirilmemişti. İlahi, meydandaki ıhlamur ağaçlarının kararttığı bu açık camdan geliyordu. Kuşlar neşeyle cıvıldaşıyordu! Tiz sesleri zaman zaman Almanların ulusal marşlarını bastırıyordu. Madam Angellier ölenin kim olduğunu ve yaşını bilmiyordu. Kommandatur yalnızca: "Bir Wehrmacht subayı" demişti. Kuşkusuz gençti. Zaten hepsi gençti. "Neyse senin için savaş bitti. Neylersin? Savaşın cilvesi işte." Sırası gelince annesi anlar bunu, diye mırıldandı Madam Angellier, yas kolyesiyle sinirli sinirli oynayarak; kocası öldüğünde takmış olduğu kolye, abanoz ve siyah kehribardan yapılmıştı.

Akşama kadar, yerine çakılmış gibi, bakışlarıyla sokaktan geçenleri izleyerek oturduğu yerden kımıldamadı. Akşam . . . hiç ses yoktu. "Lucile'in, odasmdan çıktığını gösteren, merdivenin üçüncü basamağı çatırdamıyor, zira suça ortak olan kapılar gıcırdamaz ama bu eski sadık basamak beni uyarır," diye düşünüyor Madam Angellier. "Hayır, hiç ses duyulmuyor. Acaba daha önceden mi bir araya geldiler? Ya da daha sonra mı?"

Gece ilerledi. Madam Angellier'yi karşı konulmaz bir merak sardı. Yavaşça odasından çıktı. Gidip kulağını salonun kapısına dayadı. Yok. Alman'ın odasında hiç ses yoktu. Akşam daha önce evde bir erkek ayağı sesi işitmemiş olsaydı, subayın henüz dönmediğini düşünebilirdi. Yanılmıyordu. Oğlu olmayan bir erkeğin varlığından kuşkulandı; yabancı bir tütün kokusunu sapsarı kesilerek kokluyor, bayılmak üzere olan bir kadın gibi elini alnına götürüyor. Bu Alman da nerede kaldı? Açık pervazdan duman geldiğine göre, çok yakınlarda olmalı. Evi mi dolaşıyor acaba? Birazdan gideceğini, mobilyalar arasında seçimini yapacağını düşünüyor: Ganimet payını. 70'te Prusyalılar duvar saatlerini çalmıyor muydu? Bugün de pek değişmemişlerdi! Tavan arasını, erzak ambarını, şarap mahzenini didik didik eden lanetlenmiş elleri düşündü! Şarap mahzeni aklına gelince özellikle ürperiyor Madam Angellier. Kendisi hiç şarap içmez; Gaston'un ilk komünyonunda ve düğününde bir yudum şampanya içtiğini hatırlıyor. Ancak şarap, mirasının bir parçası olduğundan, biz öldükten sonra da devam edecek her şey gibi kutsaldır. Bu Yquem şatosu . . . oğluna vermek için kocasının elinden almışlardı onu. En iyi şişeleri toprağa gömdüler ama bu Alman . . . kim bilir?.. Lucile ona yol göstermiş olamaz mı? Gidip bakarız. Mahzen, kale kapısı gibi demir geçirilmiş kapısı. Yalnız kendisinin bildiği gizli yer, duvarlardan birinin üzerine haç işareti çizilmiş.

Yom, burası da olduğu gibi duruyor. Madam Angellier'nin kalbi hızla çarpıyor yine de. Bir süre önce Lucile buraya inmiş olmalı, çünkü parfümü havada kalmış. Bu kokuyu izleyen Madam Angellier yukarı çıkıyor, mutfaktan, salondan geçiyor ve sonunda merdivenden inen Lucile ile karşılaşıyor; gelininin elinde içi yiyecek ve şarap dolu bir tabak, bir bardak, boş bir şişe var. Madam Angellier'nin ayak sesini duyduğunu sandığı mahzene ve kilere neden gidiyordu?

"Hafif bir aşk yemeği mi?" diye sordu Madam Angellier, kamçı gibi şaklayan sert bir sesle.

"Rica ederim susun! Bir bilseniz..."

"Bir Alman ile! Hem de benim çatımın altında! Zavallı kocanızın evinde..."

"Susun canım! Alman daha dönmedi, değil mi? Eli kulağında, birazdan gelir. Bırakın geçeyim, şunları yerleştireyim. Bu arada siz de yukarı çıkın, eski oyuncak odasının kapısını açıp bakın, bakalım kim varmış içeride... Gördükten sonra aşağı salona yanıma gelin. Sonra istediğinizi söylersiniz. Size bildirmeden hareket ettiğim için büyük haksızlık ettim, zira hayatınızı tehlikeye atmaya hakkım yoktu..."

"Suç işlemiş o köylüyü . . . evime sakladınız, öyle mi?"

O anda geçen alayın gürültüsü, emir veren Almanların sesleri, hemen aynı anda dış merdivenin basamaklarında Alman'ın ayak sesi duyuldu; çizmelerin tıkırtıları, mahmuz sesi duyuldu; özellikle de kendinden emin, düşman kaldırımında sürten, fethedilmiş toprağı neşeyle ezen bir fatihin ayak sesleri bir Fransız'inkine benzemezdi.

Madam Angellier kendi odasının kapısını açtı, Lucile'i içeri soktu, kendisi de girdikten sonra kapıyı kilitledi. Lucile'in ellerinden tabakla bardağı aldı, tuvalette onları yıkadı, güzelce kuruladı, etiketine baktıktan sonra şişeyi yerine koydu. Adi şarap mı? Hele şükür! "Kurşuna dizilmek istiyor," diye

düşündü, "bir Almanı öldüren adamı evinde sakladığı için, ama ona bir şişe yıllanmış Burgonya şarabını kurban ederdi. Neyse ki mahzen karanlık ve şansım yaver gitti de üç franklık bir litre şarap aldım." Susuyor, büyük bir merakla Madam Angellier'nin ilk sözlerini bekliyordu. Yabancı birinin varlığını uzun süre saklayamazdı ondan: Bu yaşlı kadın bakışlarıyla duvarları deliyordu âdeta.

"Bu adamı gidip Kommandatur'a gammazlayacağımı mı sandınız?" diye sordu Madam Angellier sonunda. Burun delikleri titriyor, gözleri parlıyordu. Eskiden parladığı ve ses tonu, hareketlerini kendine mal ettiği role tekrar kavuşan eski bir aktris gibi mutlu, heyecanlı, biraz çılgındı.

"Geleli kaç gün oldu?"

"Üç gün."

"Neden bana bir şey anlatmadınız?"

Lucile sesini çıkarmadı.

"Mavi odaya saklamışsınız onu, siz delisiniz. Burada kalmalıydı. Yemeklerimi yukarı çıkardıklarından, ansızın yakalanma tehlikesi olmazdı. Her zaman bir özür bulunurdu. Sofada, tuvalet odasında uyuyacak."

"Anneciğim, iyice düşünün! Sizin evinizde bulunması son derece tehlikeli, ama suçu ben üzerime alabilir, haberiniz olmadığını söylerim, aslında gerçek bu, oysa sizin odanızda..."

Madam Angellier omuz silkti.

"Anlatın bana," dedi, Lucile'in uzun zamandır görmediği bir heyecanla. "Olay nasıl oldu, tam olarak anlatın bana. Bekçinin anonsu dışında hiçbir şey bilmiyorum. Kimi öldürdü? Tek bir Almanı mı? Yaralanan olmadı mı? O bir rütbeli , . . en azından yüksek rütbeli bir subay mıydı?"

"Ne kadar rahat," diye düşünüyordu Lucile, "katille, kanla ilgili çağrılara nasıl da hemen 'cevap' veriyor... Anneler ve

aşıklar, vahşi dişiler. Ne anne ne aşık olan ben (Bruno? hayır... Şu anda Bruno'yu düşünmemeli, olmaz...) bu olayı böyle karşılayamam. Daha ilgisiz, daha soğuk, daha sakin, daha uygar olan ben buna inanmakta ısrar ediyorum. Hem sonra, üçümüzün de gerçekten canımızı tehlikeye attığımızı düşünemem... Bu pek acıklı, aşırı olur, bununla birlikte Bonnet öldü . . . bu köylü onu öldürdü, bazıları ona cani, bazıları kahraman diyecek. Ya ben? Taraf tutmak zorundayım. Tuttum zaten . . . istemeden. Oysa özgür sanıyordum kendimi..."

"Sabarie'yi kendiniz sorguya çekersiniz, anneciğim," dedi. "Onu bulup yanınıza getiririm. Sigara içmesine engel olun; teğmen, evin içinde kendi sigarasının kokusundan başka bir koku duyarsa işi anlayabilir. Bence tek tehlike bu; evi didik diki aramazlar; adamın aynı kasabada gizlenebileceğine inanmazlar. Çiftliklere baskın yaparlar. Bizi ihbar edebilirler."

"Fransızlar birbirlerini satmaz," dedi yaşlı kadın gururla. "Almanları tanıdığınızdan beri bunu unuttunuz, yavrum."

Lucile, Teğmen Falk'ın bir sırrını hatırladı: "Kommandatur'da," demişti, "gelişimizin daha ilk günü, bir paket imzasız mektup bekliyordu bizi. İnsanlar birbirlerini İngilizler ve de Gaulle lehine propaganda yapmakla, mal saklamakla, casuslukla suçluyorlardı. Bunları göz önünde bulundursaydık, bütün memleket hapishaneye dönerdi! Hepsini ateşe attırdım. İnsanların ciğeri beş para etmez, bozgun, içlerindeki kötülükleri uyandırır. Bizde de aynı şey oldu." Ancak Lucile sustu ve kayınvalidesinin yirmi yaş gençleşmiş, heyecanla, sevinçle yatağı tuvalet odasının sofasına hazırlamasına ses çıkarmadı. Kendi temiz şiltesiyle, en güzel çarşaflarla Benoît Basarie'ye bir yatak hazırlıyordu büyük bir şevkle.

20.

Uzun zamandan beri Almanlar, Montmort şatosunda 21 Haziran'ı 22'ye bağlayan gece, bir şölen düzenlemek için her türlü hazırlıkları yapıyorlardı. Alayın Paris'e giriş yıldönümüydü ama hiçbir Fransız bugünün neden seçildiğini tam olarak bilmeyecekti: Gündemi şefler belirlemişti, Fransızların ulusal gururunu gözetmek gerekirdi. Halklar kendi kusurlarını çok iyi bilir; hem de en kötü niyetli yabancı gözlemciden daha iyi bilirler. Bruno von Falk bir Fransız genciyle son olarak yapmış olduğu bir konuşmada, Fransız şöyle demişti:

"Hem zayıflığımızı hem de gücümüzü çok çabuk unutuyoruz! 1918'den sonra galip geldiğimizi unuttuk; 1940'dan sonra da yenildiğimizi unutacağız, bizi belki bu kurtaracak!"

"Biz Almanlar için de hem ulusal kusurumuz hem de en büyük niteliğimiz, taktik eksikliği, başka deyişle hayal gücü eksikliği; kendimizi başkasının yerine koyamıyoruz; onu yok yere yaralıyoruz; kendimizden nefret ettiriyoruz ama bu da bizim çelik gibi ve zayıflık göstermeden hareket etmemizi sağlıyor."

Almanlar bu taktik eksikliğine güvenmediklerinden, yerlilerle konuşurlarken bütün sözlerine özellikle dikkat ediyorlar, bu yüzden de ikiyüzlülükle suçlanıyorlardı. Lucile'e bile: "Bu ziyafet ne onuruna?" diye soruyorlardı. Bruno, onlarda genellikle yılın en kısa gecesi olan 24 Haziran'da toplantılar yapıldığını, ayın 24'ünde büyük manevralar yapılması emredildiği için tarihin geriye alındığını söyleyerek kaçamak bir cevap vermiş oldu.

Her şey hazırdı. Masalar parka kurulacaktı; halka birkaç saatliğine en güzel örtülerini vermeleri rica edildi. Askerler,

Bruno'nun yönetiminde saygıyla ve büyük bir özenle dolapların derinliklerinden çıkarılan damasko çamaşır yığınları arasından seçmişlerdi. Burjuvalar başları havada –oradan Azize Genevieve inecek ve ailenin değerli kumaşlardan yapılmış, çiçeklerle ve kuşlarla markalar işlenmiş örtülerine, bu hazinelerine el koyan Almanları yıldırımla vurulmuşa döndürecek sanki, diye düşünüyordu Bruno– nöbet tutuyor ve önlerindeki peçeteleri sayıyorlardı. "Dört düzine vardı benim; kırk sekiz tane eder, sayın teğmen ama burada kırk yedi tane görüyorum—sizinle birlikte saymama izin verin, bayan. Eminim bir şey çalınmamıştır, heyecandan şaşırıyorsunuz. İşte bakın, kırk sekizinci burada, ayaklarınızın dibine düşmüş. İzin verin yerden alıp size vereyim. Ha, sahi, özür dilerim efendim, diyordu burjuva kadın sertçe gülümseyerek, "böyle rahatsız edilince insan şaşırıyor, dikkat edemiyor." O anda onları pohpohlamak için kibarca selam vererek şöyle diyordu: "Elbette, aslında bunları sizden istememiz doğru değil. Bilirsiniz, savaş ganimeti sayılmaz böyle şeyler..."

Hatta generalin haberi olsaydı... demeye getiriyordu lafı. "Öyle serttir ki... çünkü utanmaz bir suçlu gibi davrandığımız için azarlardı bizi ama çok sıkıntıdayız. Güzel bir şenlik yapmak istiyoruz. Sizden istediğimiz de bu, hanımefendi. Reddetmekte tamamen özgürsünüz." Büyülü sözler! Böyle bir gülümseme karşısında en asık surat bile aydınlanıyordu (soluk ve sert bir kış güneşi, diye düşünüyordu Bruno, çökmüş ve zengin evlerinden birinin üzerinde).

"Aman efendim, neden sizi sevindirmeyelim ki? Bana çeyiz olarak verilmiş olan örtülere çok dikkat edeceksiniz değil mi?"

"Ah, bayan, size sabunla yıkanıp ütülenmiş halde, el değmemiş gibi geri verileceğine yemin ederim..."

"Yo, bana aynen geri verin yeter! Sağ olun! Kumaşlarıma

sabun değmez! Efendim, biz onları çamaşırcıya bile vermeyiz! Hizmetçi bütün çamaşırı gözümün önünde yıkar! İnce kül kullanırız..."

Tatlı bir gülümsemeyle:

"Ah, annem gibi..." demekten başka çare kalmamıştı.

"Sahi mi? Anneniz de mi?.. İlginç. Başka peçetelere ihtiyacınız var mı?"

"Hanımefendi, istemeye cesaret edemiyordum."

"Size iki üç dört düzine daha vereyim. Servis takımı da ister misiniz?"

Kolları temiz, kokulu çamaşırlar, içleri tatlı bıçakları dolu keseler, birkaç antika punç kâsesi, kutsal emanet gibi taşınan, kulpu çiçek işlemeli Napoleon tarzı birkaç kahvelik getiriyorlardı. Şöleni beklerken, hepsi şatonun mutfaklarına diziliyordu.

Genç kızlar gülerek askerlerle konuşuyorlardı.

"Kadın olmadan nasıl dans edeceksiniz?"

"Çok zorlanacağız, hanımlar. Neylersiniz, savaş işte."

Müzisyenler serada çalacaktı. Parkın girişine üzerleri çelenklerle kaplı sütunlar ve direkler dikilmişti, buralardan bayraklar sarkıyordu—Polonya'da, Belçika'da ve Fransa'da savaşmış, üç büyük şehirden galip olarak geçmiş alay sancağı, sonra Lucile'in alçak sesle, "Avrupa'nın bütün kanıyla boyanmış gamalı haç bayrağı" dediği bayrak.. Ne yazık ki, evet, Almanya dahil bütün Avrupa, en soylu, en genç kan, savaşlarda ilk akan ve daha sonra dünyayı canlandıran kan. Bu yüzden savaşın ertesi öyle zordur ki...

Chalon-sur-Saône'dan, Moulins'den, Nevers'den, Paris'ten ve Epernay'den askeri kamyonlar şampanya yüklü kasalarla geliyordu. Kadın yoksa bile şarap, müzik, gölde havai fişekler olacaktı.

"Bunları seyretmeye geliriz," demişti genç Fransız kadınları. "Bu gece sokağa çıkma yasağı olması çok kötü. Anlıyor musunuz? Siz dalga geçtiğinize göre biz de biraz eğleniriz. Parkın yanındaki anayola gider dansınızı seyrederiz."

Gülerek kotyon şapkaları, gümüş rengi dantel eski moda şapkaları, maskeleri, kâğıt çiçekli perukları deniyorlardı. Bunlar hangi şenlikten kalmışlardı acaba? Hepsi de biraz buruşuk, biraz solmuş, daha önce giyilmişti ya da 1939 Eylül'ünden önce Cannes'da ya da Deauville'de bir gece kulübü işletmecisinin gelecek mevsimler için hazırladığı stoklarından kalmaydı.

"Bunlarla pek gülünç olacaksınız," diyordu kadınlar.

Askerler şişinerek gülüyorlardı.

Şampanya, müzik, biraz zevk... savaşı ve geçen zamanı biraz unutturacak şeyler. Tek endişeleri o akşam fırtına çıkmasıydı, ama geceler öyle sakindi ki... Birden gelen bir felaket! Bu arkadaş, sarhoş bir köylü tarafından alçakça vurulup şan şöhret görmeden ölmüştü. Şölenin iptal edilmesi düşünülmüştü. Ne gerek var! Savaşçı ruh burada yatıyordu. Ölümü örtülü bir şekilde kabul eden kimse, arkadaşlar gömleklerinize, çizmelerinize sahip olacak ve siz çadırın bir köşesinde dinlenirken, bütün gece kumar oynayacak onlar . . . kalıntılarınız bulunursa elbet ama buna karşın başkasının ölümünü doğal bir şey, askerin kaderi gibi gören kimse azıcık eğlenceyi uğruna feda eder. Hem rütbeliler her şeyden önce astlarını, gelecek tehlikeler, hayatın kısalığı hakkında moral bozan hayallerden kurtarmanın uygun olduğunu düşünmek zorundaydılar. Hayır! Bonnet çok acı çekmeden ölmüş, ona güzel bir cenaze töreni yapılmıştı. Arkadaşlarının kendisi yüzünden üzülmelerini istemezdi o da. Şenlik kararlaştırılan gün yapılacaktı.

Savaş biraz soluk aldırdığında, günlük sıkıntıları biraz gidermek isteyen askerleri saran çılgınca, umutsuzca bir heyecana kaptırıyordu kendini Bruno. Ne Bonnet'yi düşünmek

ne de o gri, soğuk, düşman evlerde fısıldanan şeyleri hayal etmek istiyordu. Sirke götürme sözü verilen, ancak yaşlı bir akrabanın hastalığına bahane ederek vazgeçilen bir çocuk gibi: "Ne ilgisi var canım! Bunları siz uyduruyorsunuz. Beni ilgilendirir mi?" dèmek istiyordu. Bu, onu, Bruno von Falk'ı ilgilendirir miydi? O yalnız Reich'in askeri değildi. Vatanın ve alayın çıkarları doğrultusunda hareket edemezdi yalnızca. İnsanların en insancılıydı. Bütün insanlar gibi mutluluğu, özgür düşünce sahibi olmayı (ne yazık ki şu sırada bütün insanlar gibi) istedi ve bu yasal isteğin savaş, halkın güvenliği, muzaffer ordunun prestijini ayakta tutma zorunluluğu denen bir Devlet düzeniyle zıt olduğunu düşündü. Biraz da yalnız, babaları olan krallarının amaçları uğruna yaşayan prens çocukları gibi. Bussy sokaklarından geçerken, atla bir köyden geçerken, bir Fransız evinin eşiğinde mahmuzlarını şakırdatırken, Alman gücünün büyüklüğünün yansıdığını, onun egemenliğini hissediyordu. Oysa Fransızlar, onun küstah ya da gururlu değil içtenlikle alçakgönüllü yaptığı işin büyüklüğünden korkan biri olduğunu kesinlikle anlayamazlardı.

Ancak bugün bunu düşünmek istemiyordu. Şu balo düşüncesiyle oyalanmayı ya da gerçekleşmesi mümkün olmayan şeyleri, söz gelişi çok yakınında olan bir Lucile'i, kendisiyle şölene gelebilecek bir Lucile düşünerek oyalanmayı tercih ediyordu... Çıldırıyorum, diye düşündü gülümseyerek. Neyse, boş ver! Ruhumda özgürüm ben. Hayalinde Lucile için günün modasma uygun olmayan ama romantik bir baskı resimdekine benzeyen bir elbise çiziyordu; onunla dans ederken kollarının arasında tutarken köpüğü andıran dantellerinin bacaklarına çarpmasını hissetsin diye, etekleri çan şeklinde genişleyen, muslinden geniş volanlı beyaz bir elbise. Sarardı, dudaklarını ısırdı. Öyle güzeldi ki Lucile... Monmort parkında, maytap ışıkları ve bakır sazlar eşliğinde böyle bir

gecede, yanında bu kadın . . . yalnızlıktan, karanlıktan, bu korkunç karanlığın bilincinden –uzakta askerler, alay– daha uzakta kentlerde karargah kurmuş muzaffer ordunun ve acı çeken ordunun, ruhun dinsel ürpertisini paylaşacak, anlayacak bir kadın.

"Bu kadınla üstün biri olurdum," dedi içinden. Çok çalışmıştı. Müzik çılgını, sürekli yaratıcı bir coşku içinde yaşıyordu, diyordu gülerek. Evet, bu kadınla, biraz özgürlük, huzurla büyük şeyler yapabilirdi. "Yazık," diye iç geçirdi... "ne yazık ki hareket emri gelecek bugünlerde, yine savaş, başka insanlar, başka ülkeler, büyük bir bedensel yorgunluk, öyle ki askerlik hayatımı bile bitiremeyeceğim bu gidişle. Kabul edilmek istiyor o... Eşikte müzik cümleleri, nefis, uyumlu sesler . . . ordularm gürültüsüyle dehşete kapılmış vahşi ve kanatlanmış yaratıklar. Yazık, Bonnet savaştan başka bir şey sever miydi? Bilmiyorum. Bir insan tamamen anlaşılmaz hiçbir zaman, ama ya seviyorduysa... On dokuz yaşında öldü, bense hâlâ yaşıyorum, daha önce sevdiyse bilmem."

Angellier'lerin evinin önünde durdu. Kendi eviydi burası. Üç ayda bu demir kanatlı kapıyı, bu hapishane kilidini, mahzen kokusuyla o holü ve ay ışığı içindeki arka bahçeyi ve uzaktaki ormanları kendisininmiş gibi benimsemişti. Pek hoş bir Haziran akşamıydı; güller açıyordu, ama kokuları ot ve dünden beri ülkede dalgalanan çilek kokuları kadar keskin değildi, çünkü tarlalarda çalışmalar başlamıştı. Teğmen yolda taze ot dolu, at olmadığından öküzlerin çektiği arabalara rastlamıştı. Öküzlerin ağır ağır, görkemle, kokulu yüklerinin önünde gidişlerini hayranlıkla seyretmişti sessizce. Onu görünce geri dönüyordu köylüler; görmüştü . . . ama . . . Kendini yeniden neşeli, keyifli hissediyordu. Mutfağa gitti, yiyecek istedi. Aşçı kadın alışılmadık bir aceleyle ama şakalarını karşılıksız bırakarak sofrayı kurdu.

"Hanım nerede?" dedi sonunda.

"Buradayım," dedi Lucile.

Koca bir taze ekmek parçasının üzerindeki çiğ jambonu yerken, Lucile sessizce içeri girmişti. Bakışlarına ona doğru kaldırdı:

"Renginiz solmuş," dedi sevecen ve endişeli bir tavırla.

"Solgun mu? Hayır ama gündüz çok sıcaktı."

"Sayın anneniz nerede?" diye sordu gülümseyerek. "Dışarıda biraz dolaşalım. Bahçedeyim, yanıma gelin."

Biraz sonra büyük yolda, meyve ağaçlarının arasında yürürken Lucile'i fark etti. Başını eğmiş, ona doğru geliyordu. Birkaç adım ötede durdu, sonra her zamanki gibi büyük ıhlamurun altında gözlerden ırak olduklarında. Lucile yanına gelip, koluna girdi. Sessizce birkaç adım yürüdüler.

"Çayırı biçtiler," dedi Lucile sonunda.

Gözlerini yummuş havayı içine çekti teğmen. Hafif bulutların geçtiği süt rengi, bulanık gökyüzünde, bal rengi bir ay parlıyordu. Hava aydınlıktı henüz.

"Yarın şenliğimizde hava güzel olacak."

"Yarın mıydı? Sanıyordum ki..."

Durdu.

"Neden hayır?" diye sordu teğmen kaşlarını çatarak.

"Hiç, öyle işte."

Teğmen elinde tuttuğu kırbaçla sinirli sinirli çiçeklere vuruyordu.

"Ne diyorlar burada?"

"Ne hakkında?"

"İyi biliyorsunuz. Cinayet hakkında."

"Bilmiyorum. Kimseyi görmedim."

"Peki, siz ne düşünüyorsunuz?"

"Korkunç bir şey elbette."

"Korkunç ve anlaşılmaz. Yani biz, askerler, ne yaptık onlara? Bazen rahatsız ettiysek de suç bizde değil, biz yalnız emirleri yerine getiriyoruz; askeriz biz. Hem dürüst, insanca davranmak için alayın elinden gelen her şeyi yaptığına inanıyorum, doğru değil mi?"

"Kuşkusuz," dedi Lucile.

"Doğal olarak bunu başka birine söyleyemem... Biz aramızda öldürülen bir arkadaşa acımamak konusunda anlaştık. Askeri zihniyete ters bu, biz her şeyde tek vücuduz. Askerler ölebilir, yeter ki alay sağ kalsın! Bu yüzden yarınki şenliği ertelemiyoruz," diye devam etti. "Ama size Lucile, bunu söyleyebilirim size. Öldürülen on dokuz yaşındaki çocuğu düşününce, içim kan ağlıyor. Uzaktan akrabamdı. Ailelerimiz tanışır... Beni isyan ettiren saçma bir şey daha var. Bizim maskotumuzu, o zavallı köpeği, Bobi'mizi neden öldürdü? Bu adamı bulursam, kendi ellerimle öldürmekten büyük zevk duyacağım."

"Kuşkusuz," dedi Lucile yavaşça, bunu uzun süre düşünmüş olmalıydı teğmen! Bu Almanlardan birini yakalasam, onlar olmayınca, köpeklerini yakalamak ne büyük zevk!

Üzgün üzgün bakıştılar; sözler dudaklarından, ellerinde olmadan dökülmüştü. Sessizlik ciddi anlama büründürmüştü onları.

"Eski bir hikâye," dedi Bruno, kendini alaycı bir tavır göstermeye zorlayarak. "Es ist die alte Geschichte. Galip gelen kendisine neden surat asıldığını anlamaz. 1918'den sonra, sizler kaybettiğimiz kolonilerimizi, yıkılan imparatorluğumuzu unutamadığımız için kötü huylu olduğumuza boş yere inandırmaya çalıştınız bizi ama büyük bir halkın hıncını bir köylünün körlemesine hıncıyla nasıl karşılaştırabiliriz?"

Lucile birkaç dal çiçek topladı, onları kokladı, elinde buruşturdu.

"Bulamadılar mı onu?" diye sordu.

"Hayır. Şimdi uzaklardadır! Bu yiğit insanlardan hiçbiri onu saklamayı göze alamaz. Çok tehlikeli olduğunu ve canlarından olacaklarını bilirler, değil mi? Paraları kadar..."

Hafifçe gülümseyerek bahçeyi dört bir yandan kuşatmış, alacakaranlıkta uyuyan, alçak, çarpık, gizli evlere baktı. İçlerinde geveze, duyarlı kocakarıların, tedbirli, ağzı sıkı burjuva kadınların, ileride kırda hayvanı andıran köylülerin yaşadıklarını düşündüğü görülüyordu. Neredeyse gerçek, gerçeğin bir parçasıydı bu. Orada kalan gölgenin, karanlığın, başkasına devredilemez gizemin bir parçasıydı; Lucile birden ilkokulda bir ders kitabındaki okuma parçasını hatırladı: "En gururlu tiran asla imparator olmaz."

"Daha uzağa gidelim," dedi teğmen.

Yolun iki yanı zambaklarla çevriliydi; güneşin son ışınlarında uzun, parlak tomurcukları patlamıştı ve şu anda kokulu, dik, gururlu çiçekleri akşam esintisinde açıyorlardı. Birbirlerini tanıdıkları üç aydan beri Lucile ve Alman birlikte gezintiler yapmışlardı ancak hava aşka hiç bu kadar elverişli olmamıştı şimdiye kadar. Ortak bir kararla, kendilerini ilgilendirmeyen her şeyi unutmaya çalıştılar. "Bizi ilgilendirmez, bu bizim suçumuz değil. Her erkeğin ve her kadının gönlünde, ölümün ve savaşın olmadığı, vahşi hayvanlarla geyiklerin bir arada neşeyle oynaştığı bir cennet yatar. Söz konusu olan bu cenneti bulmak, kendisini ilgilendirmeyen şeylere gözünü kapamaktır. Biz bir kadın ve bir erkeğiz. Birbirimizi seviyoruz."

Mantığın ve kalbin onları düşman ettiğini, hiçbir şeyin bozamayacağı bir duygu bağı, aşık erkeğin ve razı gelen kadın isteğiyle bağlanan sessiz işbirliği vardı. Kurbağaların suskun iniltilerinin yükseldiği küçük çeşmenin yanında, meyve

yüklü bir kiraz ağacının gölgesinde, ona sahip olmak istedi teğmen. Lucile'i sert bir hareketle elbiselerini yırtarak, memelerini sıkarak kollarına aldı. Kadın bir çığlık attı: "Asla olmaz! Asla!" Ona teslim olmayacaktı asla. Korkuyordu ondan. Okşamasını istemiyordu artık. Bu korkunun cinsel isteği arttırdığından haberi yoktu pek. Bunca sevgiyle benimsemiş olduğu aşk ona birden çok utanç verici görünüyordu. Yalan söylüyordu, Alman'a ihanet ediyordu. Buna aşk denebilir miydi? Ya o zaman? Yalnızca bir anlık zevk mi? Ancak bu zevki bile tadamıyordu Lucile. Onları düşman eden mantık ya da kalp değil onları birleştirecek, karşı koyamadıkları kanın o karanlık hareketleriydi. Erkek ince, güzel elleriyle dokunuyordu ona oysa okşamasını istediği bu elleri, palaskasının göğsünü sıkan tokası ta kalbine kadar dondurduğunda, hissetmiyordu. Garip! Garip! Her şeye rağmen ve sonsuza kadar yeşil üniformayla, buralı olmayan güzel sarı saçları ve güven verici ağzıyla her zaman düşman kalacaktı. Onu birden iten erkek oldu.

"Sizi zorla elde edemem. Sarhoş bir serseri değilim ben... Gidin..."

Ancak elbisesinin muslin kuşağı subayın metal düğmelerine takılmıştı. Subay titreyen elleriyle usulca kuşağı çözdü. Lucile o sırada endişeyle eve doğru bakıyordu. İşte, ışıklar yanmaya başlamıştı. Yaşlı Madam Angellier kaçamak gölgeler camlara yansımasın diye çifte perdeleri kapatmayı hatırlar mıydı? Bu güzel Haziran şafağına pek güvenilmezdi! Savunmasız, bakışların girdiği açık odaların sırlarını ortaya çıkarırlardı. Hiçbir şeye güven olmazdı. Komşu evden İngiliz radyosu açıkça duyuluyordu; yoldan geçen araba kaçak mallarla doluydu; her evde silahlar gizliydi. Bruno başı eğik, uzun palaskasının ucunu elinde tutuyordu. Ne konuşuyor ne kımıldıyordu. Sonunda üzüntüyle konuştu:

"Sanıyordum ki..."

Sözünü bitiremedi, durdu, yeni baştan aldı:

"Bana karşı... biraz sevgi duyduğunuzu..."

"Ben de öyle sanıyordum."

"Peki neden olmadı?"

"Hayır. İmkansız."

Uzaklaştı, birkaç adım ötesinde durdu. Bir an bakıştılar. Bir trompetin tiz sesi çınladı: Karartma başlamıştı. Meydanda Alman askerleri grupların arasından geçiyorlardı. "Haydi, yatağa!" diyorlardı. Kadınlar gülerek karşı çıkıyorlardı. Trompet ikinci kez çınladı. Ahali evlerine döndü. Almanlar yalnızdılar. Güneş doğuncaya kadar tekdüze ayak sesleri uykuları kaçıracaktı.

"Karartma başladı," dedi Lucile anlamsız bir sesle. "Dönmem gerek. Bütün pencereleri kapatmam gerek. Dün Kommandatur'da, salonun ışıklarının yeterince kapalı olmadığını söylediler bana."

"Ben burada oldukça, hiçbir şeyden endişe etmeyin. Sizi rahat bırakırlar."

Lucile karşılık vermedi. Elini uzattı, eve doğru yürümeye başladı. Gece yarısından çok sonra bile teğmen bahçede geziniyordu. Lucile sokakta ve penceresinin altında nöbetçilerin ölçülü, tekdüze ayak seslerini duyuyordu. Bazen. "Beni seviyor, kuşkulanmadı," bazen de: "Güvenmiyor, gözetliyor, bekliyor," diye düşünüyordu.

"Yazık oldu," diye düşündü içtenlikle. "Yazık, güzel bir geceydi... tam aşk için... Kaçırmamak gerekirdi. Kalan önemli değil." Ancak pencereye gitmek için yatağından kalkmaya yeltenmedi. Kendini –eli kolu bağlı, tutsak– sabırsızca iç geçiren bu tutsak ülkeye bağlı hissediyor, hayal kuruyordu; geceyi boşuna geçirdi.

21.

Öğleden hemen sonra, kasaba neşeli bir görünüm almıştı. Askerler meydandaki direkleri yaprak ve çiçeklerle süslemişti, belediyenin balkonunda, gamalı haçlı bayrağın üstünde, üzerinde Gotik harflerle yazılar çiziktirilmiş kırmızı siyah kağıt bandroller dalgalanıyordu. Hava çok güzeldi. Serin bir rüzgar bayrakları ve şeritleri dalgalandırıyordu. Kırmızı suratlı iki genç asker içi gül dolu bir el arabası sürüyordu.

"Masalar için mi bunlar?" diye soruyordu meraklı hanımlar.

"Evet," dedi askerler gururla. İçlerinden biri henüz açılmış bir tomurcuk seçti, yerlere kadar eğilerek bunu genç bir kıza verdi, kız kıpkırmızı kesildi.

"Güzel olacak şölen."

"Wir hoffen so. Umarız. Birbirimizi yeterince üzdük."

Aşçılar açık havada ikindi yemeği için börekler ve gerekli şeyleri yapmak için çalışıyorlardı. Kiliseyi çevreleyen büyük ıhlamurların altında, tozdan uzakta oturmuşlardı. Asker ceketini korumak için, göz kamaştıracak kadar beyaz bir önlük, tepesi yüksek bir bone takmış, üniformalı şef bir pastanın üzerinde son işleri yapıyordu. Kremayla arabesk şekillerle süslüyor, meyve parçacıkları batırıyordu üstüne. Şeker kokusu havayı dolduruyordu. Çocuklar sevinç çığlıkları atıyordu. Gururla kabaran ancak bunu belli etmeyen şef kaşlarını çatıyor, çocuklara ciddiyetle: "Hadi, biraz geri çekilin, bizimle çalışmak mı istiyorsunuz?" diyordu. Önce kadınlar pastayla ilgilenmiyormuş gibiydiler: "Pöf!... kaba bir şey olacak... Unları iyi değil..." derken yavaş yavaş, önce çekinerek, sonra gü-

venle, küstahça yaklaşarak akıl veriyorlardı:

"Hey, bayım, burası iyi süslenmemiş... Bayım, size melekotu gerek."

Sonunda el attılar pastaya. Çocukları geri iterek, masanın çevresinde Almanlarla birlikte işlendiler; içlerinden biri bademkıyıyor; diğeri havanda şeker dövüyordu.

"Subaylara mı bu? Yoksa askerlere de mi verilecek?" diye sordular.

"Herkese, herkese."

Alay ediyorlardı:

"Bizden gayrı!"

Şef içinde kocaman pasta bulunan çini tabakları kollarıyla kaldırdı, hafifçe gülerek bunları gülüşmeler, alkışlar arasında halka gösterdi. Pasta büyük iki askerin büyük bir özenle götürdüğü kocaman bir tahtanın üstüne kondu ve şatonun yolunu tuttu. O sırada her yandan, şenliğe davet edilen yakın kışlalardan subaylar gelmeye başlamıştı. Uzun, yeşil pelerinleri arkalarında dalgalanıyordu. Satıcılar gülümseyerek kapıların önünde bekliyorlardı onları. Sabahtan, mahzenlerden son stoklar çıkarılmıştı: Almanlar ellerine ne gelirse alıyor, değerinden fazla para ödüyorlardı. Bir subay bütün Benedikten şarabı şişelerini alıp götürdü, bir başkası dokuz yüz franklık kadın çamaşırı aldı; askerler vitrinlerin önünde, mavi ve pembe salya önlüklerini sevecen tavırlarla seyrediyorlardı. Sonunda içlerinden biri dayanamadı, subay uzaklaşır uzaklaşmaz satıcı kadına seslendi, bebek takımlarını gösterdi: Mavi gözlü çok genç bir askerdi.

"Kız mı, erkek mi?" diye sordu satıcı kadın.

"Bilmiyorum," dedi asker safça. "Karım mektupta yazmış; son iznimde olmuş, bir ay önce."

Çevresindekiler kahkahayı koyuverdiler. Askercik kızarı-

yor ama pek memnun görünüyordu. Bir şıkşıkla küçük bir elbise aldırdılar. Zafer kazanmış gibi yolun karşısına geçti.

Meydanda müzik çalıyordu durmadan; davul, trompet ve fifrelerden oluşan çemberin yanında, posta astsubayının çevresinde başka bir halka oluşuyordu. Fransızlar ağızları bir karış açık, umutla parlayan bakışlarla seyrediyor, başlarını içten ve düşünceli bir tavırla sallayarak: "Bunun ne olduğunu biliriz . . . memleketten haber beklerken . . . hepimiz bu yollardan geçtik..." diyorlardı. O sırada, koca kıçındaki binici pantolonu şişmanlıktan yırtılacakmış gibi duran, çam yarması genç bir Alman Yolcu Oteli'ne üçüncü kez giriyor ve barometreye bakmak istiyordu. Barometre hâlâ sabit yerindeydi. Alman çok sevindi:

"Korkulacak bir şey yok. Bu akşam fırtına olmayacak," dedi.

"Evet, evet," diye karşılık verdi hizmetçi kadın.

Bu memnuniyet patrona (İngiliz yandaşıydı) ve içkicilere bulaştı; herkes yerinden kalkıp barometreye yaklaştı: "Korkacak bir şey yok! Tamam, şenlik iyi geçecek," diyorlardı, daha iyi anlaşılmak için el kol işaretleri yapıyorlardı, hepsi sırıtarak Alman'ın sırtını sıvazlıyordu:

"Gott mit uns."

"Elbet, elbet, *God meedns*, onu içti, Fritz," diye mırıldanıyorlardı arkasmdan, içten bir aksanla; "Ne olduğunu biliriz. Dünden beri şenliğini ıslatıyor... Yakışıklı adam... Neyse, neden şaşırsın ki? Ne de olsa bunlar da insan!"

Görünüşü ve özellikle sözleriyle sempatik bir hava yaratıp, üst üste üç şişe bira yuvarlayınca, ateşli Alman çekildi. Gün ilerledikçe, bütün halk, kendileri de şenliğe davet edilmiş gibi iyi ve sarhoş hissetti kendini. Mutfaklarda genç kızlar ağır ağır bardakları yıkıyor ve her an Almanların gruplar halinde şatoya doğru çıktığını görmek için pencerelerden eğiliyorlardı.

"Papaz evinde kalan yedek teğmeni gördün mü? Ne kadar yakışıklı, ne özenle tıraş olmuş! İşte, Kommandatur'un yeni çevirmeni! Sence kaç yaşındadır? Bence, yirmisinden fazla değil bu oğlan! Pek genç hepsi de. Aaa, Angellier hanımlarının teğmeni geçiyor. Bu delikanlı bana çılgınlık yaptıracak valla. Eğitim görmüş biri gibi. Atı da ne güzelmiş! Hepsinin de atları ne güzel öyle, Tanrım," diye iç geçiriyordu genç kızlar.

Sobanın yanına çömelmiş bir ihtiyarın sesi yükseldi:

İhtiyar beddualar ederek küllere tükürüyordu; kızlar bunu duymadı; bulaşığı bitirmek, şatoya Almanları görmek için acele ediyorlardı. Akasya, ıhlamur ve yaprakları durmadan titreyen titrek kavaklarla çevrili bir yol uzanıyordu park boyunca. Dalların arasından göl, masaların kurulduğu çayır ve yüksekte şato görünüyordu; kapıları, pencereleri açıktı, alay müziği çalıyordu. Saat sekizde bütün memleket oraya toplanmıştı; genç kızlar annelerini, babalarını da yanlarında sürüklemişlerdi; genç kadınlar çocuklarını evde bırakmak istememişlerdi, bazıları annelerinin kucağında uyuyor, bazıları taşlarla oynayarak çığlık atıyordu; kimileri de akasyanın dallarını ayırıp manzarayı seyrediyordu. Müzisyenler taraçaya yerleşmiş, Alman subayları otların üstüne yatmış ya da ağaçların arasında ağır adımlarla geziniyorlardı. Masalara göz alıcı örtüler serilmiş, güneşin son ışıklarıyla pırıl pırıl yanan gümüş takımlar konmuştu; her iskemlenin arkasında gösteriş yapar gibi bir asker duruyordu; servis yapacaklardı. Sonunda müzisyenler neşeli ve sürükleyici bir parça çalmaya başladı; subaylar yerlerine geçti. Masanın başındaki şeref konuğu ('bir general,' diye fısıldıyordu Fransızlar) ve bütün subaylar kadehlerini kaldırarak: "Heil Hitler!" diye bağırdılar; uzun süre alkışladılar; alkışlar havada metal sesleri gibi titredi. Sonra uğultu halinde konuşmalar, tabak bardak sesleri ve geç kalmış kuş cıvıltıları duyuldu.

Fransızlar uzaktan, tanıdıklarını seçmeye çalışıyordu. Ak saçlı, ince yüzlü, uzun burunlu generalin yanında Kommandatur subayları oturuyordu.

"Benim arabamı alan, şu soldaki hergele! Yanındaki ufak tefek sarışın pek kibar, iyi Fransızca biliyor. Angellier'lerin Almanı nerede? Adı Bruno... Güzel bir isim... Yazık, birazdan hava kararacak, bir şey göremeyeceğiz. Nalıncının Fritz'i meşaleler yakacaklarını söyledi! Ah, anne, ne hoş olur! O zamana kadar kalırız. Şatodakiler ne der buna? Bu gece uyuyamazlar! Anne, artıkları kim yiyecek? Sayın belediye başkanı mı? Sussana sen bakayım, artık falan kalmaz, çok iştahlılar, baksana!"

Karanlık yavaş yavaş bastırıyordu ama taraçada müzisyenlerin bakır çalgıları, Almanların sarı saçları, üniformaların yaldızlı nişanları parlıyordu henüz. Yeryüzünden kaybolan günün bütün parıltısı kısa bir an gökyüzüne sığınmış gibiydi; pembe bulutlarla çevrilen dolunay fıstık şerbeti gibi çok açık bir yeşile dönmüş, buz gibi saydamlaşmıştı sanki: göle vuruyordu aksi. Havayı hoş ot, saman ve çilek kokuları sarmıştı. Müzik hâlâ çalıyordu. Birden askerlerin elindeki meşaleler yandı; toplanmış masaları, boy kadehleri aydınlatıyordu, zira gölün çevresindeki subaylar acele ediyor, şarkılar söylüyor ve gülüyorlardı. Neşeli seslerle patlayan şampanya tıpalarının gürültüsü duyuluyordu.

"Vay serseriler," diyordu Fransızlar ama fazla kin duymadan, çünkü neşe bulaşıcıdır ve duyulan kini hafifletir, "içtikleri bizim şarap ne de olsa..."

Zaten Almanlar bu şampanyayı pek beğenmiş olmalıydılar (çok pahalıya aldıkları için!), bu yüzden Fransızlar zevkli oldukları için böbürleniyorlardı.

"Eğleniyorlar, neyse ki her zaman savaş olmuyor. Üzülme, günlerini görürler... Bu yıl biteceğini söylüyorlar. Onlar

kazanırsa hapı yuttuk ama elden ne gelir, yeter ki bitsin şu savaş... Kentlerde sefalet diz boyu . . . tutsaklarımızı geri versinler."

Genç kızlar yolda kol kola girerek dans ediyor, müzik çalıyordu hafifçe. Davullar ve bakır çalgılar bu havalara vals ve operet gibi, yürekleri çarptıran kusursuz titreşim, muzaffer, neşeli, aynı zamanda kahramanca ve sevinçli bir şey katıyordu; bazen uzun, güçlü bir soluk, uzaktaki fırtınayı andıran bir yansıma gibi bu notaların arasından yükseliveriyordu.

Karanlık iyice bastırınca, korolar duyuldu. Asker grupları taraçadan parka, kıyılardan çiçeklerle süslü kayıkların yüzdüğü göle yanıt veriyordu. Fransızlar ellerinde olmadan büyülenmiş halde dinliyorlardı. Vakit gece yarısına yaklaştığı halde kimse yüksek otların, dalların arasındaki yerini terk etmeyi düşünmüyordu.

Ağaçları yalnızca meşaleler ve şenlik fişekleri aydınlatmaktaydı. O harika sesler dolduruyordu geceyi. Birden derin bir sessizlik çöktü. Almanların ay ışığı ve yeşil alevlerin oluşturduğu fonda koştukları görüldü.

"Şenlik fişeği olmalı bu! Kesinlikle odur! Biliyorum. Fritz'ler söyledi bana," diye bağırdı bir yumurcak.

Tiz sesi gölün karşısına ulaşıyordu. Annesi azarladı:

"Sus bakayım! Onlara Boche ya da Fritz deme! Asla! Hoşlanmıyorlar bundan. Sesini kes ve seyret."

Ancak hareketli gölgelerin gidip gelişinden başka bir şey görünmüyordu. Taraçanın tepesinden biri bağırarak bir şey söyledi ama ne dediği anlaşılmadı; gök gürültüsünü andıran uzun ve alçak bir uğultu koptu.

"Ne diye bağırıyorlar? Duydunuz mu? 'Heil Hitler, Heil Goering! Heil Üçüncü Reich!' gibi bir şey olmalı. Artık duyulmuyor, seslerini kestiler. Bak, müzisyenler de gidiyor! Acaba bir haber mi aldılar? İngiltere'ye mi çıktılar? Bence dışarıda

üşüdüler, şenliğe şatoda devam edecekler," dedi eczacı; nemli hava romatizmalarını azdırır diye korkuyordu.

Genç, karısının kolunu tuttu.

"Biz de eve gidelim mi, Linette?"

Ancak eczacının hanımı hiçbir şey duymak istemiyordu.

"Ah, kalalım, biraz daha bekle. Birazdan yine şarkıya başlayacaklar, öyle güzeldi ki."

Fransızlar bekledi, ancak şarkı tekrar başlamadı. Askerler, meşale tutanlar, emirleri iletiyormuş gibi şatodan parka doğru koşuyorlardı. Ara sıra kısa bir çağrı duyuluyordu. Göldeki kayıklar ay ışığı altında bomboş dolaşıyordu; bütün subaylar karaya atlamıştı. Yüksek sesle heyecanlı tartışmalar yapıyorlardı ama kimse ne dediklerini anlamıyordu. Şenlik fişekleri teker teker söndü. Seyirciler esnemeye başladı. "Geç oldu. Eve dönelim. Şenlik bitti."

Genç kızlar ana babalarının önünde kol kola girmiş, ayaklarını sürüyen uykulu çocuklar küçük gruplar halinde köy yolunu tuttular. İlk evin önünde bir ihtiyar, yolun kenarında hasır bir iskemleye oturmuş piposunu içiyordu.

"E, şenlik bitti mi?" diye sordu.

"Evet. Ah, öyle eğlendiler ki."

"Eğlenceleri uzun sürmeyecek," dedi ihtiyar, sakin bir sesle. "Rusya ile savaşa girmişler, radyo söyledi."

Külü boşaltmak için piposunu iskemlenin tahtasına defalarca vurdu, göğe bakarak mırıldandı:

"Yarın yağmur yok; bu hava sonunda bahçelere zarar verecek!"

22.

Gidiyorlar!

Günlerdir Almanların gitmesi bekleniyordu. Bunu kendileri haber vermişti: Bizi Rusya'ya gönderiyorlar. Bu haber üzerine Fransızlar merakla seyrediyordu onları ("Memnun muydular, yoksa endişeli mi? Kazanacaklar mı yoksa kaybedecekler mi?" diye). Öte yandan Almanlar da kendileri hakkında ne düşündüklerini anlamaya çalışıyorlardı: Acaba bu insanlar onların gittiğine seviniyorlar mıydı? İçlerinden ölmelerini mi diliyorlardı? Bazıları acıyor muydu onlara? Üzülüyorlar mıydı? Hayır, Alman olarak, galip olarak (kendilerine bu soruyu soracak kadar saf değillerdi) ama çatılarının altında üç ay yaşamış, onlara karılarının ya da annelerinin fotoğraflarını göstermiş, onlarla şişeler dolusu şarap içmiş o Paul'ler, Siegfried'ler, Oswald'lar üzülüyorlar mıydı? Ancak Fransızlar ve Almanlarda tık yoktu; kibar ve ölçülü sözler söylüyorlardı—"Savaş bu... Elden ne gelir, değil mi? İnşallah uzun sürmez!" Son durağa ulaşmış bir geminin yolcuları gibi birbirilerine veda ediyorlardı. Yazışacaklardı. Günün birinde görüşeceklerdi. Yan yana geçirdikleri haftalardan iyi anılar saklayacaklardı. Birçok asker düşünceli bir genç kızın kulağına: "Savaştan sonra geri geleceğim," diye fısıldadı. Savaştan sonra... Ne kadar uzaktı!

Bugün, yani 1 Eylül 1941 günü çekip gidiyorlardı. Fransızların aklını en fazla kurcalayan, kasabaya başkalarının gelip gelmeyeceğiydi; çünkü o zaman, değiştirmeye ne gerek var?" diye düşünüyorlardı acı acı; "Bunlara alışmıştık. Gelen gideni aratırsa ya?"

Lucie, karar verildiğini, emir aldıklarını, Almanların bu gece gideceklerini bildirmek için Madam Angellier'nin odasına girdi. Yenileri gelmeden önce aradaki birkaç saatlik boş-

luktan yararlanıp Benoît'yı kaçırmak gerekirdi. Onu savaşın sonuna kadar gizlemek ve köy işgal altındayken evine göndermek imkansızdı. Tek umut, sınırı aşmaktı ve askerlerin hareketi sürdükçe kolay olurdu iş.

"Çok, çok tehlikeli," diye mırıldandı Lucile. Yüzü sapsarı ve yorgun gibiydi: Geceler boyu iyi uyuyamamıştı. Karşısında duran Benoît'ya baktı; ona korku, anlayışsız ve imrenmeyle karışık garip şey duruyordu: Yüzündeki anlaşılmaz, ciddi, sert ifade gözünü korkutuyordu. Uzun boylu, kaslı, teni renkli bir erkekti; gür kaşlarının altında açık renk gözleri vardı, bakışları dayanılmaz oluyordu bazen. Esmer ve kırışık elleri, sürekli toprak ve kan eşeleyen asker ve işçi ellerine benziyordu. Bundan emindi Lucile: Bu adama göre her şey basitti, üzüntü, endişe uykusunu bozmazdı kesinlikle.

"Çok düşündüm, Madam Lucile," dedi alçak sesle.

Bu kalın duvarlara, kapalı kapılara rağmen üçü de kendilerini birinin gözetlediğini hissediyor, söyleyeceklerini yavaşça söylüyorlardı.

"Şu anda kimse sınırdan geçiremez beni. Çok tehlikeli. Evet, gitmem gerek, Paris'e gitmek isterdim ben."

"Paris'e mi?"

"Orada, alaydayken dostlarım vardı..."

Duraksadı.

"Birlikte tutsak edilmiştik. Birlikte kaçtık. Paris'te çalışıyorlar şimdi. Onlara ulaşabilirsem, bana yardım ederler. Şu anda yalnız biri hayatta değil..."

Ellerine bakıp sustu.

"Önemli olan yolda enselenmeden Paris'e ulaşmak ve arkadaşları buluncaya kadar beni evinde bir iki gün saklayacak güvenilir birini bulmak."

"Paris'te tanıdığım yok," diye mırıldandı Lucile. "Ama her durumda size kimlik kağıtları gerek."

"Dostlarımı bulur bulmaz, belgelerim olur, Madam Lucile."

"Nasıl? Dostlarınız ne iş yapıyor?"

"Politikayla ilgilenirler," dedi Benoît kısaca.

"Ha, yani komünistler," diye mırıldandı Lucile, Benoît'nın hareketleri hakkında köyde duyduğu bazı şeyleri hatırlayarak. "Şimdi komünistler de izleniyor. Hayatınızı tehlikeye atıyorsunuz."

"Bu ne ilk ne de son kez oluyor, Madam Lucile," dedi Benoît. "Alıştık artık."

"Paris'e nasıl gideceksiniz? Trenle gitmek olanaksız; eşgaliniz her yere verildi."

"Yaya, bisikletle. Kaçarken yaya yürüdüm, korkmam bundan."

"Jandarmalar..."

"İki yıl önce evinde yattığım adam beni tanır, gidip jandarmaya gammazlamaz. Buradan daha emin, burada benden nefret edenler var. Zaten ne sever ne nefret ederler benden. Daha kolay bu."

"Bunca yolu, tek başına, yaya..."

Pencerenin yanında uyakta duran, o zamana kadar hiç konuşmamış olan Madam Angellier soluk gözleriyle Almanların meydanda gidiş gelişlerini seyrediyordu, bir şey söylemek istermiş gibi el kaldırdı.

"Gelen var."

Üçü de sustu. Lucile yüreği çarptığı için utanıyordu; öyle hızlı ve şiddetle çarpıyordu ki diğerleri duyacak sandı. Yaşlı kadınla köylü ses çıkarmadan duruyorlardı. Aşağıdan Bruno'nun sesi geldi; Lucile'i arıyordu; kapıları açtı. Aşçı kadına sordu:

"Genç hanım nerede, biliyor musunuz?"

"Dışarı çıktı," dedi Jeanne.

Lucile derin bir nefes aldı.

"Benim aşağıya inmem gerek," dedi. "Kuşkusuz bana veda etmek için arıyor."

"Bu arada ondan benzin ve sürücü belgesi isteyin," dedi Madam Angellier birden. "Eski arabayı alırsınız; el konmamış olanı. Alman'a, hasta olan ortakçılardan birini şehre götürmek zorunda olduğunuzu söylersiniz. Kommandatur'un izin belgesiyle Paris'e kadar tehlikesizce gidebilirsiniz."

"Ama!" dedi Lucile, "böyle yalan söylemek..."

"On günden beri başka ne yapıyorsunuz zaten?"

"Paris'e varıp da dostlarınızı bulunca, nerede saklanacaksınız? Yeterince cesur, özverili insanları nereden bulursunuz?"

Aklına bir anı geldi.

"Evet," dedi birden. "Bu mümkündür... Bu şansı kullanmak gerek ne olursa olsun. Bizim evde 40 yılında tutuklanan şu Parislileri hatırlıyor musunuz? Yaşlı, bankacı bir çiftti ama dayanıklı ve cesurdular. Son günlerde mektup yazdılar bana; adresleri var. Michaud'lar. Evet, Jeanne ve Maurice Michaud. Kabul ederler belki sizi... Kesinlikle kabul ederler, ama onlara mektup yazmak, cevabı beklemek gerek . . . ya da ne olursa olsun, demek... Bilmiyorum."

"Siz yine bir izin belgesi isteyin," diye öğüt verdi Madam Angellier. Soluk ve sert bir gülümsemeyle ekledi: "Daha kolay bu."

"Denerim," diye mırıldandı Lucile.

Bruno ile yalnız kalmaktan ödü kopuyordu. Bununla birlikte aceleyle aşağı indi. Ya bir şeyden kuşkulanıyorsa? Savaştı bu! Savaş yasasına katlanacaktı. Korkusu yoktu. Boş ve yorgun ruhu derinden derine büyük bir tehlike olsun istiyordu.

Alman'ın kapısına vurdu. İçeri girince onun yalnız olmadığını görerek şaşırdı. Kommandatur'un, kızıl saçlı, sert, kemikli yüzlü sarı kirpikli yeni çevirmeni ve ufak tefek, pembe beyaz, gülümsemesi ve bakışı çocuksu, pek genç bir subay onu ziyarete gelmişti. Üçü mektuplar yazıyor, paketler yapıyordu; askerin, köye gelir gelmez kendisini sıkan bir iç ortam yaratmak için gönderdiği o biblolardan gönderiyorlardı: Küllükler, sarkaçlı küçük duvar saatleri, basma resimler ve özellikle kitaplar. Lucile gitmek istedi ama oturmasını rica ettiler.

Bruno'nun uzattığı bir koltuğa oturdu, özür diledikten sonra tekrar işlerine dönen üç Alman'ı seyretti: "Çünkü bütün bunları beş postasına yetiştirmek istiyoruz," dediler.

Bir keman, bir Fransızca-Almanca sözlük, Fransızca, Almanca, İngilizce kitaplar, denizde bir yelkenlinin resmedildiği güzel ve romantik bir resim.

"Bunu Autun'da, bir hırdavatçıda buldum," dedi Bruno.

Duraksadı.

"Sonra . . . yo . . . göndermiyorum bunu. Uygun kartonum yok. Yıpranır sonra. Bunu kabul edersiniz çok sevinirim, bayan. Konusu duruma çok uygun. Bakın. Berbat bir hava, karanlık, uzaklaşan bir gemi . . . en uzakta da ufukta bir aydınlık . . . belirsiz bir umut... Buradan ayrılan ve bir daha görüşmeyeceğiniz bir askerin anısı olarak kabul edin bunu."

"Saklayacağım bunu, mein Herr, ufuktaki bu beyaz çizgi yüzünden," dedi Lucile yavaşça.

Bruno eğildi, işine döndü. Masanın üzerinde bir mum yanıyordu; damga mumunu aleve yaklaştırdı, iple bağlı bir paketin üstüne akıtıyor, sonra parmağından çıkardığı yüzüğü sıcak muma bastırıyordu. Lucile ona bakarken, onun için piyano çaldığı, teninin temasıyla ısınmış yüzüğü ellerinin arasında tuttuğu o günü hatırlıyordu.

"Evet," dedi birden bakışlarını kaldırarak. "Mutluluk sona erdi."

"Bu yeni savaşın uzun süreceğine inanıyor musunuz?" diye sordu, ama soruyu sorar sormaz hemen pişman oldu. Bu insana uzun yaşayıp yaşamayacağını sormak demekti bu! Bu yeni savaş hakkında bir öngörü müydü? Bir dizi zafer ya da bozgun, uzun bir çarpışma mı? Kim bilebilirdi? Geleceği kim tahmin edebilirdi? Kimse bundan başka bir şey yapmamasına rağmen . . . boşuna hep...

Bruno aklından geçenleri okuyormuş gibiydi.

"Yine çok acı çekilecek, ayrılıklar yaşanacak, kan dökülecek," dedi.

İki arkadaşı da onun gibi işlerini düzene koyuyorlardı. Ufak tefek subay bir tenis raketini, çevirmen de sarı deriyle ciltlenmiş büyük, güzel kitapları büyük bir özenle, kılı kırk yararcasına sarıyorlardı. "Bahçıvanlıkla ilgili kitaplar," diye açıkladı Lucile'e, "çünkü sivil hayatımda XIV. Louis dönemine ait bahçe düzenleme mimarıydım," diye ekledi biraz böbürlenerek.

Şimdi bütün kasabada, kahvelerde, işgal ettikleri burjuva evlerinde, ölümün eşiğinde gibi, kim bilir kaç Alman karılarına, nişanlılarına mektup yazıyor, sahip oldukları topraklardan ayrılıyordu? Lucile'in yüreği çok acıdı. Sokaktan, nalbanttan dönen atları ve hareket için çoktan hazır olan seyisin geçtiğini gördü. Fransa çiftliklerinden koparılıp alman ve dünyanın öteki ucuna gönderilen o atları düşünmek tuhafına gidiyordu. Bakışlarını izlemiş olan çevirmen ciddiyetle:

"Gittiğimiz yer, atlar için son derece uygun bir ülke," dedi.

Ufak tefek teğmen burun kıvırdı:

"Ama askerlere göre pek güzel sayılmaz..."

Lucile, bu yeni savaş fikrinin içlerini hüzünle doldurduğunu düşündü, ama duygularını fazla abarttığını kabul etti: "Savaşan askerin morali" denen şeyin heyecanını kötüye kullanmak istemiyordu. Bu işe casusluk denebilirdi, suç ortaklığı yapmak utandırırdı kendisini. Ayrıca dövüşeceklerini bilecek kadar iyi tanıyordu onları! Ne de olsa burada gördüğüm genç adamla yarının savaşçısı arasında bir uçurum vardı, diye düşündü. İnsan karmaşık, bölünmüş, sürprizlerle doluydu ama bunu anlamak için savaş ya da büyük bunalımlar yaşamak gerekirdi. Bunun ne heyecan verici, ne korkunç bir manzara olduğunu düşündü yine; daha gerçek olduğu için en korkuncuydu; denizi tanıdığını övünçle söyleyebilmesi için onu sakin ve fırtınalı havada görmesi gerekirdi insanın. O kendilerini böyle bir anda gören kadınları ve erkekleri tanır yalnız, diye düşündü. Kendini yalnız o tanır. Bruno'ya içtenlikle, safça ve doğal bir tavırla:

"Sizden büyük bir iyilik istemeye gelmiştim," diyebildi?

"Söyleyin, hanımefendi, size nasıl yardım edebilirim?"

"Kommandatur'daki beylerden benim için biraz benzin ve sürücü belgesi isteyebilir misiniz?" Paris'e götürmem gereken..."

Konuşurken şöyle düşünüyordu: "Ona hasta bir ortakçıdan söz edersem şaşırır: Çevrede, Creusot'da, Paray'da ya da Autun'da klinikler var."

"Çiftçilerimden birini Paris'e götürmek zorundayım. Kızı orada oturur; çok hastaymış, babasını istiyor. Trenle gitmek zavallı adama çok zaman kaybettirir. Biliyorsunuz, hasat zamanı, işler çok sıkışık. İstediğimi verirseniz, birlikte bir günde gidip geliriz."

"Kommandatur'a gitmenize gerek yok, Madam Angellier," diye atıldı hemen, onu uzaktan hayranlıkla seyreden ufak tefek subay. "İstediğinizi size verecek yetkim var benim. Ne zaman gitmek istiyorsunuz?"

"Yarın."

"Güzel!" diye mırıldandı Bruno. "Yarın . . . o zaman biz hareket ederken siz orada olacaksınız."

"Saat kaçta gidiyorsunuz siz?"

"Saat on birde. Bombardımanlar yüzünden gece yolculuğu yapacağız. Alınan önlemler bence boşuna, zira ay ışığı gündüz gibi yapıyor ortalığı. Ancak asker kurallara göre yaşar."

"O zaman sizden ayrılayım," dedi Lucile, Alman'ın yazdığı kağıdı aldıktan sonra: Bir insanın hayatı ve özgürlüğü bu kağıt parçasına bağlıydı. Onu sakince katlayıp en ufak bir kuşku uyandırmadan kemerine soktu.

"Sizi yolcu etmek için orada olacağım."

Bruno ona baktı; onun sessiz duasını anladı:

"Bana veda edecek misiniz, Herr teğmen? Çıkıyorum ama saat altıda dönerim."

Üç genç topuklarını vurarak kalktı; Lucile eskiden, Reich askerlerinin modası geçmiş bu kibarlık gösterisini komik bulmuştu. Oysa şimdi bu hafif mahmuz vuruşunu, el öpmeleri, ailesiz, bekar askerlerin göstermiş olduğu bu hayranlığı özleyeceğini düşünüyordu. Ona gösterdikleri saygıda, hüzünlü bir sevgi vardı; onun sayesinde kibarlığın, iyi eğitimin, kadınlara karşı gösterilen nezaketin, aşırı içmek ya da bir düşmana saldırmaktan çok daha beğenilen bir erdem olduğunu anlamış gibiydiler. Ona gösterdiği tavırlarında şükran ve geçmişe duyulan özlem vardı; Lucile bunu seziyor ve çok seviniyordu. Büyük bir endişe içinde saat sekize kadar bekledi. Bruno ne diyecekti ona? Birbirlerinden nasıl ayrılacaklardı acaba? Aralarında bir yığın karmaşık, dile gelmemiş, bir kelimeyle kırılabilecek değerli bir kristal gibi kırılgan bir şey vardı. Bruno da bunu hissetmiş olmalıydı, zira kendisiyle bir an bile yalnız kalmadı. Anlayınca (Lucile acı ve hoş bir duygu içinde, bunun tek sivil hareket olduğunu düşündü), iki elini tuttu. Öpmeden önce, hem hoş hem buyurgan bir hareketle, bir an ellerini yanağına dayadı. Bir anının ateşini üzerine mühürlemek mi istiyordu?

"Elveda," dedi, "elveda. Sizi hiç unutmayacağım."

Lucile ses çıkarmadı. Bruno ona bakınca, gözlerinin yaşlı olduğunu gördü. Başını çevirdi.

"Dinleyin," dedi bir an sonra. "Size amcalarımdan birinin adresini vermek istiyorum, babamın kardeşi, benim gibi bir Falk o da. Parlak bir kariyer yaptı, Paris'te kendisi, şeyin yanında..."

Çok uzun bir Alman ismi söyledi.

"Savaşın sonuna kadar, büyük Paris'in komutanı o, kısacası bir tür kral naibi; her şey amcama bağlı. Ona sizden söz ettim, dilemem ama (savaştayız, yarın ne olacağımızı Tanrı bilir ancak), size olanakları ölçüsünde yardım etmesini istedim."

"Çok iyisiniz, Bruno," dedi yavaşça.

O anda onu sevdiği için utanmıyordu, çünkü arzusu ölmüştü ve ona yalnız acıma ve derin, anaca bir sevgi duyuyordu. Gülümsemek için kendini zorladı.

"Oğlunu savaşa gönderirken tedbirli olması için öğütlerde bulunan Çinli bir anne gibi (çünkü savaş tehlikesiz olmaz), ben de sizden elinizden geldiğince hayatınızı korumanızı rica ediyorum."

"Sizin için değerli olduğu için mi?" diye sordu Bruno endişeyle.

"Evet. Çünkü benim için değerli."

Ağır ağır el sıkıştılar. Lucile onu merdiven başına kadar uğurladı. Bir atı dizgininden tutmuş bir emir eri Bruno'yu bekliyordu orada. Geç olmuştu ama kimse uyumayı düşünmüyordu. Almanların gidişini görmek istiyordu herkes. Şu son saatlerde yenilenlerle, galip gelenleri, insanca bir hüzün, bir huzurluluk bağlıyordu birbirlerine; hoş, iyi içki içen, güçlü kuvvetli, koca kıçlı Erwal, Fransızca şarkılar öğrenmiş olan o canlı, neşeli (sivilken soytarı olduğu söyleniyordu), bütün ailesini bombardımanda kaybeden Willy, "yalnız kayınvalidem dışında, çünkü şanssız biriyim ben!" diyen zavallı Johann; hepsi ateşin, kurşunların, ölümün hedefiydi. Ne kadarı Rus ovalarının altına gömülüp yatacaktı? Almanlarla savaş ne kadar çabuk ve mutlu bir şekilde sona ererse ersin, bu zavallı insanlardan kaçı o kutsal sonu, o yeniden diriliş gününü görecekti?

Çok hoş, duru bir geceydi, ayın ışığı parıl parıldı, tek yaprak bile kımıldamıyordu. Ihlamurları budama mevsimi. Erkekler ve çocuklar bol yapraklı dallara çıkar, yaprakları toplarlar; kadınlarla küçük kızlar o kokulu çiçekleri kucaklayıp kaldırır, bütün güz ambarlarda kuruturlar, kışın kaynatılarak içilir kuruyan bu çiçekler. Havada hoş, bayıltıcı bir koku dalgalanıyordu. Her şey ne kadar güzel, ne kadar sakindi! Çocuklar köşe kapmaca oynuyor, eski haçlı tepenin basamaklarına çıkıyor, yola bakıyorlardı.

"Göründüler mi?" diye soruyordu anneler.

"Hayır, henüz görünürde bir şey yok."

Birlikler şatonun önünde toplanmıştı ve yürüyüş düzenindeki alay kasabada geçit yapacaktı. Kapı gölgelerinde bir

mırıltı, bir öpücük gürültüsü duyuluyordu . . . diğerlerinden daha sevgi doluydu bazı ayrılışlar. Askerler kaskları, göğüslerinde gaz maskeleriyle savaş giysileri giymişlerdi. Sonunda kısa bir davul sesi duyuldu. Askerler sekizerli sıralar halinde göründü, gecikenler, parmak uçlarıyla öpücükler göndererek aceleyle sıralara katılıyorlardı. Askerlerle halk arasında şakalar yapıldı ama çok geçmeden her şey bitti. General oradaydı. Birliklerin başında, at sırtında geçti. Onları hafifçe selamladı, Fransızlara da selam verdi ve gitti. Arkasından subaylar, sonra içinde Kommandatur'un bulunduğu bir otomobili koruyan motosikletliler geliyordu. Daha sonra hareketli platformda toplarla topçular geçti; her platformda yere uzanmış bir asker vardı, yüzü namlu hizasındaydı; ardında manevralarda geçtiğini gördükleri ve artık alıştıkları o öldürücü silahlar, makineliler ve titremeden bakamadıkları, namluları gökyüzüne dikilmiş DCA topları geliyordu. Ağzına kadar yeni fırından çıkmış siyah somunla dolu kamyon, Kızılhaç arabaları boştu henüz. Kortejin sonundaki seyyar mutfak, köpeğin kuyruğuna bağlı bir tencere gibi tıngırdıyordu. Askerler şarkı söylemeye başladı, karanlıkta kaybolan ağır, ciddi bir şarkıydı. Çok geçmeden yolda, Alman alayının yerinde biraz toz kaldı yalnızca.

EK 1

Fransa'nın Durumu ve projesiyle ilgili İrène Némirovsky'nin not defterinden alınan notları

Tanrım! Bu ülke bana ne yapıyor böyle? Beni attığına göre, bunu soğukkanlılıkla düşünelim, onurunu ve hayatını kaybetmesine seyirci kalalım. Ya diğerleri, onlar benim neyim? İmparatorluklar çöküyor. Hiçbir şeyin önemi yok. Mistik açıdan ya da kişisel açıdan bakınca, hepsi bir. Soğukkanlılığımızı koruyalım. Kalbimizi sertleştirelim. Bekleyelim.

21 Haziran. Pied-de-Marmite ile görüşme. Fransa Almanya ile el ele yürüyecek. Yakında "ama yalnızca gençler" silah altına alınacak burada. Kuşkusuz Michel için de geçerli bu. Bir ordu Rusya'yı yarıp geçiyor, diğeri Afrika'dan geliyor. Süveyş alındı. Japonya müthiş filosuyla Amerika ile dövüşüyor. İngiltere aman diliyor.

25 Haziran. Müthiş, görülmemiş bir sıcak. Bahçe Haziran renkleriyle donanmış-gök mavisi, açık yeşil ve pembe. Dolmakalemimi kaybettim. Toplama kampı tehdidi, Yahudilerin statüleri gibi başka kaygılar var hâlâ. Unutulmaz Pazar günü. Gölcüğün kenarında geçirdikleri "çılgın geceden" sonra, dostlarımızın üzerine Rusya yıldırımı düştü. Ne için? Onlar yüzünden herkes sarhoş. Günün birinde anlatacak mıyım bunu acaba?

28 Haziran. Gidiyorlar. 24 saat boyunca bitkin düştüler, şimdi neşeliler, özellikle birlikte olduklarında. Sevgili küçük hüzünle "mutlu anların geçtiğini" söylüyor. Paketlerini evlerine gönderiyorlar. Aşırı heyecanlı oldukları açıkça görülüyor. Müthiş bir disiplin var, sanırım içlerinde isyan falan yok. Irkı, dini, inancı, önyargıları, hataları ne olursa olsun, haklı olsa da halklara hiç kin duymayacağıma burada yemin ediyorum. O zavallı çocuklara acıyorum. Ama kabul etmeyenleri, soğukkanlılıkla bizi düşürenleri, bize çok kötü davranmaya hazır olanları bağışlamam mümkün değil. Günün birinde ele geçiririm onları... Bu ne zaman sona erecek? Geçen yaz buradaki birlikler önce "Noel", sonra Temmuz demişlerdi. Şimdiyse 41 sonu. Yasak bölge ve kıyılar dışında her yeri boşaltmaktan söz ediliyor burada. Galiba serbest bölge savaşa aldırmıyor. Resmi Gazete'yi dikkatle tekrar okuyunca, birkaç gün önceki durumları anlıyorum.

Kaldırmak için bunca ağır bir yükü
Cesaretin gerek, Sisyphe.
Korkum yoksa da işten,
Amaç uzun, zaman dar

Irène Nèmirovsky'den Irène Nèmirovsky'e, *Yalnızlık Şarabı.*

30 Haziran 1941. Michaud kişilerinin üzerinde durmalı. Sürekli kadeh tokuşturanlar ve gerçekten soylu olanların. Nefret edilen kitlenin, çoğunlukla bu yiğit insanlardan oluşması ilginç. Onlar ne en iyi ne de en kötü olanlar.

Geleceğe aktarılmaya değer tablolar neler?
1) Sabah erkenden kuyruklar.

2) Almanların gelişi.

3) İnsanların büyük ilgisizliğinden çok suikastlar ve kurşuna dizilen rehineler.

4) Vurucu, çok etkileyici bir şey yapmak istersem, göstereceğim sefalet değil onların refahı.

5) Hubert mutsuzların götürüldüğü hapishaneden kaçınca, göstermem gereken Opera şenliği ve yalnızca duvarlara afiş yapıştıranlar: Biri şafakta kurşuna dizildi, gibi. Yine aynı şekilde savaştan sonra ve Corbin üzerinde fazla durmadan. Evet! Zıtlıklar üzerine vurgu yaparak olmalı bu: Sefalet için bir kelime, bencillik, alçaklık, yardımseverler derneği, cinayet için on kelime. Çok hoş olacak! Oysa bu havayı soluduğum bir gerçek. Bunu hayal etmek kolay: Yiyecek içecek saplantısı.

6) Sabahın kör karanlığında Source sokağındaki ayini de düşünmeli. Zıtlıklar! Evet, içinde bir şey, pek güçlü ve pek yeni olabilen bir şey var. Dolce'de bunu neden pek az kullanıyorum? Yine de ağırlığı Madeleine üzerine vermek yerine— örneğin bütün Madeleine-Lucile bölümü–kaldırabilir, Madam Angellier–Lucile bölümünde geçecek birkaç açıklama satırına indirgeyebilirim. Buna karşılık, Alman şenliği hazırlıklarını titizlikle tasvir etmeli. Bu belki de *an impression of ironic contrast, to receive the force of the contrast. The reader has only to see and hear* (Alaycı bir zıtlık etkisi. Bu zıtlığın gücünü algılamalı. Okuyucunun işi görmek ve duymaktır.)

Görünüş sırasına göre kişiler (hatırladığım kadarıyla):

Péricand'lar–Corte'ler–Michaud'lar–mülk sahipleri–Lucile–serseriler?–köylüler v.s– Almanlar–soylular.

Güzel, başa eklemek gerekirdi: Hubert, Corte, Jules Blanc ama bu benim Dolce için ton birliğimi mahvederdi. Sanırım Dolce'yi bırakmak, buna karşılık Fırtına'nın bütün kişilerini ele

geçirmek, ama Lucile, Jean-Marie ve diğerleri (ve Fransa) üstünde kaçınılmaz bir etki yaratacak şekilde ayarlamak gerek.

Sanırım (pratik sonuç), Dolce kısa olmalı. Aslında 80 sayfalık Tempête karşısında, Dolce altmış sayfa kadar olacak, daha fazla değil. Buna karşılık Tutsaklık, 100'e kadar çıkmalı. Şu halde şöyle diyelim:

FIRTINA 80 SAYFA
DOLCE 60 SAYFA
TUTSAKLIK "
Diğer ikisi 50 SAYFA

390–400 sayfa diyelim, 4'le çarpınca. Tanrım! 1600 sayfa eder daktilo edilmesi gereken! *Well, well, if I live in it!* Söz verdikleri gibi 14 Temmuz'da gelirlerse, diğer sonuçlarm arasında iki ya da en azından bir bölüm eksik kalacak.

Aslında orkestranm ya da tek bir kemanın çaldığı müzik gibi bu. En azından öyle olmalıydı. Birleştirmek (iki Rusça kelime) ve kişisel duygular. Burada beni ilgilendiren, dünyanın tarihidir.

Tehlikeye dikkat: Karakterleri değiştirmeyi akıldan çıkarmalı. Geçen zaman kısa, elbette. Yine de ilk üç bölüm ancak üç yıllık bir zaman diliminde geçecek. Son iki bölüm içinse, Tanrı bilir bunu, onu tanımak pahalıya patlayacak bana. Ama yoğunluk, deneyimlerin önemliliği yüzünden, başlarına böyle şeyler gelen insanların değiştirilmesi gerek (...)

Bunun bir film gibi geliştiğini düşünüyorum ancak zaman zaman kötülük eğilimleri ağır basıyor, bunu kısa cümlelere ya

da kendi bakış açımı vererek sonraki özgür okul bölümüne bıraktım ben de. Acımadan aramak gerekir mi bunu?

Şunu da iyice düşünmeli: *the famous "impersonality" of Flaubert and his kind lies only in the greater fact with which they express their feeling–dramatizing them, embodying them in living form, instead of stating them directly?* (Flaubert'in ünlü *kişisellikten* arınmış tarzı duygularını doğrudan belirtmek yerine, canlı bir form içinde cisimleştirerek, dramatize etmesine mi dayanmaktadır?)

Böyle... Lucile'in kalbindekilerinin bilinmemesi gereken anlar var ama onu başkalarımn gözüyle göstermeli.

1942

Fransızlar yaşlı bir eşten bıkar gibi bıkıyorlardı Cumhuriyet'ten. Onlara göre diktatörlük gelgeç aşk, bir zinaydı. Ama karılarını aldatmaya çok hevesliydiler, onu katletmek istedikleri yoktu. Şimdi Cumhuriyet'lerini, özgürlüklerini ölmüş görüyorlar. Buna ağlıyorlar.

Bir süredir Fransa'da belirli bir toplumsal sınıfta yapılan tek şeyin amacı, korku. Savaşa, bozguna ve şu andaki barışa neden oldu bu korku. Bu sınıfa mensup bir Fransız, kimseye kin beslemez; ne kıskançlık, ne hırs, ne gerçekten öç alma isteği duyar. Korkar. Ona kim daha az kötülük edecektir (gelecekte değil, soyut olarak değil, ama hemen ve kıçına şaplağı indirerek)? Almanlar mı? İngilizler mi? Ruslar mı? Almanlar onu yendi ama dayak unutuldu ve Almanlar savunabilir onu. Bu yüzden "Almanlardan yana." Kolejde, en zayıf öğrenci, bağımsızlığı, birinin baskısına tercih eder; tiran onu hor kullanır ama parasını çalanlara, onu dövenlere karşı onu savunur. Tirandan kaçarsa, kavgada yalnız, terk edilmiş kalır.

Bugünkü yöneticilerimiz ve Devlet'in kalanlarının sınıfıyla arasındaki bu sınıf arasında bir uçurum var. Daha az şeyi olan diğer Fransızlar daha az korkarlar. Sefalet ruhlarındaki iyi duyguları boğmadığından, bunlar (vatanseverlik, özgürlük aşkı, v.s.) doğabilirler. Şu son zamanlarda halk pek çok servet edindi kuşkusuz ama bu servet parasal olduğundan gerçek mallara, topraklara, mücevherlere, altına... v.s. yatırım yapılamaz. Yabancı ülkedeki faiz oranını (sıfır) bildiği beş yüz bin frank kazanmış olan kasabımız, parasına bir Pericand, bir Corbin'in* topraklarına ve bankalarına verdiği kadar değer vermez. Dünya gitgide sahip olanlar ve olmayanlar diye ikiye ayrılıyor. Birinciler hiçbir şeyi bırakmak, ikinciler de her şeyi almak istemez. Kim kazanacak acaba?

1942'de Fransa'da en nefret edilen insanlar:

Philippe Henriot** ve Pierre Laval. Birincisi Kaplan gibi, ikincisi sırtlan gibi: Birincinin çevresinde taze kan kokusu, ikincinin çevresinde leş kokusu duyulur.

Mers-el-Kebir acı veren şaşkınlık

Suriye kayıtsızlık

Madagaskar daha büyük kayıtsızlık.

Kısaca, önemli olan yalnız ilk şok. Her şeye, işgal topraklarında yapılan her şeye alışır insanlar: Katliamlara, işkencelere, çamura gömülen oklar gibi düzenlenmiş yağmalara!.. Kalplerin çamuruna.

---

* Tempête en Juin adlı romanın kahramanları.

** Gironde Katolik milletvekili Philippe Henriot, Vichy rejiminin sözü en çok dinlenen ve en etkili propagandacısı oldu. Daha 1943'te kurulur kurulmaz Milis üyesiydi, 1944'te Pierre Laval'ın başkanlık ettiği hükümete girdi. 1944 Haziranında Direniş tarafından düşürüldü.

Toplum yaşasın diye bireyin telef olduğu toplumsal bir çağda olduğumuza inandırmak istiyorlar bizi; oysa biz, tiranlar yaşasın diye telef olan toplum görmek istemiyoruz.

Kendini "toplumcu" sanan bu çağ, Rönesans çağından ya da büyük derebeyler döneminden daha bireycidir. Bazen milyonlar arasında, bazen bir tek ve milyonlar arasında paylaşılan dünyada bir güç ve özgürlük toplamı vardır. "Benden geriye kalanları alınız" der diktatörler. Bana toplum zihniyetinden söz edilmesin yeter ki. Fransız ama ahkâm kesen biri olarak ölmek isterim, neden öldüğümü bilmek isterim ve ben Jean-Marie Michaud, P. Henriot, P. Laval ve diğer derebeyler uğruna ölürüm, o alçakların sofrasma servis edilmek üzere boğazlanan bir tavuk gibi. Ben kendine öyle diyenlerden daha zeki, daha iyi, daha değerli olduğumu biliyorum. Onlar güçlü ama bu güç zamana bağlı ve aldatıcı. Zamanla, bir bozgunla, kaderin cilvesiyle, hastalıkla (Napoléon'un durumu gibi) geri alınır bu güç onlardan. O zaman dünyanın ağzı açık kalır: "Nasıl? diyecektir insanlar, bunun önünde mi titreyip durduk bizler? Kendi hakkımı ve herkesin hakkını açgözlülüğe karşı savunursam, bende gerçekten toplum zihniyeti var demektir. Diğer insanları hissedince değerlidir birey ancak, tamam. Ama bunlar "diğer insanlar" olsun, "bir insan" değil. Bu karışıklık üzerine kurulur diktatörlük. Napoléon yalnız Fransa'nın büyüklüğünü istediğini söyler, ama Metternich'e: "Milyonlarca insanın hayatı vız gelir bana," diye haykırır.

Hitler: "Kendim için değil Avrupa için çalışıyorum (bunu söylerken, "Alman halkı için çalışmıyorum" diye başlamıştı. O da Napoléon gibi düşünüyordu: "Milyonlarca insanın ölümü vız gelir bana."

HAZİRAN FIRTINASI İÇİN:

Bulunması gerekenler:

1) Son derece ayrıntılı bir Fransa haritası ya da bir Michelin kılavuzu.

2) 1 Haziran ile 1 Temmuz arasındaki Fransız ve yabancı gazeteler koleksiyonu.

3) Porselenlerle ilgili bir broşür.

4) Haziran'daki kuşlar, isimleri ve ötüşleri.

5) Bir mistik kitap (vaftiz babanınki), Bréchard papazı.

Daha önce yazılmış olan hakkında yorumlar:

1) Vasiyetname—Çok konuşur.

2) Ölü papaz—Melo.

3) Nîmes? Neden tanıdığım Toulouse olmasın?

4) Genel olarak yeterince basit değil!

("Irène Némirovsky Rusya'da, 'genel olarak çoğu zaman bunlar, çok yüksek mevkiden insanlar,' diye ekledi.)

Nisan **1942**

Fırtına, Dolce, Tutsaklık bölümlerini arka arkaya sıralamalı. Desjours çiftliğini Mounain çiftliği yapmalı. Onu Montferroux'ya yerleştirmek istiyorum. Çifte avantaj: Fırtına, Dolce'ye bağlanmış olur ve Desjours yönetimindeki hoşa gitmeyen şey ortadan kalkar. Önemli bir şey yapmak ve neye yaradığını durmadan sormaktan vazgeçmek gerek.

Yanılgıya düşmemeli: Şimdi için değil, her zaman. O halde kendimi tutmamalı, istediğim zaman olanca gücümle daktiloda yazmalı.

Tutsaklık için: Corte'nin birbiri ardına başına gelenler: Ulusal isyan, bir şef gerekliliği. Fedakarlık (komşu söz konusu olduğunda herkes fedakarlık gerektiğinde hemfikir) sonra ün uğruna her şeyi yapan kısa ve özlü cümle, zira başlangıçta Corte çok kötü algılandı: Çok Fransız yanlısı davranıyor ama gerekenin bu olmadığı konusunda hafif, tehdit edici işaretler alıyor. Evet, vatansever ama daha sonra: Bugün Rhine Nehri, Ural tepelerinden akıyor, bir an tereddüt geçirdi ancak şu son yıllarda meydana gelen coğrafya fantezilerine değdi hani— İngiliz sınırı Rhine üzerinde ve Maginot hattını ve Siegfried hattını sona erdirmek için ikisi de Rusya'da, Horace'ın son kreasyonu (*down him).*

L* hakkında. Bunun o olması gerekecek, çünkü edepsizin teki o. İçinde yaşadığımız çağlarda edepsiz biri namuslu birinden daha değerli.

Tutsaklık— cilve yapmak yok. İnsanların ne olduklarını anlatmalı, hepsi bu kadar.

Bugün 24 Nisan, uzun zamandan beri biraz sakinlik ve Fırtınalar serisinin bir başyapıt olduğu inancına alışmalı. Zayıflık göstermeden sürekli çalışmak gerek.

Corte, yararlı olduğu bozgun yıllarından sonra ortaya çıkan o yazarlardan biri; hoş olmayan gerçekleri süslemeye yarayan uygun formülleri bulmakta üstüne yok. Örneğin: Fransız ordusu geri çekilmedi, kendi içine kapandı! Almanların çizmeleri öpüldüğünde, gerçeklerin gerekçesi var demektir. Toplumu düşünmek, bazılarına, yiyecek maddelerinden aşırı yararlanmasına göz yummamak demektir.

* L: Bu büyük harf kuşkusuz Laval yerine kullanılmaktadır.

Çilek yerine unutmabeni çiçeği demenin gerekeceğini düşünüyorum. Aynı anda çilekler kiraz ağaçları çiçek açmaz ve yenebilecek kadar olgun çilek bulunmaz.

Lucile'i Fırtına'ya bağlamanın bir yolunu bulmalı. Michaud'lar gece yolda mola verdiklerinde, bu sığınak, bu kahvaltı ve her şey pek mükemmel görünmeli—porselen fincanlar, masanın üstünde dalından yeni koparılmış güller (göbekleri siyah güller), mavimsi dumanlar arasında kahvelik, v.s.

Edebiyatçılara hafifçe dokunmalı. Örneğin, "Olympio'nun hüznü bir başyapıt mı?" adında bir makale yazmış olan A.C., A.R.; A. B. gibi bazı edebiyatçılara kimse dokunmadı (kurtlar birbirlerini yemezler).

13 Mayıs 1942 tarihi itibariyle yazılmış olan bölümler:

1) Geliş 2) Madeleine 3) Madeleine ve kocası 4) Akşam duaları 5) Ev- 6) Kasabada Almanlar 7) Okul 8) Bahçe ve vikontesin ziyareti 9) Mutfak 10) Madam Angellier'nin gidişi. Perrin bahçesine ilk bakış 11) Yağmurlu gün.

YAPILACAK:

12) Hasta Alman 13) Maie ormanı 14) Perrin hanımları 15) Perrin bahçesi 16) Madeline'nin ailesi 17) Vikontes ve Benoît 18) İhbar? 19) Gece 20) Benoît'nın evindeki felaket 21) Madeleine Lucile'in evinde 22) Su üzerinde şenlik 23) Zar.

Kalanlar: 12, 13, 16, 17'nin yarısı ve sonrası.

Madeleine Lucile'in evinde—Lucile, Madam Angellier'nin evinde—Lucile, Alman ile—Su üzerindeki şenlik—Hareket.

TUTSAKLIK İÇİN TOPLAMA KAMPI İÇİN VAFTİZ EDİLEN YAHUDİLERE HAKARET "BİZİM SİZİ BAĞIŞLADIĞIMIZ GİBİ SİZ DE BİZİM GÜNAHLARIMIZI BAĞIŞLAYIN"—Şehitler böyle söylemezdi elbette.

Tam olması için 5 bölüm yapmak gerekirdi.

1) *Fırtına*
2) *Dolce*
3) *Tutsaklık*
4) *Savaşlar?*
5) *Barış?*

Genel başlık: Fırtına ya da Fırtınalar ve birinci bölümün adı Yıkım olabilirdi.

Her şeye rağmen, bütün bu insanları birbirine bağlayan şey dönemdir, yalnızca dönem. Yeter mi bu? Demek istediğim: Bu bağ yeterince anlaşılır mı?

Böylece Benoît, Bonnet'yi öldürdükten (ya da öldürmeye teşebbüs ettikten) sonra (zira bunu ileriye bırakarak yaşamasına izin vermemin daha iyi olacağını düşünmem gerekir), Benoît kaçar; Maie ormanına saklanır, sonra Madeleine ona yiyecek götürmek için Lucile'e gidince izlenmekten korkar. Sonunda Paris'te, Lucile'in onu gönderdiği Michaud'ların evinde. İzlenir, tam zamanında sıvışır ama Gestapo Michaud'larda işkence eder, Jean-Marie'nin yazacağı kitabı için almış olduğu notları bulur, onları el ilanı sanır ve onu hapseder. Orada aptallıkları yüzünden yakalanmış olan Hubert ile karşılaşır.

Hubert hepsi işbirlikçi olan güçlü ailesinin torpili sayesinde rahatça çıkabilecekken, haylazlık, macera romanlarına duyduğu ilgi yüzünden, Jean-Marie ile kaçarak ölüm tehlikesini seçer. Benoît ile arkadaşları onlara yardım ederler. Çok daha sonra, zira bu arada Jean-Marie ve Lucile birbirlerini severler, Fransa dışına kaçarlar. Tutsaklığın böyle sona ereceğini söyledim:

–Benoît Komünist

–Jean-Marie Burjuva

Jean-Marie kahramanca ölür. Ama nasıl? Günümüzde kahramanlık nedir? Bu ölüme paralel olarak Alman'ın Rusya'daki ölümünü, ikisinin acıklı, soylu ölümlerini.

Adagio: Bütün müzik terimlerini tekrar araştırmak gerekir (presto, prestissimo, adagio, con amore, v.s.)

Müzik: Op.106 Adagio, yalnızlığın engin şiiri—Diabelli temasının 20.varyasyonu, uçurumu seyreden o siyah kirpikli sfenks—le Benedictus de la Missa solemnis ve Parsifal'in son sahneleri.

Buradan çıkan sonuç: Birbirini gerçekten sevecek olanlar Lucile ile Jean-Marie Hubert'i ne yapmalı? Belirsiz plan: Bonnet'yi öldürdükten sonra Benoit kaçar. Onu Lucile'in evine gizlerler. Almanlar gittikten sonra Lucile onu kasabada bırakmaktan korkar ve aklına birden Michaud'lar gelir.

Öte yandan J. Marie ile Hubert'in farklı nedenlerden dolayı Almanlarca tutuklanmasını isterdim. Böylece Almanın ölümü sonradan cezalandırılırdı. Lucile, J. Marie'yi kurtarmak için ona başvurmayı düşünemez mi? Bütün bunlar henüz belirsiz. Görüceğiz.

Bu arada genel bir fikir isterdim. Ötekinden... Sözgelimi Tolstoy, bir fikirle her şeyi bozar. İnsanlar, insan tepkileri gerek, hepsi bu kadar...

Büyük iş adamları ve ünlü yazarlarla yetinelim. Ne de olsa gerçek kral onlar...

Dolce için, onurlu bir kadın, mantığın üstün geldiği bu duygu sürprizlerini utanç duymadan itiraf edebilir, diyecektir Pauline (Corneille).

2 Haziran 1942: Savaşın geçeceğini ve bütün tarih bölümü sayfalarının sararacağını asla unutmamalı. 1952 ya da 2052'de insanları ilgilendirebilecek şeyleri, çatışmaları... olabildiğince vermeli. Tolstoy'u tekrar okumalı. Tarihi olmayan, taklit edilmesi olanaksız resimleri. Bunun üzerinde ısrarla durmalı. Söz gelimi Dolce'de köyde Almanlar. Tutsaklık'ta, Jacqueline'in ilk komünyonu ve Arlette Corail'in evindeki akşam toplantısında.

2 Haziran 1942: Bitince bu romanın alacağı biçimle ilgilenmeye başlamalıyım! Henüz ikinci bölümü bitirmediğim halde üçüncüyü nasıl görebilirim? Ama 4 ve 5 parçalar (limbes) halinde, hem de ne parçalar! Olacak olaylara bağlı olduğundan gerçekten tanrılara kalıyor iş. Ve tanrılar da moda olan "uzakta olacağım" deyimi gibi, araya 100 ya da 1000 yıl koyarak alay edebilirler. Ancak bana bunu yapmaz tanrılar. Nostradamus'un kehanetine çok güveniyorum.

1944. *Aman Tanrım!*

Biçimi beklerken... bu arada söylemek zorunda olduğum şey daha çok ritim: Sinematografik anlamıyla ritm... bölümlerin aralarındaki ilişkiler. Fırtına, Dolce, hoşluk, trajedi. Tutsaklık? Boğuk, bastırılmış, olabildiğince kötücül bir şey. Sonrasını bilmiyorum.

Önemli—eserin farklı bölümleri arasındaki ilişkiler. Müzikten anlamış olsaydım, bunun bana yardım edebileceğini düşünüyorum. Müzik olmayınca, sinemanın ritmine başvurmak gerek. Kısacası, bir yanda çeşitlilik, öte yanda armoni. Sinemada bir filmin bir birliği, bir havası, bir stili olmalıdır. Örneğin: Gökdelenlerde her zaman bulunan şu Amerikan sokak filmlerinde New York'a özgü sıcak, boğuk, tozlu atmosfer sezilir. Devamı –aşıklar– kahkaha, gözyaşları, v.s. Benim ulaşmak istediğim böyle bir ritim.

Şimdi yanıtını bulabildiğim en uygun soru şu: Bir kitaptan diğerine kahramanları unutamaz mıyız? Bu sakıncadan kaçınmak için ciltler dolusu bir eser değil 1000 sayfalık kocaman bir eser.

3 Temmuz 42. Elbette, olayların devam etmemesi ve bu arada karışmaması önemli olan! Ama iyi ya da kötü sona erecek bu!

Sadece dört hareket gerekli. Üçüncüde, *Tutsaklık*ta, ortak kader ve kişisel kader sıkıca birbirine bağlı. 4. Bölümde sonuç ne olursa olsun! (KENDİMİ ANLIYORUM!) Kişisel kader diğerinden kurtuluyor. Bir yanda halkın kaderi, öte yanda Jean-Marie ve Lucile'in kaderi, aşkları, Alman'ın müziği, v.s.

Şimdi hayal ettiğim şu:

1) Benoit bir devrimde ya da bir kavgada ya da gerçekliğin durumuna göre bir isyan girişiminde öldürülür.

2) Corte. Bunun daha iyi olacağını sanıyorum. Vorte Bolşeviklerden çok korkmuştu. Müthiş işbirlikçi ama bir arkadaşının giriştiği bir suikatten sonra ya da övüngenlik yüzünden, Almanların kaybettiğini düşünür. Kendini aşırı sola adamak

ister. Önce Jules Blanc gelir aklına, onu (kelime okunmuyor) bulur, zorunlu olarak genç, hareketli, (kelime okunmuyor, cümle yarım) kurmuş olan bir gruba yönelir.

Tutsaklık için:

Şöyle başlamalı: Corte, Jules-Blanc Vorte'nin evinde.

Sonra bir zıtlık: Lucile, Michaud'ların yanında olabilir.

Sonra: Péricand'lar.

Tarihi olmayan ama halkla ilgili toplantıların en olabilir olanı, sosyal toplantılar ya da sokak savaşları ya da böyle bir şey!

Geliş

Sabah

Gidiş

Bu üç bölüm daha fazla işlenmeli (rehausse). Bu kitap halkın hareketleriyle değerlendirilmeli.

4. bölümde, Alman'ın Rusya'da öldüğünü biliyorum yalnızca.

Evet, iyi yapmak için her biri 200 sayfalık 5 bölüm gerek. 1000 sayfalık bir kitap. Ah! Tanrım!

Dikkat. Corte'un akşam yemeğinin işçiler tarafından çalınması gelecekte çok etkili olmalı. Normal olarak Corte şiddetle Nazi olmalıydı ama istersem yapabilirim bunu, gerek duyarsam, şöyle düşündürerek yaptırabilirim: "Hayale kapılmanın sırası değil: Gelecek burada, gelecek onda, gelecek rahatımı kaçıran o kaba güçte gelecek. Öyleyse iki seçenek var: Kendini dalgaya bırakmak ama ilk sırada mı? Onu yönetmek daha iyi mi yoksa? Partinin resmi yazarı. Parti'nin büyük ada-

mı, he he he!" Öyle ki Rusya ile arası iyi Alman'ın, Almanya adına bir çılgınlık olurdu bu. Daha sonra, farklı olacak... Ama daha sonra bakarız. En güçlü olanının imdadına gelirler. Corte böyle edepsiz düşüncelere kapılabilir mi? Tabii, bazı anlarda. İçtiği ya da istediği biçimde aşk yaptığı zaman, böyle anlarda bir fani azıcık düşünebilir, bu da onu müthiş bir paniğe, hayrete düşürebilir. Bundaki zorluk, olayın pratik yanında her zamanki gibi. Bir gazete, bir radyo. Özgürlük, Almanlardan tatlı subvansiyon. Göreceğiz.

All action is a battle, the only business is peace.

The pattern is less inip çıkan ve bazen tepesinde bir *mouette*, bazen Kötülük Eğilimi, bazen ölü bir fare bulunan bir dalga mıdır bir tekerlek (gurur duyulacak bir şey yok!).

Ritim burada kitlenin hareketlerinde, 1. bölümde halkın, kaçışın, sığınmacıların, Almanların köye gelişlerinin görüldüğü her yerde bulunmalı.

Dolce'de: Almanların gelişi ama tekrar gözden geçirilmeli, sabah, gidiş. Tutsaklık'ta, 1. komünyon, bir gösteri (11 Kasım 41 gösterisi) bir savaş? Tekrar bakmalı. Henüz orada değilim, gerçeğin yazımına başlıyorum.

Bu olaylarda hareket eden insanları gösterirsem büyük gaf olur. İnsanların hareket ettiklerini gösterirsem, gerçeğe daha yaklaşmış olurum ama ilgiyi yok etme pahasına. Yine de burada durmak gerek.

Percy'nin söylediği oldukça doğru (sıradan ama sıradanlığı sever, hayran oluruz)—en iyi tarihi sayfaların (Savaş ve Barış'a bakınız) kahramanlar arasından görülenler olduğu fikri. Fırtına'da aynı şeyi yapmaya çaba gösterdim ama Dolce'de Almanlarla ilgili her şey, ayrı olmalı.

Aslında böyle olmalıydı ama bu yapılabilir mi? Kişiler arasından görülmemiş sahnelerde Alman ordusunun yürüyüşünü her zaman göstermek gibi. Bu yüzden Fırtına'ya Fransa'da bir saldırı (ruee) sahnesiyle başlamak gerekirdi.

Zor iş.

Savaş ve Barış'ta Fortster'in sözünü ettiği o *expansion*u veren şey, yalnızca Tolstoy'un zihninde Savaş ve Barış'ın tek cilt olacağı, bunu Décembristes'lerin izleyeceği fikri olmasıydı ama farkında olmadan ya da bilerek (belki doğal olarak yaptı bunu, zira ben bu konuda bir şey bilmiyorum), ya da kasten yaptığı şeyin, *Fırtına* gibi bir kitapta yapılmış olması çok önemli, bazı kişiler bir sonuca ulaştırsa bile kitabın kendisi bir dönem olduğu etkisi vermeli... Çağımızda da, bütün çağlarda olduğu gibi elbet.

22 Haziran 42. Bir süre önce sana çok iyiliği dokunan bir teknik keşfettim—dolaylı yöntemi. Ne zaman bir güçlükle karşılaşsam bu yöntem beni kurtarıyor, bütün tarihe tazelik ve güç veriyor. Ne zaman Madam Angellier sahneye girse, bu yöntemi kullanıyorum. Oysa henüz kullanmadığım o görünme yöntemi sayısız gelişmelere karşı duyarlı.

1 Temmuz 42, Tutsaklık için buldum bunu.

Kitabı (ve tamamını) her zaman birleştirip sadeleştirirken kişisel kaderle toplumsal kader arasında bir savaş çıkıyor olmalı. Taraf tutulmuyor.

Benim partim: Ne yazık ki hapı yutmuş İngiltere'nin temsil ettiği burjuva rejimi, benden en azından yenilenmemi istiyor, zira aslmda özünde değiştirilmesi olanaksız; ama kuşkusuz ben öldükten sonra tekrar ele alınmaz: bu yüzden iki tür

sosyalizmle birlikte kalır. Ne o ne öteki beni büyülemiyor ama *there are facts*!

İçlerinden biri beni itiyor... yani... ikincisi... Ama benim sorunum bu değil. Yazar olarak sorunu doğru olarak ortaya koymam gerek.

İki kader arasmdaki bu savaş, ne zaman bu karmaşa yaşasam karşıma çıkıyor; içgüdüsel bu; sanırım insan postundan birazını bu karmaşada bırakıyor ama hepsini değil. Kurtuluş, genel olarak bize verilen zamanın krize verilenden dana uzun olması. Sanılanın aksine, general geçiyor, bütün parti kalıyor, toplumun kaderi basit bireyinkinden daha kısa (bu tamamen doğru değil) Zamanın başka bir basamağı: Sarsıntılarla ilgileniyoruz yalnız; sarsıntılar ya bizi öldürür ya da bizden daha kısa sürerler).

Konuma dönersek: J. Marie önce düşünülecek durumda ve o büyük satranç partilerinden uzakta. Doğal olarak Fransa'nın rövanşını isterdi ama bunun bir amaç olmadığını anlıyor, zira rövanş demek kin ve intikam demek, sonsuz savaş ve Hıristiyan cehennem ve sonsuz işkence fikrinden hoşlanmaz; her zaman daha güçlü ve daha zayıf biri olacağı düşüncesi canını sıkar; bu yüzden birlik yoluna gider... İstediği, arz ettiği şey, uyuşma ve barıştır. Oysa şu anda uygulanan ortak çalışma onu tiksindirir, öte yandan kendisine değil de Benoît'ye uygun gelen komünizmi anlar, görür. Bu yüzden o büyük ve ortak sorun sorulmamış gibi, çözülmesi gereken yalnız kendi sorunları varmış gibi yaşamaya çalışır. Gel gör ki Lucile'in bir Alman'ı sevdiğini ve belki de onun tarafından sevildiğini öğrenir. Birden yan tutar, zira soyutlama birden kine dönüşür. Bir Alman'dan nefret eder, onda aynı şeyden, bir düşünce fikrinden nefret eder ya da ettiğini sanır. Aslında. Olan şey, kendi kaderini unutması ve onu başkasınınkiyle

karıştırmasıdır. Pratik olarak *Tutsaklık*'ın sonunda, Lucile ile Jean-Marie birbirlerini severler: Bu aşk acı vericidir ve sonu yoktur, itiraf edilmez! J. Marie Almanlarla dövüşmek için kaçar—42'nin sonunda bu hâlâ mümkünse tabii!

4. bölüm geriye dönüş olmalıydı, yoksa J. Marie'nin ortaya çıkacağı bölüm başarısız olur. Halkın her zaman "zenginlerin" hayatından hoşlandığını aklından çıkarma sakın.

Sözün kısası: Kişisel kaderle toplumsal kaderin savaşı. Sonlandırmak için Lucile ile Jean-Marie'nin aşkı ve sonsuz hayat vurgulanmalı. Alman'ın müzik şaheseri. Philippe'i de unutmamak gerek. Benim derin inancımla uyuşacak yani.

Kalanlar:

1) Sıradan günlük hayatımız
2) Sanat
3) Tanrı

Maie ormanı, 11 Temmuz 42

Çevremde çam ağaçları. Geçen geceki fırtınada ıslanmış ve çürümüş bir yaprak denizi ortasında, mavi kazağımın üstünde bağdaş kurmuş oturuyorum! Çantama *Anna Karenina*'nın ikinci cildini, K.M. Gazetesini ve bir portakal koydum. Dostlarım arılar, hoş böcekler, kendilerinden memnun görünüyorlar ve vızıltıları derin, ciddi. Seslerde ve doğada alçak, ciddi tonlardan hoşlanırım. Küçük kuşların dallarda çıkardığı "şirrip şirrip" sesleri beni gıcık ediyor. Birazdan kaybolan gölcüğü bulmaya çalışacağım.

Tutsaklık:

1) Corte'un tepkisi.
2) Corte'u çok korkutan Benoît'nin dostlarının suikasti.

3) Corte geveze Hubert ile tanışıyor.

4) Arlette, Corail ile, v.s.

5) Onun cilveleri.

6) İhbar. J. Marie diğerleri arasında yakalanıyor.

7) Hubert, zengin ve çok etkili ailesi sayesinde serbest bırakılır, Jean-Marie ölüme mi mahkum olacaktır?

8) Burada araya Lucile ve Alman girer. J. Marie bağışlanır (burada hapishaneyi ya da buna benzer bir şeyi anlatmalı).

9) Benoît onu kaçırır. Kaçış büyük yankı uyandırır.

10) J. Marie'nin Alman'a ve Almanlara tepkileri.

11) O ve Hubert İngiltere'ye kaçarlar.

12) Benoît'nın ölümü. Vahşi ve umut dolu.

Bunların arasında Lucile'in J. Marie'ye duyduğu aşk yer almalı.

Burada en önemli, en ilginç olan şu: Tarihi, devrimci olgulara, v.s. hafifçe dokunmalı, oysa üzerinde daha çok durulması gereken günlük, duygusal hayat, özellikle bunun ortaya koyduğu komedi.

EK 2

Yazışmalar (1936-1945)

7 Ekim 1936
Irène Némirovsky'den Albin Michel'e.

4000 franklık çek için teşekkür ederim. Bu konuda geçen ilkbaharda size yapmış olduğum ve gelecek için bir düzenleme yapma olanağınızın bulunup bulunmadığım sorduğum o ziyareti izninizle size hatırlatmak isterim, zira şu anda durumun benim için çok sert olduğunu anlarsınız. O zaman bana, beni memnun etmek için elinizden geleni yapacağınızı ve size çok güvenmemi söylemiştiniz. O zaman bana işleri nasıl halledeceğinizi söylememiş ancak iki ay içinde beni işe alacağınıza söz vermiştiniz. Yaklaşık dört ay önceki görüşmemizden sonra hiçbir şey yazmadınız bana. Bu yüzden niyetinizin ne olduğunu soruyorum size, zira ne yazık ki benim gibi serveti olmayan ve hayatını yazarak kazanan biri için hayatın ne kadar zor olduğunu anlarsınız.

10 Ekim 1938
Genio Yayınevinden (Milano) Albin Michel'e.

Bize Madam I. Némirovsky'nin Yahudi ırkından olup olmadığını söyleyebilirseniz, size minnettar kalırız. İtalyan yasasına göre, ebeveynlerinden biri, anne ya da babası, Ari ırkındansa, Yahudi ırkından kabul edilmez.

28 Ağustos 1939

Michel Epstein'den Albin Michel'e.*

Karım şu anda Hendaye'de (Villa Ena Exea, Henday Plage) çocuklarıyla kalıyor. Şu zor zamanlarda onun için endişe duyuyorum, zira ihtiyacı olduğunda kendisine yardım edecek kimsesi yok. Mümkünse, ilgililere ve o bölgenin (Basses Pyrénées, Gironde) basınına mektubu göndertmeniz konusunda dostluğunuza güvenebilir miyim?

28 Ağustos 1939

Albin Michel'den Michel Epstein'e.

Irène Némirovsky adı kendisine bütün kapıları açtırabilir! Buna rağmen, karınıza tanıdığım gazetelere alınması için giriş izni vermek benim için onurdur, ama bazı kesin bilgilere ihtiyacım var, bunu da ancak siz sağlayabilirsiniz. Bu yüzden bugün akşam benimle gelip görüşmenizi istiyorum sizden.

28 Eylül 1939

*Robert Esménard'dan*** *Irène Némirovsky'ye*:

Şu sıralar sıkıntılı günler geçiriyoruz, durum bugünden yarına daha acı olabilir. Oysa siz Rus ve Yahudisiniz, ama sizi tanımayanlar –ama ender de olsa böyleleri, yazar olduğunuzdan takma isim kullandığınız için– size sıkıntı yaratabilirler aynı zamanda, her şeyi düşünmek gerektiğinden, editör olarak benim tanıklığımın size yararlı olabileceğini düşündüm.

Bu yüzden sizin çok yetenekli bir edebiyat kadını olduğunuzu, eserlerinizin hem Fransa'da hem de yabancı ülke-

---

* Michel Epstein: Irène Némirovsky'nin kocası. O da karısı gibi Bolşevik devriminden kaçıp Paris'e sığındı, 1942 Ekim'inde tutuklandı, önce Drancy'ye sürgün edildi, bir süre sonra Aushwitz'te öldü (succomba).

** Robert Esménard: Albin Michel yayınevinin yönetmeni ve Albin Michel'in damadı; o dönemde sağlık sorunu yüzünden evinden çıkamıyordu.

lerde başarı kazandığını, bazı eserlerinizin yabancı dillere çevrildiğini kanıtlamaya hazırın. Meslektaşım ve dostum Grasset'de birkaç kitap yayınlattıktan sonra bana geldiğiniz Ekim 1933'ten beri meydana gelen her olayı açıklamaya hazırım; kitaplarınızdan David Golder parlak bir başarı kazandı, ilginç bir filme konu oldu, editör olarak sizinle ve kocanızla her zaman çok sıcak ilişkiler içinde oldum.

21 Aralık 1939

24 Mayıs–23 Ağustos arasında dolaşım kartı (Irène Némirovsky için)

Milliyet: Rus

Issy-Evêque'e gitmesine izin verilmektedir,

Kullanmasına izin verilen taşıt aracı: Demiryolu.

Neden: Taşman çocuklarım görmeye gitmek.

12 Temmuz 1940

Irène Némirovsky'den Robert Esménard'a.

Bulunduğum küçük köyde iki günden beri posta işlemeye başladı. Paris'teki adresinize yazıyorum. Bütün kalbimde o kötü anları atlatmanızı ve ailenizle ilgili hiçbir endişeniz olmamasını umuyorum. Bana gelince, askeri operasyonlar çok yakınımızda yapılmasına rağmen bize bir şey olmadı. Şu anda en büyük kaygım para bulmak.

9 Ağustos 1940

*Irène Némirovsky'den Matmazel Le Fur'e**

9000 frankı aldığımı bildiren mektubumu aldığınızı umarım. Bugün size yazmamın nedeni şu: Biliyor musunuz, küçük bir yerel gazetede size yazdığım yazıyı gördüm:

* Matmazel Le Fur: Robert Esmérand'ın sekreteri.

Yeni alınan bir karara göre, hiçbir yabancı ve yeni gazete ile işbirliğine gidemeyecek.

Bu önlem konusunda açıklama isterdim ve sizin bana bunu yapabileceğinizi düşündüm.

Bunun, benim gibi 1920'den beri Fransa'da oturan bir kadını ilgilendirdiğini mi sanıyorsunuz? Burada söz konusu olan politika yazarları mı yoksa roman yazarları mı?

Biliyorsunuz ki genel olarak dünyadan soyutlanmış haldeyim, şu son zamanlarda basında kabul edilmiş olan bütün önlemlerden haberim yok.

Beni ilgilendirebilecek bir konu olunca, onu bana bildirmenizi rica ederim. Hepsi bu kadar değil. Ne kadar kibar ve iyiliksever olduğunuzu bildiğimden isteğimi size iletiyorum. Paris'te bulunan ve yayımlanan gazetelerde imzaları görülen yazarlarm kimler olduğunu öğrenmek isterim. *Gringoire*, *Candide* ve büyük dergiler Paris'e dönmeyi düşünüyor mu? Yayınevleri? Hangileri açık?

8 Eylül 1940

Irène Némirovsky'den Matmazel Le Fur'e.

Burada benim hakkımda dolaşan söylentiler, bugünlerde serbest bölgede olabileceğimizi düşündürüyor bana. O zaman kendime aylıklarımı nasıl alacağımı soruyorum.

4 Ekim 1940

Yahudi ırkından olanlar hakkında yasa.

Yahudi ırkından yabancıların çıkarılması (ressortissant) yasasının ilan tarihinden geçerli olmak üzere oturdukları bölge valilerinin kararıyla özel kamplara nakledileceklerdir.

Yahudi ırkından gelenler oturdukları bölge valisi tarafından zorunlu ikamete tabidirler.

14 Nisan 1941

*Irène Némirovsky'den Madeleine Cabour'a**

Başıma gelen bütün dertleri biliyorsunuz artık. Üstelik birkaç günden beri o beylerden çoğunu evimizde barındırıyoruz. Her açıdan kendini hissettiriyor bu. Bu yüzden bana açıkladığınız patelin ile zevkle karşılayacağım, ama biraz bilgi verebilir misiniz?

1) Halk ve tüccarlar açısından Jailly'nin önemi.

2) Bir hekim ve bir eczacı var mı?

3) İşgal birlikleri var mı?

4) Yiyecek rahatça bulunabiliyor mu? Tereyağı ve etiniz var mı? Bu, çocuklar yüzünden benim için çok önemli, zira bildiğiniz gibi çocuklardan biri bir ameliyat geçirdi.

10 Mayıs 1941

Irène Némirovsky'den Robert Esmérand'a.

Sayın Bay, hatırlarsınız, sözleşmemize göre 30 Haziran'da 24 000 frank alacaktım. Şu anda bu paraya ihtiyacım yok ama itiraf edeyim ki Yahudilerle ilgili son emirnameler beni korkutuyor; altı hafta sonraki bu ödemede bir güçlük çıkmasından çekiniyorum, bu benim için büyük felaket olur. Bu yüzden sizden kayınbiraderim Paul Epstein adına bir çek vermenizi istiyorum şimdiden. Bu konuda sizinle anlaşması için ona da size telefon etmesini söyledim. Onun imzalayacağı bir alındı belgesi bu konuda sizi rahatlatacaktır. Canınızı sıktığım için üzgünüm ama endişemin nedenlerini anlayışla karşılayacağınızı umarım. A. Michel hakkında çok iyi haberler aldığınızı umarım.

* Madeleine Cabour, Avot doğumlu, Irène Némirovsky'nin çok yakın dostu;

17 Mayıs

Irène Némirovsky'den Robert Esménard'a.

Sevgili M. Esménard, kayınbiraderim bana, 30 Haziran'da bana ödemeniz gereken 24 000 frankı kendisine verdiğinizi bildirdi. Göstermiş olduğunuz büyük kibarlık için size çok teşekkür ederim.

2 Eylül 1941

Michel Epstein'den Autun Vali Yardımcısına.[*]

Paris'ten bana, Yahudileştirilmiş kişilerin oturdukları yerin valiliğinden izin almadan kasabadan ayrılamayacaklarını yazdılar.

Benim ve karımın durumu böyle, Katolik olmamıza rağmen Yahudi ırkındanız. Bu yüzden karım Irène Némirovsky'ye ve bana, Paris'te 20 Eylül'den 5 Kasım 1941'e kadar altı hafta geçirmemize izin vermenizi istiyorum; orada 110 Avenue Constant-Coquelin'de bir evimiz var.

İsteğimin nedeni, kanının editörü ile olan işleri, onu sürekli muayene eden göz doktoru ile aile doktorumuz Profesör Vallery-Radot ve Profesör Delafontaine'i ziyaret etmektir. 4 ve 11 yaşlarındaki iki çocuğumuzu Issy'de bırakmayı düşünüyoruz, onların Paris'teki işlerimizi yoluna koyduktan sonra Issy'ye döndüğümüzde hiçbir zorlukla karşılaşmamalarını istiyoruz.

Issy Doktoru: A. Bendit-Gonin.

8 Ağustos 1941

Allier no 200'ün Gelişimi'nde.

Sovyetler, Litvanyalı, Estonyalı ve Letonyalı ressortissantlar için zorunlu varlık sözleşmesi.

---

* La Saone-et-Loire bölgesi hatla bölünmüştür, işgal edilen yerde Autun vali yardımcısı oturmaktadır, Issy de bu bölgede bulunur.

15 yaşından büyük, Sovyet, Letonyalı, Estonyalı ve Litvanyalı bütün ressontissant'larla eskiden Sovyet, Litvanya, Estonya ve Letonya vatandaşı olanlar, yanlarında kimlik belgeleriyle, en geç 9 Ağustos 1941 tarihine kadar yörelerindeki Kreiskommandatur'a başvurmak zorundadırlar. Gelmeyenler bu emre göre cezalandırılacaktır.

Feldkommandant.

9 Eylül 1941

Irène Némirovsky'den Madeleine Cabour'a.

Sonunda burada istediğim gibi konforlu ve güzel bir bahçesi olan bir ev kiraladım. O beyler bizden önce gelmezlerse 11 Kasım'da buraya yerleşmek zorundayım, zira yine onları bekliyoruz.

13 Ekim 1941

Irène Némirovsky'den Robert Esménard'a.

Bu sabah mektubunuzu alınca çok sevindim; sevincimin nedeni yalnızca bana yardım etmek için elinizden geleni yapacağınıza konusunda umut vermek değil, aynı zamanda beni düşündüğünüzü kanıtladığınız için; bu beni son derece rahatlattı.

Kuşku duyduğunuz gibi burada hayat pek hüzünlü, ya çalışmalar olmasa... İnsan yarınından emin olmayınca bu çalışma bile zorlaşıyor...

14 Ekim 1941

*Irène Némirovsky'den André Sabatier'ye**

Sevgili dost, nazik mektubunuz beni son derece duygulandırdı. Sizin ve M. Esménard'ın dostluğunuzdan kuşku

* André Sabatier: Albin Michel Yayınevi'nn edebiyat yönetmeni.

duyduğumu sanmayın sakın; öte yandan durumun ne kadar güç olduğunu çok iyi biliyorum. Şimdiye kadar elimden geldiğince sabır ve cesaret gösterdim. Ama bilirsiniz, bazı pek zor anlar vardır. Bunlar, çalışma imkansızlığı ve 4 kişinin hayatını güvence altına alma zorunluluğu. Buna saçma *vexationlar* da ekleniyor—Paris'e gidemiyorum; çocuklar için çarşaf, yatak, kitaplarım gibi hayatta en gerekli şeyleri buraya getirtemiyorum. Benim gibilerin oturdukları bütün dairelerle ilgili kesin ve genel bir yasaklama getirildi. Bunu acımanız için değil düşüncelerimin pek karamsar olduğunu açıklamak için yazıyorum size (...)

27 Ekim 1941

Robert Esménard'dan Irène Némirovsky'ye.

Durumunuzu kayınpederime anlattım ve ona bana yazdığınız son mektupları da verdim.

Size söylemiş olduğum gibi Sayın A. Michel'in tek isteği olabildiğince isteklerinizi yerine getirmek; benden, 1942 yılı için eserlerinizi yayınlamak ve onların düzenli satışlarından kazanç sağlama karşılığında, ayda 3000 frank vermemi istedi. Kabul edip etmediğinizi bana bildirirseniz sevinirim.

Bununla birlikte 26 Nisan'da yayınlanan 5 numaralı Alman emirnameleriyle ilgili Yazarlar Sendikası'ndan aldığımız pek açık bilgiler uyarınca, Yahudi yazarlarla ilgili her türlü ödemelerin "bloke hesaplara yatırılması durumuyla karşı karşıya bulunuyoruz. Bu ilkeden yola çıkarak, bu banka bu hesabın bloke edildiği güvencesini verdikten sonra, yazarın hakları Yahudi yazarlara ödenmelidir" denmektedir.

Öte yandan, Filmes GIBE'den aldığınız mektubu size geri gönderiyorum (bir kopyasını aldıktan sonra). Güvenilir kaynaktan aldığım bilgilerden, bu tür bir işin romanın yazarı Ari ırkından olduğunda ekrana uyarlanabileceği sonucu çıkmak-

tadır. Bu yüzden eserin yazarı bu konuda bana en kesin garantileri verirse eseri ekrana taşıyabilirim ancak.

30 Ekim 1941

Irène Némirovsky'den Robert Esménard'a.

1942 yılı için bana aylık 3000 Frank verdiğinizi bildirdiğiniz mektubu az önce aldım. Sayın Michel'in hakkımda gösterdiği teveccühü takdirle karşılıyorum. Bu yüzden ona ve size çok teşekkür ederim, sadık dostluğunuz bana sağladığınız maddi yardım kadar önemlidir. Bununla birlikte bu para bankada bloke edilirse, bana hiçbir yararı olmayabilir.

Bu koşullarda bu aylıkları benimle birlikte oturan ve Sayın Sabatier'de el yazması bulunan *Bu Dünyanın Malları* adlı romanın yazarı, dostum Matmazel Dumot'a verilmesinin daha kolay olup olmayacağını düşünüyorum.

Matmazel Dumot* kesinlikle Ari ırkındandır ve bu konuda her türlü kanıtı gösterebilir. Çocukluğumdan beri tanırım onu, aylıklar konusunda sizinle anlaşırsa, bunları bana verebilir.

13 Temmuz 1942

Michel Epstein'in Robert Esménard ile André Sabatier'ye çektiği telgraf.

Irène bugün aniden Pithiviers'e (Loire) doğru yola çıktı –acilen araya gireceğinizi umarım– boş yere telefon etmeye çalışıyorum. Michel Epstein.

* Matmazel Dumot: Irène Némirovsky ve kocası Michel Epstein, tutuklanacaklarını düşünerek Julie Dumot'u Issy-Evêque getirtmişlerdi. O, çocukların büyük ebeveynlerinin yanında can yoldaşı olarak kalıyordu.

Temmuz 1942

Robert Esménard'ın André Sabatier ve Michel Epstein'e çektiği telgraf.

Telgrafınızı aldım. Morand, Grasset, Albin Michel sizin için ortak başvurularda bulundular.

Irène Némirovsky'nin son iki mektubu.

Toulon S/Arroux 13 Temmuz 194— saat 5 (kurşun kalemle yazılmış)

Aşkım, şu anda jandarma karakolundayım, beni almalarını beklerken *groseille ve cassis* yiyorum. Lütfen sakin ol, bunun çok uzun sürmeyeceğine inanıyorum. Caillaux ile papaz Dimnet'ye başvurabileceğimizi düşündüm. Sen ne dersin?

Çok sevgili kızlarıma binlerce öpücük, Denise'im akıllı, uslu olsun... Seni, Babet'i kucaklıyorum, Tanrı sizleri korusun. Ben sakin ve güçlü hissediyorum kendimi.

Bana bir şeyler gönderebilirseniz, sanırım gözlüğümün ikinci çifti öteki valizde kaldı (cüzdanın içinde). Lütfen kitaplar, mümkünse biraz tuzlu tereyağı. Hoşça kal aşkım!

Perşembe sabahı—Temmuz 42 Pithiviers (kurşun kalemle yazılmış)

Sevgilim, küçük canlarım, galiba bugün gidiyoruz. Cesaret ve umut. Her zaman kalbimdesiniz canlarım benim. Tanrı hepimizin yardımcısı olsun.

14 Temmuz 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Dün size boş yere telefonla ulaşmaya çalıştım. Size ve Mösyö Esménard'a da telgraf çektim. Jandarma dün karımı

alıp götürdü. Sanırım Pithiviers (Loiret) toplama kampına doğru. Nedeni: 16-45 yaşları arasındaki Yahudilere karşı alınan genel önlem. Karım Katolik, çocuklarımız Fransız. Onun için bir şey yapılabilir mi acaba?

15 Temmuz 1942.

André Sabatier'den Meclis başkan yardımcısı Devlet sekreteri J. Benoist-Méchin'e.

Yazarımız ve dostumuz I. Némirovsky Pithiviers'de ikamet ederken Issy-Evêque'e gönderildi. Kocası az önce bunu bana bildirdi. Beyaz Rus (senin de bildiğin gibi Yahudi), politikaya hiç bulaşmadı; çok yetenekli bir romancı olarak kendisini kabul eden ülkesine büyük onur sağlamıştır, 5 ve 10 yaşlarında iki küçük kız annesidir. Elinden gelen her şeyi yapmanı yalvarıyorum sana. Şimdiden teşekkürler, sadık dostum.

16 Temmuz 1942

Michel Epstein'den Robert Esménard ve André Sabatier'ye telgraf.

Karım, Pithiviers'e varmış olmalı—Dijon bölge valiliğine aracılık etmesi için başvurulması yararlı olur sanırım—Autun Vali yardımcısı ve Pithiviers otoriteleri. Michel Epstein.

16 Temmuz 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye

Teşekkürler sevgili dostum—size güveniyorum. Michel Epstein.

17 Temmuz 1942

Lebrun'den André Sabatier'ye.*

Karınızı görmediğimden koli göndermenin yararı yok.

* Lebrun: Kızılhaç aracısı.

18 Temmuz 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye telgraf.

Karımdan hiç haber yok—Nerede olduğunu bilmiyorum—Bilgi edinmeye ve gerçeği bana telgrafla bildirmeye çalışın—bana her zaman, 3. bölge ISSY-EVÊQUE'e telefon edebilirsiniz.

20 Temmuz 1942

Abraham Kalmanok Amcadan Michel Epstein'e telgraf.*

Irène için tıp raporu gönderdin mi? Hemen gönder. Telgraf çek.

22 Temmuz 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Karımdan, Pithiviers kampından geçen Perşembe tarihli bir mektup aldım; uzakta olduğunu sandığı, bilinmeyen bir yere gideceğini yazıyordu. Kamp komutanlığına ödemeli telgraf çektim ama ondan haber alamadım. Dostunuz belki daha mutlu olurdu, acaba bana verilmeyen haberi alamaz mı o? Yaptığınız her şey için teşekkür ederim. Haberler kötü de olsa, sizden rica ediyorum, bana bilgi verin. Saygılarımla.

Cevap:

Dostumu şahsen gördüm. Mümkün olmayan yapılacak.

Cumartesi, 24 Temmuz 1942

André Sabatier'den Michel Epstein'e.

Şu anda size bildirmem gereken bir şey olmadığından yazamadım size, yalnız endişe etmenize gerek olmadığını söyleyebilirim. Gereken her şey yapıldı. Dostumla tekrar görüş-

* Kalmanok: Denise ve Elisabeth Epsteine'in büyük amcaları.

tüm, beklemekten başka yapacak bir şey olmadığını söyledi bana. İlk mektubunuzu alınca, iki çocuğunuzun Fransız vatandaşı olduğunu, ikinciyi almca da Loiret kampına olası hareketi bildirdim. Bekliyorum ve bu bekleyiş, dostunuz olarak inanın çok zor geliyor bana. İçinizi rahatlatmak için kendimi sizin yerinize koyuyorum! Yakında kesin ve mutlu bir haber vereceğimi umalım. Bütün kalbimde yanınızdayım.

26 Temmuz 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Karım hakkında belki de onun Beyaz Rus olduğunu, servetine el konulan ailesiyle işkence gördükten sonra Rusya'dan kaçmış olduğunu, hiçbir zaman Sovyet vatandaşlığını kabul etmediğini belirtmek yararlı olabilir. Ben de aynı durumda bulunuyorum ve orada, savaştan önce karımla benim elimden yüz milyonlarca frank alındığını söylerken abartmıyorum. Babam, Rus Bankalar sendikası başkanı ve Rusya'nın en büyük bankalarından Azov-Don Ticaret Bankası delege yöneticisiydi. Uzman yetkililer şimdiki Rus rejimine hiç sempati duymadığımızı söyleyebilirler. Küçük kardeşim Paul Grand-duc Dimitri Russie'nin şahsi dostuydu ve Fransa'da ikamet eden imparatorluk ailesi sık sık kayınpederimin evinde ağırlanırdı, özellikle büyük dükler Alexandre ve Boris. Öte yandan daha önce belirtmemişsem, size bizde birkaç ay kalan Alman yedek subayların giderken bana bir kağıt bıraktıklarını belirteyim. Kağıtta şunlar yazıyor:

O.U. den 1, VII,41

Kameraden. Wir haben langere Zeit mit der Famille Epsteine zusammegebelt und Sie als eine sehr anstandige und zuvorkommende Familie kennengelernt, Wir bitten Euch daher, sie damitsprechend zu behandeln. Heil Hitler!

Hammberger, Feldw. 23599 A.

Karımın nerede olduğunu hâlâ bilmiyorum. Çocuklar iyiler, bense henüz ayaktayım.

Sevgili dostum, her şey için teşekkürler. Bütün bunları Chambrun ve Morand ile görüşmeniz yararlı olabilir belki. Michel.

27 Temmuz 1942

... Michel Epstein'e.

Karınızın eserinde Vin du Solitude'den bir sahne dışında, kesinlikle Sovyet karşıtı diyebileceğimiz roman bölümleri, hikâyeler ya da makaleler var mı?

27 Temmuz 1942

Cumartesi yazdığınız mektubunuzu bugün aldım. Gösterdiğiniz çabalar için çok çok teşekkür ediyorum. Bana yardım etmek için her şeyi yaptığınızı ve yapacağınızı biliyorum. Sabırlı ve cesurum. Bu darbeye dayanması için yeter ki karımda da gereken bedensel güç bulunsun! Karımın çocuklar ve bizim hakkımızda müthiş endişe duymasına çok üzülüyorum, nerede olduğunu bilmediğimden onunla haberleşmem mümkün değil ne yazık ki.

Ekte bulacağınız mektubu Alman elçiliğine ulaştırmanızı istiyorum, çok ACİL. Ona şahsen yaklaşabilen ve bunu kont de Chambrun'a verebilecek birini bulabilirseniz, sanırım o karımla ilgilenebilir, bu da çok iyi olur. Ama bunu hemen yapabilecek birini bulamazsanız, mektubu elçiliğe bırakabilir ya da yalnızca postaya verebilirseniz minnettar kalırım. Şimdiden teşekkürler. Elbette bu mektup önceki girişimleri baltalarsa yırtıp atın ama ben yerine ulaşmasını çok arzu ediyorum.

Kendim için *similaire* bir önlemden çekiniyorum. Maddi kaygılarla karşılaştırılınca, 43 yılı aylıklarından Matmazel

Dumot'a bir avans göndertebilir misiniz? Çocuklar adına korkuyorum.

27 Temmuz 1942

Michel Epstein'den Alman büyükelçisi Otto Abetz'e.

Size doğrudan başvuruda bulunmamın büyük ataklık olduğunu biliyorum. Yine de bunu göze alıyorum, çünkü karımı yalnız sizin kurtarabileceğinize inanıyorum, son umudum sizde.

Size durumu açıklamama izin verin: Issy'den ayrılmadan önce işgal eden Alman askerleri, onlara yapmış olduğumuz iyilikler karşısmda bana şu mektubu bıraktılar:

O.U. den 1- VII,41

Kameraden!

Wir haben langere Zeit mit der Familie Epstein zusammengebelt une Sie als eine sehr anstandige und sworkommende Familie Kennengelerntb Wir bitten Euch daher, Sie damitsprechernd zu behandeln.

Hammberger, Feldw, 23599 A.

Oysa 13 Temmuz'da gelip karımı tutukladılar. Pithiviers toplama kampına götürüldü, oradan bilmediğim başka bir yere. Bana dediklerine göre bu tutuklama, Yahudilerle ilgili işgal kuvveti yetkilileri tarafından verilen genel bilgilerle yapılmış.

Karım, Madam Epsteine, Irène Némirovsky çok tanınmış bir roman yazarıdır. Kitapları birçok ülkede çevrildi—en azından ikisi; *David Golder* ve *Le Bal* Almanya'da. Karım 11 Şubat 1903 tarihinde Kiev'de (Rusya) dünyaya geldi. Babası önemli bir bankacıydı. Benimki, Rusya Ticaret Bankası'nın merkez Komite Başkanı ve Azov-sur-le-Don Bankası'nın de-

lege yöneticisiydi. İkimizin aileleri Rusya'da büyük servetler kaybettiler; babam Bolşevikler tarafından tutuklandı ve Petersbourg'da Saint-Pierre kalesinde hapsedildi. 1919'da Rusya'dan büyük zorluklarla kaçmayı başardık, Fransa'ya sığındık, o zamandan beri Fransa'dan hiç ayrılmadık. Bütün bunlar Bolşevik rejime karşı yalnız nefret beslediğimizi kanıtlamalıdır size.

Fransa'da ailemizin hiçbir üyesi politikayla ilgilenmedi hiç. Ben orada bir banka kurmuştum, karım da saygıdeğer, beğenilen bir romancı oldu. Kitaplarından hiçbirinde (zaten onlar da işgal güçleri tarafından yasaklanmadı), Almanya karşıtı tek bir cümle bile bulamazsınız; karım Yahudi ırkından olmasına rağmen kitaplarında Yahudilerden sevgiyle söz etmez. Karımın büyük ebeveynleri ve benimkiler Yahudi dinindendiler; anne babalarımızsa hiçbir dine ait değiller; bize gelince, Paris'te doğan ve Fransız olan çocuklarımız gibi biz de Katolikiz.

Karımın her zaman politikadan uzak durduğunu, ne sağcı ne de solcu hükümetlerden hiçbir zaman kayırma görmediğini belirtmeme izin verin; romancı olarak çalıştığı Gringoire gazetesinin yöneticisi H. De Carbuccia'nın da ne Yahudiler ne de komünistlerle hiçbir ilgisi yoktur.

Son olarak, karım yıllardır kronik astım çekiyor (doktoru Profesör Valléry-Radot buna tanıklık edebilir) ve onun bir toplama kampına sürgün edilmesi onu öldürebilir.

Sayın Büyükelçi, ülkeniz hükümetinin en etkili insanlarından biri olduğunuzu biliyorum. Aynı zamanda da dürüst bir insan olduğunuza eminim. Oysa, Yahudi ırkından olsa da Almanların, her kitabında Yahudilik ve Bolşevik rejim konularında hiç sempati duymamış bir kadını hapsetmeleri bana haksız ve mantık dışı görünüyor.

28 Temmuz 1942

André Sabatier'den Kont de Chambrun'e.

Şimdi David Golder'in yazarının kocasından bir mektup aldım, bunu size gönderiyorum. Bu mektuptaki açıklamalar bana ilginç geliyor. Umarım siz de mutlu bir karara ulaşabilirsiniz. Dostumuz için yapabileceğiniz her şeye şimdiden teşekkür ederim.

28 Temmuz 1942

André Sabatier'den Madam Paul Morand'a.

Dün anlaştığımız gibi, bir telgraf göndermektense böylesinin daha iyi olacağını düşünerek Madam Epstein'e bir mektup yazdım. Bu sabah mektuplarımın arasmda kopyayı buldum. İçinde ilginç açıklamalar var.

28 Temmuz 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Dünkü mektubumu aldığınızı ve Büyükelçiye ait olanı da ya Chambrun'la ya da başka biri aracılığıyla doğrudan ona verdiğinizi umarım. Herşeyden önce teşekkürler.

Dünkü mektubunuza yanıt: Sanıyorum David Golder'de David'in petrol kuyusu yüzünden Bolşeviklerle yaptığı anlaşmanın anlatıldığı bölüm onlar için hoş değil, ama yanımda D. Golder yok, görmek ister misiniz? Elinizde yazılı hali bulunan ve Gringoire'da yayımlanan Les Echelles de Levant Levanten kökenli şarlatan bir doktor olan kahraman için oldukça vahşi, ama karımın bunun bir Yahudi olduğunu özellikle belirttiğini hatırlamıyorum. Sanırım öyle.

Tchekov'un Hayatı'nda XXV. "Bölümdeki şu cümle: '6. numaralı salon Tchekov'un Rusya'da ünlenmesine neden oldu; onun yüzünden Sovyetler Birliği bunu kendine istiyor

ve o yaşamış olsaydı Marksist partiye üye olurdu,' diye iddia ediyor; bir yazarın ölümünden sonra gelen ünü sürprizlerle dolu..." Ne yazık ki öyle, bu az bile.

Fransız yetkililerden karımın hâlâ Pithiviers kampında bulunup bulunmadığını öğrenmenin hiç çaresi yok. O gün önce bu kampın komutanına ödemeli telgraf çekmiştim ama hiç yanıt gelmedi. Acaba yalnızca nerede olduğunu öğrenmem mümkün mü? Kardeşim Paul'ün Drancy'de olduğunu bildirdiler, karımın nerede olduğunu öğrenmemi neden yasaklıyorlar? Ne de olsa...

Hoşçakal dostum. Mektubumu neden Büyükelçiliğe emanet ettim, bilmiyorum. Michel.

29 Temmuz 1942

André Sabatier'den Madam Paul Morand'a

Size telefonda sözünü ettiğim mektup burada. Yazarının, bu mektubun gönderilmesini istediği kimseyi siz daha iyi tanırsınız. Üstüne kendi adımı yazamam, ayrıntılara gelince, bence bazı cümleler pek sevindirici değil.

29 Temmuz 1942

Mavlik'ten Michel Epstein'e.*

Canım. Mektuplarımı aldığını umarım ama kaybolmalarından korkuyorum, çünkü Julie'ye yazdım ve teyze adını telefonda yanlış anlamış. Canım, Irène, küçükler, diğerleri için bir kez daha sıkı durmanı yalvarıyorum sana. Biz inananlarız, bu yüzden cesaretimizi kaybetme hakkına sahip değiliz. Umutsuzluktan çıldırıyorum ama üstesinden geldim, aynı durumda olanları görünce haber peşinde koşturuyorum bü-

* Michel Epstein'in kız kardeşi; daha sonra Auschwitz'e sürgün edilecek ve onunla birlikte gaz odasında öldürülecektir.

tün gün. Germaine* önceki gün döndü, gereken her şeyi alır almaz Pithiviers'e hareket edeceğini umuyorum. Galiba Sam Pithiviers yakınındaki Beaune-la-Rolande'da olduğundan, Irène ve ona, ne olursa olsun haberleri vermek için elinden geleni yapmak istiyor. Drancy'de olan ve çamaşır, kitap isteyen Ania dışında kimseden haber alamıyoruz. Drancy'den birçok mektup aldık, insanlar kendilerine iyi davranıldığını ve iyi beslendiklerini söylüyor. Canım, yalvarırım cesur ol. İsim yanlışlığı yüzünden para gecikti. Yarın Josephine'i** görmek için dönüyorum. Germaine, Pithiviers'de hizmetçisi olan beyle görüştü. Gitmeden önce benim de Germaine'i görmem gerek. Sam'dan bir haber almış, Drancy'den de geldi. Gideceği gün sana yazacağım ama bana bir haber ulaştırmanı istiyorum yavrum. Ben iyiyim, nasıl bilmem ama ayaktayım, her zamanki gibi umuyorum. Seni ve küçükleri bütün kalbimle kucaklıyorum.

3 Ağustos 1942

Madam Rousseau'dan (Fransız Kızılhaç'ı) Michel Epsteine'e.

Doktor Bazy*** bu sabah birkaç günlüğüne serbest bölgeye gitti, Madam Epstein'in durumuyla yerinde ilgilenecek ve bir müdahale için elinden geleni yapacak. Gitmeden önce size haber vermeye zamanı olmadığından, size haber vermemi, mektubunuzu aldığını ve size yardım etmek için elinden geleni yapacağını söylememi istedi.

6 Ağustos 1942

Michel Epstein'den Madam Rousseau'ya.

Doktor Bazy'nin karım lehine girişimlerde bulunduğunu öğrenince pek mutlu oldum. Daha önce şunları yapan kim-

* Michel Epstein'in ağabeyi Samuel Epstein'in bir Fransız hanım arkadaşı.

** Josephine, Irene Nemirovsky'nin oda hizmetçisiydi.

*** Kızılhaç'ın başkanı.

selerle onlar arasında bir ortak başvuru yapılmasının uygun olup olmadığını düşünüyorum:

1) Karımın editörü Mösyö Albin Michel (bu işle daha özel ilgilenen kişi, yayınevinin müdürlerinden biri olan Mösyö André Sabatier'dir).

2) Madam Paul Morand.

3) Henri de Regnier.

4) Kont de Chambrun.

Bu mektubun bir kopyasını gönderdiğim Mösyö Sabatier size gereken bütün bilgileri verebilecektir (tel: Dan 87.54). Karımın nerede olduğunu bilmemek çok zor geliyor bana (17 Temmuz Perşembe günü Pithiviers-Loiret kampındaydı). Çocuklarımızla bana şimdiye kadar kimsenin dokunmadığını ve hepimizin sağlığının iyi olduğunu bilmesini isterdim. Kızılhaç ona böyle bir mesajı iletebilir mi? Ona koli gönderebilir miyiz?

6 Ağustos 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Kızılhaç'a gönderdiğim mektubun kopyası ilişiktedir. Karımdan hâlâ en küçük bir haber yok. Çok zor. Mösyö Abetz'e ulaşabilir ve ona mektubumu verebilir miyim? Michel.

Kont de Chambrun'un adresini bana verebilir misiniz?

9 Ağustos 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Pek güvenilir bir kaynaktan Pithiviers kampında tutulan kadınların (erkekler ve çocuklar da var elbet) Almanya sınırına götürüldüklerini, oradan Doğuya doğru –büyük olasılıkla Polonya ya da Rusya'ya– hareket ettiklerini öğrendim. Bu yaklaşık üç hafta önce olmuş sanırım.

Şimdiye kadar karımı, Fransız askerlerinin koruması altında sıradan bir kampta sanıyordum. Vahşi bir ülkede, korkunç koşullar içinde, parasız, yiyeceksiz, dilini bile bilmediği insanların arasmda bulunduğunu öğrenmek dayanılacak gibi değil. Şimdi söz konusu olan onu bir kamptan çıkarmak değil hayatını kurtarmaktır.

Dünkü telgrafımı almış olmalısınız; karımın, önce Kra'da, sonra Grasset'de yayınlanmış *Sonbahar Sinekleri* adlı bir kitabından söz etmiştim. Bu kitap açıkça Bolşevizm karşıtıdır, bunu daha önce düşünmediğim için üzgünüm. Elde bu yeni kanıtla Alman ilgililerine karşı umarmı çok geç kalınmamıştır.

Sevgili dostum, bizi kurtarmak için elinizden geleni yaptığınızı biliyorum, ama size yalvarıyorum, başka şeyler de düşünün, Madam Morand'a. Dostunuz Chambrun'e ve özellikle Kızılhaç Başkanı Dr. Bazy'ye yine başvurun, adresi: 12. sokak Newton, tel: KLE.84.05 (sekreteryasının başkanı Madam Rousseau'dur, aynı adreste) Onlara *Sonbahar Sinekleri*'ni yeni gerekçe olarak sunun. Bolşevikler yüzünden her şeyimizi kaybettik, şimdi de onlarla savaşanlar tarafmdan ölüme mahkum olduk, gerçekten akıl alacak gibi değil!

Sevgili dostum, bu benim son çağrım. Hâlâ bizimle olan sizi ve sizin gibi dostları rahatsız ettiğimden dolayı bağışlanmaz biri olduğumu biliyorum ama tekrar ediyorum, bu bir ölüm kalım meselesi, yalnız karım için değil çocuklarımız için ve benim için de. Ciddiyim. Burada çocuklarla yalnızım, kımıldamam yasak olduğundan hapishanede gibiyim, istediğim gibi hareket edemiyorum. Artık ne uyuyabiliyor ne yiyebiliyorum, bu anlaşılmaz mektup için özür dilerim.

10 Ağustos 1942

Ben, Kont W. Kokovtzoff, eski Meclis başkanı, Rusya Maliye Bakanı, Rusya bankası yöneticisi, Paris'te başkanlığım altında çalışan Bankalar Birliği üyesi ölmüş Efim Epstein'in, çok dürüst bir finans uzmanı olduğunu, hareketinin ve duygularının kesinlikle komünizm karşıtı olduğunu belirtirim.

(Polis komiserliği tarafından doğrulanmıştır)

12 Ağustos 1942

André Sabatier'den Michel Epstein'e.

Telgrafınızı ve mektuplarınızı aldım. Birkaç hafta Paris yakınlarında olacağımdan, gitmeden önce cevap veriyorum. 15 Ağustos ile 15 Eylül arasında bana yazacak olursanız, bunları sizi tanıyan yayınevine gönderin, onlar gerekeni yaparak bana hemen haber verirler. Şu ana kadar yapılan bütün girişimler sonuçsuz kaldı.

1) Kendisine mektup yazdığım kont de Chambrun'den hiçbir yanıt yok. Onu tanımadığımdan bu sessizliğini araya girmek istemediğinin belirtisi olarak yorumluyorum. Adresi: 6 bis, Palais-Bourbon meydanı-VII. Bölge.

2) Buna karşılık Madam P. Morand çok ilgileniyor. Sürekli girişimlerde bulunuyor, mektubunuz elinde, bir tıp sertifikasıyla bugünlerde elçilikte ortak dostlarından biriyle iletişim halindeymiş. Okumuş olduğu *Sonbahar Sinekleri*'nde aradığını kesinlikle bulamamış: Kitap devrim karşıtı olmakla birlikte kesinlikle Bolşeviklik karşıtı değilmiş. Girişimlerinizi dağınık, ilgisi bulunmayan yerlere yapmamanızı öneriyor. Ona göre çalmanız gereken tek kapı, Yahudi Birliği; çeşitli bölümleri sayesinde karınızm nerede bulunduğunu size bildirebilir, hatta çocuklardan haber ulaştırabilir. Adresi: Bienfaisance Sokağı 29, VIII. Bölge.

3) Dostum bana, girişimlerinin başarısızlıkla sonuçlandığım bildirdi.

4) Aynı cevabı, pek kesin olmamakla birlikte, Fransız bölge yetkililerine başvurduktan sonra babamdan da aldım.

5) Bir dost, *Tanrı Fransız mı* (Friedrich Sieburg) kitabının yazarı, ondan haber almaya çalışacağına söz verdi.

6) Dün Kızılhaç'a telefon ettim, Madam Rousseau'nun yerine gelen hammla görüştüm; pek kibar biri, durumdan haberi var. Doktor Bazy şu anda işgal edilmemiş alanda, o da çok yüksek makamlar nezdinde neler elde edebileceğini araştırıyor. Perşembeye dönecek, ben gitmeden önce ona telefon edeceğim.

Kişisel duygum şöyle:

1) Karımzla ilgili durum herkesin başında (Burada, Paris'te aynı durumda binlerce kişi var), çoğunun elinden bir şey gelmiyor ama bence karınızın başına özel bir şey gelmediğini kanıtlıyor bunlar.

2) Bu alanda çok yetkili ve diğer asker ve sivil Alman otoriteleri, Fransız otoriteleri, hatta daha yüksek mevkidekilerin almış oldukları önlemler, pek az hareket etme olasılığı bırakıyor sanki.

3) Madam P. Morand'a göre Almanya'ya gitme olasılığı pek az; yalnızca kamplara değil vatansızların gruplara ayrıldığı Polonya kentlerine bile gitmesi mümkün görünmüyor.

Bütün bunlar çok acı, heyecanlanmadan düşünemiyorum, beyefendi. Sizin tek göreviniz çocukları düşünmek ve onlar için ayakta durmanız olmalı, öğüt vermek kolay... diyeceksiniz bana. Ne yazık ki elimden gelen her şeyi yaptım. Sadık dostunuz. André.

14 Ağustos 1942

Michel Epstein'den Madam Cabour'a.

Ne yazık ki Irène gitmiş—nereye mi? Bilmiyorum. Ne kadar endişelendiğimi bilemezsiniz! 13 Temmuz'da alıp götürdüler ve o zamandan beri ondan haber alamadım. Burada Julie'nin ilgilendiği iki küçükle yalnızım. Onu President-Wilson caddesinde gördüğünüzü hatırlarsınız belki. Bir gün Irène'den haber alırsam, size hemen bildiririm. Sevgili hanımefendi, bize çok yardım etmek istiyorsunuz. Bunun yapılabilecek şeyler olup olmadığını bilmeden yardımınızı istiyorum. Bize iplik, pamuk ve yazı makinesi kağıdı sağlayabilir misiniz? Çok büyük hizmet vermiş olursunuz.

20 Ağustos 1942

Michel Epstein'den Madam Cabour'a.

Irène Alman polisinin emriyle hareket eden Jandarma tarafından 13 Temmuz'da alınıp Pithiviers'e götürüldü—Yahudi ırkından olduğu için, oysa kendisinin Katolik, çocuklarının Fransız olduğunu, daha önce ailesinin servetine el koyan Bolşeviklerden kaçmak için Fransa'ya sığındığını hesaba katmadılar. 15 Temmuz'da Pithiviers'e geldi, ondan aldığım tek mektuptan 17 Temmuz'da bilinmeyen bir yere götürüleceğini yazıyordu. O zamandan beri hiç haber yok. Şu anda nerede olduğunu, yaşayıp yaşamadığını bile bilmiyorum. Buradan bir yere kımıldayamadığımdan, farklı kişilerden araya girmelerini istedim ama hiçbir sonuç alamadım. Siz her şeyi yaparsınız, yalvarırım bunu da yapın, zira bu endişe dayanılmaz oldu. Ona yiyecek, para, çamaşır bile gönderemediğimi düşünün bir... Şimdiye kadar burada bıraktılar beni, zira 45 yaşından fazlayım...

15 Eylül 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Irène'den hâlâ en ufak bir yaşam belirtisi yok. Madam Paul'ün* bana önermiş olduğu gibi hiçbir yeni girişimde bulunmadım. Yalnız size güveniyorum. Doktor Bazy'den haber beklediğinizi söylemiştiniz. Galiba haber gelmedi? Kızılhaç en azından kış gelmeden Irène'e giyecek, para ve yiyecek ulaştırabilse.

Madam Paul'ü görürseniz, ona Monsenyör Ghika'dan** bir kart aldığımı, alt ay önce Bükreş'te sağlıklı olduğunu söyleyebilir misiniz?

17 Eylül 1942

André Sabatier'den Michel Epstein'e.

Döner dönmez Madam Paul'e telefon ettim. Sizin iyiliğinizi bildirdim ona, öğüdünüzü tuttuğunu söyledim. Bütün girişimleri, hatta sizin bir mektup yazdığınız kişiye başvurusu henüz sonuçsuz kaldı. "Duvarlara tosladık," dedi bana. Madam Paul, harekete geçmek için dünyadaki bu büyük çalkantının bir yere doğru akmasını ve bir şekilde durmasını beklemek gerektiğini düşünüyor.

19 Eylül 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

Mektuplarımız karşılaştı. Ne kadar üzücü olsa da verdiğiniz haberler için size teşekkür ederim. Görüyorsunuz, karımla yer değiştirmemiz mümkün olmasa da –belki ona daha çok hizmet verebilirdim, burada daha rahat olurdu. Bu mümkün olmasa bile en azından beni onun yanına götürebilirler-

* Paul Morand'ın karısı, ama güvenlik önlemi olarak isimler açıkça yazılmıyor.

** Irène Nèmirovsky'yi sık sık görmeye gelen bir Romen piskoposu, bir prens.

di– birlikte daha iyi olurduk. Tabii bunu kişisel olarak sizinle konuşmayı isterdim.

23 Eylül 1942

André Sabatier'den Michel Epstein'e.

Daha 14 Temmuz'da kendi kendime, Issy'ye kadar gitmem gerekse bile hiç düşünmeden giderdim demiştim. Şimdi bile bunun belirli ve değerli bir kararla sona ereceğine inanmıyorum. Şu nedenden ötürü:

Şu anda yer değiştirme mümkün değil. İleri sürdüğünüz neden geçerli olsa bile, bir kez daha yasaklanır yine. Irène'in nerede olduğunu tam olarak öğrenince, yani her şey düzene girince, bu soruyu sormanın bir yararı olabilir belki.

İkimiz birlikte, aynı kampta! Başka bir olanaksızlık, kadınlar ve erkekler kesinlikle birbirlerinden ayrılar.

Kızılhaç benden kesin bir açıklama istedi, bunu veremedim, bu sabah aynı açıklamayı telgrafla sizden istedim. Hemen ileteceğim bunu. İnşallah haber alırız.

29 Eylül 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye.

İstekleri yerine getireceğime söz vermiştim, sözümü tutuyorum. Söz konusu olan şey şu: Gelecek Kasım'a kadar geçerli olan yabancı kimlik kartım yenilenmek zorunda. Bu da Macon, Saone-et-Loire Valiliği'ne bağlı, bugünlerde ona yenilenme başvurusunda bulunmam gerek. Bu isteğin yeni sıkıntılara yol açmamasını isterdim. Bu yüzden Macon valiliği nezdinde aracılık yapmanızı istiyorum sizden. Her açıdan kurallara uygunum ama benim gibi insanlara pek uygun olmayan koşullar beni korkutuyor. Size güvenebilir miyim?

Sizden cevap almadan hiçbir girişimde bulanmayacağım ama durum acil.

5 Ekim 1942

André Sabatier'den Michel Epstein'e.

29 tarihli mektubunuzu az önce aldım. Okudum ve okuttum. Kuşkusuz cevabım pek net: Yerinizden kımıldamayın, her türlü girişim son derece tedbirsiz görünüyor bana. Dimnet'nin ziyaretini bekliyorum ve onunla konuşmak sevindirecek beni.

12 Ekim 1942

André Sabatier'den Michel Epstein'e.

8 tarihli mektubunuzla Dijon'dan gönderdiğiniz mektubun kopyasını bu sabah aldım. Şunu söylemek için yazıyorum:

Dostumuz pek düzenlidir ve bunun hiçbir şeye engel olmadığını anlayın.

Çocuklar konusuna gelince, Fransız olduklarından, sizin deyiminizle, bir iklim değişikliğinin kaçınılmaz olduğunu sanmıyorum ama bu bir deyim. Sanırım bu konuda Kızılhaç size daha açık ve güvenli bir şekilde aynı şeyi söyleyecektir.

19 Ekim 1942

Michel Epstein'den André Sabatier'ye (Creusot hapishanesi).

(Mektup kurşunkalemle yazılmış.)

Hâlâ Creusot'dayım, iyi davranıyorlar bana, sağlığım mükemmel. Ne zaman yola çıkacağımızı ve nereye gideceğimizi bilmiyorum. Çocuklar için dostluğunuza güveniyorum. Onlara gerekecek. Onlarla ilgileneceğinizden eminim. Bunun

dışında size söyleyecek bir şeyim yok, cesaretim kırılmadı, ellerinizi sıkıyorum.

1 Ekim 1944

Julie Dumot'dan Robert Esmenard'a.

Aylıkları gönderdiğiniz için size teşekkür ediyorum. Sıkıntılarım olduğunu anladınız. Yedi aydan beri onları farklı yerlerde yine yalnızlaştırmak zorunda kaldım. Şimdi sanırım bu kabus sona erdi. Yatılı okula yerleştirmek için çocukları almaya gittim. Büyük kızım 3. sınıfta, Babet birinci sınıfta; sonunda serbest kalabildiklerine seviniyorlar, zira Denise derslerine daha rahat çalışacak, ayrıca geleceği de söz konusu.

10 Ekim 1844

Julie Dumot'dan André Sabatier'ye.

15000 frankı aldım. Şubat sonundan beri çocuklarım için çok endişeliydim. Kuşkusuz Sör Saint-Gabriel de bu yüzden cevap vermedi size. Kızlar yedi ay okula gitmediler. Şimdi daha rahat olacağımızı, onların iyi çalışacaklarını umuyorum. Onları yatılı okula geri götürdüm. Denise 3. Babet birinci sınıfa alındı. Arkadaşlarına ve zor anlarımda bana çok yardım eden Sör'lerine kavuştukları için pek mutlular. Sürgünlerimizi beklerken artık yeni sıkıntılarla karşılaşmayacağımızı umarım. Şimdi bütün yazarların eserleri satılıyor mu yoksa satış hâlâ serbest değil mi?

30 Ekim 1944

Robert Esménard'dan Julie Dumot'ya.

1 Ekim tarihli mektubunuza teşekkür ederim. Yine çok acımasız ve endişe verici günler yaşadığınızı anlıyorum. Artık küçüklerin kaderi konusunda rahat olabilirsiniz, okulla-

rına rahatça devam edecekler; bu korkunç kabusun yakında sona ereceğini ve çok yakında anne babalarından haberler almanızı dileyelim. En iyi dileklerim sizinle olsun...

9 Kasım 1944

André Sabatier'den Julie Dumot'ya.

Çocuklarınız için yakınlarda yaşadığınız korkuları ürpererek öğrendim. Artık güvende olduğunuza sevindim. Kaçırılanların çok yakında dönmelerini dilemekten başka yapacak bir şey yok.

Mösyö Esménard, Madam Irène Némirovsky'nin kalan kitaplarının satılması için gereken emirleri verdi. Ben de şu anda, elyazmaları bende bulunan Tchekov biyografisi ve Les Biens de ce Monde romanının yayınlanmasının şu anda uygun olup olmayacağını düşünüyorum. Benim gibi Mösyö Esménard da yayınlamanın pek uygun olmayacağını düşünüyor, zira ortada hâlâ korkulacak durumlar varken, böyle bir anda dikkat çekmek tehlikeli olabilir belki.

27 Aralık 1944

Robert Esménard'dan Julie Dumot'ya.

1945'in barış getirmesini ve sevgili kayıplarınızı size geri vermesini dilerim.

1945

Albin Michel'den Julie Dumot'ya.

9000 frank (Haziran, Temmuz, Ağustos 1945)

8 Ocak 1945

Robert Esménard'ın R. Adler'e cevabı.

Madam Némirovsky adına gönderilen 13 Ekim tarihli kart bize ulaştı, ama ne yazık ki onu alıcısına ulaştırmamız mümkün olmayacak, zira yazarımız ve dostumuz 1942'de elimizden alınarak Polonya'daki bilmem ne kampına gönderildi. O zamandan beri yaptığımız çeşitli girişimlerde bir şey öğrenemedik. Kocası da karısından birkaç hafta sonra aynı kaderi paylaştı onunla. Çocuklar neyse ki tam zamanında aile dostlarına emanet edilmiş, şu anda iyiler. Size böyle acıklı haberler verdiğimden dolayı üzgünüm. Yine de umudumuzu yitirmeyelim...

5 Nisan 1945

Marc Aldanov'dan (Foundation for the relief of men of letters and scientist of Russia) New York, Robert Esménard'a.

Madam Raïssa Adler'den az önce Irène Némirovsky ile ilgili üzücü haberi öğrendik. Madam Adler aynı zamanda bize iki kızının, büyükbabalarının eski bir hastabakıcısı tarafından kurtarılmış olduğunu söyledi. Bu hastabakıcı Matmazel Dumot'nun çok güvenilir biri olduğu söyleniyor ama ne yazık ki hiçbir geliri olmadığından onlar eğitimlerine devam etmelerini sağlayamıyor.

New York'ta bulunan Irène Némirovsky'nin dostları ve hayranları çocuklar için ne yapılması gerektiğini saptamak üzere toplandılar. Ancak sayıları fazla ve zengin değiller. Bizim komitemizde bugün yüz tane yazar ve bilim adamı var. Yeterince yapamıyoruz. Bu yüzden sevgili beyefendi, Irène Némirovsky'nin, yazar haklarını temsil eden Fransız editörlerinde kredisi olup olmadığını size soruyoruz; cevap olumluysa, bu iki çocuğun harcamaları için sizden ve meslektaşların-

dan biraz bağış yapmalarını istemeyiz. Adreslerine yönlendireceğiz sizi.

11 Mayıs 1945

Robert Esménard'ın Marc Aldanov'a cevabı.

Madam Némirovsky ne yazık ki 1942 Temmuz'unda tutuklandı, Pithiviers kampına götürüldü ve sonra sürgün edildi. Birkaç hafta geçmeden aynı şey kocasının başına geldi. Onlardan hiçbir haber alamadık, hayatlarından çok endişe ediyoruz.

İki küçüğü kurtaran Matmazel Dumot'nun onları çok iyi yetiştirdiğini biliyorum. Bunları yapması için zaten Matmazel Dumot'a, Irène Némirovsky tutuklandığından beri 151.000 frankı bulan büyük paralar ödedim, bugün de ayda 3000 frank veriyorum.

1 Haziran 1945

André Sabatier'den Julie Dumot'ya.

Sürgünlerle tutuklananlar Fransa'ya dönmeye başladığından beri sık sık sizi düşünüyorum. Sanıyorum şu anda bir şey öğrenemediniz, zira bana haber verirdiniz. Ben hiçbir belirti, ipucu bulamadım. Madam Némirovsky'yi tanıyan ve şu anda Kızılhaç'ta bulunan Madam J.J. Bernard'dan,* bir şey öğrenebilmesi için gereken girişimlerde bulunmasını istedim. Elbet bir şey öğrenir öğrenmez, ilk bilen siz olacaksınız. Size sormak istediğim bir soru var: Madam Némirovsky tutuklandığı sırada Issy'de bulunan belgeler ne oldu? Bitmemiş büyük bir öykü bulunduğunu öğrendim. Metin sizde mi? Sizdeyse, onu bana ulaştırabilir misiniz? Onu bizim La Nef dergimizde yayınlayabiliriz belki.

* Madam Jean-Jacques Bernard, yazar Jean-Jacques Bernard'ın karısı, o da Tristan Bernard'ın oğlu.

16 Temmuz 1945

André Sabatier'den papaz Englebert'e.

Hiç beklenmedik bir olay yüzünden size yazıyorum. Durum şu: Adını ve ününü duymuşsunuzdur kuşkusuz, Irène Némirovsky savaş öncesinde Fransa'nın en güçlü kadın yazarlarından biridir. Kendisi Yahudi ve Rus olan Irène Némirovsky ve kocası 1942 yılında galiba Polonya'da bir kampa sürgün edildi. O zamandan beri onlardan hiçbir haber alınamadı. Şu anda da tam bir sessizlik var, biz mahvolduk! Bütün umudumuz onu sağ bulmak.

Irène Némirovsky Fransa'da iki küçük kızını bir dostunun himayesine bırakmıştı, kızların adları Denise ve Elisabeth Epstein. Onlarla ilgilenen kişiyle görüştüm, bana bu iki küçük kızı Dame de Sion'a yatılı olarak kabul ettirdiğini söyledi. Anlaşma yapılmış ama son anda Mère Superieure yer olmadığını bahane ederek caymış; bu yüzden iki küçük kızla ilgilenen kadın çok sıkılmış, zor durumda kalmış. Durumun tam olarak nasıl olduğunu öğrenmek mümkün müdür? Bu hanımlar üzerinde etkiniz varsa, en azından ekimde okul açılınca Denise ile Elisabeth'i Dames de Sion'a kabul etmeleri mümkün müdür?

Anlayacağınız gibi bu iki küçük kızla çok ilgileniyoruz; elinizden bir şey gelmese de bu isteğe göstereceğiniz ilgiye şimdiden teşekkürlerimizi sunuyoruz size.

23 Temmuz 1945

Telefon konuşması: Chautard'den (Avrupa Endüstri ve Finans Birliği) André Sabatier'ye.

AEF'den Mösyö Mezeres, Irène Némirovsky'nin çocukları lehine kuruluşumuzla birlikte bir şeyler yapmakla görevlendirildi.

(El notu: Bizimle ilişki kurmasını bekleyelim.)

Ayda 3000 frank verilmeye devam edilecek.

Paris yakınlarında dini bir yatılı okul bulundu, çocuk başına ayda 2000 franka.

7 Ağustos 1945

Omer Englebert'den Robert Esménard'a.

İlgilendiğiniz ve sizin adınıza Mösyö Sabatier'nin bana tavsiye ettiği Rus Yahudi kadın yazarın (adını unuttum) kızlarının Grandbourg Dames de Sion okuluna Evry-Petit-Bourg tarafından kabul edildiklerini bildirmekten zevk duyuyorum. Mère Superieure gelecek yıl okula başlayabileceklerini bildirdi bana.

29 Ağustos 1945

Julie Dumot'dan (Marmande, Pasteur sokağı 46) André Sabatier'ye.

Bize yaptığınız bunca iyilik için size nasıl teşekkür edeceğimi bilmiyorum. Çocuklar, özellikle henüz 8 yaşında olan ve önünde uzun eğitim yılları bulunan Babet adına pek mutluyum. Denise çok iyi, bu birinci sınıf kurumda gelişebilecek; annesinin isteği de buydu. Anne babanın arzusunu gerçekleştirdiğiniz için size minnet duyuyorum. Denise eğitimine devam edemezse, çalışabilmesi için diploma alması gerek; bu konular birkaç gün içinde görüşülecek. Burada çocuklarla tatil yaparken sevimli mektubunuz gelip beni buldu. Denise tamamen iyileşti. Röntgende ciğerlerindeki lekenin yok olduğu görüldü. Babet de bademcik ameliyatı olacak. Bunu daha önce yapamadım, doktor tatildeydi, bu da Paris'e dönüşümü sekiz gün geciktirdi.

Evet, Mösyö Sabatier, Edebiyatçılar Derneğinin çocuklar için bir şeyler yapması söz konusuydu. Durumumu anlatmış olduğumu ve 3000 frankla geçinemeyeceğimi, Denise'in altı

ay tedavi görmesi gerektiğini söylediğim Mösyö Dreyfus dostu Mösyö Robert ile çocuklar için bir şeyler yapma konusunda anlaştı. Aynı gün Mösyö Esménard'a durumu bildirdim. Benimle ilgili her türlü bilgi için Tristan Bernard'a başvurun; kendisi beni 16 yaşından beri tanır.

3 Ekim 1945

Albin Michel Yayınevi'nden Julie Dumot'ya.

12000 Frank (Eylül, Ekim-Kasım-Aralık 45

7 Aralık 1945

Robert Esménard (Matmazel Le Fur'a not).

Cuma öğleden sonra, Irène Némirovsky'nin çocuklarına yardım amacıyla kurulan komitenin üyesi Madam Simone Saint-Clair'e gittim. Bazı kişiler ve bazı gruplar, ilke olarak iki çocuk liseyi bitirinceye kadar onları kabul etmeye yetkili noterin eline aylık bir tutar yatıracaklar. Büyük kız Denise diplomayı alınca, sanırım bu sorun tekrar gözden geçirilecek.

Bunun dışında, bağışlar yapılacak, I. Némirovsky'nin kızları reşit olduklarında bu paraya sahip olacaklar. Mösyö Epstein'in çalışmış olduğu Banque des Pays du Nord bankasına da aylık 3000 franktan18000 frank gibi bir para yatırılacak.

Matmazel Dumot'ya da noterin isteğiyle yaptığı harcamalar için bir miktar para verilecek, sonra her ay belirli bir maaş ödenecek. Bizim kurumla ilgili olarak, 31-12-45 günü yatırmış olduğum son aylığın tarihinden itibaren aylık 2000 Frank ödenecek, I. Némirovsky'nin yazar haklarına dokunulmadan elbet. Ayrıca, Madam Némirovsky'nin haklarından her ay 2000 Frank veriyorum, bu aylıklar ilk ödemeden sonra retroaktif bir etki yaratacak.

Oluşturulacak yardım için basınla büyük bağlantılar sağlanacak.

24 Aralık 1945

W. Tideman'dan Irène Némirovsky'ye.

Leyde'de (Hollanda) bir gazetede tefrika olarak yayınlanmak üzere bir roman ve bir Fransız masalı çevirdim. Onlara önerdiğim şeyi yayınlama konusunda ilke olarak anlaştıkları cevabını verdiler. Onlara, telif haklarının ödenmesi gerektiğini, bunun, daha önce yayınlanmış bir romandan daha etkili olacağını söyledim; editörler haklarını ister, gözden geçirilmemiş, orijinal bir hikaye içinse yazara başvurmak gerekir. Yalnız romanlarınızı tanımama rağmen aklıma siz geldiniz.

29 Aralık 1945

Albin Michel'in W. Tideman'a cevabı.

Bürolarıma Irène Némirovsky adına gelen mektuptan tanıdım, ne yazık ki mektubu ilgiliye veremiyorum.

Madam Némirovsky gerçekten Temmuz 1942'de tutuklandı, sonra galiba Polonya'ya sürgün edildi. Tutuklandığından bu yana, kimse ondan haber alamadı.

TEŞEKKÜR

Bu kitabı sevinç ve heyecanla kabul eden Olivier Rubinstein'e ve Editions Denoel'in bütün çalışanlarına;

Bir geçmiş dilimini yayınlamayı kabul eden Albin Michel yayınlarının genel yönetmeni Francis Esménard'a;

Romain Gary, Olivier Rubinstein ve Irène Némirovsky arasındaki bağ olan Myriam Anissimov'a;

Bana değerli öğütler vererek kitabın yeniden okunmasını üstlenen Jean-Luc Pidoux-Payot'a,

Sonsuz teşekkürlerimle.

—DENISE EPSTEIN

"Edebi ve ebedi bir şaheser!"

-Times

1940 yılında Nazi işgalinden bir gece önce Paris'te başlayan *Fransız Süiti*, insanların savaş koşullarında yaşadıklarının etkileyici öyküsünü anlatıyor. Parisliler şehri terk ederken, hayal edilebilecek her türden insani çılgınlık etrafı kaplamıştır; yemeğin olmadığı bir kentte varlıklı bir anne tatlı aramaktadır, dünyaları parçalanmak üzereyken bile bir çift, işlerini kaybetme düşüncesinden korkmaktadır. Yerli halk Alman askerlerince işgal altında olan taşradaki köylere göçerek -kendi köyünde, kendi evinde hatta kendi kalbinde bile- düşmanı karşısında hayatta kalmayı öğrenmek zorundadır.

Irène Némirovsky *Fransız Süiti* üzerine çalışmaya başladığında Paris'te yaşayan zaten çok başarılı bir yazardı. Fakat aynı zamanda o bir Yahudiydi, 1942'de tutuklandı ve öldüğü yer olan toplama kampına gönderildi. Bu roman altmış dört yıl boyunca saklı ve bilinmeyen olarak kaldı.

"Çarpıcı . . . *Anne Frank'ın Hatıra Defteri* ya da Albert Camus'nun romanlarıyla yarışıyor."
-The Nation

"Némirovsky'nin ufku Tolstoy'unki gibidir: İnsanı ve onun narin varoluşunu yakından tanıyan yazar bunları etkileyici, sabırlı ve katı bir dürüstlükle bir araya getirmiştir... Kayıp bir başyapıt."
-Oprah Magazine

"Nefes kesen . . . çarpıcı . . . *Fransız Süiti*'nin yazarı önceden hiç duymadığınız -kendi trajik öyküsü sadece kitabın etkileyiciliğini derinleştiren- en büyüleyici edebiyat kişiliklerinden bir tanesidir."
-Newsweek

"Olağanüstü bir eser, şaşırtıcı bir kurgu ve gerçek, tarih ve öykü yazarlığı harmanı."
-Houston Chronicle

"Şaşırtıcı . . . belki de savaşın son mükemmel kurgusu olan *Fransız Süiti*, işgalin, göçün ve kaybetmenin içten öyküsünü sunuyor. Kitabın şok edici gücü sanatın kurtuluşa giden bir yol sunabileceğini doğruluyor."
-Pittsburgh Post-Gazetta

KİTAP

www.pegasusyayinlari.com
ISBN: 978-605-5943-73-8
9 786055 943738

Kapak Fotoğrafı: Roger-Viollet ©